

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**RASİZADE HÜSEYİN CAVİD'İN
“UÇURUM” VE “ŞEYDA” İSİMLİ
PİYESLERİNİN İNCELENMESİ**

HAVVA NUR ATUK

**ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI BİLİM DALI**

ŞUBAT 2014

**RASİZADE HÜSEYİN CAVİD’İN “UÇURUM” ve “ŞEYDA” İSİMLİ
PİYESLERİNİN İNCELENMESİ**

Havva Nur ATUK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2014

Hanra Nur Atuk tarafından hazırlanan "Kasızade Hüseyin Cavidî
'Uluurumi' ve 'Seyda' isimli Piyeslerinin İncelenmesi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri
tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY~~ ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi
Sos. Bil. Enst. Çağdas Türk Lehçeleri Anabilim Dalında
Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul
edilmiştir.

Danışman: Unvanı Adı SOYADI

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Yrd. Doç. Dr.
İbrahim Atabey

Başkan : Unvanı Adı SOYADI

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Doç. Dr.
Figen GÜNER DİLEK

Üye : Unvanı Adı SOYADI

Anabilim Dalı, Üniversite Adı

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Yrd. Doç. Dr. Nihat Yazılıtaş

Tez Savunma Tarihi: 02/02/2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine
getirdiğini onaylıyorum.

N. Yazılıtaş

Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Havva Nur Atuk

02.02.2014

RASİZADE HÜSEYİN CAVİD’İN “ UÇURUM” ve “ŞEYDA” İSİMLİ PİYESLERİNİN İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Havva Nur ATUK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şubat 2014

ÖZET

Hüseyin Cavid, 20. yüzyıl başlarından itibaren faaliyet göstermeye başladığı edebi kişiliği yazarlığı ve şairliğiyle Azerbaycan sanat ve edebiyat hayatına büyük katkılar yapmış önemli bir şahsiyettir. Doğu toplumları içinde meydana getirilen ilk manzum piyesin de yazarıdır. İçinde yaşadığı toplumun aksaklıklarını gerek mizah yoluyla gerekse dram yoluyla ortaya koymaktan çekinmeden sahne eserleri vasıtasıyla halkını bilinçlendirmeyi gaye edinmiştir. Bu çalışma *Hüseyin Cavid*’in *Uçurum* ve *Şeyda* isimli dram türündeki piyeslerinin Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılması ve muhteva bakımından incelenmesinden ibarettir. *Hüseyin Cavid*’in bahsedilen iki piyesinde Azerbaycan ‘ın 20. yüzyıl başlarındaki toplum yapısına ve hayat tarzına ışık tutulmuş, toplumsal gelişmenin önünde engel olarak görülen bazı yanlış tutumlar gerçekçi bir üslupla tenkit edilmiştir.

Bilim Kodu : 303.4.046
Anahtar Kelimeler : Azerbaycan Edebiyatı, Hüseyin Cavid, Piyas, Facia.
Sayfa Adedi : 326
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. İbrahim ATABEY

ATUK, HAVVA NUR, EXAMİNİNG STAGE PLAYS OF HÜSEYİN CAVİD TİTLED
“UÇURUM” AND “ŞEYDA”

(Master’s Thesis)

Havva Nur ATUK

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
February 2014

ABSTRACT

Hüseyin Cavid is an important personality as an author and poet who contributed to Azerbaijani art and literature which he was actively producing since the beginning of the 20th century. He is also the writer of the first poetic stage play created in Eastern communities. He aimed at raising awareness of his community through stage plays without hesitation to elicit flaws of the community he lived in through both humour and drama. This study consists of translating Hüseyin Cavid’s stage plays in the type of drama titled “Uçurum” and “Şeyda” from Azerbaijani Turkish to Turkey Turkish and examining their contents. In two stage plays in question, Hüseyin Cavid sheds light on community structure and life style of Azerbaijan in the beginning of the 20th century and criticizes some attitudes which have been perceived as impediment to development, in a realistic manner.

Science Code : 303.4.046
Key Words : Azerbaijani Literature, Hüseyin Cavid, Stage Play, Disaster.
Page Number : 326
Supervisor : Assist. Prof. Dr. İbrahim ATABEY

TEŞEKKÜR

Tezimizin hazırlık aşamasından basımına kadar yardımını ve manevi desteğini esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ferhat TAMİR Beyefendiye, tez konum olan piyeslerin Arap harfli nüshalarına ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen çalışmalarıyla bana ışık tutan Prof. Dr. Yavuz AKPINAR ve tez danışmanım, değerli hocam Yrd. Doç. Dr. İbrahim ATABEY'e, Gazi Üniversitesinde görev yapan hocalarıma, minnet duygularıyla teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Hüseyin Cavid'in Hayatı Hakkında Bilgi	3
1.2. Hüseyin Cavid'in Piyesleri Hakkında Bilgi	7

İKİNCİ BÖLÜM

MUHTEVA İNCELENMESİ

2.1. Uçurum.....	11
2.1.1. Olayları Yaşayan Şahıslar	11
2.1.1.1. Celal Bey.....	11
2.1.1.2 Güvercin	16
2.1.1.3 Uluğ Bey	20
2.1.1.4. Yıldırım	24
2.1.1.5 Ekrem	30
2.1.1.6. Anjel	35
2.1.1.7. Diğer Şahıslar	40
2.1.2. Olayların Geçtiği Mekân	41
2.1.3. Olayların Geçtiği Zaman	42

Sayfa

2.1.4. Olay Örgüsü.....	43
2.1.5. Ele Alınan Sosyal Meseleler	45
2.1.6. Ana Fikir.....	47
2.2. Şeyda	48
2.2.1. Olayları Yaşayan Şahıslar	48
2.2.1.1. Mecit Efendi	48
2.2.1.2. Eşref	49
2.2.1.3. Şeyda.....	51
2.2.1.4. Rauf	54
2.2.1.5. Maks Müller	55
2.2.1.6. Roza.....	55
2.2.1.7. Kara Musa	56
2.2.1.8. Diğer Şahıslar	59
2.2.2. Olayların Geçtiği Mekân	60
2.2.3. Olayların Geçtiği Zaman	61
2.2.4. Olay Örgüsü.....	62
2.2.5. Ele Alınan Sosyal Meseleler	64
2.2.6. Ana Fikir.....	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**PİYESLERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASI**

3.1. Uçurum.....	69
3.1.1. Şahıslar	69
3.1.2. Birinci Perde.....	70
3.1.3. İkinci Perde.....	84
3.1.4. Üçüncü Perde.....	99

Sayfa

3.1.5. Dördüncü Perde	122
3.2. Şeyda	138
3.2.1. Şahıslar	138
3.2.2. Birinci Perde	139
3.2.3. İkinci Perde	149
3.2.4. Üçüncü Perde	156
3.2.6. Beşinci Perde	174
SONUÇ	181
KAYNAKÇA	185
EKLER	189
EK-1. Uçurum	190
EK-2. Şeyda	256
ÖZGEÇMİŞ	326

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
A	Arap harfli metin
a.g.ans.	Adı geçen ansiklopedi
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.mad.	Adı geçen madde
a.g.t.	Adı geçen tebliğ
a.g.T.	Adı geçen tez
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
K	Kiril harfli metin
L	Latin harfli metin
Mad.	Maddesi
No.	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
Yay.	Yayınları
T.T.	Türkiye Türkçesi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

XX. yüzyıl, modern Azerbaycan edebiyatının şekillendiği yüzyıl olarak karşımıza çıkmaktadır. 1905 yılından sonra Azerbaycan edebiyatı öz kimliğini bulmaya başlamıştır demek sanırız yanlış olmaz. XX. yüzyılın siyasi olayları Azerbaycanlı münevverlerin üzerinde derin tesirler meydana getirmiş; bu tesirler daha çok olumsuz yönde gelişmiş, özellikle Sovyet dönemi; Azerbaycan edebiyatı ve Türk millî kimliği üzerinde ağır tahribatlar yapmıştır.

Rus baskısı ve yasakçılığı, Sovyetleştirme politikası, millî değerleri ve dini inkâr, 1920 sonrası için acı bir dönemi haber vermiştir. 1920 yılından itibaren artık ne hayat ne de onun yansıması olan edebiyat eskisi gibidir. Sovyet Azerbaycan'ı tam bir baskının altındadır. Sovyet olmanın erdeminden daha büyük bir erdem yoktur. Türk olmak, unutulması gereken bir olgu olarak dayatılmaktaydı. Bu dönem edebiyatının temel konuları şunlardı: Türklerin âdet ve yaşayışını alaya alma, din adamlarını cahil ve halkı kandıran insanlar olarak gösterme, Ruslara ait

özelliklerin övülmesi, Rusça kullanılmasının teşviki, halkların kardeşliği tezi, Lenin sevgisi, Sovyetlik gururu, kolhoz ve sovhöz hayatı... Her şeye rağmen bu devirde bunları benimsemeyip millî kimliğini korumaya çalışarak varlıklarını sürdürmeye gayret eden şair ve yazarlar da vardır.

Azerbaycan edebiyatının şüphesiz en önemli isimlerinden olan şair ve yazar *Hüseyn Cavid Rasizade (1882 – 1941)*, böyle bir ortamda duruşunu koruyan ender şahsiyetlerden biridir. Onu sevgi ve aşk şairi, büyük ideallerin dramaturgu, Azerbaycan ve Türk edebiyatının kilometre taşı olarak nitelendirebiliriz. Hümanizm temelleri üzerine kurulu millî düşünceleri topluma sirayet etmiş, millî bilincin oluşumunda, ortak hareket etme noktasında topluma yol göstermiş, halk tarafından büyük saygı ve sevgi görmüştür. *Cavid*'e göre “bir”liğin anlamı önce dilden başlar. Zira şair, öyle bir dil kullanıyor ki onu ortak Türkçenin öncüsü sayabiliriz. O bütün Türk dünyasının birbiriyle kolay anlaşabilmesi için aynı kökenden gelen Türk dillerinin kullanabileceği “ortak dil” oluşturma gayretiyle eserlerini yazmıştır.

Hüseyin Cavid'in hayatı ve eserleri hakkında Azerbaycan'da çok sayıda kitap ve makale yazılmış; dili, üslubu, şiire ve tiyatroya bakış açısı değerlendirilmiştir. Türkiye'de de başta *Yavuz Akpınar* olmak üzere edebi otoriteler tarafından *Hüseyin Cavid* üzerine kıymetli çalışmalar yapılmıştır. *Servet Tiken*'in, "*Tevfik Fikret ve Hüseyin Cavid'in Şiirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*" adlı makalesi, Nuri Yüce'nin yapmış olduğu "*Hüseyin Cavid ve Türkiye*" isimli çalışması *Cavid*'in eserlerinin karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınması, tarihsel ve kültürel bağlara sahip iki ülkenin etkileşim veya ortaklık açısından değerlendirilmesine öncülük etmiştir. Edebiyat metinleri vasıtasıyla gerek dil gerekse sosyal olgulardaki ilişkiyi konu edinen bu çalışmalar, şair ve yazarın sanat algısını, dünya görüşünü belirlemede elbette ki önemli katkılar sağlar.

Türk, düşünce ve edebî dünyasında derin izler bırakmış *Cavid* ile ilgili olarak Türkiye'de bilimsel çalışmaların az oluşu; özellikle eğitim müfredatlarında ondan pek bahsedilmemesi; Türkiye gençliğinin onu yeterince tanımaması oldukça üzücüdür. Bu duygular, yazarın eserlerini tanıtmak ve onu bir kez daha anmak amacıyla bizi bu konuda çalışmaya sevk etti.

Hüseyin Cavid'in dilini, sanat anlayışını ve dünya görüşünü geniş kitlelere, özellikle ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencilerine duyurmak düşüncesiyle ortaya konan bu mütevazi çalışma; Giriş, Birinci Bölüm, İkinci Bölüm, Üçüncü Bölüm, Sonuç ve Kaynaklar kısımlarından oluşmaktadır.

Birinci bölümde iki ayrı başlık altında önce yazarın hayatı ve edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiş sonra yazarın eserleri üzerinde durulmuştur.

"İkinci Bölüm" başlığı altında çalışma konumuz olan iki piyesin muhteva incelemeleri yapılmıştır. Muhteva incelemesinde piyesler; şahıs, mekân, zaman, sosyal meseleler ve ana fikir bakımlarından ele alınmıştır.

Muhteva incelemesinde, nispeten üzerinde en çok durduğumuz konular, şahıs tahlilleri ve piyeslerde ele alınan sosyal meseleler olmuştur. Şahıs kadrosunun incelenmesi, piyeslerin başında şahıslarla ilgili verilen bilgilerin sırası takip edilerek yapılmıştır. *Uçurum* ve *Şeyda* eserlerinde zaman ve mekân, çok ayrıntılı verilmediğinden incelememizde bu unsurlar sınırlı kalmıştır.

Muhteva incelemesi esnasında piyeslerden yapılan alıntılar, piyeslerin esas nüshası olarak kabul ettiğimiz baskılardan yapılmış ve alıntının yer aldığı sayfalar dipnotlarla gösterilmiştir. Çalışmamızın sonunda, her iki piyesin de Arap harfli orijinal nüshaları, “Ekler” başlığı altında verilmiştir.

“Üçüncü Bölüm” başlığı altında *Uçurum* ve *Şeyda* tiyatro eserleri Arap harfli Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Piyeslerin metinleri, anlam esas alınarak Türkiye Türkçesine aktarılmış; ancak isimler kaynak lehçedeki şekliyle bırakılmıştır. *Uçurum* ve *Şeyda* piyesleri, Azerbaycan Matbuat Müdürlüğü tarafından hazırlanıp Azərneşir Matbaası’nda 1926 yılında Bakü’de neşredilen *Azerbaycan Edebiyatından* isimli külliyyatın içerisinde yer alan Arap harfli nüshalar esas alınarak Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Arap harfli metnin esas alınma sebebi, bunun ulaşabildiğimiz en eski nüsha ve yazarın sağlığında yayımlanan tek baskısı olmasıdır.

Hüseyn Cavid’in Azerbaycan Türkçesiyle kendi yazdığı manzum kısımlar Türkiye Türkçesine, vezin ve kafiye özellikleri bozulmadan aktarılmaya çalışılmıştır. Bu konuda zaman zaman bu prensibe sadık kalınamamış, metindeki mananın tam karşılanması kaygısıyla vezin ve kafiye den taviz vermemek için, aktarılamayan kelimeler olduğu gibi bırakılmış, dipnotlarla açıklanmıştır.

1.1. Hüseyn Cavid’in Hayatı Hakkında Bilgi

Hüseyn Cavid Rasizade, 24 Ekim 1882’de Nahçıvan’da doğar. Babası *Hacı Molla Abdulla*, annesi *Ümmi Leyla Hanım*’dır. Ailesi iş bulmak amacıyla Şahtahtı köyünden Nahçıvan’a göç eder. Babası medrese eğitimi görmüş bir insandır. *Molla Abdulla*, sesi güzel olduğu için Nahçıvan’da mersiyehanlık yapmaya başlar ve kısa süre içinde Şamahı, Gence ve Bakü gibi şehirlerde adını duyurmayı başarır.¹

Cavid, ilk edebî bilgileri henüz çocukken babasından alır. Babasıyla tarih, edebiyat ve sanat üzerine kurulan sohbetlerden edindiği bilgiler ışığında edebiyata ve Türk tarihine

¹ Sultanlı, E. (1971). *Megaleler*, Bakı: Azerbaycan Dövlət Neşriyyatı, s.104.

yakın ilgi duymaya başlar. Bu sohbetler *Cavid*'in dünya görüşünün ortaya çıkışında etkili olur.²

Cavid, üç yıl süren ilk tahsilini molla mektebinde tamamladıktan sonra, 1876'da *Memmed Tağı Sidgi*'nin yönetiminde çağdaş eğitim yapan *Mekteb-i Terbiye*'ye devam eder. İki yıl süren başarılı bir eğitimin ardından babasının teşvik ve desteği ile 1899–1903 yılları arasında Tebriz'de *Talibiyye* medresesinde Fars ve Arap dilleri öğrenimini sürdürür.³ Şark edebiyatı ve felsefesini öğrenir.⁴ Bu arada, Azerbaycan Türkçesi ve Fars dilinde *Gülçin* ve *Arif* mahlaslarıyla şiirler yazar.

Gözlerini tedavi ettirmek ve yüksek tahsil yapmak amacıyla 1905'te Türkiye'ye gelir. İstanbul'da kaldığı süre içinde ağabeyi *Şeyh Mehmed*'in maddi desteğini alır, ancak rahatsızlığından dolayı Nahçıvan'a dönmek zorunda

kalır. Çeşitli işlerde çalıştıktan sonra, 1907'de tekrar İstanbul'a gelir. İstanbul Üniversitesinde dinleyici olarak derslere katılır.⁵ Fransızca öğrenmek amacıyla özel hoca tutar. İstanbul'da kaldığı iki yıl içinde dönemin edebî şahsiyetleri ve aydınlarıyla yakın münasebetler kurar. *Tevfik Fikret* (1867–1915) ve *Abdulhak Hamit* (1852–1937) ile tanışır, *Rıza Tevfik* (1869–1949)'ten felsefe ve edebiyat dersleri alır.⁶ “Sırat-ı Müstakim mecmuasının 24 Şaban 1327 (1909) tarihli nüshasında *İlm-i Beşer* adlı şiiri neşrolunur.”⁷ Bu dönem aynı zamanda *Cavid*'in Batı medeniyeti ve felsefesiyle tanıştığı bir dönemdir.⁸ “Türkiye’de kaldığı müddet içinde Tanzimat edebiyatını, Servet-i Fünun şairlerinin eserlerini, edebî karakterlerini geniş şekilde araştırma, inceleme ve öğrenebilme fırsatı bulmuştur. Bu arada Türkiye muhiti vasıtasıyla, Avrupa ve özellikle Fransız edebiyatını da inceleme imkânına kavuşmuştur.”⁹

² Cavid, M. (1982). *Cavid'i Hatırlarken*, Bakı: Gençlik Yayınları, s.237.

³ Azerbaycan Sovet Ensiklopediyası ASE (1987), cild X, Bakı, s.281.

⁴ Türkel, M. H. (1963). *Azerbaycanlı Türk Şairi Hüseyin Cavid*, İstanbul: Azerbaycanlı Gençlik Derneği Yay., s. 8.

⁵ Türkel, M. H. *Cavid'in İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdiğini söylemesine rağmen, araştırmamızda böyle bir bilgiye tesadüf edemedik.*

⁶ Azerbaycan Edebiyatı, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, (1992). Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., Cilt 4, s. 276.

⁷ Ercilasun, A. B. (1992). *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 400.

⁸ Cavid, M. (1982). *Cavid'i Hatırlarken*, Bakı: Gençlik Yayınları, s.238.

⁹ Bozyel, İ. *Azerbaycan Diyarlarından*, <http://www.abdera.com>

1909'da Nahçıvan'a döndükten sonra, Nahçıvan (1909–1910), Gence (1911–1913) ve Tiflis (1914)'te öğretmenlik yapar. Öğretmenliğin yanı sıra Rus dili ve edebiyatıyla ilgilenmeye başlar.¹⁰ Zaman zaman *Tereggi* ve *Yeni Heyat* dergilerinde *Salik* mahlasıyla şiirleri yayımlanır.¹¹

İstanbul'da edindiği kültürel birikimi ve değişimi eserlerine yansıtmakta gecikmez. *Aziz Şerif* bu durumu şöyle izah etmektedir: “İstanbul'dan dönüşünden sonra şair öz yaratıcılığına bambaşka yol seçmiş, çoğu vakit aruz vezninde yazsa da, yeni biçimlerden ve mevzulardan istifade etmeye başlamıştır. Bu cihetten, Veten şairi *Hüseyn Salik*¹² ile şair *Hüseyn Cavid* arasındaki farkı apaçık göstermekle beraber, *Hüseyn Cavid* yaratıcılığında İstanbul talim ve terbiyesinin de rol ve ehemmiyetini aydınlatmıştır.”¹³

Cavid, 1915'te Bakü'de “Sefa Mektebi”nde ders vermeye başlar. 1917'de Bakü'de kurulan “Muharrirler ve Edipler Cemiyeti”nin edebiyat komisyonuna üye seçilir. Dostları arasında *Abdulla Şaik* (1881-1959), *Cefer Bünyadzade*, *Seyid Hüseyn* (1887-1937), *Üzeyir Hacıbeyov* (1885-1948), *Neriman Nerimanov* (1870-1925), *Salman Mümtaz* (1884-1937) gibi edebiyat adamları ve sanatçıları vardır. Bunların bir kısmı ve başka dostlarının da katılımıyla, Tebriz Otelindeki odasında bir araya gelirler, sıcak ve samimi edebiyat sohbetlerine dalarlardı. Birbirlerine Fars, Arap, Osmanlı ve Azerbaycan şairlerinin eserlerinden buldukları güzel örnekleri bu toplantılarda zevkle okur ve anlatırlardı.¹⁴

1918 Mart hadiselerinde, Ermenilerin Kafkasya'da yaptıkları Türk katliamında¹⁵ Tebriz Otelinde kalan diğer insanlarla beraber esir alınır ve sokakta üzerlerine yaylım ateşi açılır. Katliamda sadece kendisi ve *Hüseyn Sadig* kurtulur. Bu olaydan sonra ikisi birlikte Enzeli'ye kaçarlar. *Cavid* oradan Tebriz'e, daha sonra da Nahçıvan'a geçer.¹⁶

1918 Ağustosunda Nahçıvan'da *Mişkinaz Hanım*'la evlenir. Bu evlilikten *Ertuğrul* adında bir oğlu ve *Turhan* adında bir kızı olur. 1921–1922 yıllarında yeni bir eğitim programı başlatan Bakü'deki *Darülmüellim Mektebi*'nde Türk dili ve edebiyatı derslerini okutmaya başlar. Önceleri Türkiye'den davet edilen öğretmenlerin ders verdiği bu okulda,

¹⁰ Ehmedov, T.(1987) *Azerbaycan Sovet Yazıçıları*, Yazıcı, s.622.

¹¹ Şaik, A. i(1982). *Hüseyn Cavid*”, *Cavid'i Hatırlarken*, Bakı: Gençlik Yayınları, s. 267.

¹² İlk şiirlerinde kullandığı mahlas.

¹³ Şerif, A. (1982). *Hüseyn Cavid*”, *Cavid'i Hatırlarken*, Bakı: Gençlik Yayınları, s.267.

¹⁴ Tehmasip, R. (1982). *Dostluğumuz*”, *Cavid'i Hatırlarken*, Bakı: Gençlik Yayınları, 217.

¹⁵ Türkiye Diyanet Vakfı (1998). *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 18, s.535.

¹⁶ Şaik, A. a.g.m., a.g.e., s,225-226.

Sovyet düşünce yapısına uygun eğitim yapılması amacıyla bu uygulamaya son verilerek, okula *Üzeyir Hacıbeyov, Abdulla Şaik, Azad Emirov, Samed Açalov*, gibi edebî şahsiyetler davet edilir. *Cavid* bu görevini 1933 yılına kadar sürdürür. *Cavid*'in rehberliği altında, okulda *Dram Derneği* kurulur. Çeşitli tiyatro eserleri bu dernek tarafından başarıyla sahnelenir.¹⁷

1923'te *Azerbaycan Yazıcılar İttifakı*'nın çeşitli komisyonlarında görevler üstlenir. Daha sonra, Batı edebiyatını öğrenmek ve gözlerini tedavi ettirmek amacıyla *Halk Maarif Komiserliği* tarafından 1926'da kısa süre için Berlin ve Paris'e gönderilir.¹⁸

Cavid, dindar bir aile ortamında doğup büyümüş; muhafazakâr düşüncelerle beslenmiştir. İradeli ve prensip sahibi mütevazı kişiliği, felsefesindeki sevgi yoğunluğuyla birleşerek manevi ve ahlaki yüceliğe erişir. Yoksul insanlara, özellikle maddi sıkıntılar yüzünden eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalan öğrencilerine yardım etmeyi kendisine vazife olarak görür.¹⁹ O, hayatı boyunca güzele, güzelliğe, insanın saf ve mukaddes sevgisine erişmeye çalışır,²⁰ dünyada özgürlüğün ve mutluluğun daimi olmasını arzular. Şair ve yazar olarak, *Cavid*'in ahlaki yüceliği ve sevgiye dayalı idealleri şiirleri yanında, bu daire ekseninde vücut bulan dram eserlerinde de temayüz eder. Eserlerinde, içinde yaşadığı toplumun sorunlarıyla yakından ilgilidir. Sovyet rejiminde dahi eserlerinde düşüncelerini gizleme gereği duymaz.

Azerbaycan'daki yeni rejimin yapılanma sürecinde, idarecilerin yazarlardan istediği türde eserler vermemesi, *Cavid*'e duyulan tepkilerin artmasına sebep olur. Sovyet döneminin *Stalin*'le başlayan 1937–1941 kırımından, samimi bir Türk milliyetçisi ve aydını olan *Hüseyin Cavid* de Türkçü, Turancı, Panislamist, vatan haini, ajan gibi suçlamalarla ya öldürülen ya da sürgüne gönderilen *Ahmet Cevad* (1892-1937), *Mikayıl Müşfik* (1908-1937), *Büyükağa Talıplı* (1897-1939), *Hüseyinağa Nezerli*, *Gafur Gantemir* (1887-1943), *Tağı Şahbazi Simurg* (1892-1937)²¹ gibi payına düşeni alır. Zira, “*Stalin*'e göre, ulusal kültürler, gericiliğin sembolü, idi.”²² Bu düşünceden hareketle, *Cavid*'in bir müddet Türkiye'de bulunması, Türkiye'de tahsil görmesi, eserlerinde genellikle ortak

¹⁷ Cebrayılbeyle, C. (1982). *Derin Düşünceli İnsan , Cavid'i Hatırlarken*, Bakı: Gençlik Yayınları, s. 214-215.

¹⁸ Ehmedov T. a.g.e., s.622-623.

¹⁹ Cavid, M., a.g.e., s.237.

²⁰ Tehmasib, R. a.g.e., s.217.

²¹ Türkekel, M. H. a.g.e, s.73-74.

²² Encausse, H. C. (1984). *Parçalanın İmparatorluk*, çev. Nezih Uzel, İstanbul, s.50.

Türkçeye ait kelimeler kullanması, bazı eserlerinde Türkiye, Türk tarihi ve İslamiyet’le ilgili konulara yer vermesi kendisini zor duruma düşürür. Türkçülük faaliyetlerinde bulunduğu ve Turancı olduğu suçlamasıyla Sibiry’a sürgüne gönderilir.²³

27 Mayıs 1941’de ailesine yazdığı mektubundan sonra ailesi ve dostları ondan bir daha haber alamazlar. Vefatıyla ilgili kesin bir tarih tespit edilememiştir. Araştırma sonuçları 20 Aralık 1941 veya 1944 yılında Sibiry’da bir hastanede vefat ettiği yönündedir. Ancak, kızı *Turhan Hanım, Cavid*’le ilgili bir televizyon programında babasının 20 Aralık 1941’de vefat etmiş olduğunu teyit etmiştir.²⁴ Mezarının, İrkutsk’tan Nahçıvan’a 1982’de nakledildiği bilinmektedir.

1.2. Hüseyin Cavid’in Piyesleri Hakkında Bilgi

Hüseyin Cavid’in 1905–1920 yılları arasındaki ilk döneminde kaleme aldığı dram eserlerin konuları genellikle maişet üzerine yoğunlaşır. “Dram sahasında *Cavid*’in ilk kalem tecrübesi olan manzum *Ana* (1910) piyesi gergin dramatik karakterlerle ortaya konulmuş güzel bir içtimai tablodur. İnsanı alçaltan, çirkinleştiren eski ahlaki değerlerin tenkidi bu içtimai tablonun esasını oluşturur.”²⁵ Bu bağlamda, *Cavid*, dönemin sosyal yapısını eleştirirken *M. Cafer*’in ifadesiyle “Ne kadar güzel insani sıfatlar varsa yoksullarda, sade insanlarda vücut bulurken; ne kadar menfî, ahlaki keyfiyetler varsa bunların çoğunu hâkimlik, ağalık, beylik, hanlık ihtiraslarında görürdü.”²⁶

Cavid, toplumsal sorunları yakından gözlemleyen bir edebiyat adamıdır. İstanbul’dan döndükten sonra, öğretmenlik yapmaya başlaması onun toplumla iç içe olmasını sağlar. Böylece, yazar, toplumun gelişmesine köstek olan zihniyeti bazı dram eserlerinde özellikle de şiirlerinde sık sık eleştirir. İlk dönem eserleri arasında yer alan *Ana*, *Maral* ve *Şeyda* piyeslerinde cehalet, kuşaklar çatışması ve ekonomik sıkıntılar dile getirilir.²⁷

Yazar, toplumsal sorunları teşhise yönelik ilk adımlarını sosyolojik olarak tanımladığımız piyeslerine atar. Seçilen konular basit olmakla birlikte, coşkulu aşk

²³ Maarife H., *XX. Asır Azerbaycan Edebiyatı*, Samsun, 52.

²⁴ AzTv1,20.12.2013.

²⁵ Zamanov, A. (1982). *Ön Söz, Cavid’i Hatırlarken*, Bakı: Gençlik Yayınları, s.6.

²⁶ Zamanov, A. a.g.e., s.6.

²⁷ Uygur, E. (2004). *Hüseyin Cavid, Edebi Faaliyetleri ve Topal Teymur Piyesi*, Ankara, s.13.

temasıyla desteklenen gerçekçi öğeler, romantizmle katı realizmi birleştirir ve ortaya gerçek hayattan alınmış duygu yüklü facialar çıkar. *Şeyda* piyesi de diğer *Ana* ve *Maral* piyesleri gibi konu tema ve olay örgüsü bakımından bu facialara güzel bir örnektir. *Uçurum* piyesi ise derin muhabbet beslediği Türkiye'nin batılılaşma anlayışına yönelik eleştiriler içerir. *Hüseyin Cavid*'in, konusu İstanbul hayatından alınan, Türkçülük şuurunu dile getiren, eleştirilere sık sık konu olan *Uçurum* romantik faciası 1917 yılında tamamlansa da 1926 yılında basılmıştır.

Türkiye'de Tanzimat (1839) ile beraber Batıya yönelme ivme kazanır. Modernleşme çabalarıyla ortaya çıkan bu gelişmeler, pozitif bilimlere ve gelişmeleri bir kenara itip daha ziyade Batı kültürünü ve Batılı hayat tarzını benimseme şeklinde sonuçlanır. Bu dönemde *Hüseyin Cavid*, İstanbul'a gelmiş, edebî muhitte sıkı ilişkiler kurmuştur.

Çağı yakalamak ve aydın nesiller yetiştirmek amacıyla çıkılan bu yolda başarılı olduğunu söylemek zordur; zira gerek *Ahmet Midhat Efendi* (? —1912)'nin *Felatun Bey ile Rakım Efendi* (1876) gerekse *Recaizade Mahmut Ekrem* (1847–1914)'in dönemin aynası mahiyetindeki *Araba Sevdası* (1889) romanlarında Batı kültürünün etkisindeki neslin prototipleri *Felatun Bey* ile *Bihruz Bey* nesnel olarak ortaya konmuş ve Türk gençliğindeki bu yanlış tutum eleştirilmiştir.

İstanbul'da edebî çevrelerle yakın ilişkisi olan *Cavid*'in bu iki romanı okumadığını düşünmek olmaz. Bu düşünceden hareketle ülkesine döndüğünde, yakından gözlemlediği İstanbul gençliğinin Batılılaşma anlayışını eleştirel bir bakış açısıyla dile getirme ihtiyacı duyar.²⁸

XX. yüzyılın başlarında Kafkasya'da gelişme gösteren düşünsel ve siyasi akımlar, dönemin birçok siyaset ve edebiyat adamını derinden etkiler. Aydınlar da Türkiye'ye, Pantürkizm ve Panislamizm akımlarına bir yöneliş kendini gösterir. *Ahmed Cevad*, *Ali Bey Hüseyinzade* (1864–1940), *Cafer Cabbarlı* (1899–1934) gibi münevverlerin yanında *Hüseyin Cavid* de bu yönelişlerin etkisinde kalarak *Uçurum* (1917) isimli piyesini kaleme alır.

²⁸ Uygur, E. a.g.m., s.17.

Uçurum piyesi, İstanbul gençliğinin Batılılaşma anlayışını mercek altına alması yanında, alternatif arayışları da içermesi bakımından önem taşır. Bu bağlamda, Batı değerleriyle Doğu değerlerinin piyesteki tasviri, *Cavid*'in düşünsel anlayışıyla paralellik gösterir. Piyeste Batı; Paris ve İtalya ile özdeşleşir; Ancak, Batıya dair kültürel ve ahlâkî tasvirler, Firengistan adı altında Paris'e ve oradaki hayat tarzına yönelik olarak yapılır.

Uçurum piyesinde yazar, halk şiiri üslubunu kullanır. Piyenin aile ve maişet üzerine yazılmış olması, onu doğal olarak sade dile yaklaştırır. *Cavid*, bu piyesi hece vezninde kaleme alır.²⁹ Dört perdeden oluşan *Uçurum* eserinde şarkı, koşma ve mesnevi türünden de yararlandığını görürüz.

Cavid yaratıcılığında İstanbul, sık sık görülmektedir. *Uçurum* faciasında olaylar hep İstanbul'da cereyan ediyor. Romantizmle realizmin iç içe olduğu piyes, Paris'e giden yeni evli genç bir ressamın, *Anjel* adındaki Fransız hanımla kurduğu münasebet ve bunun sonuçları üzerinedir. Piyeste aşk ikilemi içinde kalan ressam *Celal*'in psikolojik durumu yanında, arkadaşı *Ekrem*'in dünya görüşünden kaynaklanan düşünsel çatışmalar da dikkati çeker. Şehvani zevk girdabına kapılan ve sefih bir hayatı benimseyen *Celal*, Türkiye'deki Batılılaşma anlayışının bir yönünü gösterirken, tahsil yapmak amacıyla *Celal*'le beraber Paris'e giden *Yıldırım*, isabetli ve erdemli davranışlarıyla diğer yönünü gösterir. Piyeste *Celal – Ekrem* çatışması aracılığıyla Doğu – Batı çatışmasının ana hatlarını da görmek mümkündür. Selcan Sağlık, Prof. Dr. Samir Kazımoğlu'nun yönetiminde hazırlamış olduğu lisans tezinde *Uçurum* piyesinin adıyla ilgili olarak *Uçurum* kelimesinin sembolik bir anlam taşıdığını söyler ve bu kelime “Kendi kökünden, kültüründen uzaklaşmayı, yabancı kültürün, yabancı ahlâkın tesiri altına girmeyi gösterir.” (Sağlık, 1998: 20) açıklamasını getirir.

Şeyda isimli piyeste matbaa çalışanlarının durumlarını, maddi imkânsızlıklarını, çalışma zorluklarını konu edinerek doğrudan doğruya ilk kez çalışma şartları ve işçilerin durumlarıyla ilgili bir eser ortaya koyar.

Şeyda (1917) piyesi beş perdelik bir oyundur. Piyeste matbaa işçilerinin ve yazarların ekonomik sıkıntıları, işçi- patron ilişkileri, işçilerin maruz kaldığı haksızlıklar ve

²⁹ Cefer, M. (1982). *H.Cavid'in Seneti Hakkında Geydler, Cavid'i Hatırlarken*, Bakı: Gençlik Yayınları, s.132.

faciayla biten bir aşk öyküsü konu edilir. Ana konusu hatlarıyla dar bir çevreyi ilgilendirmesine rağmen diğer iş sahalarına da benzemektedir. Kötü çalışma şartlarının olması sebebiyle sosyolojik bir olguyu yansıtmayı bakımından önem kazanır.³⁰

Piyeste, matbaa çalışanları arasında geçen diyaloglar, Çar yönetiminin devrilmesiyle ilgili yapılan yorumlar bize âdeta ihtilalin geleceğini haber verir. Yazar, Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması ihtimalinden dolayı his ve beklentilerini, 1917 Sovyet İhtilali'ni tasvip yönünde kullanır.

Yazar, piyeslerinde sevgi, inanç ve adalet kavramlarını irdemesi yanında, zulme maruz kalan toplumlara da piyesin sonunda kurtuluş için yol gösterecek işaretler verir. Buna göre eğitilmiş, bilgili, kültürlü olmak güçlü olmayı getirecektir.³¹

Yazarın piyesleri, ilk olarak 1920–1923 yılları arasında gösterilmeye başlansa da eserlerin, dönemin siyasi görüşünden uzak oluşu beklentilere cevap vermemesi ve dayatılan görüşlere hizmet etmemesi sebebiyle sahneden kaldırılmıştır. Piyesleri, sahnelenmediği gibi sonraki yıllarda *Cavid*'in rejim karşıtı olarak suçlanmasında delil olarak gösterilmiştir.

³⁰ Uygur,E., *a.g.m.*, s.21

³¹ Uygur,E., *a.g.m.*, s.36

İKİNCİ BÖLÜM

MUHTEVA İNCELENMESİ

2.1. Uçurum

Bu piyesin Türkiye Türkçesine aktarılması ve incelenmesi sırasında *Azerbaycan Edebiyatından, Hüseyin Cavid, Uçurum, Azerbaycan Matbuat Müdürlüğü, Azernesir Matbaası, Bakı, 1926* künyeli nüsha esas alınmıştır. Metin incelenirken orijinal metinden yapılan alıntılar ve bu alıntılara dair sayfa numaraları bu nüshaya aittir.

2.1.1. Olayları Yaşayan Şahıslar

2.1.1.1. Celal Bey

Genç bir Türk ressam olan Celal, Güvercin'in kocasıdır. Celal'in kişiliğinde Frengistan (Avrupa)'ın baş döndüren ve parlak hayatını yaşamaya duyulan şiddetli özlem söz konusudur. Celal'in görünürdeki niyeti Paris ve İtalya seyahati mesleğiyle ilgili bilgi ve görgüsünü artırma amacı taşımaktadır. Güzel sanatların uygulama ve teşhir merkezi özelliğindeki Paris ile Rönesans'ın doğduğu ülke İtalya, Celal'e göre kültürel faaliyetlerin özgürce yapılandığı yegâne yerlerdir. Türk toplumu hızlı bir gelişim ve değişim süreci içine girmiştir. Bu köklü değişimin felsefesini kavrayamayan ve yalnızca modern yaşam biçimi olarak algılayan gençler, hatalar yapmakta ve hatalarını acı bir biçimde ödemektedirler, Celal Bey, piyeste diğer karakterler tarafından eleştirilen, yanlış yolda olduğu kastedilen biridir. Elindeki imkânları şahsi ihtiras ve zaafı için bir araç olarak kullanan çapkın bir tipi temsil etmektedir. Millî, manevi değerlerle çelişen davranışlar sergilemektedir. Karakter özellikleri de kültürel pozisyonuyla çelişecek, baba ve sanatçı kimliğinin sorumluluğunu taşıyamayacak derecede olumsuzdur.

Türk millî yapısına tezat teşkil eden hâl ve hareketleriyle, bu tezat yaşamın sebep olduğu yıkımla Celal Bey, *Araba Sevdası*'ndaki Bihruz Bey'i ya da *İntibah* romanının Ali Bey'ini akıllara getirir. Şuh bir yaşantı... Zevk, sefa içinde bir hayat, insanı sarhoş edecek bir hayal âlemi... Mutluluğu bulmuş olmanın zannı... Cavid'in Uçurum piyesinin

kahramanı Celal, bu anlamda Türk toplumlarında Batılılaşma sorununun bir parçasını oluşturur.

Celal Bey'in hassas bir kişiliği vardır. Oldukça meraklı, farklı ülkeler, şehirler görmek isteyen, farklı insanlar tanımak, farklı hayatlara girmek isteyen bir karakterdir. Oldukça hayalci bir yapısı vardır. Ona göre gerçeklik sönüktür. Bütün büyüklük ve güzellikler hayalden doğmaktadır. Onun hayalinde oluşturduğu şehirler vardır. Hayal dünyasını, resimlerine yansıtan, resimleriyle yeni hayaller yaratan kudretli bir ressamdır.

Kendine olan güveni ve işinde göstermiş olduğu dâhilik birçok kadın ve erkeği kendisine hayran bırakmıştır; fakat bu duygular onda aynı zamanda bencillik ve kibri de ortaya çıkarmıştır.

Celal Bey'in, iyi bir ressam olduğu, değerli bir sanatkâr olduğu defalarca vurgulanmıştır. Piyesin diğer bütün kişileri de bunda hemfikirdir. Hayal dünyasının soyutluklarıyla dolu bir tarzı benimsemiştir. Bu konuda Celal Bey, karısının erkek kardeşi tarafından şöyle nitelendiriliyor.

Yıldırım: Celal hakikatten ziyade - bence-
Hayal düşkünüdür, onun zannınca
Hayalden doğarmış bütün büyüklük
Hakiki levhalar onca pek sönük...³²

Celal Bey'in temsil ettiği zihniyet, kalkınma ve modernleşme sürecinden uzak, menfaatperestliğin temsil ettiği bir zihniyettir. Kültür bunalımı yaşayan ve yabancı hayranlığına kapılan, halktan kopuk aydın bir tiptir. Mevki ve statüsünü kendi çıkarı yolunda kullanan Celal Bey, hayalleri ve merak duygularıyla karısı Güvercin'i İstanbul'da bırakıp Fransa'ya gitmiştir. Giderken karısına verdiği sözler, asla onu unutmayacağı, hiçbir duygunun onun sevgisinin önüne geçemeyeceği tek ve ilelebet aşkının kendisi olacağı yönündedir. Celal'in bu sözlerinde Güvercin'i teselli etmekten ziyade bağlılığı ve samimiyeti dikkat çekicidir.

³² Cavid, H. (1926). *Uçurum*, Azerbaycan: Azərneşir Matbaası, s.9.

Celal: Haklısın meleğim, haklısın evet,
 Lakin ayırmıyor bizi şu fırkat,
 İnan birçok dağlar, denizler aşsam,
 Yeryüzünü baştanbaşa dolaşsam,
 Ancak seni arar, seni özlerim.
 Ancak seni görür, seni izlerim.
 Güvercin, Güvercin inan ne etsem,
 Nerede bulunsam ben, ne yolda gitsem,
 Asla tapındığım melekten dönmem.
 Senden başka bir kimseyi düşünmem.³³

Batı taklitçiliğini temel felsefe edinen bu karakter, sancıları artarak devam eden sorunsalın traji-komik kurbanlarından biri olarak değerlendirilir. Uzun zamandan beri devam ede gelen Batılılaşma çabalarını, çeşitli yönleriyle inceleyen Dr. Nihayet Arslan, bu sorunsalı “Kültür ikileminin yarattığı dramatik olgular”³⁴ olarak yorumlar Celal Bey, Fransa’ya gider. Kısa bir süre sonra her şey çok farklılaşır. Celal’deki her manevi his yerini bir başka duyguya bırakmıştır. Paris’te Celal’in kaldığı son derece süslü ve zengin bir salonda Anjel isminde bir Fransız kadın, izleyicinin karşısına çıkar.

Celal: Anjel sevimli Anjel!
 Sensiz ruhumu kaplar
 Yığın yığın kaygılar,
 Hep zehirli hayaller.
 Lakin duyduğum gibi
 O ince dilber sesi.
 Kalkar mahzun gönlümün
 Kara dumanlı perdesi.
 Evet, seni görünce
 Söner hep düşünceler,
 Artık öksüz ruhumu
 Kemirmez işkenceler.

³³ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*,15.

³⁴ Arslan, (2003). *a.g.e.*, s. 88

Ah şu süzgün bakışlar,
 Bilsen nasıl füsunkâr,
 Gâh ruhumu güldürür
 Gâh da kalbimi yakar.³⁵

Celal, Ekrem Bey'in dostudur. Ekrem Bey ile yakın dostluk kurmuş olmasına rağmen kişilikleri çok farklıdır. Batılılaşma ve milli duygular bahsinde tamamen ayrılırlar. Ekrem Bey, heveskârane hisleri olmayan, millî ve tarihî değerlere karşı ilgili ve bilinçli biridir. Bu konularda Celal Bey'in kişilik olarak Ekrem Bey'den daha zayıf veya daha farklı olduğunu şu sözlerden anlamak mümkündür:

Fakat eğlenceden meramınız ne?³⁶
 Evet, bu pek güzel düşünce lakin
 Seyahatten zevk alan bir Türk için
 Kırım yalıları, İdil boyları
 Kafkas dağları, şanlı Türk soyları
 Birer sergidir seyrine doyulmaz,
 Genç bir ressam için değersiz olmaz,
 Hem ne hakiki levhalar bilseniz!
 Her zevki her kalbi okşar şüphesiz.³⁷

Celal Bey'in, evlilik ve aldatma konusunda düşünceleri geleneksellik çizgisinden çok uzak değildir. Karısı, çocuğu ve ailesine bağlı her Türk erkeği gibi Celal Bey de görünürde bu hisleri taşır; ama yakından tanık olduğu farklı bir yaşam onu ve değerlerini alt üst eder. Zevk ve ihtiras uğruna birçok ahlaksızlığı düşüncesizce yapabilecek biri haline getirir.

Celal Bey'in kadına bakışı genel olarak Doğu toplumlarının yirminci yüzyıl başlarına kadar sürdürdükleri yaklaşımla aslında pek örtüşmez denilebilir. Oyunda; kadını, erkeğe hizmet eden ve faydalanılması gereken bir varlık olarak gördüğüne dair ipucu bulmak zor. Kadın, Anjel karakteri üzerinde cinsel bir meta olarak izleyici karşısına çıksa da bunu, kadının cinsel yönden sömürülmesi olarak değerlendirmek doğru olmaz. Celal'in

³⁵ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 19.

³⁶ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 8.

³⁷ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 9.

genel olarak kadın konusunda “yüceltici” söylemleri görülmektedir. Karısına karşı beslediği sevgi ve bağlılığı çeşitli iltifatlarla güçlendirerek çok kez dile getirmiştir:

Güvercin, Güvercin inan ne etsem,
Nerede bulunsam ben, ne yolda gitsem,
Asla tapındığım melekten dönmem.
Senden başka bir kimseyi düşünmem.³⁸

Celal, karısına karşı duyduğu bağlılığı ve sevgiyi üzerine basarak dile getirir de oyunun ilerleyen kısımlarında evlilik kurumu ile ilgili sorumluluklarını ihmal ederek ciddiyetten uzak davranışlar sergilemektedir. Celal’in, sergilediği bu davranışları, “Her şeyiyle tamamen yabancı ve zıt tabanlı Batı hayatının, Doğu kültürüyle yetişmiş biri üzerindeki etkileri” şeklinde değerlendirmek gerekir. Celal, Fransa’da içine girdiği tatlı hayatın müptelalığıyla Doğu toplumunun evli insanlara yüklediği sorumlulukları görmezden gelmektedir. Hatta evliliğini bir kafes, özgürlüğünü kısıtlayan bir bağ olarak görmüştür. Evliliğinin kendi tasarrufu dışında gerçekleştiğini bekâr insanlara duyduğu özentiyi şu sözlerle dile getirir.

Keşke ben de öyle serbest olaydım!
Bahtiyar sanırdım kendimi daim,
Her yerde solgun nurumu serperdim,
Latif mermer sineleri öperdim,
Hep okşardım pembe, gül yanakları
Muhabbetle titreyen dudakları.³⁹

Celal Bey, sosyal hayat içerisinde o dönem itibarıyla kendine toplumda yer edinmiş sanatıyla güç kazanmış biridir. Tasvir edilen mekân ve gelişen olaylardan Celal Bey’in maddi durumunun oldukça iyi olduğu söylenebilir. Celal, Anjel’in kendisine olan alakasını bu güç ile elde ettiğinin farkında olmadan gerçek bir aşk yaşadığını sanmaktadır. İşin dikkat çeken bir yanı ise büyük bir ihtiras ve tutkuyla bağlandığı Anjel ile evlenmeyi hiç düşünmemesidir.

³⁸Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 6.

³⁹Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 11.

Celal Bey'in aslında insanlara karşı pek güveni yoktur. Bu güvensizliğin temelinde kendi kurnazlığı vardır, insanları aldatmaya temayülü olduğu için insanların da kendisini rahatlıkla aldatılabileceğini düşünmektedir. Bu düşüncesi onu, kendisini delicesine seven karısına, başka bir erkeğe âşık olduğunu isnat edecek kadar çığırından çıkarmıştır. Oyun ilerledikçe Celal Bey'in ihtiraslarına ne kadar düşkün, ne derece bencilliğinin esiri olduğu açıkça görülmektedir.

Piyesin yazarı *Hüseyin Cavid*, Celal Bey'in kişiliğinde dönemin, bir başka deyişle İstanbul'un varlıklı ve eğitilmiş muhitinin, hayat biçimi ve düşünceleriyle ilgili önemli bilgiler vermektedir.

2.1.1.2 Güvercin

Güvercin, Celal' in eşidir. Yaşıyla veya fiziksel görünümüyle ilgili fazla bir bilgi yoktur. İlk çocuğunun henüz kucağında olması hasebiyle geleneksel evlilik anlayışından hareketle Güvercin, genç bir kadındır, denilebilir. Kocasının türlü vaatlerle ve sevgi sözleriyle İstanbul'da bıraktığı Güvercin, ayrılık acısını derinden yaşamıştır. Celal'in birbirinden kuvvetli teselli sözleri Güvercin'i etkilememiş; Türk kadınının hassasiyeti ve öngörüsüyle olabilecekleri hissetmiştir. Küçük çocuğuyla çaresizce kendini zamana bırakmıştır. Güvercin, geleneksel yapıda bir Doğu karakteridir. Yazarlar için oyun kişilerini seyirciye kabul ettirmenin, onları inandırıcı kılmanın bir yolu da onlar hakkında toplumun geliştirmiş olduğu ortak kanaatlere sadık kalmaktır. Yazarın bu kanaatler doğrultusunda betimlediği tipleri izleyici kolaylıkla tanır ve kendi kafasındaki genellemeye oturtarak benimser. Bu doğrultuda Güvercin, kabul görmüş tanınan bir tiptir.

Kocasını Avrupa seyahatine gönderen Güvercin, olabileceklerinin sızısını içinde duyarak her teselliye kucağındaki küçük kızında aramış, çaresizliğin en şiddetlisini yaşamıştır. Kocasının yokluğunda babası ve Ekrem Bey onun en büyük destekçisidir. Güvercin karakteri, melankolik özellikler göstermesinin yanında gerçekçi bir tablo çizer. Tiyatro eserlerinde yansıtılan kadın imgesini incelerken, yapılan yorumlar toplumun o tipin temsil ettiği zümre hakkındaki ortak görüşüyle ilgili bir fikir verecektir. Tabi bu, değişmez bir sonuç değildir. Sanatın abartı ve değiştirme payını göz ardı etmemek gerekir.

Mütareke döneminde özellikle İstanbul'da yabancı güçlerin temsil ettiği yaşama biçimi benimsenmektedir. Alafrangalık, ya da o dönemin sözcüğü ile asrilik adı altındaki bu yaşama biçimi milli ve ahlaki değerlerin göz ardı edilmesine yol açmıştır. Kumar, içki, hatta uyuşturucu kullanma, eşini aldatma giderek modern yaşama biçiminin gereği sayılmaya başlanmıştır. Bu akımdan doğrudan ya da dolaylı en çok etkilenenler de kadınlar ve genç kızlar olmuştur. Tiyatro veya diğer sanat eserlerinde genel olarak kadın tipleri ağır buhranlar içindedir. Kimi yazarlar bu sarsıntıyı ekonomik sistemin sonucu olarak, kimi yazarlar da bir kültür ve eğitim sorunu olarak ele almışlardır. *Hüseyin Cavid, Uçurum* piyesinde bu sorunu kültür karmaşası ekseninde şekillendirmiştir.

Cavid gibi Türk yazarlarının, pek çok oyununda, sorumsuz kadın tipinin çarpıcı örneklerine rastlansa da aynı dönemde yazılmış oyunlarda "Özverili Kadın" tipine de oldukça sık yer verilmiştir. Özverili kadın, sorumsuz kadının karşıtıdır. Oyun yazarlarımız eleştirdikleri, suçladıkları kadın tipinin karşısında ideal kadını yüceltmişlerdir. Özverili eş ve anne, Türk toplumunun kadından beklentisini yansıtır. Kadını geleneksel konumuna oturtur ve bu konumun gerektirdiği niteliklerle donatır. Özverili kadın eşine bağlı, çocuklarına düşkündür. Güvercin de eş olmanın ve anneliğin tüm geleneksel sorumluluklarını yüklenmiştir. Sabırlıdır, Mücadeleden vazgeçmez. Her türlü zorluğa göğüs germeye çalışır. Güvercin, çevresinde yanlış işlerin yapıldığının farkındadır, fakat kocasına karşı çıkamadığı için olayların olumsuz yönde gelişimine engel olamaz. Sevdiklerinin isteklerine boyun eğmekle yetindiği için, bütün iyi niyetine rağmen ailesinin yıkımının dolaylı sorumlularından biri olur. Analık görevinin ağırlığıyla yorulur, hırpalanır, acı çeker.

Celal Bey, Avrupa seyahati ve sonrasında artık Güvercin ve çocuğuyla ilgilenmemekte yeni bir aşkın heyecanıyla onları ihmal etmektedir. Ancak, Celal Bey'in ilgisizliğine unutmışluğuna karşılık Güvercin kocasına sadık, sabırlı bir kadındır. Onun, dirayetli ve güçlü bir yapısı olmamasına rağmen kocasına karşı hislerinde bir değişme olmamıştır. Kocasının kendisine döneceği zamanı umutla beklemiştir. Metanetini kaybettiği anlarda da babası Uluğ Bey ve erkek kardeşi Yıldırım'ın teskinleriyle ayakta durabilmiştir. Evine bağlı, narin, hassas, kocasını, çocuğunu çok seven, akıllı ve duygusal bir kadındır. Kendisinden gizlenen her şeyin farkında olacak kadar zeki olmasına rağmen aile mefhumunda her zaman yapıcı bir rol üstlenmiştir. Bu özellikleriyle Güvercin, geleneksel Türk kadın tipinin bir örneğini teşkil eder.

Aşk ateşi can yakar,
 Yürekten kanlar akar,
 Tali' bana yan bakar
 Hem gülümser hem ağlarım.
 Gönül hep sızlar, hep inler,
 Hazan feryadını dinler,
 Anıldıkça geçen günler,
 Hem gülümser – hem ağlarım.
 Her sefada cefa buldum,
 Açmadan sarardım, soldum
 Serbest iken esir oldum,
 Hem gülümser hem ağlarım.⁴⁰

Piyeşteki diğer kişilerin ve özellikle Celal'in okuduğu manzum kısımlardan Güvercin'in güzel bir kadın olduğu anlaşılıyor. Celal Bey'in başka bir kadınla ilişki kurması tabii ki bunun aksini doğurmaz. Yazar, zaman zaman Güvercin'in güzelliğini başka karakterler vasıtasıyla da tasdik etmiştir.

Yıldırım: O kumral saçlar, o çatılmış kaşlar,
 O dalgın gözler, o üzgün bakışlar,
 Sana pek başka bir letafet vermiş,
 İnan kim görürse eyler perestiş⁴¹.
 Celal gibi ressam olsaydım hemen,
 Şu levhayı tasvir ederdim de ben,
 Herkes bakıp – bakıp hayran kalırdı,
 Mahzun güzelliğinden bir zevk alırdı.⁴²

Güvercin, evde sözü geçen ve herkesten saygı gören, sevilen bir kadındır. Piyeşteki diğer kişiler, Celal Bey'den çok Güvercin'e bağlıdırlar. Celal Bey'in Güvercin'i aldattığı öğrenildiğinde bu, Ekrem dâhil herkes üzerinde büyük üzüntü yaratır. Bütün herkes Güvercin'in safında yer alır. Güvercin'in, herkesin üzerinde etkili olmasında, uyandırdığı

⁴⁰ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 5.

⁴¹ Perestiş: T.T: Delicesine sevmeye, tapınma, hayran olma.

⁴² Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 7.

saygının yanı sıra hassas ve iyi yürekli olmasının da etkisi vardır. Güvercin'in sadakati ve sevgisi, asla Celal'inki gibi göstermelik ya da geçici değildir.

Kocası Celal'in bütün kurnazlık ve kötülüğüne karşılık Güvercin iyi niyetli bir kadındır. Piyenin hiçbir yerinde Celal Bey gibi komik ve rezil durumlara düşmez. Güvercin, kurnazlık peşinde koşmaz. Çevresinde olup biten entrikalara rağmen duygusal ve içten yaklaşımını hiç terk etmez.

Güvercin, Celal Bey'in çevirdiği oyunlara karşılık vermez. Bu noktada İki şahsın birbiriyle kıyaslanması iki karakter arasındaki Kültür yapısının sağlamlığını da ortaya koymaktadır.

Celal Bey, tutku ve ihtiraslarına gem vurmada karısından gizli gönül macerasını yürütmeye çalışır. Güvercin, evliliğini kurtarmak amacıyla bildiklerine de göz yumarak sükûnet gösterir. O, oyunun sonunda, Celal Bey'i uyuşturan yanlıştan uyandırır ama iş işten çoktan geçer. Çocuğu Menekşe, bu yanlışın ve Celal Bey'in kurbanı olmuştur. Oyun, Celal'in sorumsuzluklarının sebep olduğu faciayla son bulmuştur. Güvercin, bütün ahlaksızlıklarına ve kem düşüncelerine rağmen hiçbir zaman Celal Bey'e kuvvetli bir nefret duymamıştır.

Güvercin: Hiç zarar yok, ben affeyledim seni,
 Fakat sen de şu hâlden kurtar beni!
 Gel, yakın gel, göğsümü gel parçala,
 Belki ruhum işkenceden kurtula...
 Şimdi Menekşe'm, sönmüş pembe nur,
 Beni ıssız mezarında bekliyor.⁴³

Çocuğunun katili olan kocasına öfkelenip isyankârvari sözler etse de dikkat çeken noktalardan biri de Güvercin'in üslubudur. Bu sıra dışı ve yoğun acılar karşısında koruduğu duruşu iyi bir tahsil almış olduğunun göstergesidir. Gerek Piyano kabiliyetinden gerek muazzam manzum sözlerinden de Güvercin 'in tahsilli bir kadın olduğu anlaşılır... Doğu toplumunda bir kadının bu kadar etkileyici sözler kullanabilmesi, söz sanatlarına bu derece vakıf olması o dönem için özel bir eğitim aldığı şeklinde nitelendirilebilir.

⁴³ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 59.

Güvercin, oyunun finalindeki durumu ve temsil ettiği kadın tipiyle oyunun başkarakteri olarak da ele alınabilir. Oyunda, Celal Bey, Güvercin'e nazaran çok daha fazla yer almış buna rağmen, olayların gidişatı içinde yanlış bir unsur olmaktan öteye gidememiştir. Her fırsatta sergilediği davranışlar tenkit edilmiştir. Güvercin ise her aşamada olaylardan haberdar, ne yaptığını bilen, akıllı ve sadık tavrıyla hem piyesteki şahıslar, hem de yazar ve izleyiciler tarafından benimsenen bir karakterdir. Başkarakterin açıkça belirlenemediği bu oyunda Güvercin, bu konuma yakın bir kişidir.

2.1.1.3 Uluğ Bey

Uluğ Bey, Güvercin'in babasıdır. Yaşıyla ilgili kesin bir ifade olmamasına rağmen hayat tecrübesi ve bilgisine dayanılarak yaşlı biri olduğu tahmin edilebilir. Karısından hiç bahsedilmemektedir. Hem geleneksel hem modern, akıllı başında ve sağduyulu biri olarak yer alır. Eski zihniyetli biri olmamasına karşın onun düşünce ve davranışlarında, eski anlayışın izlerini görmek mümkündür. Kızını, Celal ile evlendirmiş ve bu evliliğin devamı için elinden geleni yapmaya çalışan iyi niyetli bir baba rolünü üstlenmiştir.

Uluğ Bey'in toplum içinde itibarlı bir yere sahip olduğu açıkça söylenebilir. Kadına değerli bir varlık olarak bakar. Kızıyla olan diyaloglarında “yavrum, meleğim, kuzum” vb. şeklindeki koruyucu ve merhametli hitapları dikkat çekicidir. Hayat tecrübesine sahip, kültürlü biridir. Kızına küçük yaşlardan itibaren iyi bir eğitim vermiş olması ihtimali de onun hakkındaki düşünceleri doğrulama yönündedir.

Türk toplumunda Batılılaşma sorununun önemli bir kısmını oluşturan ahlâkî bozulmaya seçenek olarak Uluğ Bey ve Ekrem aracılığıyla oyunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Uluğ Bey'e göre kültürel etkileşimin kaçınılmaz olduğu bir dönemde, yabancı kültürü reddetmeyi düşünmek yerine, söz konusu kültür unsurlarının naklinde dikkatli olunmalı ve toplum bünyesine elverişli hâle getirilmelidir. İşte o zaman bu nakil, toplumsal gelişime yarar sağlayacaktır. İkinci görüş ise, Türk dünyasına ait öz kültür vurgusu, Ekrem karakterinde ortaya çıkar. Türk toplumunun gelişiminde kendi geleneksel yapısına ve hayat tarzına dönüş özlemi Ekrem'in dilinden güçlü tasvirlerle ifade edilir.

Uluğ Bey'in ifadesiyle Avrupa'da gelişmeci anlayışın, bilimin ve uygarlığın yanı sıra cehalet, ahlâksızlık ve zulüm de mevcuttur. Bu durum karşısında bilinçli hareket

edilmelidir. Bir engin denize benzetilen Avrupa'nın insanı ve toplumu yok edebileceği tehlikesi, Batı dünyasının iki farklı gerçeğe sahip olmasıyla ilgilidir. Bu düşünceden hareketle, Uluğ Bey, kültürler ve uygarlıklar buluşmasından bir senteze ulaşmayı arzular. Bu sentez, alışılmış tabirle “müspetin alınması, menfinin reddi” şeklindedir.

Cavid'in oyununda, bilge bir kişilik sergileyen Uluğ Bey'in Firengistan'la ilgili düşünceleri, daha sonra, Ziya Gökalp'in sistemleştirmeye çalıştığı Batılılaşma anlayışıyla benzerlikler göstermektedir. Gökalp, Türklüğün ve Müslümanlığın muhafaza edilmesi kaydıyla Batı uygarlığına girilmesinde bir sakınca görmez, hatta Rum'un ve Bizans'ın mirası olarak yorumladığı Doğu biliminin yerine, Batının bilim ve felsefe anlayışını hararetle savunur. Daha geniş bir çerçevede ise Doğu uygarlığının terk edilerek Batı uygarlık dairesine girilmesi gerektiğini tavsiye eder.⁴⁴

Uluğ Bey, ataerkil bir zihniyet anlayışıyla, isteklerinin itiraz edilmeden yerine getirilmesini ister. Piyeste otoriter ama aynı zamanda anlayışlı, hoşgörülü bir baba olarak yer alır. Her durumda kızı Güvercin'in yanında durur. Onu teselliye ve kendince doğru yola iletmek için çabalar. Uluğ Bey'in ifadelerinden, mutluluk anlayışı hakkında çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Onun mutluluk veya saadet anlayışı itaat, sabır ve saygı unsurunun tesirindedir. Bu durum, Uluğ Bey'in eski zihniyeti "doğru" şeklinde ortaya koyması olarak da değerlendirilebilir.

Kızına söylediği şu sözler bunun bir göstergesidir:

Uluğ Bey: Yavrum senin gibi hodkâm olanlar,
 Hep kıskanç, inatçı, hırçın kadınlar,
 Bulunmuş olurlar işin sonunda
 Dehşetli bir felaket karşısında
 Sen Celal'i ancak ona verdiği
 Hürmetle zincirleyebilirsin
 Sakın! Mani olma: Bu hâl bir kusur⁴⁵

Uluğ Bey, kadını yok sayan sönük bir varlık olarak görmez; fakat evliliğe bakış acısı genel hatlarıyla Doğu toplumlarında var olan kadına söz hakkı tanımayan ve itaatkâr

⁴⁴ Gökalp, Z. (5. Baskı). 60–61

⁴⁵ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 13.

bir yaşama biçiminden de uzak değildir. Bu anlayışın ipuçlarını, Uluğ Bey'in kızını teselli ederken söylediği sözlerden çıkarmak mümkün.

Sen Celal'i ancak ona verdiği
Hürmetle zincirleyebilirsin
Sakın! Mani olma: Bu hâl bir kusur⁴⁶...

Uluğ Bey'in karakter özellikleri piyesteki farklı durumlar karşısında hiç değişmez. O, her zaman her durumda sakinliğini, sağduyusunu koruyan biridir. Zamanında kızının Celal ile evlenmesine rıza göstermemiş; fakat engel olmaya da kalkmamıştır. Kızı, karşı olduğu bir evliliği yaparken de Celal gittiğinde kızını teselli etmeye çalışırken de Uluğ Bey, sadece kızının mutluluğunu düşünen bir baba olarak izleyici karşısına çıkar. Bu, biraz da durumu idare etmek, işlerin içinden çıkılması güç bir hâle dönüşmemesi için uygulanan iyi niyetli bir taktiktir.

Uluğ Bey: Hiç sıkılma, her gecenin sonu gündüzdür kuzum!⁴⁷

Uluğ Bey, baba sözü dinlememenin Allah tarafından cezalandırılacağına ve kişinin mutsuz olacağına inanmakta veya en azından kızına böyle söz dinletmeye çalışmaktadır. Yaptığı hatayı sürekli yüzüne vurmaz ama kızını, baba sözünün kutsal olduğuna ve uyulması gerektiğine de ikna etmek ister.

Uluğ Bey : (Güvercin'e)

Önce beni dinlemedin her saçmaya inandın,
İstanbul'un süslü – püslü hayatına aldandın.
Bilmedik ki pek sislidir, zehirlidir havası,
Bilmedik ki bu toprağın temelsizdir vefası
Ne yapmalı, geçmiş artık, unut, hepsini unut
Şimdi yavrum ancak senin burcun tahammül, sükut⁴⁸..

Uluğ Bey, kızının, kocasının Avrupa'ya gitmesi karşısında duyduğu üzüntüleri, hissettiği kötü duyguları bir kuruntu ve hodkâmlık olarak görür. Kızını buna inandırmaya çalışır. Aslında piyeste verilen Uluğ Bey karakteri bir "bilge" hükmündedir. Olabilecekleri sezip, Celal'in, Avrupa'ya gittiğinde renkli ve yaldızlı hayal âlemlerine dalarak zihin bulanıklığı yaşayabileceğini hissetmiştir. Bunun korkusunu Uluğ Bey, kızı Güvercin'den

⁴⁶ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 13.

⁴⁷ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 32.

⁴⁸ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 33.

daha önce hissetmiş, yılların ona verdiği hayat tecrübesiyle bunu çok daha önce öngörmüştür. İşe yaramayacağını bilse de Celal'e giderken karısını ve çocuğunu unutmaması ümidiyle şu tembihlerde bulunmuştur:

Uluğ Bey: İşte melekçiğiniz !.. Son sözüm sana,
Sakın güzel Menekşe'yi unutma!⁴⁹

Aynı korkuları öz oğlu Yıldırım için de duymuş, onu da uyarmıştır.

Uluğ Bey: Haydi yavrum, gidin, uğurlar olsun,
Gidin büyük Tanrı size yar olsun,
Fakat bilmeli ki birçok yiğitler,
Şu yaldızlı yolda olmuşlar heder⁵⁰
Evet, bilmeli ki Frenk elleri,
Hem besler, hem soldurur emelleri,
Avrupa'da ışık da var zulmet de,
Orada sefahat de var fazilet de.
O bir engin deniz ki pek korkunçtur.
İnsan ne inci bulur ne boğulur,
Ayık davranmalı metin olmalı
Hep nura koşmalı, hakkı bulmalı,⁵¹

Uluğ Bey, verdiği sözden dönmeyecek sağlam bir karakter yapısını temsil eder. Şefkatli, biraz geleneksel ama ılımlı, hoşgörülü bir karakter; olayların gidişatı ve kızının mutsuzluğuyla kederlenen toplumumuza aşına bir baba tipidir. Uluğ Bey, bütün öngörü ve tecrübesine rağmen olmasından korktuğu faciaları engelleyememiş, bu hazin hikâyenin en çok acı duyan taraflarından biri olmuştur. Kızının ve torununun mahvoluşunu görerek faciadan nasibini almıştır.

⁴⁹ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.16.

⁵⁰ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.15.

⁵¹ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.16.

2.1.1.4. Yıldırım

Yıldırım karakteri, piyeste Uluğ Bey'in oğlu, Güvercin'in kardeşidir. Genç ve bekâr birisidir. Fiziksel olarak uzun saçlı, orta boylu ve güzel yüzlü biri olarak ifade edilmiştir. Babasına karşı son derece saygılı bir gençtir. Zeki, başarılı bir öğrencidir. Kardeşi Güvercin gibi o da naif, duygusal bir kişiliğe sahiptir. Oyunun daha ilk perdesindeki sözlerinden gerçekçi bir kişiliği olduğu bazı dinî terimleri birer efsane olarak nitelemesinden anlaşılabılır:

Hira - melek hep birer efsane

Şimdi artık hakikat devrindeyiz⁵²

Gerçekçi biri olması elbette ki onun hayal dünyasını sınırlar koymaz. Celal kadar olmasa da Yıldırım'ın da dikkatini cezbeden renkli hayatlar vardır; fakat bu hiç bir zaman Celal karakterinde olduğu gibi kendine zarar verici boyutlara ulaşmaz. Oyunda, Batı dünyasının ve Batı kültürünün tasvirine yönelik ilk somut göstergeler Yıldırım ile Ekrem diyalogunda ortaya çıkar. Yıldırım, sevgi ve sadakatin maddi zenginlik olduğunu, geriye kalan diğer şeylerin önemli olmadığı düşünür. Piyeste, genelde biraz utangaç ve iyi niyetli bir karakter olarak yer alır.

Güvercin'in kocası Celal, Avrupa'ya giderken kardeşinin duyduğu üzüntüye hem ortak olmuş hem onu teselli etmek için elinden geleni yapmıştır. O da babası gibi sabır ve sükûnetin kederlere son verecek bir olay olduğuna inanmaktadır. Geleneksel Türk aile yapısının erkek çocuğa verdiği görev ve sorumluluklar, Yıldırım karakterinde açıkça görülür.

Erkek çocuk olarak o, kız kardeşi Güvercin'i çok sever, ona karşı oldukça merhametli ve hassastır.

Paris'te yaşayan ve Celal ile ilişkisi bulunan Anjel, aynı zamanda Yıldırım'a da aşkını ilan etmiş; fakat karşılık görememiştir. Yıldırım'ın Anjel'e olan duygularını oyunun ilk perdesindeki şu diyaloglardan anlıyoruz.

⁵² Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.10.

Anjel: Ah senin böyle mağrur
İstinalı hâllerin,
Beni bir vurgun gibi,
Az kalır ki çıldırtsin.

Yıldırım: Lakin ben de kendimi
Sevdirecek bir şey yok,
Nedense yalnız senin
Lütfun hakkımda pek çok...

Anjel Hayır Yıldırım hayır
Böyle kaçtıkça benden,
Bir çocuk gibi sana
Sarılmak isterim ben.⁵³

Yıldırım, gezisini sonlandırıp bir süre sonra İstanbul'a dönmek niyetindedir. Celal'e de kendisiyle gelmesini Güvercin ve çocukları Menekşe'nin onu beklediğini söyler. Celal, bu sözlere aldırış etmez, kendisini Avrupa'da bekleyen daha nice işlerin olduğunu söyler ve Güvercin'e yazdığı mektubu götürmesi için Yıldırım'a verir. Bir ay sonra...

Yıldırım: Sevgili hemşirem, ağlıyorsun öyle mi?

Güvercin: Allah aşkına git yeter, tırmalama gönlümü.

Yıldırım: Yazık sana, hâlâ bütün çocukluğun üstünde. Niçin üzersin kendini? Tahammül et beş gün. Ayrılıktan sonra kavuşmanın başka zevki var;

Celal nerde olsa inan, çok sürmez gelir.

Yıldırım: *(Çocuğu alıp öper)*

İşte senin en sevgili, en değerli eğlenceli
İşte bir Nur topu gibi, mini mini Menekşe'n!
Onu öpüp okşamakla mahzun gönlünü avut
Pembe bir gölgeyi kokla!
Unut, her derdi unut.⁵⁴

Güvercin:

⁵³ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.27.

⁵⁴ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s 21.

Hayır şimdi benim hiçbir şey yok gözümde
 Herkese karşı bir yığın kin beslerim özümde.
 Çünkü bende herkes kaçır, kimse duymaz hâlimi
 Babam bile atmış beni, fark etmez melalimi.

Yıldırım: (*Şuh kahkahayla*)
 Yalan, yalan... İşte mektup bugün burada...

Güvercin: (*Mektubu alır*)
 Ah hain!
 Şu mektup da çok mu bana

Yıldırım: Unuttum, affedersin.⁵⁵

Çekingen veya sönük bir karakter diyebileceğimiz Yıldırım, Güvercin söz konusu olduğunda koruma içgüdüsüyle her türlü fedakârlığı yapmaya hazırdır. Sadece fedakârlık değil, kendinden beklenmeyecek kadar ataktır ve kurnaz davranışlar sergiler. Kardeşi Güvercin'in eski saadetine kavuşması ve yuvasının kurtulması için planlar yapar arayışlara girer. İki ay kadar sonra...

Celal: (*Samimi bir kahkahayla*)
 Hiç şüphe yok “ sapkın!” diye hep darıldınız bana?
 Sefer ettim Rafael'in, Mikel Anjel yurduna?
 Neler gördüm, ah bilseniz neler, neler, ah neler!?
 Ne heykeller, Madonnalar!.. ne parlak numuneler!..
 Sizden ayrıldığım işte iki aydan çok değil⁵⁶...

Celal, İstanbul'a yuvasına nihayet dönmüştür. Paris'teki sevgilisi Anjel de gizlice Celal'in arkasından İstanbul'a gelmiştir. Bu rezalet karşısında herkes şaşkın ne yapacağını bilmez bir hâldeyken Yıldırım, devreye girer, Celal'in düştüğü çaresizliğe anında kurnazca bir çözüm bulur.

⁵⁵ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.21.

⁵⁶ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.34.

Yıldırım: *(Son derece sevinçle onun elini öper)*

Ah Anjel! İyi ki geldin, İmdadıma yetiştin.

Anjel:

Sen ki benden hep kaçardın, birden nasıl değiştin

Yıldırım:

İlk atamız Âdem gibi önce saptım, aldandım;
Sonra “melek, Cennet!” diye ah çekmekten usandım
Bugünlerde İstanbul’u atıp gelmek üzereydim,
Dilerdim ki yalnız seni bir kerecik göreydim.
Çok şükür Tanrıya pek de menhus⁵⁷ değilmiş bahtım...

Anjel: *(Alaycı bir tebessümle)*

İşte gördün mü ben senden daha vefalı çıktım.

Yıldırım:

Evet, evet sen vefalı bir meleksin fakat ben
Ürküp kaçtım bir yarasa gibi parlak güneşten.
Talih bana gülümsedi, yüz çevirdim daima,

Anjel, Anjel affet beni, artık kusura bakma!

(Çılgınca bir meftuniyetle Anjel’i kolları arasına alır.)⁵⁸

Anjel ile karşılaşınca ona hiç istemediği hâlde abartılı iltifatlar ederek biri diğerinden güzel sözler eder. Fransız Anjel’i, kandıracağı konusunda kendisinden son derece emindir. Anjel’in başını döndürüp bütün dikkatini kendisine çekmeye çalışır, başarılı da olur. Anjel ne olduğunun farkında bile olmadan Celal’i unutup Yıldırım’ın tatlı aşk sözlerine kapılmıştır.

⁵⁷ Menhus: Uğursuz.

⁵⁸ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.35.

Anjel: Sen Paris'te etmeseydin çocukluk,
 İnan şimdi daha mesut olurduk,
 Yıldırım: Affet kusurluyum, affet sevgilim!
 Zaten bu bir tabii hâldir gelim!
 Kara bulut sarmadıkça semayı
 İnsan duymaz güneşteki sefayı
 Bahar elden çıkmadıkça anılmaz.⁵⁹

Yıldırım, Türk toplum yapısında ahlaksızlık olarak nitelendirilebilecek davranışlar içine neden girdiğini babasına şu sözlerle izah etmiştir.

Uluğ Bey: Yıldırım gel, yakın gel
 Gel bakalım neredesin?
 İşittim Celal gibi
 Başka âlemlerdesin.
 Ben seni ta küçükken
 Öz ruhumda besledim,
 Benim oğlumda da bir gün
 Azarmış!.. Hiç bilmedim.
 (Acı tebessümle)
 Söyle sevgilin nerde?
 Nerde Paris tahifesi?
 O felaket baykuşu
 O sokak süpürgesi?

Yıldırım: Beybaba! Af edersin.
 Kabahatli olsam da
 Mazurum işte, çünkü
 Benim niyetim başka...
 Ben istedim ki suçsuz
 Bir aile sevensin.
 İşkenceden kurtulup
 Mesut olsun Güvercin
 Yoksa benim Anjel'e...

⁵⁹ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.43.

Asla dokunduğum yok,
Emin ol senin oğlun
Değil azgın bir çocuk⁶⁰...

Yıldırım, kin tutmayan, bencillikten uzak iyi niyetli bir karakterdir. Güvercin'in saadeti için aşağıladığı ve nefret duyguları beslediği bir kadına karşı çılgın bir âşık rolüne bürünmek zorunda kalır. Genç yaşına rağmen Celal'in dolayısıyla Güvercin'in yaşayacağı tüm sıkıntıları omuzlar. Kız kardeşinin mutluluğu için yaptıkları Yıldırım karakterine hiç zor gelmez. Güvercin'in mutluluğu için hileye başvurmaktan çekinmez. Bu hile insanların zararına değil bilakis mutluluğuna vesile olmaktadır. Fırtınanın kopmasına engel olur; Ancak bu sadece bir ertelemedir. Korkulan hadiseler daha sonra şiddetli bir şekilde vuku bulacaktır.

Bir süre bu oyunu devam ettiren Yıldırım, oyun da olsa Anjel'in türlü ahlaksızlıklarına artık dayanamaz hâle gelir ve ona gerçeği itiraf eder. Çekilip gitmesini salık verir. Türlü oyunlar ve âşıklarıyla işler çeviren Anjel için bile acıma duygusunu yitirmez, "bir kadındır" dediği Anjel'e bazı konularda da yardım etmek ister.

Yıldırım: Anjel sefil olsa da bir kadındır,
Onu köyde yalnız bırakmam, hayır,
Kendim gitmesem de bir başkasıyla
Herhâlde gitmeli o, İstanbul'a...

Ekrem: Bırak canım, o şeytandan iyi bilir.

Yıldırım: Çok bilse de gariptir, kimsesizdir,
(*Gitmek ister.*)

Ekrem: (*Bırakmaz*)

Defettin başından, yeter... Gitme dur!

Yıldırım: (*Tereddütle*)

Lakin bu hiç vicdanıma sığmıyor⁶¹.

⁶⁰ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.58.

⁶¹ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.63.

Uluğ Bey'in oğluna karşı bir takım serzenişleri olsa da Yıldırım, ailesine karşı sadakatle bağlıdır. İyi evladı temsil eden bir Türk genci olarak yazar tarafından kurgulanmış ve olumlu yönleriyle öne çıkarılmıştır.

2.1.1.5 Ekrem

Ekrem, piyesin ilk sahnesinde üzerinde Lezgi⁶² kıyafetiyle dâhil olur. Şahıslarla ilgili bilgi verilen kısımda, perişan saçlı, mütefekkir biri olarak tanıtılır. Yaşı açıkça belirtilmemiş. Yıldırım ve Celal'den birkaç yaş büyük olduğu bilgisi verilmiştir.

Ekrem Bey, Uluğ Bey'in köy komşusu aynı zamanda Yıldırım'ın en yakın dostudur. Uzun süredir seyahat yaptığını anladığımız Ekrem Bey, Turan elleri olarak belirttiği Kırım, İdil Boyları, Kafkas Dağları ve Dağıstan'ı gezdiği yolculuğundan yeni dönmüştür.

Yıldırım: ?!!.. (*Öpüşürler*)
 Ekrem! Ah sevimli Ekrem!
 Sen misin rüya mı gördüğüm bilmem?
 Ne oldun yahu, bu nasıl kıyafet,
 Pek uzun sürdü yaptığın seyahat
 Ekrem: Ne vakit, birkaç dağlar, denizler aştım
 Bütün Turan ellerini dolaştım.
 Dağıstan'da geçti son seyahatim,
 Onun için değişmiş hep kıyafetim.⁶³

Oyundaki sözleri ve duruşuyla mütefekkir olarak tanıtılan Ekrem Bey'in sakin, ayakları yere basan, çok okuyan, kültürlü bir karakter olduğunu görüyoruz. Yıldırım, Ekrem Bey'i kendileriyle birlikte Fransa'ya gelmesini oradaki eğlenceden payını almasını teklif eder. Yıldırım'a bu teklif karşılında verdiği cevaptan Ekrem Bey'in milliyetçi fikirlerini açıkça görmek mümkündür.

Ekrem: Fakat eğlenceden meramınız ne?

Evet, bu pek güzel düşünce lakin

⁶² Lezgi: Dağıstan'ın en köklü halklarından biri kabul edilen topluluk.

⁶³ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.8.

Seyahatten zevk alan bir Türk için
 Kırım yalıları, İdil boyları
 Kafkas dağları, şanlı Türk soyları
 Birer sergidir seyrine doyulmaz,
 Genç bir ressam için değersiz olmaz,
 Hem ne hakiki levhalar bilseniz!
 Her zevki her kalbi okşar şüphesiz.
 Sana yalnız mukaddes Altaylardan,
 Şanlı ecdadından yadigâr kalan,
 Ak köpüklü kımızdır ki içtikçe,
 Hem ruh, hem beden bulur zevk, neşe.
 Lakin yıpranmış Yunan'ın şu sathı,
 Şu ateşli zehri mahveder seni.⁶⁴

Ekrem'in, Türk dünyasına yönelmesi kültürel birikimiyle yakından ilgilidir. Sürekli seyahat eden ve çok kitap okuyan bir insan olması sağlıklı karşılaştırmalar yapmasına imkân vermektedir. Doğuya yaptığı seyahatin ardından Batıya da gitmesi ve burada Batı kültürünü gözlemlemesi onun tercihinde doğrudan etkili olur. İstanbul'daki sosyal bir gerçeklikten yola çıkılarak kaleme alınan piyeste, Ekrem, hayatı boyunca güzel ahlâka, güzelliğe, insanın saf mukaddes sevgisine erişmeye çalışır; dünyada özgürlüğün ve mutluluğun daimî olmasını arzular. Bu bağlamda "Turan" onun için güvenli bir sığınaktır.

Şüphesiz Ekrem Bey, olayların merkezindeki kişi değildir; fakat canlandırdığı karakter dikkat çekicidir. Yazar, piyeste, onun nezdinde bir Azerbaycan mütefekkirinin düşüncelerine de yer vermek istemiştir. *Hüseyn Cavid*'in belki de bu karakter üzerinden oyuna kendi yorumunu katmak istediğini, satır aralarına gizlediği tenkitlerinin bir kısmını Ekrem vasıtasıyla ortaya koyduğu düşünülebilir.

Ekrem:Hep felsefe

Gezmekten yoruldum, çekilip köye
 Bir süre düşünüp dalmak isterim,
 Sahra illerinden zevk almak isterim.

⁶⁴ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 37.

Celal: Hiç bu olur şey mi, ne tez usandın?
Şehir köyden fena mı?

Ekrem: Sen ne sandın?
Köy hayatı gürültüsüz bir hayat;
Orada bütün hilkat, bütün kâinat
Teslit şehriyle ruhu okşar,
Köyde insan daha kaygısız yaşar.
Lakin sizin İstanbul'da ne varmış!?
Her işi her, her zevki, bütün aldaniş...
Her yanda bir gösteriş, bir velvele...
Her çehrede bir desise, bir hile.
Her âdemde bir hıyanet, bir fesat,
Her nefeste bir ah, sönük bir feryat
İşte karşımda içtiğin zehir de,
Anlattığım faciadan bir perde⁶⁵...

Ekrem Bey, Eski vakıalarla eski kahramanları anlatan tarihe olan meftunluğunu, Yıldırım'ın yorumuna katılmayıp şu sözlerle dile getiriyor.

Ekrem: Hayır o bir mucizevi levha ki
Akis ettirir bize hep tarihleri
Ben onu seyre daldığım zamanlar,
Birer- birer hep eski kahramanlar,
Hep eski vakıalar döner karşımda
Hep eski tufanlar kopar başımda,
Ah o mahzun çehre neler görmemiş!
Ne esrarlı saatler geçirmemiş!?
O şahittir bütün saatlere,
O vakıftır bütün felaketlere,
O görmüş her zulmü her cinayeti
O duymuş her aşkı, her muhabbeti
O muharremdir her sırra her duyguya,
O munistir her sevdalı uykuya⁶⁶.

⁶⁵ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 37.

⁶⁶ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 11.

Ekrem Bey'in Güvercin'e duyduğu pek eskiden gelen aşkı, Uluğ Bey'in hizmetçisi ortaya koyar. Oyunda sessiz bir şekilde işlenen Ekrem Bey'in Güvercin'e duyduğu derin hisler, oyun sonuna kadar izleyicilerin her an ne olacağına dair merakını diri tutmaya yaramıştır denilebilir. Özellikle Celal Bey'in, ikinci sahnede karısı Güvercin'e isnat ettiği aşk dedikodusu bu yönde izleyici üzerinde heyecan yaratır.

Celal: *(Alaycı kahkahayla)*
Kim bilir belki başka bir sebep var?
İnsan, kadın kalbini pek güç anlar.
Evet, kim bilir belki kalbin senin
Şimdi çarpıyor yeni bir aşk için.

Güvercin: *(Son derece sarsılmış bir hâlde)*
Nasıl aşk, o nasıl aşk imiş Celal!?⁶⁷
Celal! Bu iftira pek müthiş... Celal!
Düşün, bir düşün gör ne söylüyorsun?

Celal: *(Şiddetli kahkahayla)*
Sen beni sarhoş mu zannediyorsun?
(Etrafa) Ah şüphenden beynim alev içinde...
(Güvercin'e)
Demin elin Ekrem Bey'in elinde
Söyle hangi âlemlere dalmıştın?
Söyle, niçin sustun? Saygısız kadın!

Celal: *(Etrafa)*
Şüphe, ah şüphe?..

(Güvercin'e) Gitme dur!⁶⁸

Ekrem Bey Güvercin'i ne kadar sevse de sürekli onu teselli derdindedir. Onun üzülmüne gönlü asla razı değildir.

⁶⁷ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 49.

⁶⁸ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 50.

Ekrem: Hayır, meyas olma! Kederli günler.
 Kara bulut gibi tez gelip geçer.
 Saadet yıldızı er geç gülümser,
 Bu günkü dehşetten kalmaz bir eser.
 Evet, unut her derdi, ıstırabı,
 Gel seyret şu dilber, latif mehtabı.
 Yeter, artık yeter tahassir, melal
 Gel güzel bu sefur temaşaya dal?
(Balkondaki manzarayı gösterir)
 Güvercin pek aldanıyorsun... Evet
 Dünyada yok zulümsüz saadet,
 Evet, her geceden doğar bir güneş...⁶⁹

Ekrem Bey'in, Güvercin'e olan sevgisi, oyunda çok ince bir çizgide yer almıştır. Bu sevgi, asla Güvercin'e zarar verecek yönde gelişmez.

Ekrem: Hayır Güvercin, yanıma, aldanma!
 Gönül sevmiş seni yalnız, daima
 Mukaddes, Allah ı ideal gibi,
 El vurulmaz yüksek bir hayal gibi.
 Yok, bende kötü, alçak bir niyet.
 Celal senin, sen de onunsun evet,⁷⁰

Ekrem Bey'in Güvercin'den hiçbir beklentisi yoktur. Olmadığı gibi onun yuvasında huzurlu olmasını en samimi duygularla ister. Onu üzen olayların ve kişilerin farkındadır. Bu konuda Celal'i birçok kez uyarır. Bu konuda oldukça ciddidir. En sonunda sözlerini dinlemeyen Celal'e kızar ve dostluklarını bitirircesine tavır koyar.

Ekrem: Kimsede bir kusur yok
 Yalnız kabahat sende;
 Eğleniyorsun korkunç
 Uçurumlar önünde.

⁶⁹ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 50.

⁷⁰ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 40.

Hâlbuki ben uzakta
 Yurdun, yuvan, eşin var,
 Güvercin yavrusuyla
 Yola göz dikmiş, ağlar.
 Sen yabancı ellerde
 Bir kokotu tutmuşsun.
 Uyup bir rakkaseye
 Her şeyi unutmuşsun
 Celal, Celal! Yeter eğlence artık,
 Düşün artık elverir saygısızlık.
 Şu hain Anjel'i hemen def' eyle.
 Yoksa mahvolur bütün bir aile,
 Sakın Güvercin'i yalnız bırakma!⁷¹

2.1.1.6. Anjel

Anjel, Fransız'dır. Paris'te yaşayan genç, oldukça çekici ve güzel bir kadındır. Aşk duygusuna karşı koyamayan bir karakter olarak yer alır. Sık sık duygusal değişiklik yaşamaktadır. Batı kültürünü temsilen fethan bir tip olarak Türk izleyicisinin karşısında duran Anjel, ani kararlar alan ne yapacağı kestirilemeyen bir karakterdir. Bu özelliğiyle Anjel, oyuna hareketlilik kazandıran kişilerden biridir.

Anjel'e yöneltilen eleştiri, bencil, sorumsuz, eğlence, süs düşkünü ahlak yoksunu bir kadın olmasıdır. Bu kadın portresi ailedeki mutsuzluğun, toplumdaki yozlaşmanın birincil sorumlusu sayılmıştır. Günahkâr kadın tipi olan züppe Anjel, sorumsuzluğu, bencilliği, tembelliği ve eğlenceye düşkünlüğü ile vurgulanmıştır. Yalnız Türk tiyatrosunda değil dünya tiyatrosunda da sıkça yer alan kadın tiplerinden biri de "Fethan Kadın" tipidir. Shakspeare'den Moliere'e ve günümüz yazarlarına kadar pek çok yazarın oyununda bu önemli tipin örneklerine rastlanır. Oyunlarda fethan kadın zekâsıyla olaylara yön verir, kurnazlığı ile istediği sonu hazırlar.

Olay örgüsünün ilerleyen bölümlerinde Frenk kızı Anjel'in davranışları Batının gelenekselleşmiş ahlâk yapısını ifşa eden unsurlar içerir. Yapmacık tavırlar, ikiyüzlülük ve

⁷¹ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 41.

ihanet Anjel aracılığıyla Batı kültürünün bir parçası olarak tasvir edilir. Anjel'in çok sık sevgili değiştirmesi ve her sevgiliden türlü mücevheratlar alması Batıdaki ahlâkî yapıyı ve maddeci anlayışı ortaya koyar.

Cumhuriyetten günümüze kadar tiyatro yapıtlarında kadına bakış açısı dönemlere göre farklılıklar göstermiştir. Bu farklılaşmaya toplumun hızlı bir gelişim ve değişim süreci içinde bulunması etken olmuştur. Fattan kadın tipi, Cumhuriyet'ten hemen sonraki yıllarda yaşama biçiminin değişmeye başlaması, aile kurumunu tehdit eden bir tehlike olarak yorumlanmıştır. Aile faciaları imgesini yansıtan suçlu ve günahkâr kadın tipi yaratılmıştır.

Piyesin başlarındaki tutumuna göre yaşantısından pek memnun değildir. Yaşantısının pişmanlıklarla dolu olduğunu, bu pişmanlığın çeşitli aldanışlarından kaynaklandığını söyler. Anjel'in bu sözlerinden kontrol edemediği heveskerane duyguları yüzünden bunalımlı zamanlar geçirdiği anlaşıyor.

Ben önce bir melektim
Yükseklerde uçardım.
Parlak bir yıldız gibi
Etrafa nur saçardım.
Ben şuh bir kelebektim
Daldan dala koşardım,
Açmamış bir çiçektim,
Güllüklerde yaşardım.
Herkesi melek sandım,
Her sevgiye inandım,
Halka eğlence oldum
Ah bilmedim, aldandım⁷².

Anjel'in, bir yönden de yaşadığı birçok aşkı kendi adına bir övünç kaynağı olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Kısmen bozuk bir zihniyeti temsil eden bir karakter olarak sahnededir. Aşk için söylediği sözleri çabuk unutan aşkın büyüüne kapılan ve anlık duyguları anlık yaşayan birisidir. Bu tutumu ile Güvercin'in karşısında olan bir karakterdir.

⁷² Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 50.

XX. yüzyıl Azerbaycan'ında geleneksel hayat tarzı içinde kadınların ve özellikle de genç kızların hürriyetlerinden yoksun bir ömür sürdükleri dönemde Anjel karakteri ile Türk kadınının karşılaştırılması döneme ışık tutması açısından önemli bir kıyastır.

Ne kadar modern, ne kadar iyi eğitim almış olursa olsun dönemin baskısı her durumda Türk kadını üzerinde etkisini hissettirmiştir. *Hüseyn Cavid*, bu duruma dikkat çekmek için eserlerinde kadın temasına oldukça fazla önem vermiştir. Bunun ipuçlarını Güvercin karakterinde de rahatça görebiliriz.

“Kadın, ey sevgili hemşire, uyan. Ana! Ey nazlı kadın, kalk uyuyan” dizeleriyle başlayan “Kadın” şiiri de, “Maral” ve “Ana” isimli faciaları da hep kadın üzerine, kadının toplumdaki yerini tespiti adanmıştır.

Anjel, güzelliğinin, letafetinin farkındadır, bu konuda mütevazı olmadığı gibi bunu menfi şekilde kullanmaktan da hiçbir zaman geri kalmaz. İhtiras ve para üzerine kurduğu dünyasında kendisinin, her şeyin en iyisine layık olduğunu düşünür. Bir kadın ruhunun inceliğine yakışmayacak derecede vicdansızdır. Kendisini seven, etrafında pervane olan âşıklarıyla türlü oyunlar oynar. Cüretli ve zihin karıştıran sözlerle karşısındaki insanı önce şaşırtır sonra kızdırır. Yaşadığı hayattan, özellikle erkek psikolojisinin inceliklerini kendine tecrübe edinir.

Anjel: *(Tekrar gülerek)*
 Merak etme seninki
 Çoktan satıldı, gitti.
 Bak şu inciler yok mu?
 Celal hediye etti
(Yüzükleri gösterir)
 Elmas değil bunlar da
 Pırlantadır azizim!
 Bunu Moskoftan gelen
 Bir graf etmiş takdim,
 Bu da genç bir İranlı
 Şehzadeden yadigâr...

Bak ne sevimli şeyler
Yıldız gibi parıldar.⁷³

Anjel, Celal'i de türlü oyunları, türlü efsunlarıyla etkisi altına alır. Tatlı sözleriyle, işvekar hâlleriyle kendini yaldızlara bezenmiş bir hâlde Celal'e sunar. Anjel'in büyü, Celal karakterine tırnaklarını geçirmiş bir kaplan gibidir. Artık kurtulmak çok büyük bir kudrettir. Bu kudret ise yalnız ve yalnız Celal'in öz benliğinde gizlidir. Yazar, Anjel'in mağrur ve işveli bakışlarıyla âdeta Avrupa'nın büyüsunü ve insanın başını döndüren atmosferini somutlama yoluna gitmiştir. İnsan kapıldı mı kurtulmak kaybolan idraki yeniden elde etmek çok zor olacaktır. *Cavid*, Yabancı medeniyetlerin, insanı tarumar eden dehşetli bir yaşıntının gücünü, Anjel karakteri üzerine atfetmiş; bu gücün, karşı konulamadığında türlü felaketleri peşisıra getirdiğini izleyicilere anlatmak istemiştir. Celal'in kendi ağzından dökülen şu sözcükler üzerine geçmiş pençelerin derinliği anlatılır.

Anjel sevimli Anjel!
Sensiz ruhumu kaplar
Yığın yığın kaygılar,
Hep zehirli hayaller.
Lakin duyduğum gibi
O ince dilber sesi.
Kalkar mahzun gönlümün
Kara dumanlı perdesi.
Evet, seni görünce
Söner hep düşünceler,
Artık öksüz ruhumu
Kemirmez işkenceler.
Ah, şu süzgün bakışlar,
Bilsen nasıl füsunkâr,
Kâh ruhumu güldürür
Kâh da kalbimi yakar.⁷⁴

⁷³ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 11.

⁷⁴ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 19.

Anjel, Celal'in arkadaşı olan Ekrem'den nefret etmektedir. Çünkü Ekrem, her fırsatta Celal'e yanlış yolda olduğunu, karısı Güvercin'i ve çocuğunu hatırlatmaktadır. Anjel; Onun, Celal'i efsunkâr rüyadan uyandırmasından korkar. Gerçekleri gösterme çabasında etkili olmasından endişe duyar.

Anjel: Ah şu herif can sıkar.
Onun sert bakışları sanki beynimi yakar.
Fakat onun her sözü
Keskin bir kılıç gibi
Ayırmak ister bizi.⁷⁵

Ekrem, Celal'e tesir edememiş olmanın verdiği kızgınlıkla odayı terk eder. Celal de peşinden çıkar. Olanları izleyen Anjel, zafer kazanmış olmanın edasıyla bir kahkaha atar. Kahkahasıyla, kendine olan güveni perçinlenir:

Bilmem ki
Ekrem ne sanmış beni
Hâlbuki Anjel'deki
Güzelliğe bir yığın
Celaller kurban olmuş,
Genç graflar, prensler
Elimden güç kurtulmuş⁷⁶...

Anjel, kurnaz bir kadındır. Tahmin gücü yüksektir. Olayların nasıl gelişeceğini önceden sezebilmekte yahut anlayabilmektedir. Celal'deki ruhi değişiklikleri de fark edebilecek kadar Celal'i iyi tanıyan birisidir. Celal'in keyifsiz durumundan olumsuz bir şeyler geliştiğini hemen anlayabilmektedir. Faydalandığı erkeklerden biri olan Edmon'un sözleri de piyeste çaresizce atılmış bir çılgılık olarak yerini alır.

Edmon: Ya... Senin her gecenden
Böyle bir yıldız doğar,
Öyle bir metasın ki
Her yerden müşterin var.

⁷⁵ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, 20.

⁷⁶ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.22.

Anjel, emin ol bu hâl
 Böyle gitmez de bir gün
 Kendini bir cinayet
 Karşısında görürsün.⁷⁷

2.1.1.7. Diğer Şahıslar

Piyeste olayların akışı içerisinde çok fazla tesir gücü bulunmayan figür anlamında tipler de vardır. Edmon, Aydemir ve sadece Fransa’da salon sahnesinde görülen hizmetçi gibi tipler bunlardandır. Bu tipler zaman zaman diyaloglara katılırlar da genel itibariyle piyesten gidişatına önemli bir etki de bulunmazlar. Ancak Edmon başta olmak üzere Aydemir ve hizmetçinin bir simge değeri olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Edmon’u ayrı tutarsak onlar, eğitim görmüş, statü sahibi zengin salon insanlarının yer yer yapmacık ve çıkarıcı davranışları karşısında halk içindeki geleneksel, mütevazı yaşamı temsil etmektedirler.

Yazar, Edmon karakterini, Anjel’in gerçek yüzünü ve sahte duygularını gün yüzüne çıkarmak için kullanmıştır. Belirli sahnelerde piyeste dâhil olarak izleyiciye Anjel’i tanıması için yardımcı olmuştur. Edmon orta yaşlı, soluk benizlidir. O da Anjel gibi bir Fransız’dır. Genç Anjel’in büyümesine kapılmış kendi sözleriyle varını yoğunu bu kadın uğruna feda etmiştir.

Edmon, Anjel’i tanımasına gerçek yüzünü görmesine rağmen bir türlü ondan kopamayan, Anjel’in söylediği her yalana inanmak isteyen bir karakterdir. Piyeste sadece Anjel ile diyalog sahneleri vardır.

Aydemir, Uluğ Bey’in evinde çalışan bir nevi uşaktır. Eve gelip gidenleri buyur eden, ev halkına haberler veren kişidir. Fransa’da bulunan hizmetçi kız da Aydemir de, göz önünde olmayan çok dikkat çekmeyen birer temsili tiptir.

Aydemir’in Yıldırım’a Ekrem Bey’in eskiden beridir Güvercin’e olan hislerini haber vermesi olayların önemli bir noktasını teşkil eder.

⁷⁷ Cavid, H. (1926). *a.g.e.*, s.24.

2.1.2. Olayların Geçtiği Mekân

Oyunun ilk perdesinde olay, Celal Bey'in evinde geçmektedir. Mekân, güzel döşenmiş büyük bir kütüphanedir. Kütüphanenin duvarları birçok değerli tablo, tarihî resimlerle süslenmiştir. Duvarlar, Celal Bey'e özel olarak ışıklarla dizayn edilmiştir. Ortada bulunan masanın üzerinde çeşitli dergiler, mecmualar vardır. Yazar, bu masanın üzerinde bulunan heykelciklere ve bir kafatasına da dikkat çeker. Bu objelerden hareketle belki de Celal'in kültürel ve sanatçı yönüne vurgu yapmak ister. Diğer perdelerdeki mekânlara göre çok daha detaylı tasvir edilmiştir.

Kütüphanenin kuzeye bakan iki üç tane penceresi ve iki kapısı vardır. Kapılardan birisi sofaya diğeri salona açılmaktadır. Etrafta rengârenk gül demetleri vardır. Ferah bir mekân gösterişli bir kütüphanedir. İlk perdenin, denize nazır, ihtişamlı bir evde gerçekleştiği düşüncesi izleyiciler gibi okuyucularda da oluşur.

Oyunun ikinci perdesinde olaylar Paris'te devam eder. Paris'te son derece süslü gösterişli bir salon, salonun sağ tarafında iki kapı yer alır. Kapılardan biri Anjel'in odasına diğeri Celal'in iş odasına açılmaktadır. Sol tarafta bulunan üçüncü kapı ise sofaya açılır. Salonun geniş manzaralı, büyükçe bir penceresi vardır. Duvarda ise dikkatleri çeken iki büyük resim asılıdır. Beyaz ve uzun iş kıyafetiyle Celal, elindeki resme dalıp gitmiştir. Olaylar, dışarıdan gelenlerin salona girip çıkması şeklinde değişiklik göstermektedir. Anjel ile Celal bir araya geldiğinde ortam âşıkların mutluluklarıyla huzurlu bir mekâna dönüşmektedir. Ancak bu mutluluk balonu Ekrem veya Yıldırım'ın gelmesi gibi dış müdahalelerin tesiriyle sönmekte, mekânın huzuru endişeye dönüştürülmektedir.

Üçüncü perde, bir gündüz vakti İstanbul'da açılır. Aylardan eylülüdür. Yine süslü, gösterişli döşenmiş bir salon. Boğaz'a nazır bir balkon yer alır. Karşıda tarafta, sağda ve solda birer kapı; karşıdaki kapı balkona açılır. Bu kapının sol tarafında ipekli perdelerle kaplı küçük bir de oda görünmektedir. Güvercin'in titrek ve ahenkle söylediği şarkı evin her yanını sarmaktadır. Bakıcı, kucağında Menekşe'yle ortalıkta dolaşmaktadır. Burası, Güvercin'in evi, bütün sahtekârlıklara, çürümüşlüklere rağmen henüz kirlenmemiş bir dünyayı ifade etmektedir.

Üçüncü perdenin ikinci sahnesi de yine bu salonda cereyan eder. Bu sefer gece vaktidir. Mehtap vardır. Salonda büyükçe bir koltuk, bu koltukta Celal Bey yarı sarhoş bir hâlde oturmaktadır. Önünde konyak şişesi vardır. Bir iki kadeh içer. Yıldırım ve Ekrem içeri girer. Ekrem, masanın üzerine bir yığın kitap bırakır. Kitapları karıştırırken sohbe koyulurlar. Celal'in sarhoş kahkahaları salonda yankılanmaktadır.

Oyunun dördüncü ve son perdesinde olaylar, Uluğ Bey'in köydeki evinde ve bahçesinde geçmektedir. Coğrafi yeri tam olarak belirtilmeyen bir köy vardır. Köyde sade bir konak; konaktan bahçeye inmek üzere yapılmış zarif bir balkon ve merdiven bulunur. Etrafta sonbahara mahsus çiçekler ve ağaçlar vardır. Diğer uç tarafta tepeye çıkılmak üzere her iki tarafı da uçurumla kaplı, girintili çıkıntılı bir patika. Konağın bahçesinden bu çığıra daracık bir köprü ile geçilir. Zaman ikinci vaktidir. Bulutlu bir gökyüzü vardır.

2.1.3. Olayların Geçtiği Zaman

Oyunda zaman net olarak belirtilmemektedir. İlk perdede geçen diyaloglarda “zamansız ayrılık” gibi sözler ilk zaman ifadesidir. Yıldırım'ın, “Bir süre Paris'te kalmak istiyorum.”, “Önce Fransa'yı sonra İtalya'yı gezmek istiyor.” sözleri hep belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.

Aydemir'in “o vaktiyle Güvercin'e vurulmuş birçok ümitler beslemişti” Uluğ Bey'in “Her hafta gözleriz yeni bir haber” cümlelerinde veya ikinci perde başlarken verilen “Beş ay sonra...” bilgisinde yine belirsiz zamanlar işaret edilmektedir.

Ekrem'in “Sağlık olursa, iki ay sonra ben de gelirim...” veya Celal'in “İşte çok sürmedi sizden ayrılalı iki ay olmadı” gibi sözlerinde zaman kavramı olarak belirli bir süre varsa bile olayların zamanının tam olarak belirlenmesinde yardımcı olacak sağlam ipuçları yoktur.

Perdelerde, gece... gündüz... akşam saatleri vs. bilgiler vardır. Olayların gece mi gündüz mü gerçekleştiği belirten zaman ifadeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgiler kesinlikten hayli uzaktır.

Eserin piyes türünde ve manzum yazılmış olması zaman ve mekândan daha çok olayların ön plana çıkmasını sağlamıştır. Oyunun tamamında “Eylül ayı... İkinci vakti...”

gibi belirsiz zaman ifadelerine tekrar tekrar rastlanmaktadır. Çok genel bir ifadeyle, yirminci yüzyıl başları, piyesteki olayların geçtiği zaman dilimi olarak kabul edilebilir.

2.1.4. .Olay Örgüsü

Celal ile Güvercin evli, birbirlerine âşık iki gençtir. Menekşe isminde bir de küçük kızları vardır. Oyunun mağdur kadını Güvercin'in İyi bir eğitim almış olduğunu piyano çalmasından ve söylediği fevkalade sözlerden, şarkılardan anlıyoruz. Modern çizgisi olsa da Güvercin, Türk kadınıdır ve klasik bir Türk kadınının izlerini taşır. Güvercin'in varı yoğun biricik kızı ve kocası Celal'dir. Tek tasası yuvasının saadeti ve devamıdır. Güvercin, zamanında babası Uluğ Bey'in tüm itiraz ve uyarılarını dinlemeyip onun tasvip etmediği bir evliliği gerçekleştirecek kadar sevmiştir Celal'i.

Celal, oldukça başarılı ve ünlü bir ressamdır. Celal Bey'in maddi imkânları oldukça elverişlidir. İstanbul'da boğaza nazır bir evde yaşamaktadırlar. Celal Bey, yeni ufuklar peşinde olan, hayalperest ve oldukça meraklı biridir. Heyecanlar peşinde koşmak ister. İstanbul'da kalmayıp yeni yerler görmeyi, ünlü insanlarla tanışmayı kafasına koymuştur. İlk fırsatta da bu hayalini gerçekleştirmek üzere işe koyulur. Tam olarak bilmediğimiz bir zamanda Fransa'ya seyahat etmek için hazırlıklara başlar. Fransa'yı, İtalya'yı hayal ülkelerini görmek Avrupa'da bulunmak Celal'e inanılmaz bir haz verecektir. Bunun sanatı için de faydalı olacağını istidadını ilerleteceğini düşünmektedir. Güvercin'in erkek kardeşi olan Yıldırım da Celal'le gitmek Avrupa'yı görmek ister.

Bu seyahati Güvercin asla onaylamaz. Bu ayrılığın kötü şeylerin bir başlangıcı olduğunu hissedercesine karşı çıkar, Celal'in gitmesini istemez. Türlü sözler eder. Gözyaşlarıyla Celal'i ikna etmenin yollarını arar ama sözleri fayda etmez.

Celal karısına, kendisini ve çocuğunu asla unutmayacağı konusunda sözler verir, yeminler eder. Dünyanın öbür ucuna da gitse gözlerinin kendisinden başka bir kadını asla görmeyeceğini sadece ona vurgun olduğunun sözünü verir. Celal'in birbirinden tesirli sözlerinin etkileyemediği Güvercin, ayrılık acısını yüreğinde duyarak tek teselliği kızı Menekşe'de arar.

Celal Bey ve Yıldırım, artık Paris'tedirler. Güvercin'in korktuğu başına gelmiş kocası Celal, o pembe hayatın ışıklı âlemlerine çoktan dalmıştır bile. Yıldırım karakterinin tersine Celal, Paris'te Anjel adında Fransız genç bir kadınla ilişki kurmuş, Anjel kısa sürede Celal'i kendine delicesine bağlamış, hiçbir şey düşünemez hiçbir şey idrak edemez hâle getirmiştir. Celal İstanbul'u, Güvercin'i, Menekşe'yi çoktan unutmuştur.

Yakın arkadaşı olan Ekrem bir süre sonra Paris'e Celal'in yanına gider. Ona unuttuğu bütün her şeyi hatırlatır. Yuvasının ve Güvercin'in gözyaşlarıyla kendisini beklediğini söyler. Yitirdiği bütün değerleri yeniden kazandırmaya çabalar. Anjel'in gerçek yüzünü göstermeye çalışır. Onun sefil, ayağa düşmüş kötü bir kadın olduğunu kendisi ile birlikte birçok sevgiliyi idare ettiğini anlatmaya çalışır. Nafile, Celal'i uyandıramaz. Celal, daldığı renkli ve gösterişli yaşamdan uyanmak istemez. Ölecek olsa da Anjel'den ayrılamayacağını belirtir. Ekrem çaresiz, Yıldırım'ı da yanına alarak İstanbul'a döner.

Güvercin, perişan kocasının ona döneceği günü beklemektedir. Çok uzun sürmez Celal Anjel'in etrafındaki âşıkclarını gördükçe olan biteni yavaş yavaş anlamaya başlar. Uzaklaşmak ister. Ani bir kararla İstanbul'a döner. Ev halkı ne olduğunu anlamadan daha Celal'in dönüşüne sevinmeden Anjel'in de Celal'in ardından geldiğini görürler.

Telaş içinde kalan Celal ve pek eskiden bu yana Güvercin'e âşık olan Ekrem bu rezaleti nasıl halledeceklerini düşünürlerken Yıldırım birden Anjel'e sarılarak: "Hoş geldin" der. "İyi ki geldin, sen gelmesen ben gelecektim."

Anjel Paris'te iken Yıldırım'a da aşkını ilan etmiş, türlü işvelerine rağmen Yıldırım'dan asla karşılık görememiştir. Yıldırım, hiç hoşlanmamasına rağmen Anjel'i, ona âşık olduğuna inandırır ve herkese Anjel'i kendi sevgilisi olarak tanıtır. Kardeşi Güvercin'in saadeti için böyle bir fedakârlığa girer. Bu oyun bir müddet işe yarar; fakat felaketleri engelleyemez. Celal, sürekli göz önünde olan Anjel'i kıskanır. Ona olan düşkünlüğü yeniden alevlenir. Ne yaptığını bilemez. Hiç olmayacak davranışlar içine girer. Güvercin'e karısına bile inanamaz hâle gelir. Taşıdığı hastalıklı ruh hâliyle Güvercin ile Ekrem'in ilişkisi olduğundan şüphelenir. Karısına Ekrem'e âşık olduğunu isnat eder. Çektikleri yetmez gibi zavallı Güvercin bu iftira karşısında iyice çöker.

Celal, ihtirasla Anjel'in peşinden koşarken Güvercin'in ona doğru uzattığı Menekşe'yi iter, küçük yavru düşer. Her yerde Güvercin'in acı çığlığı yankılanır. Menekşe ölmüştür. Bu facia Güvercin için acıda gelinebilecek en son merhaledir. Artık her şey bitmiştir. Celal'i yaşadığı bu facia kendine getirmiş, Anjel'i aşağılayarak yanından kovmuştur. Güvercin'den defalarca özür dilemiş, hatasının çok büyük olduğunu kendisini affetmesini istemiştir. Lakin iş işten çoktan geçmiştir. Güvercin, deliye divaneye dönmüş kucağında menekşe çiçekleri taşıyarak kendini dağa taş vermiştir. Celal, af dilenirken Güvercin de Celal'den çektiği acılardan kurtarması için kendisini öldürmesini istemektedir. Celal, aradaki uçurumu görür. Her şeyin çoktan bittiğini, hiçbir şeyi düzeltmeyeceğini anlar. Uçurumun kenarına gelerek kendini boşluğa bırakır.

2.1.5. Ele Alınan Sosyal Meseleler

Bu piyes içerdiği sosyal mesaj bakımından tesirinde bulunduğu Namık Kemal'in ilk ismi *Son Pişmanlık* değişen ismiyle *İntibah* romanına büyük benzerlik gösterir. Piyeste ele alınan en temel sosyal mesele yanlış batılılaşma anlayışı ve kültür çatışmasından kaynaklanan bunalımdır. Oyun, izleyiciye, yanlışla yönelmenin insanın başına getirebileceği felaketleri duyurur. Özellikle Türk toplumlarının eskiden beri yaşadığı bu sorun, toplumun, yabancıya özentilik konusunda takındığı yanlış tutumlar, *Cavid*'in bu piyesinde de yer almıştır. Bu anlamda Celal Bey'in temsil ettiği zihniyet, piyeste bir kez daha tenkit edilir. Avrupa'dan nakledilecek kıymetli öğretiler, sayısız ilim varken Türk toplum yapısına uymayan serkeş ve çürümüş bir yaşayış tarzını benimsemeye karşı alınan tavır, açık ve güçlü bir şekilde ifade edilmiştir. Tenkit Ekrem karakteri daha çok da Uluğ Bey aracılığıyla dile getirilmiştir. Piyesin sonunda olay tatlıya bağlanmamış Celal, cezalandırılarak seyirci nazarında da mahkûm edilmiştir.

Hüseyin Cavid'in diğer piyeslerinde satır aralarına gizlenen Batı yaşayış hayranlığının tenkidi bu piyeste eserin esas mevzusu hâline getirilmiştir. *Cavid*, Türk toplumunun o döneminde giderek ivme kazanan yenileşme, batılılaşma hareketlerinde önemli bir görev üstlenmiştir. Yazarın, halkın eğitilmesine yönelik yaklaşımı toplumda büyük yankı uyandırmış insanlarda derin etkiler bırakmıştır. Tenkidin sağladığı itici güçle toplumda yer edinmiş olan bazı yanlış düşünceler su yüzüne çıkmıştır. Bundandır ki *Cavid*'in özellikle tiyatro eserleri dönemin siyasi otoriteleri tarafından yasaklanmıştır.

Celal'in temsil ettiği özentilik, vurdumduymazlık karşısına, Erdemli biri olan Ekrem karakteri çıkarılarak doğru ile yanlış arasında bir çatışma ortamı oluşturulur. Bu konuyu işleyen birçok eserde olduğu gibi bu çatışmadan da doğruluğu temsil edenler galip veya haklı çıkarlar. Böylece yazarın vermek istediği mesaj seyirciye ulaşmış olur.

"Yazar en temel sosyal meseleyi işlerken, belki de en çok önem verdiği "kadın" temasını ihmal etmez. XX. yüzyılda *Hüseyin Cavid*, ısrarla üzerinde durduğu kadın hürriyeti konusunu, kalkınma ve modernleşme göstergesi olarak görmüş, sağlıklı bir toplum yapısının yozlaşmış eski zihniyetin aşılmasıyla sağlanabileceğini düşünmüştür. Konu ne olursa olsun *Cavid*'in eserlerinde "kadın" her zaman özelliğini korumuş, kadına dair mesajlar hep verilmiştir. Güvercin, bazı kökleşmiş geleneklerin değiştirilmeyeceğini düşünen ve mücadele kudreti bulunmayan birisidir. Olaylar karşısında kaderci bir yaklaşım sergilemektedir. Türk toplumunda kadının durumu ve yeri hakkındaki ipuçları bu oyunda açıkça görülür.

Celal ile Güvercin'in saadetleri önünde bir engel olarak ortaya çıkan Anjel, kötünün ve ihtirasın temsilcisidir. Cazibesi ile herkesi büyüleyebileceğine inanan bu menfi karakterli tip için birlikte olacağı erkeğin özellikle zengin ve statü sahibi olması önemlidir. Entrikalarıyla birçok şeyin üstesinden gelebileceğini düşünür. Alçalmaktan rahatsızlık duymaz. Her an fırsat kollamakta eline düşenlere acımamaktadır. Bu haliyle *Cavid*, kadına bir şahsiyet olarak değer vermemekte sadece fena bir meta olarak görmektedir. *Cavid*'in Avrupa'yı bir bedene bürüyüp Anjel karakterinde seyirciye anlatmaya çalıştığı düşünülürse bu elbette abes karşılanmaz. Tiyatro metinleri vasıtasıyla toplumu eğitmeyi ve toplumdaki yanlış alışkanlıkları değiştirmek isteyen bir yazar için bu durum yadırganacak bir hâl değildir.

Ana mevzuyu yanlış batılılaşmanın oluşturduğu bu eserde, derinden daha başka göndermeler de yapılır. Sosyal çarpık ilişkiler, menfaatperestlik, Batı hayranlığıyla bunalıma düşen halk, kadının toplumdaki yeri ve durumu ele alınan diğer konulardır.

2.1.6. Ana Fikir

Paranın ve gösterişli bir yaşamın en önemli itibar ve statü göstergesi olarak kabul edildiği sosyal çevrelerde, ilişkiler de tamamen menfaat ekseninde gelişir. Bu çevrelerde gerçek insan ilişkilerinden söz edilemez. Bu sebeple millî ve kültürel duruşa yabancı, Türk aile olgusunu ve öz değerleri alt üst eden hayat tarzlarına itibar edilmemesi gerekir. Paranın; ahlak, dürüstlük, dostluk ve aşk gibi olgulardan üstün tutulması, insanı, sahte bir dünyada sahte ilişkiler içinde yalnızlaştırır, felaketlere sebep olur.

2.2. Şeyda

Bu piyesin, Türkiye Türkçesine aktarılması ve incelenmesi sırasında *Hüseyn Cavid, Şeyda, Azərneşir, Bakü* – 1920 künyeli nüsha esas alınmıştır. Metin incelenirken orijinal metinden yapılan alıntılar ve bu alıntılara dair sayfa numaraları bu nüshaya aittir.

2.2.1. Olayları Yaşayan Şahıslar

2.2.1.1. Mecit Efendi

Mecit Efendi, olayların merkezindeki matbaanın müdürüdür. Fiziksel özellikleri, şişman, orta boylu, ciddi simalı biri olarak tasvir edilmektedir. Mecit Efendi, vicdansız biridir. Yoksulun, işçinin varına yoğuna göz diken çıkarıcı bir tiptir. Bunu, daha piyesin başında işçilerin kendi aralarındaki konuşmalarından anlaşılmaktadır.

Birinci mürettip: Ah, insafsız, merhametsiz!..

İkinci mürettip: Halkın kanına girdiği yetmiyormuş gibi, bir de ev eşiğine, var yoğuna göz diyor.⁷⁸

Her dönemde ideolojik aidiyeti ve siyasi görüşü ne olursa olsun, her grup içinde, o grubun nüfuzunu şahsi çıkarları için kullanmak isteyen kötü art niyetli insanlar olacaktır. Yazar, Mecit Efendi tiplmesi vasıtasıyla bu durumu seyirciye anlatmak istemiştir. Mecit Efendi, çıkarlarını gözetmek amacıyla siyasi otoriteye biat etmiş biridir. Bir matbaa müdürü olarak ait olduğu toplumun hizmetinde ve yanında olmamış şahsi menfaatlerini her şeyin üstünde tutup buna göre hareket etmiştir. Maddiyat ve statüsünü kaybetme korkusuyla mesleki ve ahlaki ilkelerinden taviz vermiş, hizmet borçlu olduğu öz toplumuna ihanet etmiş biridir.

Azerbaycan'ın kalkınma ve modernleşmesinde gazete ve matbuatın çok büyük bir yeri ve önemi vardır. Mecit Efendi'nin temsil ettiği zihniyet, bu kalkınma ve aydınlanma süreci içinde yer almayan menfaatperestlerin teşkil ettiği zihniyettir. Mecit Efendi, piyesin esas konusunu teşkil eden sınıf mücadelesinde güçlü tarafı temsil eder.

⁷⁸ Cavid, H., Azərneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.14.

Matbaada çalıştığı sırada kaza sonucu kolunu kaybeden Kara Musa, kendisinden iş istediğinde verdiği cevaplar Mecit Efendi'nin zihin yapısını ve tarafını açıkça ortaya koyar. Matbaa çalışanlarına karşı çok sert ve kaba davranır. İşçilerin, ona göre hiçbir değeri yoktur. Önemli olan atölyenin sorunsuz bir şekilde işlemesi, işlerde bir aksaklığın oluşmamasıdır. Alt tabakadan gördüğü kendi insanların sadece kendine iş gücü sağlayıp sağlayamayacağına bakar. Çalışanlar hakkında, Mecit Efendi'de, "Hiçbir zevki yaşamaya hakkı olmayan sadece iş gücünden faydalanan birer köle" intibası vardır.

Birinci mürettip: (*Şeyda 'ya*) Malum ya, siz Mecit Efendi'yi daha iyi tanıyorsunuz. Bu herif bize köz veriyor da ışık vermiyor. Birisi hasta veya sakat oldu mu, asla umurunda değil... Maaşlar hep eski hâlde, bir kuruş arttığı yok, lakin iş, vazife kucak kucak⁷⁹...

Şeyda adlı oyunda, Mecit Efendi'nin şahsında işçi ve emekçileri her haktan yoksun bırakarak sömüren patron takımına ve kapitalist sisteme vurgu yapılmıştır. Yazar, Mecit Efendi'yi sistemin tiptemesi olarak işçi sınıfının karşısında konumlandırmıştır.

Mecit Efendi'nin, oğlu Eşref için endişe duyup üzülmesi, onu, peşinden ayrılmaksızın takibe alması, Mecit Efendi'nin merhametsiz katı tavırlarını sadece işçi sınıfı üzerinde kullandığı düşüncesi oluşturur. Bu da karakter olarak onun çıkarıcı sadece kendini ve ailesini düşünen bencil biri olduğunu doğrular.

Mecit Efendi, piyesin önemli halkalarından biri olsa da sahnede çok yer almamış; oyunun diğer konusu olan aşk üçgeninde gölgede kalmıştır denilebilir.

2.2.1.2. Eşref

Eşref, matbaanın müdürü Mecit Efendi'nin oğludur. Avrupa'dan yeni dönmüştür. Şık giyimli entelektüel bir karakter olarak piyeste yer alır. Oldukça nazik ve düşünceli tavırlar sergiler.

Eşref: (*İltifat edercesine el vurarak*) Sizi tanımakla kendimi son derece bahtiyar sanıyorum.⁸⁰

Eşref, oyun içinde pek olumsuz bir tavır sergilememesine rağmen oyuna, Mecit Efendi'nin oğlu olarak dâhil olması izleyicide onun hakkında menfi bir düşünce bırakmaya

⁷⁹ Cavid, H., Azerneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.29.

⁸⁰ Cavid, H., Azerneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.8.

yetmiştir. Oyunun ilerleyen bölümlerinde Eşref'in babasından çok daha merhametli, vicdanlı biri olduğu söylenebilir. Babasının, aylar önce işten çıkardığı Şeyda'yı ziyaret ederek onu 1 Mayıs eğlencelerine davet etmiş; hâlini öğrenmeye çalışarak ona teselli mahiyetinde sözler söylemiştir.

Eşref: Beni bilirsin ya, Allah aşkına söyle, kalbinde ne varsa hepsini aç, söyle!⁸¹

Eşref, bu sözleriyle yumuşak tabiatlı, hoşgörülü biri olduğunun ipuçlarını vermiştir. Eşref, babasının tutumu ve iş hayatına uzaktır. O daha çok oyunda işlenen aşk konusunun içinde yer alır. Roza ile olan münasebetiyle ilgili sahneleri vardır. Oyunun ilk perdesinde sahneye sadece tek bir yerde çıkar. Roza'yı ilk gördüğü anda müteessir olmuş duygularına engel olamayıp Şeyda'ya, Roza hakkında şunları söylemiştir:

Eşref: (*Hayretle*) Aman Şeyda! Bu ne letafet! Bu ne cazibe! Hemen bir bakışta insana tesir ediyor. Faust'un yazarı sağ olsa idi, emin ol ki güzel Margarita'sını unuttur da Roza'ya perestiş⁸² ederdi. Hem de mevhum⁸³ bir hayal değil, parlak bir hakikat karşısında bulunmuş olurdu.⁸⁴

Doğrusu ben henüz böyle füsunkâr bir güzele tesadüf etmedim⁸⁵...

Kışın ortasında açılan ilk perdeden sonra, ikinci perde nisanın son gecesinde açılır. Aradan geçen bu zaman zarfında Eşref, Roza ile görüşmeye başlamıştır. Aralarında duygusal bir yakınlık başlamıştır. Hiçbir şeyden haberi olmayan Eşref, bu ilişkiye samimi duyguları doğrultusunda başlamıştır. Arada bir Şeyda'nın da kaldığı Roza'nın evine uğramaktadır. Roza, onu az görmekten şikâyetçidir.

Eşref: Müsaadenizle ben gidiyorum.

Roza: Niçin? Acele bir işiniz mi var?

Eşref: Evet, babam uşak göndermiş, bir mesele için beni görmek istiyormuş.

Roza: Hiç bu oldu mu ya !? Sadece haftada bir kere geliyorsunuz, o da böyle...

Eşref: İşte talihsizlik, benim için büyük talihsizlik⁸⁶...

⁸¹ Cavid, H., Azorneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.25.

⁸² Perestiş: T.T: Delicesine sevmek, tapınma, hayran olma.

⁸³ Mevhum: T.T: Gerçekte olmayan, kuruntu.

⁸⁴ Cavid, H., Azorneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.9.

⁸⁵ Cavid, H., Azorneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.10.

⁸⁶ Cavid, H., Azorneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.32.

Eşref, işçi işveren çatışması içine hiç girmez. Bu konudaki düşünceleri de piyeste açıkça yer almaz. Eşref'in sözlerinden kesin bir veri elde etmek mümkün değildir. Hangi tarafı haklı hangi tarafı haksız gördüğü muammadır.

Roza: (Eşref'e) İnan Şeyda'yı görseniz tanıyamazsınız, matbaadan çıkalı beri büsbütün değişmiş. (*Masa üzerindeki rakı kadehini gösterip*) Hem içkiye pek düşkün, hem de son derece sinirli ve bedbin olmuş...

Maria: Geceler, çılgın-sersem bir aktör gibi hep çağırıp, bağırıyor heyecanlı ve korkunç gürültülerle kimseye rahat vermiyor.

Eşref: Tabii sebepsiz değil!?.⁸⁷

“Tabii sebepsiz değil” derken “Hak ettiği hayatı yaşıyor. Bütün bunları kendi istedi” anlamında mı yoksa “Üzülmesinin bu kadar kötü hâlde olmasının mutlaka ki bir sebebi olmalı” manasında mı söyledi anlam kapalıdır. Şeyda'nın odasına girdiğinde ona not olarak ne yazacaktı ve neden vazgeçti? Bunlar da oyunda Eşref'in, gizli kalan yanlarındandır.

Her durumda ölçülü bir karakteri canlandıran Eşref, Şeyda ve Roza'nın yer aldığı aşk üçgeninde, üçüncü taraftır. Seyirci karşısına hep bu konuyla ilgili çıkar. Son olarak sevdiği kadın Roza'nın mezarında görünür. Musa'nın intikamından yine son anda kurtulur. Bir daha görünmez.

2.2.1.3. Şeyda

Matbaada çalışan genç muharrirlerden biridir. Oyundaki en idealist karakter o dur. Bir milliyetçi olarak tanımlanamasa da düşünce ve duruşuyla ezilen sınıfın, zayıfın yanındadır.

Şeyda: Acaba kusur kimde?.. Mecit Efendi mi? Yoksa ondan insaf, merhamet uman sade dillerde mi?.. Bu dünya çekişip çarpışma dünyasıdır. Tıpkı, o sizin kanınızı sorup – sömürmek ister; Fakat sizde de himmet olmalı, elden geldiği kadar kendinizi müdafaa

⁸⁷ Cavid, H., Azərneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.23.

etmelisiniz. Yoksa insaf, merhamet hülyalarıyla sürünecek olursanız, neticede zillet ve sefaletten başka bir şey bulamazsınız. Bugün Yusuf'la Musa'nın boğazlandığını görüp de koyun sürüsü gibi kenardan seyrediyorsunuz; hâlbuki yarın hepiniz, evet hepiniz şu kanlı, şu uçurumlu geçitten geçmeye mecbur olacaksınız. Yazık ki son nedamet, son feryat hiçbir fayda vermeyecek..⁸⁸

Birinci Mürettip: Ne yapmalı Efendim, ne yapmalı?.. Hepimiz aciz, hepimiz güçsüz..

İkinci Mürettip: Ah şu istibdat korkusuyla geçinmek belası olmasaydı!⁸⁹

Şeyda: Hayır azizim! Bence bahanelerin hiçbir ehemmiyeti, hiçbir manası yok... Yeryüzünü sarmış olan bütün ameleler, bütün fakir gurebalar hep sizin gibi düşünseler, beşeriyet birçok asırlar daha ayaklar altında ezilmeye mahkûm olur. Hâlbuki bütün cihani besleyen, bütün orduları silahlandıran, bütün sermayedarları, bütün sahipkarları sersemleten hep şu aciz sandığınız ameleler, hep o nasırlı ellerdir. Bugün yeryüzünün bütün saadet ve felaketi yalnız o ellere bakıyor. Emin olunuz ki, o eller bir gün çalışmaz olursa bütün beşeriyet şaşırır, bütün dünya hareketsiz kalır.

Birinci Mürettip: İşte, yalnız gayret ve cesaret istiyor.

İkinci mürettip: Evet, yalnız sebat ve metanet istiyor.⁹⁰

Şeyda, hayatı sık sık felsefî açıdan değerlendirir. Değersiz gördüğü işleri anlamlandırmaya çalışır. Genel olarak hassas, oldukça duygusal bir yapısı vardır. Hayatı anlamsız ve boş görür. Yaptığı işleri çok sıkıcı, yeryüzündeki düzeni pek manasız bulur. Kendi deyimiyle ne muharrirliğin verdiği yorgunluk ne müdürün usandırıcı emirleri ne sansür istibdadı ne de maişet darlığı... Onu üzüp bitiren kuvvet, hayattaki boşluk ve manasızlıktır. Bu kadar bedbin bir hâldeyken hasta olan Yusuf'u hayata bağlamaya çalışması veya çaresizlik içinde kıvranan işçileri, umut vaat eden sözleriyle harekete geçirmeye çalışması oldukça dikkat çekicidir.

Şeyda: Hayır Rauf, hayır. Ne muharrirliğin verdiği yorgunluk, ne müdürün usandırıcı emirleri, ne sansür istibdadı, ne de maişet darlığı asla beni düşündürmüyor, asla beni sıkırmıyor. Beni üzüp bitiren bir kuvvet var ki, o da yalnız hayattaki boşluktan, hayattaki

⁸⁸ Cavid, H., Azerneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.14.

⁸⁹ Cavid, H., Azerneşir, Ş.(1920). *a.g.e.* s.15.

⁹⁰ Cavid, H., Azerneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.5.

manasızlıktan ibaret.⁹¹ Böyle bir sorgulamanın tam ortasında rastlar Roza'ya. Roza'nın da kendisiyle alakadar olması onu büsbütün bağlar; fakat Mecit Efendi, ani bir kararla Şeyda'yı işten atınca hülyasına daldığı bu aşk macerası da daha başlamadan sonlanır. İşten kovulunca serkeş, bedbaht bir hayatın ortasına düşer. Sürekli sarhoştur. Roza da onunla ilgilenmez olur. Aynı yerde yaşamalarına rağmen Şeyda, Roza'yı artık hiç göremez olur. Bu Şeyda'yı daha da bezgin bir hâle sokar. Anlamlandıramadığı bir yaşamı varken artık bir de anlamlandıramadığı bir aşk acısı her an ruhunu yakmaktadır.

Şeyda: (*Muzdarip*) Ne söyleyeyim kardeşim, ne söyleyeyim!.. Tam iki aydır ki, talih, ikbal, gelecek ümidi her şey, evet her şey bence, mahvolup bitmiş... Lakin bunca ümitsizliklere karşı, yine kendimde biraz metanet, biraz mukavemet hissediyordum. (*Heyecanla*) Yazık, yazık ki o da kayboldu. Evet, yalnız Roza'nın aşkıyla yaşıyordum, yalnız o kadar afetle teselli buluyordum; Yazık ki o da beni attı, o da beni unuttu. Bir evde yaşadığımız hâlde haftalardır gözüme görünmüyor.⁹²

Şeyda'nın, bu şekilde dert yandığı Eşref, Roza ile çoktan münasebet kurmuştur. Şeyda'yı görmezden gelen Roza ve Eşref, aşklarını Şeyda'nın gözü önünde yaşamaya başlayınca naif yapısı buna dayanamayan Şeyda, tahammül duygularını yitirmiş iyice meczuplaşmıştır. Roza'nın Musa'nın silahından çıkan kurşunla ölmesi Şeyda'nın meczupluğunu iyice tetiklemiştir. Roza'nın öldüğüne asla inanmayan Şeyda, artık her yerde Roza'nın hayalini görmekte, onunla konuşmaktadır.

Şeyda, bir gazeteci olarak sosyalist düşünceye yakınlığı ile ön plana çıkarılmıştır. İdeolojik duruşlar dikkate alındığında oyunda, 20. yüzyıl başlarında Azerbaycan siyasi hayatına yön veren düşünce sistemi içerisindeki çıkar çevrelerinin tenkit edildiğini görüyoruz. Bu, genel manada Azerbaycan toplumunu saran bir hastalığa dikkat çekmektir. Şeyda'nın, matbaa çalışanları bilinçlendirmeye yönelik yaklaşımı onlar üzerinde etkili olur. Cesaret ve birlikte hareket etme güdüsü çalışanları harekete geçirir. Değişmez gibi görünen kökleşmiş sömürge sistemini değiştirme umudu doğar. Bu yakın zamanda yıkılacak olan çarlığın, yeni toplum düzeninin ilk habercisidir. Piyesin sonunda bu mücadeleden, yeniyi temsil edenler galip çıkar.

⁹¹ Cavid, H., Azərneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.5.

⁹² Cavid, H., Azərneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.25.

2.2.1.4. Rauf

Rauf, matbaanın genç muharrirlerinden biridir. Şeyda'nın iş arkadaşıdır ve piyes boyunca Şeyda'nın yanından hiç ayrılmamıştır. Genel itibariyle Şeyda ile aynı saftadır.

Düşünceleri paraleldir; fakat piyeste Rauf, cesareti olmayan, kadere boyun eğen itaatkâr bir tip olarak yer almıştır. Matbaada çalışanların hep bir ağızdan okudukları marş, Rauf'u hayli telaşlandırmış Şeyda'ya çıkışmıştır.

Rauf: (*Şeyda'ya*) Nedir bu yahu! Hiç öyle bir yazı , böyle aptallara, böyle sersem heriflere verilir mi ya!? Kâğıt ele geçerse pek fena... Hem de Mecit Efendi asla yakarı bırakmaz.⁹³

Elbette ki matbaadan, çalışma şartları ve yoğunluğundan o da şikâyetçidir. Çok yorulduğunu ve bazen çıldıracak gibi olduğunu kendi dile getirir; ama Rauf, Şeyda gibi karamsar değildir. Onun hayata bakış açısı ümit vaat edicidir. Yaşadığı zorlukların farkında, etrafında olup bitenleri görmektedir. Fakat yorum yapmaktan kaçınan biridir. Bezgin değildir. Zaman zaman hayatın boğuculuğundan şikâyet etse de duygularına hükmedip sabırlı ve sakin bir yol izlemektedir.

Rauf: İşte gördün mü ya!.. Altı ay evvel sana ne söyledim? Muharrirlik şaka değil!.. İnsan ne kadar kahraman olsa, yine en nihayet yoruluyor, bıkıyor, usanıyor, hele bizim gibi genç muharrirler, âdeta çıldıracak derecede asabileşiyor.

Rauf: Nafile azizim, hep nafile. Çünkü her ümitsizlikte bir ümit, her karanlıkta bir ışık yaşıyor. Yalnız sabır ve metanet lazım...

Şeyda'yı, takındığı yarı alaycı bir tutumla sakinleştirmeye ona moral vermeye çalışır. Arkadaşına yardımcı olmak onu içinde bulunduğu buhrandan çıkarmak ümidiyle Şeyda'ya Roza'yı işaret eder.

Rauf: (*Yarım kahkaha ile*) Evet, şaşkınlık daima asabi ve bedbin olurlar... (*Pencereden dışarı bakarak*) İşte en füsunkar bir şule, en parlak bir yıldız!.. Hem de sen onu arayacağına, o seni arıyor. İşte Alman çiçeği, ressamın kızı güzel Roza geliyor.⁹⁴

⁹³ Cavid, H., Azernişir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.17.

⁹⁴ Cavid, H., Azernişir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s.6.

Rauf, hasta Yusuf'a moral verirken de Şeyda'ya söylediklerinin arkasındadır.

Rauf: Evet azizim, her işte sabır ve metanet lazım... Hissiyata kapılıp da her şey için merak edenler, tehlikeyi kendi elleriyle davet etmiş olurlar. İnşallah az bir zamanda iyileşir ayağa kalkarsın. Fakat bir daha matbaada çalışmayacağına eminim.

2.2.1.5. Maks Müller

Matbaanın ressamı olarak tanıtılır. Mecmualar için yaptığı resimleri getirip matbaaya bırakmaktadır. Maks Müler, Alman'dır. Roza'nın babasıdır. Yarıısı ağarmış genişçe bir sakalı vardır. Bunlardan başka yaptığı işle ilgili veya fiziksel, karakteristik özellikleriyle ilgili pek fazla bilgi verilmemiştir.

Şeyda'yı çok sevdiğini ve onda, herkesten ayrı bir asillik sezdiği söyler. Oyunda pek fazla görünmez. İyi niyetli, dostane bir karakterdir. Oyunun ilk perdesinde Şeyda'ya kalacak bir odayı müjdelemesi ve son sahnede de kızı Roza'nın mezarında bitkin bir hâlde duruşuyla, seyircinin aklında kalmıştır.

2.2.1.6. Roza

Roza, babası Maks Müller'in çalıştığı matbaaya arada bir gelip gider. Uzun kumral kirpikleri, cazibeli, mavi gözleri, masumane bakışları, melekane edaları herkesi büyüleyecek kadar etkilidir. Oyunun başında, Şeyda'ya duyduğu ilgi çok açıktır:

Roza: Çok şükür, seni de görmek mümkün olurmuş. İşte bu ikinci defadır ki senin için fakat senin için buraya geliyorum.

Şeyda: Ah bu iltifata, bu âlicenaplığa karşı sıkılmamak kabil değil... Böyle umulmaz bir saadet mazhar oldukça, ıstırap ve sevinçle karışık bir duygu, fevkalade bir heyecan âdeta beni çıldırtıyor. Hasta ruhumu raks ettiriyor.

Roza: (*Hafif gülümseyerek*) Peki, onlar sonraya kalsın, bu akşam deniz kıyısına çıkalım mı?

Şeyda: Mademki, arzu ediliyor, elbette çıkarız.

Roza, genç bir bayandır. Gerek ait olduğu kültür etkisi gerekse de yaşının verdiği havailikle, duygularında mukavemeti sağlayamaz. Heveskerane tavırlar sergiler. şeyda'ya duyduğu alakayı açıkça ilan etmiş; fakat daha sonra şeyda'nın en kötü günlerinde ondan uzaklaşıp Eşref'le yakınlaşmıştır. Matbaadan kovulduktan sonra derin buhranlar yaşayan, kendini içkiye veren şeyda, yanı başında yaşayan Roza'dan hiçbir itibar göremez olmuştur. Maddiyatını, statüsünü, kaybeden şeyda, yalnızlığın ortasındadır.

şeyda: (*Roza'nın elini yakalar, sinirli ve heyecanlı*) Evet... Lakin bir düşün ki, sen hırçın bir ocuk gibi şu muzdarip kalbimle oynadın, hem de aylarca ellerinde atıp tuttun, âdeta onu bir ocuk oyuncağı zannettin... Ah, fakat nihayet, nihayet birden bire kırıp paraladın. Birden bire ayaklar altında çiğnemeye başladın.

Yazar, şeyda'nın samimi duygularına, temiz sevgisine istinaden oyunun sonunda Roza ile onu buluşturmayı tercih etmiştir. Gerçek dünyada olmasa da manevi hayatta onları bir araya getirerek aşklarını lmszleştirerek bu aşkın etkisinde kalan seyircinin kendini iyi hissetmesini sağlamıştır.

2.2.1.7. Kara Musa

Kara Musa, eski bir matbaa çalışanıdır. Musa, kara benizli, orta yaşlı, orta boylu, korkunç simalı bir tiptir. Sol eli bileğinin yarısına kadar sargı ile sarılmış, üzerindeki elbise oldukça eski ve yamalıdır. Elim bir iş kazasıyla bir elini kaybetmiş, sakat kalmıştır. Evlidir, sıtma hastalığına yakalanmış bir çocuğu; veremle mücadele eden bir erkek kardeşi vardır. Matbaadan aldığı üç kuruş parayla geçinmeye çalışırken tek sermayesi olan elini kaybetmiş bu da yetmezmiş gibi oturduğu evi, Mecit Efendi'ye ipotek olarak verdiği için evden de çıkmaya mecbur bırakılmıştır.

Oyunun en dertli karakteri şüphesiz Musa'dır. Maişet kavgasında, hasta çocuğu ve kardeşinin durumunu dert edinmekten, günden güne fenalaşan elinin yarasını bile görmemektedir. Musa, oyuna silik bir karakter olarak girer ama oyuna hareketlilik ve heyecan katan onun intikam almaya kalkmasıdır.

Matbaaya gelmesiyle oyuna girer. Yanında kardeşi Yusuf da vardır. Yusuf'un ayakta durmaya takati yoktur. Sürekli ksrr vaziyettedir. Musa, kardeşini oturtur, kendisi

Mecit Efendi ile görüşmek üzere içeri geçer. Tek dileği kendisine bir iş verilmesidir. Mecit Efendi, ona evinin karşılığı olan son parayı verir ve evden çıkması için hazırlık yapmasını söyler. Musa'nın bütün acınacak hâline ve istirhamlarına kulaklarını tıkar ve sakat kalmasını Musa'nın kendi hatasına bağlar. Musa, aldığı cevaplar karşısında artık iyice çileden çıkar.

Mecit Efendi: Peki sen ne istiyorsun? Yaklaş!

Musa: Eğer mümkünse...

Mecit Efendi: Çabuk söyle bitir! Bekleyecek vaktim yok...

Musa: Eğer mümkünse biraz para veriniz, bir de...

Mecit Efendi: *(Usanmış bir hâlde)* Peki, bir de?

Musa: Matbaada bir iş verseniz? Tek elimle de olsa, çalışmak istiyorum.

Mecit Efendi: *(Para çantasını çıkarır, bir miktar para vererek)* Al, işte bu da evine biçilen kıymetin üçte biri, son taksidi... Daha da bir alacağın kalmıyor. İki ay sonra evden çıkıp da kendine başka yer bulmalısın. Anladın mı!?

(Büyük bir defter açar. İki – üç söz yazarak)

Haydi, gel de imza at⁹⁵...

Musa: *(İmzalayarak)* Efendim, şu para ancak iki ay evi idare eder. Lakin sonra... Ah, her durumda bana bir iş vermelisiniz.

Mecit Efendi: İş yok değil, fakat tek elden ses çıkmaz.

Musa: Peki, bir el ki, matbaada ezilmiş, o el sahibine burada iş bulunmazsa, acaba nerede bulunur?

⁹⁵ Cavid, H., Azneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s 19.

Mecit Efendi: Ne yapalım, kusur kendinde... Dikkatli hareket etmeliydin.

Musa: Efendim, ben hiç... Fakat çoluk çocuğumu düşünmelisiniz.

Mecit Efendi: Yok dediler, artık bitti.

Musa: *(Çıkmak üzere kapıya yaklaşır, bir daha dönerek)* Efendim!?

Mecit Efendi: Haydi git, daha söylenip durma!

Musa: *(Sinirli)* Efendim, ben sizden yardım dilemiyorum, merhamet ummuyorum. Yalnız bir iş, bir vazife istiyorum. *(Heyecanlı)* Yalnız bir iş... Yalnız bir vazife!⁹⁶..

Mecit Efendi: *(Son derece hiddetli)* Dedim ya, saçma dinlemeye vaktim yok... Tek el işe yaramaz, işitmiyor musun?

Musa: *(Şaşkın ve çılgın)* Tek el işe yaramaz, öyle mi?! *(Acı kahkahalarla)* Ah, alçak, vicdansız!⁹⁷..

Sefalet içinde, kardeşi ve çocuğu ölünce Musa, cinnet geçirir, intikam ateşiyle, Mecit Efendi ve onun oğlu Eşref'in peşine düşer.

Musa: Hiç merak etme azizim. Bunda yalnız üç tanecik kurşun var. Onların ikisi Mecit Efendi ile sana. Biri de yalnız kendime mahsustur. *(Alaycı)* Evet, ben sizin gibi insafsız değilim. Size reva gördüğümü asla kendimden esirgemem.

Eşref: *(Yanında silah olmadığı anlaşılıyordu. Elini cebinden çıkarır ve yarı kinli yarı mülayim)* Musa! Musa!

Musa: *(Sarılı eliyle sağ elini gösterir)* Bak, bu tek eli görüyor musun? İşte, seni telaşa düşüren de yalnız budur, bu! Tek el işe yaramazmış, tek elden ses çıkmazmış öyle mi!?

*(Acı ve şiddetli kahkahalarla güler.)*⁹⁸

⁹⁶ Cavid, H., Azerneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s 20.

⁹⁷ Cavid, H., Azerneşir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s 21. Bakü ,

Musa: Tek el işe yaramazmış değil mi? Tek elden ses çıkmazmış!?! (*Mecnunane kahkaha ile*) – Hâlbuki bir tanecik yavrumu, veremli kardeşimi bununla işte bu tek elimle kara topraklara gömdüm, hatta bugün seni de kendimi de, o vicdansız babanı da yine bu tek elimle rahatlatacağım; hem de bugün, anlıyor musun?

Eşref: (*Para çantasını çıkarıp açar, Musa'ya doğru bir iki adım ilerleyerek*) Musa bu işin sonu hayırlı olmaz. Al, ne kadar para istiyorsun, al! Lakin...

Musa: (*Zehirli gülüşlerle*) Hayır, hayır... O paralara, biraz sonra ne senin ihtiyacın olur, ne benim. Hem de bugün size öyle bir ceza vermeliyim ki, bundan sonra herkese ibret olsun. (*Kahrolmuş.*) Ve siz ruhta olan zenginler, o vicdansız haydutlar, o itibarlı hayırsızlar, bir daha benim gibilerin kanını içmesinler; bir daha güçsüzleri çiğneyip üzmesinler. Artık anlasınlar ki yalnız yaşamak değil, yaşatmak da lazım! (*Vahşice bir bakıştan sonra hemen nişan alır*)⁹⁹

2.2.1.8. Diğer Şahıslar

Piyeste olayların akışı içerisinde çok fazla tesir gücü bulunmayan figüratif tipler de vardır. Mesut, Maria Yusuf, Mezarcı, Birinci ve İkinci Mürettepler, Kara Giyimli Melek, çalgıcılar, polisler ve hapisane memurları, oyunun diğer tipleridir. Bu karakterler zaman zaman diyaloglara katılırlar da genel itibarıyla piyesin ilerleyişinde büyük bir etkide bulunmazlar.

Mesut, matbaa çalışanıdır. Başmüretteptir. Çalışma şartlarının iyileştirilmesi için mücadele edenler arasındadır. Şeyda'nın hep yanında olmuş, son ana kadar onunla iletişimini koparmamıştır. Oyunun sonunda yine Şeyda'ya yardım için oradayken o da tutuklanmış suçsuz olduğu hâlde hapse atılmıştır.

Maria, Maks Müller'in karısı, Roza'nın annesidir. Sadece kendi evinde Eşref ile olan bir diyalogda, ikinci olarak da kızı Roza'nın mezarı başında görünür. Kızının Eşref'le birlikteliğini onaylar görünür. Kızının ölümüyle yıkılır.

⁹⁸ Cavid, H., Azernişir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s 44.

⁹⁹ Cavid, H., Azernişir, Ş.(1920). *a.g.e.*, s 45.

Yusuf, oyunda Kara Musa'nın veremli kardeşidir. Veremin son merhalesindedir. Sürekli öksüren, solgun, bitkin bir yapıdadır. Oyunun sadece ilk perdesinde yer alır. Rauf ve Şeyda ile diyalogu vardır. Hastalığının ciddiyetinin farkında olan, yaşama isteğini çoktan kaybetmiş biridir. Rauf ve Şeyda'ya veda mahiyetindeki sözlerden sonra bir daha görünmez. Bir süre sonra öldüğü haberi alınır.

Mezarcı oyunun son sahnesinde yer alır. Eşref'i yaralayıp Roza'yı öldürdükten sonra Musa, mezarlıkta onun yanında saklanmaktadır. Mezarcı, Musa'yı bir delilik yapmaması konusunda sürekli uyarırken görünür.

Mürettepler, oyunda, Mecit Efendi'nin karşısındaki işçi sınıfını temsil ederler. Sömürüye karşı bir araya gelerek yeni düzen için düşünce ve mücadele içindedirler. Diyalogları azdır.

Kara Giyimli Melek, oyunun sonunda Şeyda'yı ruhlar âlemine götürmek için gelen nurani bir varlıktır. Şeyda ile diyalogu uzuncadır. Kara Giyimli Melek de tıpkı çalgıcılar, polisler ve hapishane memurları gibi oyunun sembolik tipidir.

2.2.2. Olayların Geçtiği Mekân

Mevsimlerden kıştır. Birinci perde matbaada açılır. Matbaanın büyük bir müdüriyet odasını vardır. Odanın bir kapısı ile iki penceresi sağ taraftan caddeye açılmaktadır. Diğer kapısı da sol taraftan matbaaya inilmek üzere daima açıktır.

Duvarlarda, asılmış takvimler, haritalar, telgraf kâğıtları ve mektuplar göze çarpar. Sağda solda sandalyeler ve birkaç masa; masaların üzerinde idareye mahsus kitaplar, risaleler, mecmualar, gazete vs. vardır. Perde açılınca munis ve zinde çehreli Rauf, pencerenin önündeki masada yazı yazmakta; sarışın hassas bakışlı Şeyda ise sigara içerek eli alnında düşünüp durmaktadır.

İkinci perde, küçük, sade döşenmiş bir odada açılır. Sağda iki pencere, solda bir kapı, uç tarafta da bir yatak karyolası bulunmaktadır. Pencere önünde bir masa ve birkaç iskemle, masa üzerinde bir iki kadeh, su ve rakı sürahesi, karmakarışık bir takım gazeteler, mecmualar ve kitaplar görünür. Duvarda büyükçe bir ayna, bir takım şairane resimler ve

levhalar yer alır. Lambanın ölgün ziyası odayı aydınlatır. Odanın kapısı balkona, pencereler ise bahçeye açılır. Nisan'ın son gecesidir ve aydınlıktır.

Üçüncü perdede bahçede, etrafı yeşillikler, güller ve diğer çiçeklerle süslenmiş fiskiyeli bir havuz; kenarda çınarlar, serviler; oturmak için yapılmış uzun sıralar vardır. Uzaklarda güzel ve şairane manzaralar yer alır. Perde açıldığında Şeyda, yeşil çimen üzerinde yan üstü uzanmış görünür. Sigarasını tütürerek düşünceli bir bakışla etrafı seyre dalmıştır. Aylardan mayıstır ve hava açıktır.

Dördüncü perde bir mezarlıkta açılır. Etrafı servilerle kaplanmış bir Hristiyan mezarlığı, sahnenin bir ucunda mezarcıya mahsus bir oda vardır. Mayıs akşamı ve grup vaktidir.

Perde açıldığında Maria, matem kıyafetleri içinde etrafı, üzeri çiçeklerle süslenmiş taze bir mezar karşısında dalıp gitmektedir. Müller ise müteessir bir hâlde düşünmektedir.

Beşinci ve son perde bir hapishanedir. Üst katta hapishaneye mahsus büyükçe bir oda bulunmaktadır. Odanın bir kapısı, üç dört ufak penceresi var. Rauf ile Mesut bir tarafta yatıyor, Şeyda ise deniz tarafında önünde öksürüp inliyor. Her üçü tutsak kıyafetindedir. Lambanın sönük ve kasvetli ışığı gittikçe sönük ve ölgün bir hâl almaktadır. Şeyda'nın solgun çehresi, dağınık saçları acınacak bir görüntü içindedir. Aylardan marttır ve vakit sabaha karşıdır.

2.2.3. Olayların Geçtiği Zaman

Piyeste, olayların ne zaman gerçekleştiğine dair net bir bilgi yoktur. Sadece ikinci perdeden itibaren mevsimler ve aylar verilmiştir.

Zaman kavramı olarak genel bir söylem vardır. “Bu akşam deniz kıyısına çıkalım mı?” veya “On iki yıldır şu atölyede çalışıyorum” gibi sözler yuvarlak zaman kavramlarıdır. Sık sık kullanılan “sabah, akşam, gece vakti” gibi bilgiler vardır. Olayların gece mi gündüz mü gerçekleştiğini belirten zaman ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır; fakat bu bilgiler zaman adına kesinlikten uzaktır. Oyunun sonuna kadar net bir zaman yoksa da son perde de her şey ortaya çıkmaktadır.

Çok genel bir ifadeyle oyunun, 20. yüzyıldaki bir zaman dilimine ait olduğunu düşünürken oyunun sonunda gerçekleşen 1917 Bolşevik İhtilali, olayların zamanına kesinlik kazandırıyor. Olaylar, devrimden hemen önceki bir zaman diliminde yaşanmıştır.

2.2.4. Olay Örgüsü

Şeyda, genç bir gazetecidir. Azerbaycan'da bir matbaada çalışmaktadır. Verilenlerden yola çıkarak karakteristik yapısı hakkında bir yeterince bilgi sahibi olduğumuz Şeyda'nın fiziki özelliklerine, görünüşüne hemen hemen hiç yer verilmemiştir. Görev yaptığı atölyenin çalışma koşulları, dönemin siyasi ve ekonomik sıkıntılarının da etkisiyle oldukça ağır ve bunaltıcıydı.

Şeyda, zaman zaman iş ve oda arkadaşı Rauf'la hayatın anlamına dair felsefi konuşmalar yapar, rahatlamak isterdi. Ne için yaşadıklarını, yaptıkları işleri neden yaptıklarını, kendi kendine sorar dururdu. Kendisini hayata bağlayan hiçbir bağın olmamasından hayıflanır, nihayet hiçbir şeyin hiçbir anlam taşımadığı kanaatine varırdı.

Bir şeylerin hemen değişmesi gerektiğini bunun için de hemen harekete geçmek lazım geldiğini söylerdi.

Rauf, Şeyda'ya nazaran çok daha soğukkanlı ve sabırlıydı. Sürekli Şeyda'ya sabırlı olmasını, elbette bir gün her şeyin düzeleceğini her ümitsizlikte bir ümit, her karanlıkta bir ışığın yaşadığını ama sabır ve metanetin yitirilmemesi gerektiğini söylerdi. Elbette ki çalışma koşullarının ağırlığı, dönemin baskıcı rejimiyle yoksul insanların nasıl köleleştiklerini o da görüyor, yaşıyordu; fakat Rauf, belki de boyun eğmekle aynı anlama gelebilecek kadar sabırlıydı ve kadere rıza gösteren bir yapısı vardı. Şeyda'nın arkadaşlarından Mesut, matbaada başmürettip görevindeydi.

Şeyda, matbaaya babasını ziyaret gelen Roza isimli pek genç ve güzel bir Alman kızla ilgilenmeye başlamıştır. Roza'nın babası matbaanın ressamı Maks Müller'dir. Roza'nın da Şeyda'ya karşı ilgisi vardır. Hatta bu münasebeti bizzat Roza kendisi başlatmıştır. Artık Şeyda'ya tutunacak bir dal hâsıl olmuştu.

Oyunda, Şeyda sosyalist bir Türk gencidir. Bir an önce toplumu eğitmek, bilinçlendirmek; emek ve ekmek kavgasına girişmek gerektiğini; birilerinden acınma ve

merhamet beklenmeyeceğini savunur. Ona göre hak verilmez, alınır. Bunun için de ne gerekiyorsa yapılmalıdır.

Matbaanın müdürü Mecit Efendi'dir. Mecit Efendi'nin, tüm çıkarıcılığına ve menfi tiplemesine karşın Oğlu Eşref Avrupa'dan yeni gelmiş bir entelektüeldir.

Çalışanların söylediği özgürlük marşından Şeyda'yı sorumlu tutan Mecit Efendi, siyasi otoriterin rahatsız olacağı ve kendisinin zarar göreceği korkusuyla onu hemen matbaadan uzaklaştır.

İşini kaybeden Şeyda'ya Roza da yüzünü çevirmiştir. Onunla hiç ilgilenmez. Roza'nın yine matbaada tanıştığı Eşref Bey'e ilgisi başlar ve kısa sürede onunla sevgili olur. Tüm bu gelişmeler Şeyda'yı çok etkiler baş edemeyeceği duygular yaşamaktadır.

Serkeş bir hayatın içindedir. Geleceğe dair tüm umut kırıntıları da yok olur. Git gide meczuplaşır ne yaptığını bilemez hâle gelir.

İzleyici matbaa çalışanları ve Mecit Efendi arasında bir mücadeleye hazırlanırken olaylar birden bir aşk ekseninde toplanır. Eşref ile birlikteyken talihsiz bir kurşuna hedef olan Roza ölür. Eşref Bey ve Şeyda perişan olurlar. Şeyda Roza'nın öldüğüne asla inanmak istemez. Kalbi duygularının gücü ona Roza'yı geri getirir. Her yerde Roza'nın hayalini görmekte onunla konuşmaktadır.

Mecit Efendi, matbaanın eski işçisi Kara Musa tarafından öldürülür. Suçsuz olmalarına rağmen sadece orada bulunduklarından dolayı Şeyda, arkadaşları Rauf ve Mesut ile birlikte hapisaneye atılır.

Aylar geçmiştir. Rauf ve Mesut kurtulacakları günü sabırsızlıkla beklerken Şeyda, hapisanede iyice hastalanır. Sonunda bir sabah beklenen haber duyulur. Sevinç çılgınlıkları atılır. Şeyda, hasret ve umutla bekledikleri Bolşevik Devrimi'ni göremeden Roza'nın hayaliyle mutlu bir şekilde gökyüzüne yükselir.

2.2.5. Ele Alınan Sosyal Meseleler

Ele alınan en temel sosyal mesele çalışma hayatı ve işçi konularında sistemin ve işverenlerin takındığı yanlış tutumlardır. Yetersiz de olsa sistemin yanlışları bu oyunda bir kez daha tenkit edilir.

İşçi tarihi, toplumsal tarihin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Gerek ekonomik faaliyet içindeki yerleri ve gerekse sosyal siyasal olaylarda oynadıkları roller itibariyle, dikkat çekici toplumsal bir sınıf özelliği taşımaktadır. *Şeyda* “Bunalımlı bir dönem geçirmekte olan toplumun, çalışan kesiminin durumu nasıldı?” Sorusuna cevap niteliğinde yazılmış bir piyestir.

Atılan büyük sanayileşme adımlarıyla birlikte geniş kitlelerin fabrikalarda veya küçük atölyelerde çalışma süreci başlamıştır. Böylelikle de işçilerin hayatı ve hakları ile ilgili eserlerin oluşturulması için gerekli nesnel zemin hazır hâle gelmeye başlamıştır.

Hüseyin Cavid’in, Şeyda isimli piyesinde ele alınan esas toplumsal mesele de yine bu konuya aittir. Yazar, dönemin işçilere yönelik politikaları ve işçilerin verdiği tepkileri gözlemleyerek, bir matbaada yaşanan direniş sürecini işçileri ve onların içinde bulunduğu zor şartları izleyiciye göstermeyi amaçlanmış; fakat siyasi yönetim ve baskıcı tutumunun etkisiyle piyesin esas konusu ilerleyen sahnelerde yerini hazin bir aşk öyküsüne bırakmıştır.

Yazar, oyununda işçilerdeki sınıf bilincinin uyanış veya direniş sürecini yahut dönemin politik atmosferini detaylıca ortaya koyuyor diyemeyiz. Zaten bu dönemde muhalif yazarlar üzerindeki baskı, işçi yaşamlarının edebî bir eserde özellikle de tiyatro sahnesinde yer bulmasını oldukça güçleştirmiştir.

20. yüzyılda değişen, gelişen sanayileşme ve devrin ekonomik şartları, geçim kaynağı olarak insanları, işgüçlerini, aldıkları günlük veya aylık ücretler karşılığında satmaya zorlamıştır. İşgücünü satarak ekmeğini kazanan insanlara “işçi sınıfı” denilmiş;

Geçimini fabrikalara, makinelere, topraklara sahip olarak ve işletmesinde işçi çalıştırarak sağlayan insanlara da sermayedar veya kapitalist denilmiştir. Dünyada uygulanan yanlış politikalar sonucunda küçük esnaf, çiftçi veya sanatkârlar hızla tasfiye

olmakta bu insanların büyük bölümü işçi sınıfına katılmaktadır. *Cavid*, topluma bu konuda gösteri yoluyla bir şeyler söylemek istemiş, fakat sansür ve baskıdan o da nasibini almıştır.

Cavid, biliyordu ki temel insan haklarından olan sosyal güvenlik hakkı, çalışanların ve ailelerin çalışma ve yaşam koşullarından kaynaklanan hastalık, malullük, gelir yoksunluğu, işsizlik, gibi sorunlar karşısında korunmalarını sağlar.

Cavid'in, topluma, genç çalışanların çalışma yaşamındaki haklarını yakından tanımalarına yönelik yazdığı bu piyesi sadece bir kere oynandıktan sonra yasaklanmıştır.

İşçi ve işveren var olduğu sürece, işçi sınıfı ile patron sınıfı arasındaki mücadele de olacaktır. Sorun, kendilerinin sömürülmesine sessiz kalan ve haklarının farkında olmayan işçilerden kaynaklanır. Kapitalist sistemde bu son derece doğal bir işleyiştir.

Bahsettiğimiz işyeri bir fabrika da olabilir, bir lokanta da, inşaat şantiyesi de bir maden ocağı da... İşyeri neresi olursa olsun işçilerin hepsinin ortak özelliği, geçimlerini sağlamanın yolunun işgücü satışı olmasıdır ve ekmek parası için egoist sisteme karşı bu safta mücadele edeceklerdir. Mücadele güdüsü her noktanın başlangıcıdır. Her zaferin tohumu mücadelede gizlidir.

Şeyda piyesinde çalışan yoksul bir kesimi ve onların yaşamlarını anlatmıştır. Piyesteki esas konuyu bir aşk hikâyesiyle gölgelemiş; fakat gizliden gizliye seyirciye vereceği mesajı yine de vermiştir. Bu mesaj şöyledir: Ancak ve ancak mücadele verilerek yüksek ücretlerden, daha kısa çalışma süresinden, iş güvencesinden, sağlıklı çalışma koşullarından, sosyal güvenlik haklarından ve işyerinde belirli bir ölçüde söz hakkından yararlanabilir.

Patronlar, dünyanın neresinde olursa olsun işçilerin emek gücünü herhangi bir mal gibi satın alırlar. Bilinçsiz bir işçi sınıfı ise güvencesiz ve emeklerinin karşılığını alamadan sömürülen taraf olmak zorunda kalır. Maalesef hayat, sınıf kimliğini ön plana çıkarıyor, sınıf bilincini geliştiriyor, sınıf mücadelesine yol açıyor. Bu noktada toplumu eğitmek, yol göstermek ne vasıtayla olursa olsun mubahtır. Hele ki edebiyat ve tiyatro bu yollardan belki de en iyisidir. *Hüseyin Cavid* de eserlerinde ve özellikle tiyatrolarında toplum

yararını gözeten iş, işçi veya kadın sorunlarını toplumcu bir gözle inceleyen önemli bir yazardır.

Türk ve yabancı yazarların bu konuyla ilgili yapmış oldukları çalışmalar şüphesiz işçi tarihinin üzerindeki sis perdesini önemli derecede aralamıştır. İşçi tarihini konu alan çalışmalar daha çok basın organlarına dayanmaktadır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru artan basın hayatı özellikle sansürün kalkmasıyla birlikte daha da ateşlendi toplumu ilgilendiren ve bilinçlendiren her konu basına yansımaya başladı.

Mesai saatleri uzun ve çalışma şartları kötüydü. Yoğun çalışma sürecinde bir takım iyileştirilmelere gidilmesi ve koşulların değiştirilmesi adına bazı önemli gelişmeler oldu. İşçiler durumlarını çok yönlü olarak düzeltmek amacıyla cemiyet ve sendikalar kurma yoluna giderken, işveren kesiminin oluşturduğu bir sendika, bir cemiyet yoktu.

Sanayi devrimi sonrasında işçileri âdeta bir para kazanma aracı olarak görüp onları gayriinsanî şartlarda çalıştıran materyalist düzen karşısında işçilerin talepleri sonucu işçi hakları kavramını gündeme gelmiştir. Yazar da bu haklardan yola çıkarak işçilerin istismarını göstermeye çalışmıştır. İşçilerin haklarının ancak müştereken savunulmasıyla ıslah edilebileceği mesajını vermiştir.

2.2.6. Ana Fikir

Hüseyin Cavid, toplumunu yarına hızlı adımlarla yürümeye, irfan ve ikbal kazanmaya çağırır. Seyirci kalıp harekete geçmeyenlerin ayaklar altında mahvolup gidecek insanlar olduğuna işaret eder. Piyesin başkarakteri Şeyda, muzdarip, bezgin bir kişiliğe sahiptir. Daima ıssız bir karanlık, sisli bir durgunluğun kendini sardığından. Daima emelsiz bir boşluk, acı bir yorgunluğun kendisini boğduğundan onu mahvettiğinden söz açıyor. Gönlnü sevindirecek hiçbir his, hiçbir kuvvetin olmadığından... Ruhunu güldürecek hiçbir ümit, hiçbir tesellinin bulunmadığından bahsediyor. Sürekli intiharı düşünen gamlı ve oldukça sabırsız bir karakteri canlandırıyor. Mutlu olamayan daha doğrusu biraz da mutlu olmak istemeyen Şeyda, olumsuz düşüncelerle yaşamayı tercih ediyor. Piyesin ilk sahnesi Şeyda'nın yaptığı psikolojik bir konuşmayla açılıyor; nihayetinde de son perde Şeyda'nın acılar ve hayaller içindeki ölümüyle kapanıyor.

Piyesin gerek ilk bölümlerindeki işçi-işveren sorunlarında gerekse aşk konusunda Şeyda'nın olumsuz düşünceleri ve karamsarlığı onu felaketlere sürüklemiştir. Geleceğe ümitle bakamaması yaşama sevincini kendi elleriyle öldürmüş olması onun sonu olmuştur. İhtilali, dolayısıyla çok istediği yeni çalışma hayatını görememiştir. Karamsarlığa kapılmadan her durumda ve şartta mücadelenin muhakkak olduğu, ana fikir olarak ifade edilmiştir. Umut, yitirilmemesi gereken bir zorunluluk olarak karşımızdadır. Yaşama sevinci ve mücadelesi insanı, her zaman diri tutacak; ona, gerekli olan enerjiyi bu güç sağlayacaktır. Türklüğün, geniş manada insanlığın kurtuluşu yalnız “birlik”tedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PIYESLERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASI

3.1. Uçurum

3.1.1. Şahıslar

Celal : Hassas, uzun saçlı bir ressam.

Güvercin : Celal'in hanımı.

Uluğ Bey : Güvercin'in babası.

Yıldırım : Güvercin'in kardeşi. Uzun saçlı, orta boylu, güzel bir talebe.

Aydemir : Uluğ Bey'in kavi işlerine bakan kara sakallı bir şahıs... Eski kıyafette.

Ekrem : Perişan saçlı, mütefekkir bir genç. Celal ile Yıldırım'dan birkaç yaş büyük).

Anjel : Genç, fevkalade güzel ve işvekâr bir Fransız kıızı.

Edmon : Orta yaşlı, soluk çehreli bir Fransız.

Hizmetçi : Hizmetçi kız.

3.1.2. Birinci Perde

İstanbul'da Celal'e mahsus elektrikli tenvir edilmiş – büyük bir kütüphane... Duvarları birçok değerli levhalar, tarihî resimlerle süslenmiş. Masa üzerinde bir takım mecmualar, kitaplar, heykelcikler ve bir kafatası görünür. Etrafta rengârenk gül demetleri göze çarpar. Kütüphanenin de kuzeye bakan iki üç penceresi, iki kapısı vardır. Kapılardan biri sofaya, diğeri salona açılır. Perde açılınca Güvercin, saçları gelişigüzel yüzüne dağılmış bir hâlde denizi temaşaya dalar, sonra hazin ve titrek bir ahenkle aşağıdaki şarkıyı söyler:

Aşk ateşi can yakar,
Yürekten kanlar akar,
Talih bana yan bakar
Hem gülümser – hem ağlarım.
Gönül hep sızlar, hep inler,
Hazan feryadını dinler,
Anıldıkça geçen günler,
Hem gülümser – hem ağlarım.
Her sefada cefa buldum,
Açmadan sarardım, soldum
Serbest iken esir oldum,
Hem gülümser – hem ağlarım.

Celal: (Gelerek)

Güvercin. Güvercin, güzel Güvercin!
Bu küskün bakışlar niçin? Ah niçin?
Söyle neden solmuş pembe yanaklar?
Niçin – niçin gülmez o gül dudaklar.

Güvercin: Celal! Hiç sorma of, mahvoldum artık
Hayır, hayır çekilmez bu ayrılık.

Celal: Lakin düşün, cismen ayrılısam da ben
Gönül bir an ayrı yaşar mı sandın?
Daim seninledir fikrim, hayalim,
Seninledir hep ümidim ikbalim.
Bütün benliğimin fevkinde yalnız
Parlar, durur al kanatlı bir yıldız,
İşte o yıldız sevgilim hep senin
Senin aşkıdır nazenin Güvercin!

Güvercin: Henüz ilk öpüşlerin sıcaklığını
Dudaklarımdan gitmeden şu kaygı,
Şu ayrılık kaygısı pek amansız...
Hayır, hep hayaldir o aşk, o yıldız.

Celal: *(Masa üzerinde açılmış ufak bir çanta birkaç kitap koyarak)*

Güvercin, Güvercin inan ne etsem,
Nerede bulunsam ben, ne yolda gitsem,
Asla tapındığım melekten dönmem.
Senden başka bir kimseyi düşünmem.
(Bu sırada Yıldırım dâhil olur.)

Yıldırım: Güvercin, bu ne hâl?

Güvercin: Sorma kardeşim!

Yıldırım: Ne olmuş?

Güvercin: Ah bilmem, hep şaşırmışım.

Yıldırım: O kumral saçlar, o çatılmış kaşlar,
 O dalgın gözler, o üzgün bakışlar,
 Sana pek başka bir letafet vermiş,
 İnan kim görürse eyler perestiş¹⁰⁰.
 Celal gibi ressam olsaydım hemen,
 Şu levhayı tasvir ederdim de ben,
 Herkes bakıp bakıp hayran kalırdı,
 Mahzun güzelliğinden bir zevk alırdı.

Güvercin: Evet, bu bir nevaziştir¹⁰¹ besbelli,
 Hayır, kardeşim istemem teselli

Yıldırım: *(Bir sigara yakıp volta atar)*
 Güvercin, güvercin yeter çocukluk.

Celal: *(Bir elinde çanta, bir eline de güvercinin elini alarak salona geçer.)*
 Gel bakalım hadi, artık vakit yok...

Aydemir: *(Sevinçle gelir)*
 Yıldırım bey müjde!..

Yıldırım: Ne olmuş yahu?

Aydemir: Geldi Ekrem Bey.

Yıldırım: Hangi Ekrem'dir o?

Aydemir: Köy komşumuz senin en yakın dostun.

¹⁰⁰ Perestiş: Delicesine sevmeye, tapınma, hayran olma.

¹⁰¹ Nevaziş: İltifat, gönül alma.

Yıldırım: Ne hoş haber, hemen söyle buyursun.

(Aydemir çıkar.)

Şüphesiz şaşırır, Ekrem Bey bizi,
Celal'in evinde görürse şimdi.

Ekrem: *(Lezgi¹⁰² kıyafetinde diğer kapıdan girer.)*

Yıldırım: ?!!.. *(Öpüşürler)*

Ekrem! Ah sevimli Ekrem!
Sen misin rüya mı gördüğüm bilmem?
Ne oldun yahu, bu nasıl kıyafet,
Pek uzun sürdü yaptığın seyahat

Ekrem: Ne vakit, nice dağlar, denizler aştım
Bütün Turan ellerini dolaştım.
Dağıstan'da geçti son seyahatim,
Onun için değişmiş hep kıyafetim.

Yıldırım: Pek tuhaf, sen İstanbul'a varırken
Biz çıkmak üzereyiz bu hoş ülkeden,
Bizimle arkadaş olsaydın eğer,
Fransa'da eğlenirdin biraz.

Ekrem: Fakat eğlenceden meramınız ne?

¹⁰²Lezgi: Dağıstan'ın en köklü halklarından biri kabul edilen topluluk.

Yıldırım: Ben Fransa'nın hoş hayatına
 Yakından aşına olmak isterim
 Biraz Paris'te kalmak isterim.
 Celal ise pek meraklı bir ressam
 Eski, yeni levhaları bittemam¹⁰³
 Görüp bilmek, bir şeyi sezmek istiyor,
 Sonra İtalya'yı gezmek istiyor.

Ekrem: Evet bu pek güzel düşünce lakin
 Seyahatten zevk alan bir Türk için
 Kırım yalıları, İdil boyları
 Kafkas dağları, şanlı Türk soyları
 Birer sergidir seyrine doyulmaz,
 Genç bir ressam için değersiz olmaz,
 Hem ne hakiki tablolar bilseniz!
 Her zevki, her kalbi okşar şüphesiz.

(Bu sırada Celal kapı arasından gizlice dinler, hiç biri duymaz.)

¹⁰³Bittemam: Mükemmel, tastamam.

Yıldırım: Celal hakikatten ziyade - bence-
 Hayal düşkünüdür, onun zannınca
 Hayalden doğarmış bütün büyüklük
 Hakiki tablolar onca pek sönük...
(Duvardaki resimleri gösterir)
 İşte bunlar, onun son eserleri,
 Hepsinde çırpınır hayal şehri.
(Bir resme işaret eder)
 İşte onu parlatan bir şaheser
 Rüya görürken bir melek gülümser.
(Bakar.)

Ekrem: Evet gerçekten değerli sanatkâr
 Sabırsız olmasa pek çabuk parlar.

Yıldırım: Ondan emin ol, güzellik perisi
 Daima Celal'in o, dost hissi...
 Bir ay evvel burada bulunmalıydın
 Onun bir tablosu için erkek kadın
 Bütün İstanbul alkışlarla doldu,
 Ondaki kudrete herkes vuruldu.
(Etraftaki gül demetlerini gösterir.)
 Bak şu güller hep eser perestiş,¹⁰⁴
 Her birini bir güzel kız göndermiş

¹⁰⁴ Perestiş: Delicesine sevme, tapınma.

Ekrem: Ben öyle bir ressam olsaydım eğer
 Hicaz ülkesine eylerdim sefer.
 Uğraşıp dururdum bir hayli müddet
 Birçok düşünceden sonra nihayet.
 Tasvir eyler idim gençlerin çağında
 Büyük Muhammedi Hira Dağı'nda
 Bir hâldeki gökten inen bir melek
 Karşısında gülümse nur serpererek:
 Tebliğ vahiy eder... Fakat daima
 Daima dalgın o sarsılmaz deha...

Yıldırım: Hira, melek hep birer efsane... Biz
 Şimdi artık hakikat devrindeyiz.

Celal: Ah sevgili Ekrem, vefalı Ekrem!..
(Ekrem ile kucaklaşıp öpüşür.)
 Aht eyledim, artık sözümünden dönmem
 İnan ki yıllarca bir âşık gibi
 Uğraşır, izlerim şu ince fikri

Ekrem: Eğer muvaffak olursa şu tablon
 Parlar bir güneş gibi çok sürmeden,
 Sende güneşten nur alan ay gibi
 Parlayıp etkilersin her kalbi.

Yıldırım: *(Pencerelerin birini açarak)*
 Seyredin, ah seyredin sanki ayda
 Hasta bir kadın çehresi hüveyda¹⁰⁵...

¹⁰⁵Hüveyda: Belirgin, ortada açık olan.

Celal: Bence o, solmuş, ihtiyar bir sabi...
Yürür uykuda seyredenler gibi.

Ekrem: Hayır, o öyle mucizevi bir levha ki
Aksettirir bize hep tarihleri
Ben onu seyre daldığım zamanlar,
Birer birer hep eski kahramanlar,
Hep eski vakıalar döner karşımda
Hep eski tufanlar kopar başımda,
Ah o mahzun çehre neler görmemiş!
Ne esrarlı saatler geçirmemiş!?
O şahittir bütün saatlere,
O vakıftır bütün felaketlere,
O görmüş her zulmü her cinayeti
O duymuş her aşkı, her muhabbeti
O mahremdir her sırra her duyguya,
O munistir¹⁰⁶ her sevdalı uykuya.

Celal: Keşke ben de öyle serbest olaydım!
Bahtiyar sanırdım kendimi daim,
Her yerde solgun nurumu serperdim,
Latif mermer sineleri öperdim,
Hep okşardım pembe, gül yanakları
Muhabbetle titreyen dudakları.

(Bu sırada salonda muzdarip ve yaralı bir ahenkle piyano çalınmaya başlar, ortalığı sessizlik kaplar.)

¹⁰⁶ Munis: Cana yakın, sevimli.

Yıldırım: *(Celal'e)* İşte bir gönül ki hep iniliyor,
Sana “vefasız, merhametsiz” diyor.

Ekrem: Aferin!.. Şu hassas parmaklar kimin!

Celal: Seyret de gör!
(Kapıyı açar.)

Ekrem: Güvercin, ah Güvercin!

(Diye şaşkın adımlarla salona geçer, Yıldırım ile Celal de kendisini izler.)

Uluğ Bey: *(Aydemirle beraber kapıdan girerek)*
Ah şu uzun saçlı hırçın çocuklar,
Her biri günde bir hayal sayıklar.

Aydemir: Zannederim Yıldırım bir hayli haklı,
O genç bir talebe hem de meraklı...
Lakin bu hâl Celal için pek güçtür.
Çünkü Güvercin'i hep düşündürür.

Güvercin: *(Saçları örgü ile örülmüş olarak gelir.)*

Uluğ Bey: Yavrum, ne var ne olmuş yine?
Söyle şu küskün çehreye sebep ne?

Güvercin: Sebep kendim, kendi talihsizliğim...

Aydemir: Ayrılığa pek dayanmazdır beyim!

Uluğ Bey: Yavrum senin gibi bencil olanlar,
 Hep kıskanç, inatçı, hırçın kadınlar,
 Bulunmuş olurlar işin sonunda
 Dehşetli bir felaket karşısında
 Sen Celal'i ancak ona verdiği
 Hürmetle zincirleyebilirsin
 Sakın! Mani olma: Bu hâl bir kusur...

Güvercin: Kusur, fakat terkedilemeyen bir kusur,
(Babasına sarılır.)

Aydemir: *(Uluğ Bey'i gösterir.)*
 Düşün gülünç değil mi ya bu hâller?
 Senin Uluğ Bey gibi bir baban var,
 Kalbin feza kadar geniş olmalı.
 Hiçbir zaman sıkmamalı Celal'i

Uluğ Bey: Ne vakit pek doğru söyler Aydemir,
 Darlıktan insana küçüklük gelir.

Yıldırım: *(Gelerek)*
 Efendim! Ekrem Bey sizi bekliyor.

Uluğ Bey: Gel bakalım seyyah neler söylüyor
(Güvercin ile beraber salona geçer)

Aydemir: Ah zavallı Ekrem !..

Yıldırım: *(Hayretle)*
 Ne var ne olmuş?

Aydemir: O vaktiyle Güvercin'e vurulmuş,
Hem de birçok ümitler beslemişti,
Yazık!.. bir düşün o ne hâlde şimdi!?

Yıldırım: Fakat bu vakıayı sen nereden bildin?

Aydemir: Üç yıl evvel Güvercin
Bilirsin ya, ders okurdu Ekrem'den!
İşte bu sırrı o zaman duydum ben

Yıldırım: Bırak canım, o hep kitap düşkünü,
Hep hayal içinde geçecek gün.
O İsa ruhlu derbeder, kalender,
Böyle tesadüflerden etmez keder

(Hizmetçi elinde iki yol çantasıyla salon tarafından gelip geçer)

Celal: *(Güvercin'le beraber gelir, Yıldırım'a)*
Tam vaktidir, haydi efendim buyur.
Şimdi arkadaşlar bizi bekliyor.

Yıldırım: Evet yolcu yolunda gerek gitmeli
Güzel İstanbul'a veda etmeli.
(Aydemir'le birlikte salona geçer)

Güvercin: *(Celal'e)*
Ah gidiyorsun öyle mi?

Celal: *(Güvercin'e)*
Bu üzgün bakışlar niçin ah niçin?

Güvercin: Beş günlük kavuşma çok mu ya !?
 Sende hiç insaf, merhamet yok mu ya!?
 Dinle bir şu çarpan öksüz kalbimi
 Çırpınır bak yaralı bir kuş gibi.

Celal: Haklısın meleğim, haklısın evet,
 Lakin ayırmıyor bizi şu ayrılık,
 İnan birçok dağlar, denizler aşsam,
 Yeryüzünü baştanbaşa dolaşsam,
 Ancak seni arar, seni özlerim.
 Ancak seni görür, seni izlerim.

(Uluğ Bey, Ekrem ve Yıldırım gelir, Güvercin salona geçer.)

Ekrem: Sağlık olursa, iki ay sonra ben de
 Bulunurum Paris'te veya Berlin'de.

Yıldırım: İşte bu niyet gerçekten pek güzel,
 Mümkünse gecikme pek çabuk gel!

Uluğ Bey: *(Elini Yıldırım'ın omzuna koyarak)*
 Oğlum, Yıldırım! Mektup yaz daima,
 Güvercin'i, hemşireni unutma,
 Bilirsin, Güvercin seni pek sever,
 Her hafta gözleriz yeni bir haber.

Yıldırım: Beni saygısız bilmeyin bey baba!
 Hayır, hemşiremi unutmam asla!

(Yıldırım'la Celal Ulubey'in elini öperler ve Erkem ile el sıkışıp öpüşürler)

Uluğ Bey: Haydi yavrum, gidin, uğurlar olsun,
 Gidin büyük Tanrı, size yar olsun,
 Fakat bilmeli ki çok yiğitler,
 Şu yaldızlı yolda, olmuşlar heder
 Evet, bilmeli ki Frenk elleri¹⁰⁷,
 Hem besler, hem soldurur emelleri,
 Avrupa’da ı ışık da var zulmet de,
 Orada sefahat de var fazilet de.
 O bir engin deniz ki pek korkunçtur.
 İnsan kâh inci bulur, kâh boğulur,
 Ayık davranmalı metin olmalı
 Hep nura koşmalı, hakkı bulmalı,

(Bu sırada Güvercin ve kucağında yavrusu gelir.)

Uluğ Bey: *(Menekşe’nin yanaklarını okşar ve Celal’e)*

İşte melekçiğiniz!.. Son sözüm sana,
 Sakın güzel Menekşe’yi unutma!

Celal: *(Menekşe’yi alıp öper)*

Menekşem, ah nazlı, dilber Menekşem,
 İstemem senden ayrılmak, istemem.

(Çıkarlar. Ekrem de onları izlemek ister.)

Uluğ Bey: Nasıl!? Gitmek mi istiyorsun Ekrem?

Ekrem: Evet, artık zahmet vermek istemem.

Uluğ Bey: Hayır, mümkün değil, seni bırakmam,
 Güvercin’e misafiriz bu akşam.

¹⁰⁷Frenk: Anglosakson, Cermen veya Latin ırklarının birinden olan kimse. Osmanlıların Avrupalılara, özellikle Fransızlara verdikleri ad.

Ekrem: Hiç rahatsız olmayın...

Uluğ Bey: Beni dinle

Ben de köye dönmeliyim seninle.

İstanbul'da yorulduğum bıktım artık!

Güzel şehir, fakat yazık, pek yazık!

Bir takım duygusuz, sönük kuvvetler,

Şu ülkeyi bir hiçliğe sürükler.

Uzak kaldıkça Bosfor¹⁰⁸ muhitine,

İnsan az çok teselli bulur yine.

Yaklaşınca gönül hemen tiksindir,

Hep nazar değişir de ruh incinir.

(Kafasını manidar bir tavır ile sallar.)

Görmekten daha tatlıdır işitmek.

(Sofa kapısından çıkar, bu sırada Güvercin, Menekşe'yi bağrına basarak geri döner. meyus¹⁰⁹ adımlarla salona geçer.)

Ekrem: *(Onu dikkatle süzerek)*

Güvercin! Ah, güzel, füsunkâr¹¹⁰ melek!..

(Eli altında, sarsılmış ve düşünceli hâlde sandalyeye oturur.)

Perde

¹⁰⁸Bosfor efsanesi her zaman İstanbul'un en belirgin simgelerinden biri olarak anılan Boğaziçi'ne özel bir anlam yükler ve o anlam tüm kentin karakterini kurar. Efsaneye göre tanrı Zeus ile sevişen İo, tanrı Hera'nın kıskançlığından doğan bir şiddetle karşılaştı. Zeus'da İo'yu korumak amacıyla onu bir öküze dönüştürdü. İo, Hera'dan kaçabilmek ve eski haline gelebilmek için boğazı yüzerek geçmek zorundaydı. İşte kenti tam ortadan bölen ve iki yaka arasında bir sınır koyan o boğaz, İo'nun katettiği bir 'Bos-pohoros' olarak "öte yana giden yol" anlamına ulaştı.

¹⁰⁹Meyus: Üzgün, mutsuz, karamsar.

¹¹⁰Füsunkâr: Büyülü.

3.1.3. İkinci Perde

Beş ay sonra Paris 'te, son derece süslü çiçekli bir salon... Salonun sağ tarafında iki kapı: onlardan biri Anjel'in tuvalet odasına, diğeri Celal'in iş odasına, soldaki üçüncü kapı ise sofaya açılır. Karşıdaki büyük pencereden güneşin batmakta olduğu görülür. Pencere önünde Celal -beyaz ve uzun iş gömleğiyle- elinde tuttuğu büyük bir resme dikkatle bakıp düşünür. Duvara asılı iki büyük resim de dikkatleri çeker..

Anjel: *(Aşağıdaki şarkıyı billurin bir sesle terennüm ederek salona geçer.)*

Ben önce bir melektim

Yükseklerde uçardım.

Parlak bir yıldız gibi

Etrafa nur saçardım.

Ben şuh bir kelebektim

Daldan dala koşardım,

Açmamış bir çiçektim,

Güllüklerde yaşardım.

Herkesi melek sandım,

Her sevgiye inandım,

Halka eğlence oldum

Ah, bilmedim, aldandım

(Celal iş odasına geçmek ister.)

Anjel: Celal söyle ne olmuş?

Sende başka bir hal var.

Yine dalgın gözlerin

Bilmem neler sayıklar!..

Celal: Anjel sevimli Anjel!

Sensiz ruhumu kaplar

Yığın yığın kaygılar,

Hep zehirli hayaller.

Lakin duyduğum gibi
 O ince dilber sesi.
 Kalkar mahzun gönlümün
 Kara dumanlı perdesi.
 Evet, seni görünce
 Söner hep düşünceler,
 Artık öksüz ruhumu
 Kemirmez işkenceler.
 Ah, şu süzgün bakışlar,
 Bilsen nasıl füsunkâr,
 Kâh ruhumu güldürür
 Kâh da kalbimi yakar.

(Anjel'i öper.)

Anjel: Of, şu çılgın öpüşler
 Hayatımı yaldızlar,
 Sersem gönül neşeden
 Hem raks eder, hem sızlar.

Celal: Sen güzelleri içinde,
 Bir afetsin, meleksin,
 Ömrümün baharında
 Gülümser bir çiçeksin.

(Anjel'i kolları arasına alır, iki dudak kendinden geçmiş hâlde yekdiğerine¹¹¹ yaklaşır, bu sırada Güvercin'in dağınık saçlı, mahzun bakışlı "hayal"i pencere önünde görünür. Celal "ah" diye Anjel'i bırakır. Şaşkın ve sersem bakışlarla bakmakta devam eder, "hayal" artık görünmez olur.)

Anjel: *(Elektrik lambalarını yakarak)*
 Aman, yani gözlerin başka bir şeyi söylüyor.
 Sanki bir dehşet seni her an tehdit ediyor.

¹¹¹Yekdiğer: Diğer, öteki.

Celal: Hayır, hayır sevgilim
 Bu hâl çok sürmez geçer.
 Bu bir sinir hâlidir.
 Merak etme, tez geçer.

Anjel: Fakat sebepsiz değil
 Bu sırrı anlat bana

Celal: Sorma, hayır, hiç sorma
 Bu sır açılmaz sana.

(Hizmetçi sofa kapısından girer. Celal'e bir kartvizit verir.)

Anjel: Kimdir gelen?

Celal: Ekrem Bey.

Anjel: Ah, şu herif can sıkar.
 Onun sert bakışları sanki beynimi yakar.

Celal: Haydi git, söyle gelsin
(Hizmetçi kız çıkar.)

Anjel: Fakat onun her sözü
 Keskin bir kılıç gibi
 Ayırmak ister bizi.

(Kendi odasına geçer Celal iş gömleğini çıkarıp bir tarafa atar. Ekrem,üzerinde Avrupa kıyafetiyle gelir..)

Celal: Gel bakalım nerdesin
 Görünmez oldun artık;
 Hiç görülmemiş böyle
 Arkadaşlık, yoldaşlık!?

Ekrem: Kimsede bir kusur yok
 Yalnız kabahat sende;
 Eğleniyorsun korkunç
 Uçurumlar önünde.

Hâlbuki ben uzakta
 Yurdun, yuvan, eşin var,
 Güvercin yavrusuyla
 Yola göz dikmiş, ağlar.
 Sen yabancı ellerde
 Bir kokotu¹¹² tutmuşsun.
 Uyup bir rakkaseye¹¹³
 Her şeyi unutmuşsun

Celal: Hep doğru, lakin Anjel
 Pek nazlı bir melektir,
 Güzellik sergisinde
 O bir latif çiçektir.

Ekrem: Evet melektir fakat
 Şeytan ruhlu bir melek!
 Latif çiçektir, fakat
 Pek zehirli bir çiçek!..
 Bir sen değil, herkesle
 O ister hem dem olmak,
 Lakin yakışmaz sana
 Her gölgeye vurulmak.
 Beş aydır Paris'tesin
 Söyle ne yaptın, söyle?
 İnan ki mahvolursun
 Bu saygısız gidişle.

Celal: *(Duvardaki resimleri gösterir.)*
 Seyreyle işte!.. Burada

¹¹²Kokot: Aşüfte, düşkün kadın.

¹¹³Rakkase: Kadın dansçı. Dansı meslek edinmiş kadın.

En şöhretli ressamlar,
(*Elini göğsüne vurur.*)

Celal'deki sanatı
Hep alkışlar, selamlar.

Ekrem: Şu efsuncu¹¹⁴ kadından
Uzaklaşmazsan eğer,
Öğündüğün istidat¹¹⁵,
Sanat, deha hep söner.

Celal: Ah bu sözler ne lazım!
Mümkün değil... Kahrolsam,
Mahvolsam bile heyhat!
Ben Anjel'den ayrılmam.

Ekrem: (*Hiddetle yerinden kalkarak*)
Affedersin o hâlde
Bir daha zahmet vermem.
Allah'a ısmarladık...
(*Gidecek olur.*)

Celal: (*Bir süre sessiz bekledikten sonra*)
Ekrem!

Ekrem! Bir düşün!

Ekrem: Hayır artık düşünmek
Söz güreştirmek yeter...

Celal: Ekrem mazurum Ekrem!..

Ekrem: (*Çıkar.*)
Özrün suçundan beter!

(*Celal de kendisini izler. Anjel sürekli ve istihzalı¹¹⁶ kahkahalarla odasından çıkar ve hizmetçi kızın getirdiği karta bakar.*)

¹¹⁴ Efsun: Sihir, büyü, üfürük. Sihirbazların tuzağı. Hile ile yapılan kötü işler.

¹¹⁵ İstidat: Yaradılıştan gelen veya sonradan edinilmiş yetenek. Yeteneği olan kimse.

¹¹⁶ İstihza: Gizli ve ince alay.

Mösyö Edmon!

Durma git, söyle gelsin...

(Kız çıkar, Anjel kahkaha ile)

Anjel:

Bilmem ki

Ekrem ne sanmış beni

Hâlbuki Anjel'deki

Güzelliğe bir yığın

Celaller kurban olmuş,

Genç graflar¹¹⁷, prensler

Elimden güç kurtulmuş...

(Edmon girer)

Edmon, ah, Mösyö Edmon!

Artık unuttun beni...

Edmon dün niçin gelmedin!

O kadar çok bekledim seni

Bekledim kızıl ışık

Serpen küçük odamda

Bir oda ki hep saçar

İhtiras, aşk, sevda...

Of şu gözler, şu gözler

Yakar çılgın ruhumu,

Allah aşkına sen de

İnsaf, merhamet yok mu?!

(Bir daha öpmek ister.)

Anjel:

(Mağrur ve işveli bir bakışla geri çekilir.)

Ve öpmesine izin verir...

¹¹⁷Graf: Avrupa'da soyluluk ifade eden bir unvan.

Edmon: *(Onun bileğini yakalar.)*

Ya?.. Soğudun mu benden!?

Anjel: *(Elini çekerek)*

Bırak şu mecnunluğu

Allah'ını seversen

Edmon: Evet şimdi anladım,

Şimdi anladım evet;

Sönük bir hülya imiş

Eski aşk, eski ülfet¹¹⁸.

(Anjel şiddetli kahkahalarla güler. Edmon sinirli)

Şu tatlı kahkahanla

Varımı yoğumu tükettin,

(Anjel'in parmağındaki yüzükleri, boynundaki incileri gösterir. Çılgınca)

Şu elmaslar, inciler

Söyle kimin, ah, kimin?

Anjel: *(Tekrar gülerek)*

Merak etme seninki

Çoktan satıldı, gitti.

Bak şu inciler yok mu?

Celal hediye etti

(Yüzükleri gösterir.)

Elmas değil bunlar da

Pırlantadır azizim!

Bunu Moskof'tan gelen

Bir graf etmiş takdim,

Bu da genç bir İranlı

¹¹⁸ Ülfet: Ahbaplık, tanışma, görüşme, dostluk, arkadaşlık, cana yakın olma.

Şehzadeden yadigâr...

Bak ne sevimli şeyler

Yıldız gibi parıldar.

Edmon: Ya... Senin her gecenden

Böyle bir yıldız doğar,

Öyle bir metasın¹¹⁹ ki

Her yerden müşterin var.

Anjel, emin ol bu hal

Böyle gitmez de bir gün

Kendini bir cinayet

Karşısında görürsün.

Anjel: *(Yapmacık bir samimiyetle)*

Edmon! Çocuk mu oldun?

Ne saçmalar söylersin?

Haydi, şimdi git yarın

Akşam beni beklersin,

Hep baştan geçenleri

Gelir söylerim sana?

Haklı bulursan belki,

Belki acırsın bana.

Edmon: *(Onun elini öperek)*

Pek güzel, öyle olsun

Gider beklerim, ama

Mümkünse erken gel

Sakın, sakın unutma?

(Edmon çıkar, bu sırada Celal gelir.)

¹¹⁹ Meta: Mal, ticaret malı, elde bulunan varlık, sermaye.

Celal: Anjel! Bu kimdir yine?
Söyle kimdir bu mösyö?

Anjel: *(Mağrur ve müstehzi¹²⁰)*

Benim eski tanıdığım, Eski sevgilimdir o.

Celal: Düşün bu hâllerinle
Beni mahvediyorsun.

Anjel: Çünkü vurgunum ona...

Celal: Anjel! Ne söylüyorsun?

Anjel: *(Laubali ve işveli kahkahalardan sonra ciddi)*

Bilsen herif gelmiş de
Ne hezeyanlar¹²¹ söylüyor?
Eski aşkı anıp da
Beni tehdit ediyor.

Celal: Cevap vermedin mi ya?

Anjel: Sözlerini dinledim,
Yarın beklesin diye
Başımdan def eyledim.

Celal: Yalan söylemeye ne gerek
Bir kere de kes şakayı!

Anjel: Ah, o kinli bir herif
Var cinayet niyeti.

Celal: Hiç telaş etmemeli,
Ne derse reddetmeli...

¹²⁰ Müstehzi: Alay eden, küçümseyen.

¹²¹ Hezeyan: Saçmalama, sayıklama.

- Anjel:** En iyisi göçmeli,
Fransa'dan gitmeli.
- Celal:** Lakin gurbet ellerde
Canın sıkılmaz mı ya?
- Anjel:** Her yerde bir değil mi?
İnsan, güneş, gün, hava?
- Celal:** Bütün bildiklerinden
Yakınlarından uzak,
Gün geçirmek kolay mı?
- Anjel:** (*Bir süre sessiz bekledikten sonra*)
Allah aşkına bırak!
Bana cihanda yalnız
Sensin yegâne hemdem¹²²,
Senden senin aşkından
Başka bir şey istemem.
- (*Bu sırada hizmetçi kız bir kartvizit getirir.*)
- Celal:** (*Kartı alıp bakar, Anjel'e*)
Haydi, biraz bizi
Mümkünse yalnız bırak...
- Anjel:** Ah, şu gidip gelenden
Bir kerecik kurtulsak!..
- (*Kendi odasına geçer, Yıldırım gelir.*)
- Celal:** Buyursunlar efendim
Ne var, ne yok? :

¹²²Hemdem: Birlikte yaşayan, arkadaş.

Yıldırım:Celal biz.

Yarın akşam Paris'ten

Çıkıp gitmek isteriz.

Celal: Pek güzel İstanbul'dan

Bir haber yok mu? Söyle!

Yıldırım: Güvecin yavrusuyla

Dilber Menekşesi'yle

Resmini çektirmiş de,

İşte sana göndermiş

(Celal'e bir fotoğraf verir.)

Celal: *(Alıp bakar.)*

Ah bu şefkat tablosu

Aman ya rab ne müthiş!

Yıldırım: Güvercin'in şu hâli

Andırır pek sinirli,

Pek çılgın bir denizde

Ümitsiz bir heykeli

Celal: Güvercin'den ayrıca

Mektup yok mudur bana?

Yıldırım: Peki ne yazsın sana

Cevap vermezsin ona.

Celal: Evet haksız değil o,

Kusur bendedir, bende...

Yıldırım: Artık geçenler geçmiş,

Yarın bizimle sen de,

Gitmek istiyor musun?

Celal: Hayır ben ahdetmişim.

İtalya'yı görmeden
İstanbul'a dönmeyeyim.

Yıldırım: Zarar yok düşün, taşın
Belki fikrin değişir,
O talihsiz Güvercin
Seni bekliyor şimdi?
Evet, bekliyor seni
Masum Menekşesiyle...

(Elini Celal'e uzatıp vedalaşmak ister.)

Celal: Aman rica ederim,
Biraz beni bekle!
(Derhâl iş odasına geçer.)

Anjel: *(Gelerek)*
Yıldırım ah Yıldırım!
Artık görünmez oldun,
Yoksa bende nefrete
Layık bir şey mi buldun?

Yıldırım: Anjel ne söylüyorsun?
Olmaz mı bir düşünsen?
Güzelliğe hâlbuki
Perestîş¹²³ eylerim ben,
Fakat bence güzeller
Parlak bir yıldız gibi
Gülümseyip uzaktan
Kalbi tesir etmeli...

Anjel: Ah, senin böyle mağrur

¹²³ Perestîş: Delicesine sevme, tapınma, hayran olma.

İstiğnalı¹²⁴ hâllerin,

Beni bir vurgun gibi,

Az kalır ki çıldırsın.

Yıldırım: Lakin ben de kendimi
Sevdirecek bir şey yok,
Nedense yalnız senin
Lütfun hakkımda pek çok...

Anjel: Hayır Yıldırım, hayır
Böyle kaçtıkça benden,
Bir çocuk gibi sana
Sarılmak isterim ben.

(Elinde büyükçe bir tablo ve bir mektupla gelir.)

Celal: İşte sana geçen gün
Söylediğim tablo, bak!
İşte çılgın fırçamın
En son mahsulü... Ancak.
Buna verdiğim emek
Beş gün olmadı evet.

Yıldırım: Emin ol ki bir ömürde
En çok bir kez olur böyle;
Bir eser ki sen ona
Hor bakıp da saymadın,
Senin gibi herkes de
Saymaz, hor bakar yarın.

Celal: Evet benim şu zaafım
Affedilmez hatadır.

¹²⁴ İstiğna: Önerilen bir işe karşı nazlanma, nazlı davranma.

Yıldırım: Fena yaratmaktansa
Yaratmamak evladır.
(*Gitmek ister.*)

Celal: İşte yazdığım mektup !..
(*Mektubu alır, manalı bir bakışla*)

Yıldırım: Pek güzel!..

Anjel: (*Yıldırım'a*) Biraz otur!

Yıldırım: Kusura bakma Anjel, arkadaşlar bekliyor.
(*Her ikisinin elini sıkıp çıkar.*)

Anjel: Celal! Ne oldu Celal,
Nedir şu sisli hâller
Yine sardı çehreni
Fırtınalı hayaller.

Celal: Çünkü yakar beynimi
Birçok zehirli duygu,
Neyleyeyim talihim bu,
Ah, benim yaratılışım bu!..

Anjel: Bu gece güler yüzünde
Parladı bahtiyarlık,
Hep söyler, anlatırdın,
Ne oldu sustun artık!..
Yoksa Fransa'yı terk
Etmek mi istiyorsun?
Benden uzaklaşıp da
Gitmek mi istiyorsun?

Celal: Evet, geleyim Paris'ten
Çıkıp gitmek isterim,

Yarın erken Roma'ya
 Sefer etmek isterim.
 Fakat sensiz mi.. heyhat!,
 Mümkün değil bu asla!
 Bana yalnız seninle
 Hoş görünür bu dünya.
 Hep dirliğim, benliğim
 Yalnız bağlıdır sana,
 Ömrün her güzelliği
 Sensiz çirkindir bana.

(Anjel'i kolları arasına alıp öpmek ister. Bu sırada ışık azalır, Güvercin'in hayali kucağında mini mini latif bir çocukla, mahzun, hasretli bakışlarla görünür.)

Güvercin: *(Çocuğunu uzatarak)*

Celal al Menekşe'ni!..

Celal: *(Anjel'i bırakarak)*

Eyvah!..

Anjel: Ne oldu Celal?

Celal: Güvercin, ah Güvercin!..

(Hıçkırıp düşer.)

Anjel: Aman, ne dehşetli hâl!..

Perde

3.1.4. Üçüncü Perde

1. Sahne

İstanbul'da süslü bir salon, Bosfor'a nazır bir balkon... Karşıda, sağda ve solda birer kapı... Karşıdaki kapı balkona açılır. Mezkur¹²⁵ kapının sol tarafında ipekli perdelerle kaplı küçük bir oda görünür... Eylül... Gündüz vakti...

Güvercin: *(Mahzun ve titrek bir ahenkle aşağıdaki şarkıyı söyler.)*

İştittim ayrılan bir bülbül gibi,
Gönül feryadını dinler ağlarım.
Hazana uğramış bir sümbül gibi,
Yar intizarında inler, ağlarım.
Gülümser yasemin, menekşe, lale
Herkes kapılmış tatlı bir hayale,
Lakin ben hasret kalınca visale,
Yar intizarında inler, ağlarım.
Ben ağlamazdım beni ağlattılar,
Kaygı bilmez gönlümü kanattılar,
Beş günlük ömrüme ağı kattılar,
Yar intizarında inler ağlarım.

Yıldırım: *(Gelir Güvercin'i süzer, gülümser bir hâlde)*

Aman sevgili hemşirem, ağlıyorsun öyle mi?

Güvercin: Allah aşkına git yeter, tırmalama gönlümü.

Yıldırım:

Yazık sana, hâlâ bütün çocukluğun üstünde...

Niçin üzersin kendini? Tahammül et beş gün de

Ayrılıktan sonra kavuşmanın başka zevki var;

Celal nerde olsa inan, çok sürmez gelir

¹²⁵Mezkûr: Adı geçen, anılan, sözü geçen, zikredilen.

(Bu sırada Daye¹²⁶ kucağında Menekşe ile geçer. Çocuğu alıp öper, tekrar dayesine verdikten sonra Güvercin'e)

Yıldırım:

İşte senin en sevgili, en değerli eğlenceli
İşte bir Nur topu gibi, mini mini Menekşen!
Onu öpüp okşamakla mahzun gönlünü avut
Pembe bir gül gibi kokla! Unut, her derdi unut!

Güvercin:

Hayır – hayır, şimdi benim hiçbir şey yok gözümde
Herkes karşı bir yığın kin beslerim özümde.
Çünkü bende herkes kaçar, kimse duymaz hâlimi
Babam bile atmış beni, fark etmez melalimi¹²⁷.

Yıldırım: *(Alaycı bir kahkaha ile)*

Yalan, yalan... İşte mektup, al burada...

Güvercin: *(Mektubu alır.)*

Ah hain!

Şu mektup da çok mu bana?

Yıldırım: Unuttum, affedersin.

(Bu sırada kapı parmak ucuyla vurulur.)

Yıldırım: Gel!..

(Aydemir elinde yol çantasıyla girer.)

Güvercin: *(Hayret ve sevinçle)*

Aydemir !..

Yıldırım: Babam nerde

Aydemir: İşte!

(Çantasını bırakıp gider.)

¹²⁶Daye: Çocuk bakıcısı, sütüne, dadı.

¹²⁷Melal: Can sıkıntısı, usanç, üzüntü.

Güvercin: *(Kapıya doğru ilerler.)*

Evet

Uluğ Bey: *(Elinde asa, kolunda yaz paltosuyla gelir)*

Ah yavrum!

(O, Güvercin'in elini, Güvercin de kardeşi ile beraber onun elini öper ve mahzun bakışlarla sessizliğe gömülür.)

Uluğ Bey: Nasılsın meleğim söyle? Saklasın seni Tanrım.

Güvercin: Sorma babacığım sorma!..

Uluğ Bey: Niçin!

Güvercin: Ah bedbaht oldum.

(Mazlumane bir tavır ile babasının kolları arasına sığınır.)

Uluğ Bey: Hiç sıkılma, her gecenin sonu gündüzdür kuzum!

(Yıldırım'a)

Oğlum!.. Ekrem yok mu?

Yıldırım: Hayır...

Uluğ Bey: Gelmeliydi o şimdi,

Köyden beraber çıkmıştık, bak bakalım niçin gecikti?

(Yıldırım çıkar.)

Uluğ Bey: *(Güvercin'e)*

Önce beni dinlemedin, her saçmaya inandın,

İstanbul'un süslü püslü hayatına aldandın.

Bilmedin ki pek sislidir, zehirlidir havası,

Bilmedin ki bu toprağın temelsizdir vefası.

Ne yapmalı, geçmiş artık, unut, hepsini unut

Şimdi, yavrum, ancak senin borcun tahammül, sükut..

(Sağ kapıdan içeri girerler. Biraz sonra Yıldırım ile Ekrem sol taraftan gelirler.)

Ekrem: Peki, ressamdan ne haber?

Yıldırım: Bir aydır oldu ki haber yok?

Şüphesiz İtalya’da eğleniyor...

Ekrem: Ah, çocuk...

Yazık o istidada ki Celal Bey’de saklıdır.

Yıldırım: “Sanatkârlar hep marizdir¹²⁸” diyenler pek haklıdır.

Ekrem: :Evet, yazıklar olsun ki, Anjel, o nazlı afet,

Celal gibi çoklarını yurduna koymuş hasret

Yıldırım: İsteseydim, Anjel, onu çoktan atıp gitmişti.

Ekrem: Öyle yapsaydın. Güvercin mesut olurdu şimdi.

Yıldırım: Pek yanıldım, ben Celal’in bunca azgın olduğunu bilmezdim,

Yoksa onu tek başına böyle atıp gelmezdim.

Ekrem: :Geçmiş artık, bu azgınlık bir sır olup kalmalı,

Düşünmeli, taşınmalı, yalnız bir çare bulmalı...

Aydemir: (Gelir.)

Gözleriniz aydın!..

Yıldırım: Ne var?

Aydemir: İşte geldi Celal Bey!

(Her ikisi kapıya doğru ilerler..)

Celal: Merhaba!..

Ekrem ve Yıldırım: Merhaba!..

(Öpüşürler.)

Celal: “Aydemir’e”

Çık da biraz yardım et!..

Aydemir: Peki.

(Çıkar.)

Celal: (Samimi bir kahkahayla)

¹²⁸Mariz: Hastalıklı, kötümser hasta ruh.

Hiç şüphe yok “ sapkın!” diye hep darıldınız bana?

Sefer ettim Rafael’in, Mikelanjel’in¹²⁹ yurduna,

Neler gördüm, ah, bilseniz neler, neler, ah neler!?

Ne heykeller, Madonnalar¹³⁰!.. ne parlak numuneler!..

Sizden ayrıldığıım işte iki aydan da çok değil...

Yıldırım: Güvercin pek rahatsızdır bekletme artık...

Celal: *(Sessizce bekledikten sonra)*

Anjel!!

Fakat Anjel!?!..

İstanbul’u görmek için

Anjel de meraklanıp

Gelmiş.

Yıldırım: Nasıl?

Ekrem: İşte büyük tehlike!

Celal: Hayır, evde herkes onu bir misafir zanneder,
Beş altı gün kalır, sonra hemen defolup gider

Ekrem: İşte rezaletin sonu! Hiç bu olur şey mi ya!

Yıldırım: Niçin olmaz? Olur, fakat beş gün kalırsa

(Memnun bir hâlde Yıldırım’ın elini sıkarak)

Celal: İnan, sözüm sözdür, inan, bir hafta sürmez bile.

(İçeri girer.)

Ekrem:

Yalan, hep yalan söylüyor, bakma o kurnaz diline.

Yıldırım:

Hiç zarar yok, bir hafta bekleriz, yalan çıkarsa,

Anjel’i avlamak rolü kalır benim boynumda

¹²⁹ Rafael, Mikelanjel: Rönesans döneminin en ünlü ressamlarından.

¹³⁰ Madonna: Rafael’in bir tablosu.

Öyle bir oyun oynarım, Celal şaşırıp donar;
Anjel onu sevmek değil, bir de pek çetin anar.

Ekrem:

Ya!.. Seni de Celal gibi zehirleyip yakarsa?
Çünkü başka, pek başka ondaki işve, naz, eda...

(Aydemir, elinde iki yol çantasıyla gelip geçer. Anjel de elinde şemsiye onu izler. Ekrem, memnun olmayan bir tavırla çıkar.)

Yıldırım:*(Son derece sevinçli bir şekilde elini öper.)*

Ah Anjel! İyi ki geldin, İmdadıma yetiştin.

Anjel:

Sen ki benden hep kaçardın, birden nasıl değiştin?

Yıldırım:

İlk atamız Âdem gibi önce saptım, aldandım;
Sonra “Melek, Cennet!” diye ah çekmekten usandım.
Bugünlerde İstanbul’u atıp gelmek üzereydim,
Dilerdim ki yalnız seni bir kerecik göreydim.
Çok şükür Tanrıya pek de menhus¹³¹ değilmiş bahtım.

Anjel: *(Alaycı bir tebessümle)*

İşte gördün mü ben senden daha vefalı çıktım.

¹³¹ Menhus: Uğursuz.

Yıldırım:

Evet, evet sen vefalı bir meleksin fakat ben

Ürküp kaçtım bir yarasa gibi parlak güneşten.

Talih bana gülümsedi, yüz çevirdim daima,

Anjel, Anjel affet beni, artık kusura bakma!

(Çılgınca bir tutkuyla Anjel'i kolları arasına alır.)

Perde

2. Sahne

Bir hafta sonra yani geçen sahnedeki manzara... Gece... Mehtap (Celal salonun ortasında büyükçe bir koltuğa yaslanarak, yarı sarhoş bir hâlde sigara elinde, önündeki konyak şişesinden bir iki kadeh içer. Bu sırada Yıldırım ile Ekrem gelir. Ekrem, kolunun altındaki bir yığın kitabı masa üzerine bırakır.)

Yıldırım: Celal! Gözün aydın, Ekrem Bey yine
İstanbul'u terk etmek istiyor...

Celal: Ne !?
(Kitaplardan bir ikisini açarak)
Dur bakalım bunlar ne?

Ekrem: Hep felsefe.
Gezmekten yoruldum, çekilip köye
Bir süre düşünüp dalmak isterim,
Yalnızlıktan zevk almak isterim.

Celal: Hiç bu olur şey mi, ne tez usandın?
Şehir köyden fena mı?

Ekrem: Sen ne sandın?
Köy hayatı gürültüsüz bir hayat;
Orada bütün hilkat, bütün kâinat
Tesliyet¹³²şehper¹³³ ile ruhu okşar,
Köyde insan daha kaygısız yaşar.
Lakin sizin İstanbul'da ne varmış!?
Her işi her, her zevki, bütün aldaniş...
Her yanda bir gösteriş, bir velvele...
Her çehrede bir desise¹³⁴, bir hile.
Her adımda bir hıyanet, bir fesat,
Her nefeste bir ah, sönük bir feryat.

¹³²Tesliyet: Avutmak, teselli.

¹³³Şehper: Kuş kanadının en uzun tüyü.

¹³⁴Desise: Aldatma, oyun, düzen, hile, entrika.

İşte karşımda içtiğin zehir de,
Anlattığım faciadan bir perde...

(Konyaktan bir yudum daha içer, sarhoşça bir kahkahayla)

Celal: Ah, bu zehir değil. Akar bir ateş!..

Bir ateş ki onunla kalkar ateş.
Onunla kalkar yürekten kederler,
Onunla ıstırap ateşi söner.

(Bir kadeh daha içerek)

Sönük ruhum onunla parlar, yanar,
Mahzun gönül vecde gelir de oynar.
Beynim volkan gibi hep alev saçar.
Uçmak isterim, yer altımdan kaçır

Ekrem: Sana yalnız mukaddes Altaylardan,

Şanlı ecdadından yadigâr kalan,
Ak köpüklü kımızdır ki içtikçe,
Hem ruh, hem beden bulur zevk, neşe.
Lakin yıpranmış Yunan'ın, şu sun'i,
Şu ateşli zehri mahveder seni.

(Bir daha içerek kahkaha ile)

Celal: Senin gibi zahit¹³⁵ ruhlu kalender,

Bundaki zevki pek zor idrak eder.

Düşün, bir düşün, ben şimdi nerdeyim?

Olimp dağlarında¹³⁶ seyretmekteyim.

Eski Tanrılar, hep eski periler,

¹³⁵ Zahit: Dinin buyruklarını yerine getiren, haramdan kaçınan kimse, sofı.

¹³⁶ Olimp Dağları: Yunanca: Olympos; Eski Türkçe: Semavatevi, Yunanistan'ın kuzeyinde, Tesalya ve Orta Makedonya idari bölgeleri arasında kalan meşhur dağdır. Mitolojide Yunan Tanrılarının evidir. Antik Yunan inanç sisteminde, dağın zirvesinde bulutların arasında Yunan Tanrıları yaşar. Tanrılar, dağın adından dolayı Olimposlular ya da OnikiOlimposlu olarak anılır.

Karşımda saf be saf raks edip güler.

(Bir daha içmek ister.)

Ekrem: Artık yeter...

(Şişeyi alarak)

Yıldırım: Bırak, bırak!

Celal: Yıldırım!

(Şişeyi geri almak ister.)

Ekrem: Yahu, bir bana bak!

(Diğer odaya geçerek)

Yıldırım: Bırak!

Celal: *(Onu izleyerek)*

Yıldırım!?!..

(Onlar çıktığı sırada Güvercin mahzun ve perişan bir hâlde gelir.)

Ekrem: Güvercin!..

Güvercin: Ah, Ekrem!

Ekrem: Nedir bu hâlin?

Güvercin: Nefret, bütün ömre, hayata nefret!

Kendimi mahvettim kendi elimle,

Köyde ne bahtiyar idim... Ah öyle

Vahşi kuşlar ki yeşil bağlarda,

Tarlalarda, ormanlarda, dağlarda,

Gün geçirseydim, hiç böyle solmazdım,

Şu altın kafeste esir olmazdım.

Ekrem: Hayır, meyas¹³⁷ olma! Kederli günler.

Kara bulut gibi tez gelip geçer.

Saadet yıldızı er geç gülümser,

¹³⁷Meyus: Üzgün, mutsuz, karamsar.

Bu günkü dehetten kalmaz bir eser.

Evet, unut her derdi, ıstırabı,

Gel seyret Ŗu dilber, latif mehtabı.

Yeter, artık yeter tehessr¹³⁸, melal

Gel, güzel Bosfor'u temaŖaya dal?

(Balkondaki manzarayı gösterir)

Güvercin: Bosfor, güzel olsa buradan kamazdın,
İstanbul'u atıp köye umazdın.

Ekrem: Ben köy hayatını tercih eylerim;
Çünkü bütün saadetli günlerim,
Bütün aŖkım, bütün hissim, hayalim,
Ferahlı demlerim, hznm, melalim,
Güler bana köyün her kŖesinde.
Melek ocuk! Hata sen de, ah sende!?!..

(Güvercin'in ellerin dudaklarına götürür, öpmek ister.)

Güvercin: *(SarsılmıŖ bir Ŗekilde geri çekilir.)*

Hayır, kimseden perestiŖ¹³⁹ istemem,

Yeter erkeklerden gördüğüm sitem.

Evet, o alaldıysa ben alalmam,

Mahvolurum, sapkınlıktan zevk

alamam.

Ekrem: Hayır, Güvercin, yanılma, aldanma!

Gönül sevmiŖ seni yalnız, daima

Mukaddes, ilahi ideal gibi,

El vurulmaz yüksek bir hayal gibi.

Yok, bende kötü, alçak bir niyet.

Celal senin, sen de onunsun, evet,

¹³⁸Tehessr: zlme, znt, Duygulanma.

¹³⁹PerestiŖ: Delicesine sevme, tapınma, hayran olma.

Güvercin: Hayır, hiçbir teselli istemem, ah!
 Artık yeter, benim için en son penah¹⁴⁰
 İşte Bosfor'un şefkatli kucağı!
 İşte kaygısız kurtuluş ocağı!
 Evet, ta eskiden birçok masumlar.
 Benim gibi bahtı donmuş mazlumlara,
 Hep şu Bosfor'a etmiş de iltica,
 Rahatla dalmış ebedi uykuya.
(Elinden tutarak)

Ekrem: Çocukluk yetişir melek hemşirem?
 Gel, haydi gel...

Güvercin: Hayır, inan ki Ekrem
 Bu çırpınış bir hafta sürmez bile,
 Er geç uğraşıp çıkarım sahile.
(Celal, geri döner, şüpheli bakışla onları dinler.)

Ekrem: Güvercin pek aldanıyorsun... Evet,
 Dünyada yok feleksiz saadet,
 Evet, her geceden doğar bir güneş...

(Alaycı ve sarhoşça bir kahkaha ile)

Celal: Evet her kömürden parlar bir ateş!?
(Güvercin elini çekerek diğer odaya geçer.)

Ekrem: Celal, Celal! Yeter eğlence artık,
 Düşün artık elverir saygısızlık.
 Şu hain Anjel'i hemen def' eyle.
 Yoksa mahvolur bütün bir aile,

(Kitaplarını alıp sol kapıdan çıkmak üzereyken bir daha dönerek)

¹⁴⁰Penah: Sığınma, sığınacak yer, dayanma noktası.

Sakın Güvercin'i yalnız bırakma!

(Yarım kahkahayla)

Celal: Şimdi pek sarhoşum, kusura bakma!

(Ekrem'le beraber çıkar, bu sırada Yıldırım ile Anjel sağ taraftan dâhil olur. Anjel yazlık elbise giymiş; göğsü, kolları açık ve omzunda ipekli, süt mavi bir şal var.)

Anjel: Nerdesin? Bir haftadır bir kere de
Geldiğin yok Anjel'i ziyarete...

Yıldırım: Çünkü uzak bulundukça Anjel'den
Yine az çok teselli bulurum ben.
Ayrılınca hep kalbime hükmeden,
Yalnız sen olursun gülüm. Yalnız sen!..
Lakin sana yaklaşırken daima,
Celal gibi rakip çıkar karşıma.

Anjel: Bunca kıskanç olmanı arzu etmem.
(Vicdan azabı ile etrafa)

Yıldırım: Ah Güvercin!.. Ah, zavallı hemşirem!..

Anjel: *(Balkona bakarak)*
Aman yarabbi, ne şairane mehtap!..

Yıldırım: Evet güzel... Lakin keder, ıstırap,
Ruhumu kaplayan kara tayfalar,
Korkunç hayaller hep beni mahveder.
Gözlerimde sanki her şeyi bir serap...
Bence hepsi farksız, zulmetle mehtap.
Ben mehtabı yalnız kendi ruhumda,
Kendi kalbimde görmek isterim...
(Hayret ve tebessümle)

Anjel: Ya!
O mehtap ne imiş?

Yıldırım: Sanki bilmiyor?
 Aşkı temsil eden o pembe bir nur,
 O bir nur ki, cezbeder her aşığı;
 O bir nur ki, sensin onun halıkı.

Anjel: Sen ki daim aşka gülerdin;
 Niçin,
 Niçin böyle birden bire değiştin?

Yıldırım: Çünkü henüz hiçbir güzellik beni
 Esir etmemişti... Ta gördüm seni,
 Ta senden ayrıldım, esirin oldum,
 Hep sızlayıp durdu zavallı ruhum.
 Her çiçekte duydum senin ıtrını¹⁴¹,
 Her çehrede görmek istedim seni,
 Her namede gönlüm seni dinledi;
 Emin ol meleşim, emin ol, şimdi
 Bence en geçilmez gaye i emel
 Sensin, fakat sen!.. Ah, sevimli Anjel!

(Anjel'i kolları arasına alıp balkona geçer. Güvercin'le Aydemir bu sırada gelip manzarayı seyredeler.)

Aydemir: Ah, Celal'in şu ahlaksız metresi
 Doğru yoldan saptıracak herkesi.
 Hatta o elmas ruhlu Yıldırım'ı da
 Şu afiye¹⁴² vuruldu ilk adımda
(Acı tebessümle)

Güvercin: Ne yapsa hoştur, hem çıkmaz kusurlu,
 Çünkü Fransa armağanıdır bu.

¹⁴¹İtr: Hoş ve güzel koku, güzel kokulu şey.

¹⁴²Afi: Gösteriş, çalım, caka.

Anjel: Sen Paris'te etmeseydin çocukluk,
İnan, şimdi daha mesut olurduk,

Yıldırım: Affet kusurluyum, affet sevgilim!
Zaten bu bir tabii hâldir gülüm!
Kara bulut sarmadıkça semayı,
İnsan duymaz güneşteki sefayı,
Bahar elden çıkmadıkça anılmaz.
(*Laubali kahkaha ile*)

Anjel: Aman yarabbi, ne cin fikirli, kurnaz.
(*Son derece sinirli*)

Aydemir: Celal'in Tanrı versin belasını.

Güvercin: Aman Aman, bu evden çıkar beni.
(*Her ikisi diğer odaya geçer.*)

Yıldırım: (*Aydemir'le beraber salona geçerek*)
Hayır, hayır Bosfor'uterketmeli,
Bu evden çıkmalı, artık gitmeli.

Anjel: Senin kâh dağ gibi metanetin çok,
Kâh hırçın bir çocuk kadar sabrın yok...

Yıldırım: Hayır, hırçın değil bir hastayım ben,
Gönül yalnız diler şifayı senden.
Gideyim, Güvercin bekliyor beni,
Sen de hemen düşün taşın hepsini.
(*Diğer odaya geçer.*)

Celal: (*Sofa kapısından girer. Yıldırım'ın çıktığını görünce Anjel'i yakalar, dikkatle gözlerine bakarak*)

Anjel! Yine şu efsunkâr bakışlar
Sanki dehşetli bir haber sayıklar.

Anjel: Ah, şu muammalı sözler ne lazım!?

Celal: Peki senden ne istiyor Yıldırım?

Anjel: Onda perestişten başka bir şey yok,
Zaten o, bir çocuk, masum bir çocuk,
(*Kinayeli bir tebessümle*)

Celal: Lakin sevimli bir çocuk, değil mi?

Anjel: Hiç onu inkar etmek mümkün mü!?

(*Salonu terk etmek ister. Onu yakalar, hiddet ve heyecan ile*)

Celal: Hayır, ben ne kadar olsam da sersem,
Kimseye eğlence olmak istemem,
Düşün bir nerdesin? Elverir sükût,
Artık Fransa'yı unut, hep unut!..

Anjel: (*Mahzun*)
Ben bunu evvelden biliyordum evet,
Gider de hürriyet gelir esaret.

Celal: (*Mülayim*)
Hayır, ben demedim, esir ol! Sana,
Fakat bazen tuttukların pek fena...

(*Keskin*)

Başından çıkmalı boş düşünceler;
Yeter yeter, bunca sapkınlık yeter!..

(*Hiddetle sağ kapıdan çıkar, Anjel onun çıktığını görünce Laubali ve istihzalı¹⁴³ kahkahalarla gülmeye başlar. Sofa kapısından içeri sokularak*)

Edmon: İşte kanaryamı buldum, şakırken...

Anjel: Ah siz kimsiniz!?

Edmon: (*Zehirli bir hiddetle*)
Ben benim, sen de sen...
(*Takma sakalını koparır.*)

¹⁴³İstihza: Gizli veya ince alay.

Anjel: *(Hayretle)*

Sen buraya nasıl girdin?..

Edmon: *(Alaycı bir tebessümle)*

Ah gülüm!

Bulutlardan uçtum, bacadan düştüm.

Sen unuttun Edmon'u, lakin Edmon

İlden ile koşar senin için...

Anjel: Edmon!

Affet beni, affet! Bende kusur çok...

Edmon: *(Acı tebessümle)*

Hayır, hayır sende hiçbir kusur yok,

Benim idrakimi kör etti Tanrı,

İlk önce elden kaçırdım şikârı,

Sonra düşte uçan bir hayal gibi,

Güvercin izleyen bir kartal gibi,

Avrupa'yı ülke ülke dolaştım;

Ormanlardan geçtim, dağlardan aştım;

Tufanlar koparken sersem başımda.

Nihayet buldum Anjel'i karşımda,

Anjel: *(Muzdarip)*

Ah, bu gelişten maksadın ne? Söyle!

Edmon: *(Alaycı tebessümle)*

Biraz eğlenmek istedim seninle,

Anjel: *(Duvarda asılı hançeri gösterir.)*

Beni mahvetmek istiyorsan eğer,

Al da vur, işte göğsüm! İşte hançer!

Edmon: Hayır o nermin¹⁴⁴, o latif sineyi
 Isırmak için dudak hançerden iyi...
 Lakin ısırmak kuduzluktur, hayır,
 Emmek, öpüp emmek daha tatlıdır.

(Anjel'i kolları arasına alıp da öpmek ister.)

Anjel: Allah aşkına dur, Edmon! Aman dur!
 Celal duyarsa anında çıldırır !
 Ne sen sağ kalırsın ne ben... Haydi git,
 Hiç zarar yok, git biraz da sabret;
 Yarın akşamleyin köprü başında,
 Mutlak Anjel'i bulursun karşında.

Edmon: Fakat sakın sözün yalan çıkarsa,
 Kurtulamazsın elimden bir daha.

Anjel: Hayır, artık döneklik umma benden,
 Yalnız, yalnız yardım isterim senden.

Edmon: *(Onun elini öperek)*
 Peki, bir daha imtihan eylerim,
 Yarın söylediğin yere ben gelirim.

(Mütereddit¹⁴⁵ adımlarla çıkar, Anjel de düşünceli bir hâlde balkona geçer. Yıldırım gittiği odadan dönerek Anjel'in yanına gelir. Edmon, tekrar salona girip onları dinler.)

Yıldırım: *(Anjel'in ellerini tutarak hayretle)*
 Aman, niçin böyle değiştin, niçin?
 Hayır, sen deminki Anjel değilsin.
 Sana kaplanlar mı hücum eyledi?
 Yoksa Celal Bey mi bir şey söyledi?

¹⁴⁴ Nermin: Yumuşak.

¹⁴⁵ Mütereddit: Tereddüt eden, çekingen, kararsız, ikircimli kimse.

Anjel: Evet azizim, bir şey olmuş bana,
Fakat onu, sonra söylerim sana.

Yıldırım: Çekinme söyle her emrini inan
İcra¹⁴⁶ hazırda Yıldırım her an.

Anjel: Hayır emretmek değil, bir ricam var,
Yalnız beni çabuk bu evden çıkar!
(Derhâl omzundaki şala bürünerek)
Şu mahpustan çıkar da kurtar beni,
Hem de bu saat, bu saat bildin mi?

Yıldırım: Lakin bence sabırsızlık ne lazım?
Her işte bir az düşünce lazım...

Anjel: Bence helakımı istersen eğer
Çık git! Düşünceye gerek yok.
Düşün, bitmiş artık tabım¹⁴⁷, tevanım¹⁴⁸;
Uçurumdur sağım, solum, her yanımlı.

Yıldırım: Fazladır bunca ıstırap ve dehşet,
Gel, gidelim gel! Yok, telaşa hacet.

(Edmon, hemen karşıdaki küçük odaya geçer.)

Anjel: *(Yıldırım'la beraber sofa kapısına yaklaşarak)*

Sanki oyar kalbimi hain bir el,
Her taraf felaket... Gel gidelim gel!
(Çıkarlar.)

Edmon: Hainler, ah sefiller! Gidin, gidin!
Fakat asla kurtuluş yok sizin için.

(Onları izler. O çıktıktan sonra Güvercin, yavrusu kucağında son derece mahzun bir hâlde salona girer.)

¹⁴⁶ İcra: Yapma, yerine getirme, bir işi yürütme.

¹⁴⁷ Tab: Mizaç, huy, karakter.

¹⁴⁸ Teva: Malın mülkün helak olması.

Aydemir: *(Sofa kapısından gelerek)*

Kuzum artık bütün felaketlerin

Ya sonudur, ya başlangıcı...

Güvercin: Niçin?

Sende sanki başka bir haber var?

Aydemir: Şimdi Anjel, Yıldırım'la beraber

Defolup gitti, sen sakın Celal'i

Evden bırakma?

Güvercin: Ah, bu pek hatalı...

Aydemir: Merak etme, onları ben izlerim,

Ne olursa hemen gelir, sana söylerim

(Hemen dışarı fırlar.)

Celal: *(Gelir, elindeki konyak şişesinden son kadehi de koyup içer. Şişeyi bir tarafa atarak alaylı tebessümle)*

Güvercin, bana bak güzel Güvercin!

Niçin gidip yatmıyorsun? Ah niçin?

Niçin muzdaripsin, ne olmuş sana?

Yoksa küsüp darılmış mısın bana?

Güvercin: Benim hep dirliğim bu, talihim bu,

Gördüğüm yok bir gece rahat, uyku...

Daima yoldaşım kaygı, ıstırap,

Deniz sandığım ümitler hep serap...

Celal: *(Alaycı kahkahayla)*

Kim bilir belki başka bir sebep var?

İnsan, kadın kalbini pek güç anlar.

Evet, kim bilir belki kalbin senin

Şimdi çarpıyor yeni bir aşk için.

Güvercin: *(Son derece sarsılmış bir hâlde)*

Nasıl aşk, o nasıl aşk imiş Celal!?

Celal! Bu iftira pek müthiş... Celal!

Düşün, bir düşün gör ne söylüyorsun?

Celal: *(Şiddetli kahkahayla)*

Sen beni sarhoş mu zannediyorsun? *(Etrafa)*

Ah şüphenden beynim alev içinde...

(Güvercin'e)

Demin elin Ekrem Bey'in elinde

Söyle hangi âlemlere dalmıştın?

Söyle, niçin sustun? Saygısız kadın!

Güvercin: Sus yeter. Sus artık. Ah mahvoldum ben,

Ne günah işlesem inan sebepsin sen...

(Gitmek ister.)

Celal: *(Etrafa)*

Şüphe, ah şüphe?..

(Güvercin'e)

Gitme dur!

Güvercin: Ah sefil!..

Celal: Ben mi?...

Güvercin: Evet. Güzel belle, iyi belle,

(Kendi elini gösterir.)

İsteseydim kanla kirlensin şu el,

İnan, ne sen sağ kalırdın, ne Anjel

Celal: *(Alaycı kahkahayla)*

Bu hileyi Ekrem öğretmiş, belli;

Güvercin: *(Acı tebessümle)*

Şüphesiz...

Celal: Hâlbuki sen ölmelisin,

İşte, göz önünde her kabahatin

Evet, mahvol da az çırpınıp didin.

Güvercin: Ah, evet belki ben kabahatliyim,

Çünkü zevkine, keyfine maniyim;

(Elindeki çocuğu uzatarak)

Fakat düşün bunun bir günahı yok...

Celal: *(Balkona geçerek)*

Nasıl! .. Günahsız mı o menhus¹⁴⁹ çocuk?

O, pek çirkin, pek acı bir vasıta,

Ortamızda kırılmaz bir rabita¹⁵⁰...

Güvercin: *(Sinirli)*

Niçin kırılmaz? Al da kır, mahvolsun,

Biraz sevin, vicdanın rahat bulsun.

Celal: *(Balkondan aşağıya bakarak hayretle)*

O kim? Anjel mi? Ah işte kendisi!

(Heyecan ve telaş ile)

Anjel, güzel melek! Cennet perisi!

Gitme dur, geldim işte, hain afet!..

(Salona geçmek ister.)

Güvercin: Celal! merhamet, şu tıfila merhamet!?

(Çocuğu ona doğru uzatarak gitmesine mani olur.)

Celal: Bırak, bırak!

Güvercin: Ama, bir düşün...

¹⁴⁹ Menhus: Uğursuz.

¹⁵⁰ Rabita: Kuvvetli, güçlü bağ.

Celal: Çekil!

Güvercin: *(Yavrusunuuzatarak istirham ile)*

Celal!

Celal: Defol!..

(Güvercin'i balkonun bir tarafına iter, Güvercin, çocuğu elinden düşürür.)

Güvercin: *(Meyus ve çılgınca bir feryat ile)*

Yavrum!

(Diye kendisini balkondan aşağıya atmak ister.)

Celal: *(Şiddetle salona doğru iner.)*

Çekil!..

Güvercin: Ah, katil!..

(Bayılır düşer, acı ve dehşetli bir sessizlik)

Perde

3.1.5. Dördüncü Perde

Köyde, sade bir konak. Bahçeye inmek üzere kurulmuş zarıf bir balkon, etrafta son bahara mahsus çiçekler ve ağaçlar, ta uçta bir tepeye çıkmak üzere – her iki tarafı uçurumla çevrili, girintili, çıkıntılı bir çığır... Bahçeden çığıra güç ve daracık bir köprü ile geçilir. İkinci çağı, bulutlu bir hava...

Yıldırım: (Anjel ile beraber gelerek)

İşte bizim eski yurt,
Bak ne güzel köyceğiz!
Her taraf yeşil orman,
İstedğin kadar gez.
Hem ne kadar bakımlı,
Sanki her yer gülümser;
Burada son bahar bence,
İlkbahardan da dilber...
Şu ev bey babamındır
Uluğ Bey'e mahsustur.

(Anjel'in kolundan tutup sağ taraftaki yoldan kenar köşeyi gösterir.)

Benimki ta !.. Uzaktan
İnsana gülüp durur.
Anjel, ah bu köy hatırlattı
Geçmiş günleri bana,
Taa çocukken âşıktım
Yeşilliğe, ormana,

Yıldırım: İşte burada pek eski
Çoban şairler gibi,
Seyreyleriz bir zaman
Şu çıplak güzelliği.
Kışın kısmet olursa

İstanbul'a döner de,
 Hep yaşarız kaygısız
 Gürültüsüz bir yerde.

(Bu sırada görünmez bir köşeden titrek ve hazin bir ahenkle aşağıdaki şarkı işitilir.)

(Güvercin'in sesi)

Güvercin'im, güvercin
 Ağlarım için için,
 Ben bu kara bahtla
 Niçin doğdum, ah, niçin!?

Yıldırım: Yanılmıyorsam bu ses
 Güvercin'in olmalı,
 Evet o, ta kendisi!
 Zavallı, ah zavallı
 Demek yersiz değilmiş
 Söylenen sözler, evet
 Celal'in cinayeti
 Hakikatmiş, hakikat!
 Felaket bekliyormuş
 Bizi her şeyden evvel,
 Burada durmak nafi...
 Gel gidelim durma gel!
(Giderler)

(Güvercin'in sesi):

Ey sararmış çiçekler!
 Ey susmuş kelebekler!
 Gözü yollarda kalmış
 Menekşem sizi bekler.

(Uluğ Bey, dalgın bir hâlde balkona çıkar. Güvercin'i dinler. Dalgınlığı daha da artar. Güvercin kucağında bir yığın menekşeyle ağır ve perişan adımlarla gezinir.)

Uluğ Bey: Güvercin, unut yavrum,
 Unut geçmiş günleri
 Yalnız sığın Tanrı'ya
 Affeyle hainleri.
 O hilekâr Bosfor'u
 Anma artık bir daha,
 O yıpranmış Bizans'ı
 Sakın düşünme asla!

Güvercin: Her acıyı unutmak
 Evet, büyük teselli...
 Lakin tahammülüm yok,
 Sabrım yok, ne etmeli!?!..
 İstanbul hatıratı,
 Dikenli bir ok gibi
 Parçalıyor kalbimi,
 Aman, aman, yarabbi!..

(Meyus bir hâlde babasının kolları arasına sığınır. Bu sırada bulutlar çekilir, sahne aydınlanır.)

Uluğ Bey: Kuzum bak şu bulutlar
 Nasıl gelip geçerse,
 Hayattaki dehşetler,

Kaygılar da öylece
Geçip giden şeylerdir,
Merak etmek nafil;
Yalnız hasta ruhlular
Çarpar eyvahla.

(Aydemir gelir, Güvercin içeri girer.)

Aydemir: Efendim söylüyorlar
Demin birkaç nefer
Görmüş Yıldırım Bey'i
Anjel ile beraber

Uluğ Bey: Haydi, bak gör nerededir?
Hemen bul getir bana!
Durma git, söyle yalnız
Biraz sözüm var ona.

Aydemir: Peki...
(Giderken döner.)
Diyorlar hatta Celal'i de görmüşler.

Uluğ Bey: Celal filan istemez,
Yıldırım'ı bul yeter.

(Aydemir uzaklaşır. Ekrem, sade bir kıyafetle koltuğunda yeni üç kitapla gelir. Uluğ Bey yerinden kalkar. Son derece samimi Ekrem'in elini sıkarak)

Uluğ Bey: Gel bakalım azizim!
Nerde kaldın, ne oldun?
İnsanlardan kaçıp da
Ne keşfettin, ne buldun?
Hep dalar, düşünürsün,
Sen bu çıkılmaz, derin
Kitapların içinde

Gark olup gideceksin.

Ekrem: Fakat bu çırpınışla
Keşfettiğim bir şey yok.
Her ne kadar uğraşsa
İnsan çocuktur, çocuk.
Önce sandım gülümser
Bana bir parıltı, bir nur.
Nihayet duydum ancak
Cehaletim artıyor

Uluğ Bey: Evet, birçok bilginler
Filozoflar, edipler,
Senin gibi bu yolda
Hep içtihat¹⁵¹ etmişler,
Herkes duymak istemiş
Muammalı hilkati,
Terk olunmaz Tanrı'yı
O sarsılmaz kuvveti.
Herkes uçtukça uçmuş,
Yükseldikçe yükselmiş,
Fezaları aştıkça
Çırpınıp vecde gelmiş;
Fakat şehperi¹⁵² yanmış
Şaşkın bir kartal gibi
Kaybetmiştir nihayet
İzlediği kevkebi¹⁵³.

¹⁵¹İçtihat: Yasada veya örf ve âdet hukukunda uygulanacak kuralın açıkça ve tereddütsüz olarak bulunmadığı konularda, yargıcın veya hukukçunun düşüncelerinden doğan sonuç. Görüş, özel görüş, anlayış, kavrayış.

¹⁵²Şehperi: Kuş kanadının en uzun tüyü.

¹⁵³Kevkeb: Gökyüzündeki parlak cisimleri ifade eden genel isim.

Sarmak isterken bütün
 Kâinatı bir anda,
 Donup kalmış en küçük
 Bir zerre karşısında.

Ekrem: Evet, pek doğru, lakin
 Bu çırpınışlar bence;
 Pek tatlı bir eğlence
 Meraklı bir eğlence...

Uluğ Bey: Büyük İbn-i Sinalar
 Sokratlar, Eflatunlar
 Dahi bir üstat iken
 Acep ne oldu onlar!?
 Felsefe bir çıkılmaz
 Yol ki yormuş herkesi
 Çoklarını boğmuş da
 Duyulmaz olmuş sesi

Ekrem: Fakat bu günler benim
 Pek başkadır eğlencem
 Güvercin'den, Celal'den
 Başka bir şey düşünmem
 Celal'deki kuduzluk,
 Uzaklık, saygısızlık,
 Alt-üst edip fikrimi,
 Beni çıldırtmış artık.
 İnsanlık bu imişse
 Nefret binlerce nefret;

Böyle muhteris¹⁵⁴, sefil

Alçalmış ömre lanet.

Uluğ Bey *(Kafasını sallayarak son derece sinirli ve kızgın)*

O gün ki İstanbul'da
Gençlik Fransızlaştı,
Gittikçe Türk evladı
Uçuruma yaklaştı.
Yurdumuzu sardıkça
Düşkün Paris modası,
Herkesçe örnek oldu
Sersem Frenk edası,
Sarhoşluk, iffetsizlik
Sardı bütün gençleri,
Zehirlendi gittikçe
Memleketin her yeri.
Kahraman Oğuzlar'ın
Büyük Ertuğrullar'ın
Sarsılmaz halifeleri
Şimdi hep sapkın, azgın...
Avrupa'dan – fazilet,
Himmet, ciddiyet, vakar
Dururken – yalnız çürük
Bir züppelik aldılar.

(Bu sırada Yıldırım, Aydemir'le beraber gelir. Aydemir, çekilip gider. Yıldırım ise durduğu yerde donakalır.)

Uluğ Bey: Yıldırım gel, yakın gel

Gel bakalım nerdesin?

İşittim Celal gibi

¹⁵⁴ Muhteris: Hırslı.

Başka âlemlerdesin.
 Ben seni ta küçükken
 Öz ruhumda besledim,
 Benim oğlumda da bir gün
 Azarmış!.. Hiç bilmedim.

(Acı tebessümle)

Söyle sevgilin nerde?
 Nerde Paris tuhfesi¹⁵⁵?

O, felaket baykuşu
 O, sokak süpürgesi?

Yıldırım: Beybaba! Afedersin.
 Kabahatli olsam da
 Mazurum işte, çünkü
 Benim niyetim başka...
 Ben istedim ki suçsuz
 Bir aile sevinsin.
 İşkenceden kurtulup
 Mesut olsun Güvercin.
 Yoksa benim Anjel'e...
 Asla dokunduğum yok,
 Emin ol senin oğlun,
 Değil azgın bir çocuk...

Güvercin'in Sesi:

Söndü parlak emeller,
 Ben ağlarım, el güler;
 Yaralı, mahzun gönül,

¹⁵⁵Tuhfe: Armağan, hediye, hoş giden, güzel şey.

Hep çırpınır, hep inler.

Uluğ Bey: *(Yıldırım'ın kolundan tutarak)*

İşte dinliyor musun?

Durma artık gel beri,

Seni görse şüphesiz,

Coşar eski dertleri.

(Her üçü de görünmez bir tarafa çekilir. Sonra Güvercin gelir.)

Güvercin: *(Yaralı sesle)*

Menekşe'm! Ah nur yavrum!

Seni aldı mı Tanrı'm;

Gel bana, of nerdesin?

Sensiz kan oldu bağrım.

(Arka tarafa bakar, Celal'in geldiğini görünce)

Ah, yine o!.. Nerde yavrum?..

Celal: Merhamet!

Güvercin: Benden ne istiyorsun, git, çekil git!

Celal: Affet ben bir divaneyim suçum çok,

Fakat düşün, divaneye kelam yok...

Affet cürmüm, kabahatim çoksa da,

Affet gerçi liyakatim yoksa da...

Güvercin: Hiç zarar yok, ben affettim seni,

Fakat sen de şu hâlden kurtar beni!

Gel, yakın gel, göğsümü gel parçala,

Belki ruhum işkenceden kurtula...

Şimdi Menekşe'm, sönmüş pembe nur,

Beni ıssız mezarında bekliyor.

Celal: Güvercin? Kanatma gönlümü yeter...

Çektiğim azaplar ölümden beter,

İşlediğim suçun cezası neyse,

İtaat eylerim, başım da gitse.

Güvercin: *(Usanmış ve çılgınca bir feryat ile)*

Yavrum!.. Nerde yavrum!?!..

Celal: ...Affet !

Güvercin: Ah, çekil?

Celal: Güvercin. Güvercin!?!.

Güvercin: *(Celal'e)*

Çekil git, sefil?

(Diye sinirli ve nefretli bakışlarla içeri girer. Celal ise şaşkın bir heykel gibi yerinde donakalır.)

Anjel: *(Yan taraftan çıkarak, Celal'i Yıldırım zannıyla)*

Yıldırım!..

(Çekingen bir tavırla)

Ah Celal, sen misin !?

Celal: *(Acı gülümseyişle)*

Evet.

Evet, benim, güzel, sevimli afet!

Anjel: Ah bu nasıl çehre? Nasıl kıyafet !?

Aman affet...

Celal: *(Çılgınca)*

Artık yeter şeytan,

Yeter dağıttığın yurdumu, yuvamı,

Elimden aldın zevkimi, sefamı.

Yakıp yıktın fikrimi, hayalimi.

Çiğnedin hep mukaddes amalimi

Yeter unutturdun bana Tanrımı,
 Kaplan gibi parçalattın yavrumu.
 Ben alçalmazdım, sen beni alçalttın,
 Sen beni mahvettin, ah rezil kadın!..

(Süratli ve nefretli adımlarla çekilip gider, Anjel şaşkın bakınır. Bu sırada Edmon, ağaçlar arasında görünür. Fakat Yıldırım'ın gelmekte olduğunu görünce geri çekilir ve onları dinlemeye koyulur.)

Yıldırım: (Karşı taraftan çıkarak, acı tebessümle)

Gözlerin yaşarmış, söyle bu hâl ne ?
 Hangi aşkını beklersin yine ?

Anjel: (Şaşkın ve sinirli)

Sarhoş musun Yıldırım, ah, Yıldırım!?

Yıldırım: Sarhoş idim evet, şimdi ayıldım.

Bilmem gözlerime neler göründü,
 Söndü eski mecnunluğum hep söndü.
 O gece nasıl yaklaşıp kavuştuksa,
 Öyle de ayrılmalıyız...

Anjel: Ah yoksa ?

Yoksa atmak mı istiyorsun beni?
 Hayır-hayır efsunlamışlar seni;
 Bir düşün, senden ayrılırsam bana,
 Kim bakar, kim teselli eder?..

Yıldırım: (Alaycı bir tebessümle)

Sana
 Celal, Edmon bütün cihan müşteri...
 Kim reddeder senin gibi dilberi?

Anjel: (Sarsılmış bir hâlde)

Aman yarabbi! Düşün-düşün bir kere.

Kim dayanır bu çirkin hakaretlere!?

Yıldırım: Zannedersem artık eylersin sükût,
Melek de olsan unut beni unut!

Anjel: Niçin, söyle niçin?

Yıldırım Sorma hiç sorma!
Çekil! Artık yeter, çekil git, durma?..

(Sert bakışlarla içeri girer, Anjel ise buht¹⁵⁶ ve hayret içinde donakalır.)

Edmon: *(Ağaçlar arasından çıkarak acı ve istihzalı kahkahalarla)*
İşte sapkınlığın acı meyvesi!
İşte azgınlığın son neticesi!
Eski hâl nerde? Bak şimdi ne oldun?
Söyle Edmon'u atıp da ne buldun?

Anjel: *(Ağlar gibi görünür, mendili ile gözyaşını silerek)*
Artık elverir çektiğim felaket,
Bir de ne lazım bunca tane töhmet?.

Edmon: *(Yarım kahkahayla)*
Ya! Pişman oldun mu yoksa?.. Heyhat,
Gözyaşların değil, bütün kâinat,
Bütün cihan alt-üst olup dağılsa,
Dağlar, ormanlar gül olup savrulsa,
Denizler kan püskürse de doğrusu
Sönmez bendeki intikam duygusu.

Anjel: *(Göğsünü açarak)*
Öyleyse gel, gel de mahvet beni,
Gel, intikam al da avut gönlünü...

¹⁵⁶Buht: İftira isnat edilen yalan.

Edmon: *(Ona yaklaşıarak)*

Hayır, beni pek de zannetme sersem;

Çünkü seni bir vuruşta öldürsem,

Çektiğin ıstıraptan kurtulursun

Edmon'un eliyle mesut olursun

(Sinirli)

Sana bir ceza vermek isterim ki,

Ömrün oldukça hep kemirsin seni,

Her gören senden ibret alsın ancak...

(Hakaretvari ve kinli bir tavır ile yakalayıp bir tarafa çekerek)

Haydi gel durma gel şerefsiz, alçak!..

(Onlar çekildiği gibi Güvercin çıkar, dalgın adımlarla kapıya doğru Yaklaşır. Bu sırada Yıldırım da tekrar Anjel'i izlemek üzere Erkem'le beraber çıkar. Uluğ Bey de aynı zamanda ağaçlar arasında görünerek onları dinler.)

Yıldırım: Anjel sefil olsa da bir kadındır,

Onu köyde yalnız bırakmam, hayır,

Kendim gitmesem de bir başkasıyla

Herhâlde gitmeli o İstanbul'a...

Ekrem: Bırak canım, o şeytandan çok bilir.

Yıldırım: Çok bilse de gariptir, kimsesizdir,

(Gitmek ister.)

Ekrem: *(Bırakmaz.)*

Defettin başından, yeter... Gitme dur!

Yıldırım: *(Mütereddüt¹⁵⁷)*

Lakin bu hiç vicdanıma sığmıyor.

Uluğ Bey: *(Çıkar.)*

Sakın merak etme oğlum, o şimdi

¹⁵⁷Mütereddüt: Tereddüt eden, çekingen, kararsız, ikircimli kimse.

Şık bir Fransızla savuştu gitti.

(İstihzalı tebessümle)

Evet, öyle güzel, yosma afetler,

Senin gibi çoklarını cezbeyler

Hatta az önce görmüşler Celali,

O da Anjel için gelmiş olmalı...

Ekrem: Hayır, yanılmayın efendim; Hayır.

Celal'in derdi zannımca başkadır,

O kendini affettirmek istiyor,

Belki Güvercin'i görmek istiyor.

Uluğ Bey: *(Sinirli)*

Nasıl! Demek sarhoşluğu gitti mi?

Hep azgınlık, saygısızlık yetti mi?

Heyhat! Unutmalı geçmiş günleri,

Yayından kurtulan ok dönmez geri,

(Yıldırım'la beraber içeri girer; Ekrem de şaşkın bir vaziyette düşüncelidir... Bu sırada Celal, tepebaşında görünerek etrafı uçurumlu çığıra ilerler. Güvercin, onu görünce nefretle geri dönmek ister.)

Celal: Güvercin, Güvercin, melek Güvercin!

Bu nefretler niçin?

Söyle ah niçin?

(Güvercin usanmış bir tavırla çekilmek ister. Celal, acı ve yaralı kahkahalarla)

Kartaldan ürken bir güvercin gibi

Benden kaçmak istiyorsun, öyle mi!?

Hiç telaş etme dur, sakın gitme dur!

Şimdi affolunur, yaptığım kusur

Güvercin: Hayal. Boş bir hayal, sönük bir hayal,
Kırılmış bir gönül sağlamaz, muhal!¹⁵⁸...

(Son derece sinirli)

Artık unut, her şey mahvolup gitti,
Evet Celal! Git!.. Yetti... Her şey yetti.
(Balkona doğru ilerler.)

Celal: Son görüşüdür, affet hayal olsa da,
Son nefesidir, affet muhal olsa da...

(Elleri göğsünde,, Yeis ve dehşet içinde bakakalır.)

Ekrem: Celal, şaşırdın mı?
Ah, düşün biraz,
Er kişiye ümitsizlik yaramaz.
Her dert için şüphesiz bir çare var,
Besbelli, her kış ızler bir bahar.

Celal: Hayır bu dert için bulunmaz çare,
Hayır, bu bir kış ki çıkmaz bahara.

Ekrem: *(Biraz yaklaşır.)*
Gel beri, gel yeter çocukluk yeter
Gel seni bekliyor parlak emeller.
Evet, sanat deha, alkış, perestiş
Hep seni bekler...

Celal: İstemem... Geçmiş...
Hayır, hiçbir şey istemem. Şimdi ben
Yalnız masum Güvercin'in kalbinden,
Silinmez lekeyi silmek isterim,
Çok alçaldım da yükselmek isterim.

¹⁵⁸ Muhal: Olamaz, olmaz, gerçekleşmesi olanaksız.

Ekrem: Celal! Bu çılgın hâl ile emin ol,
Felaket doğar hep tuttuğun yol.

Celal: *(Korkunç ve acı kahkahalardan sonra, korkak, şaşkın ve mecnunane bakar. Önce hazin ve titrek... Sonra gittikçe sinirli ve heyecanlı bir feryat ile)*

Uçurum: Karanlık!.. Çıkılmaz yolum,

Uçurum: Uçurum hep sağım, solum.

Uçurum: Duyduğum hakikat, hayal,

Uçurum: Uçurum yaldızlı amal¹⁵⁹.

Uçurum: Çağlayanlar, Kehkeşanlar,

Uçurum: Denizler, dağlar, ormanlar.

Uçurum: Ufuklar, engin fezalar.

Uçurum: Çılgın dehalar,

Uçurum: Sürekli coşkun alkışlar,

Uçurum: Uçurum, süzgün bakışlar,

Uçurum: Şu çirkin, şu alçak hayat

Uçurum: Uçurum bütün kâinat...

(Uçuruma yaklaşır.)

Ekrem :Celal bir kere düşün, ah ne dehşetli hâl!..

Celal: Uçurum, uçurum!..

(Uçuruma atlar.)

Güvercin: *(Kollarını Celal'e doğru açarak, son derece müteessir)*

Celal! Ah Celal!..

(Bayılıp Ekrem'in kolları arasına düşüverir.)

Perde

¹⁵⁹ Amal: Baş belası usanç verici, yaramaz, inatçı.

3.2. Şeyda

3.2.1. Şahıslar

Mecit Efendi	: Matbaa müdürü.
Eşref	: Mecit Efendi'nin oğlu.
Şeyda	: Muharrir ¹⁶⁰ .
Rauf	: Muharrir.
Maks Müller	: Ressam.
Roza	: Muller'in kızı.
Maria	: Roza'nın annesi.
Mesut	: Başmürettip.
Kara Musa	:Mürettip ¹⁶¹ .
Yusuf	: Mürettip.

Mezarıcı, kara giyimli melek, diğer mürettipler, çalgıcılar, polisler ve hapishane memurları...

¹⁶⁰ Muharrir: Yazar.

¹⁶¹ Mürettip: Dizgici.

3.2.2. Birinci Perde

Matbaaya mahsus büyük bir müdüriyet odası, odanın bir kapısı ile iki penceresi, sağ taraftan caddeye açılır, diğer kapısı da sol tarafta matbaaya inmek üzere yapılmış ve daima açıktır. Duvarlarda takvimler, haritalar, yön kâğıtları ve mektuplar asılmış... Sağda ve solda sandalyeler ve birkaç masa... Masalar üzerinde idareye mahsus kitaplar, risaleler, mecmualar, gazeteler vb. Kışın ikindi zamanı... Perde açılınca munis¹⁶² ve zinde çehreli Rauf pencere önündeki masa karşısında yazı yazmakla meşgul görünür. Sarışın, hassas bakışlı Şeyda ise, sigara tütürerek eli altında düşünüp durmaktadır.

Rauf: Şeyda yine ne düşünüyorsun?

Şeyda: Hiç sorma azizim, hâlim pek fena... Pusulayı şaşırmış bir gemici gibi ne yapacağımı bilmiyorum.

Rauf: *(Yarım kahkaha ile)* İşte gördün mü ya!.. Altı ay evvel sana ne söylemiştim? Muharrirlik şaka değil!.. İnsan ne kadar kahraman olsa da en nihayet yoruluyor, bıkıyor, usanıyor, hele bizim gibi genç muharrirler, âdeta çıldıracak derecede asabileşiyor.

Şeyda: Hayır Rauf, hayır. Ne muharrirliğin verdiği yorgunluk, ne müdürün usandırıcı emirleri, ne sansür istibdadı, ne de geçim sıkıntısı asla beni düşündürmüyor, asla beni sıkırmıyor. Beni üzüp bitiren bir kuvvet var ki, o da yalnız hayattaki boşluktan, hayattaki manasızlıktan ibaret.

(Yerinden kalkarak son derece sinirli ve heyecanlı)

Allah aşkına bir düşün!.. Böyle hayvancasına yiyip içmek, çalışıp çabalamak niçin!? Usanmadan soyunup giyinmek, yatıp kalkmak niçin!? Duygusuz bir makine gibi düşünüp taşınmak, yazıp bozmak niçin!?.. Ah, şu manasız “niçin”ler, şu temelsiz hayatın hiçliğini düşündükçe, âdeta keskin tırnaklı bir kartal ciğerlerimi koparıyor, kinli bir ejderha beynimi kemiriyor, gülmek istiyorum da gülemiyorum,

ağlamak istiyorum da ağlayamıyorum. Daima ıssız bir karanlık, sisli bir durgunluk bütün benliğimi sarsıyor. Daima emelsiz bir boşluk, acı bir yorgunluk beni boğuyor, beni mahvediyor. Gönlümü sevindirecek hiçbir his, hiçbir kuvvet yok... Ruhumu güldürecek

¹⁶² Munis: Cana yakın, sevimli.

hiçbir ümit, hiçbir teselli yok... Hayalimi okşayacak bir şule, bir yıldız arıyorum da bulamıyorum. İntihar edip de kurtulmak istiyorum, heyhat! Ona da muvaffak olamıyorum.

Rauf: Nafile azizim, hep nafile. Çünkü her ümitsizlikte bir ümit, her karanlıkta bir ışık yaşıyor. Yalnız sabır ve metanet lazım...

(Pencereden dışarı bakarak)

İşte en füsunkâr bir şule, en parlak bir yıldız!.. Hem de sen onu arayacağına, o seni arıyor. İşte Alman çiçeği, ressamın güzel kızı Roza geliyor.

Şeyda: Allah'ını seversen benimle eğlenme!..

Rauf: *(Yarım kahkaha ile)* Evet, şaşkınlar daima asabi ve bedbin olurlar.

(Bu sırada Roza, mektep kıyafetiyle girer.. Şeyda derhâl yerinden kalkar. İltifatlar ederek ona doğru ilerler. Roza'nın uzun, kumral kirpikleri, cazibeli, mavi gözleri, masumane bakışları, melek gibi edaları kendisine açıkça davetkâr bir davranış bahşeder.)

Roza: *(Nazikçe bir baş eğmeyle Rauf'u selamlayarak Şeyda'ya)* Nasılsın azizim?..

Şeyda: Teşekkür ederim!

Roza: Babam nerede?

Şeyda: Henüz idareye gelmedi...

Mecit Efendi : *(Matbaadan)* Rauf, Rauf!.. Buraya gelsene...

Rauf: Hemen geliyorum efendim... *(Hemen matbaaya iner.)*

Roza: Çok şükür, seni de görmek mümkün olurmuş. İşte ikinci defadır ki senin için, yalnız senin için buraya geliyorum.

Şeyda: Ah bu nevazişe¹⁶³, bu iyilik bu cömertlik karşısında sıkılmamak mümkün değil... Böyle umulmaz bir saadet ortaya çıktıkça, ıstırap ve sevinçle karışık bir duygu, fevkalade bir heyecan âdeta beni çıldırtıyor. Bilhassa ruhumu raksettiriyor.

Roza: *(Gülümseyerek)* Peki, onlar sonraya kalsın, bu akşam deniz kıyısına çıkalım mı?

¹⁶³ Nevaziş: İltifat, gönül alma.

Şeyda: Mademki, arzu ediliyor, elbette çıkarız.

Roza: Bu geceleri gaflette geçirmek ne büyük günahdır bilsen!.. Hele mehtaba karşı kayık gezintisi yapmak ne kadar neşeli, ne kadar hayal perver!..

(Bu sırada şık giyimli Eşref gelir.)

Şeyda: *(Biraz çekingen kalan Roza'ya)* Galiba Eşref Bey'i tanımıyorsunuz... İşte matbaa müdürü Mecit Efendi'nin oğlu, kendisi de Avrupa'dan yeni geldi.

(Eşref'e)

Ressamımız MaksMüller'in kızı matmazel Roza!

Eşref: *(Perestiş¹⁶⁴ edercesine el çırparak)* Sizi tanımakla kendimi son derece bahtiyar sayıyorum.

Roza: Teşekkür ederim.

Maks Müller: *(Yarı ağarmış enli sakalını okşayarak gelir.)* Roza! Sen burada mısın?

Roza: Evet babacığım! Senin için geldim.

Maks Müller: Pek güzel, şu resimleri vereyim de beraber gidelim.

(Koltuk çantasından birkaç resim çıkarıp masanın üzerine bırakarak)

Mecit Efendi nerede?

Şeyda: Matbaadadır, efendim.

Maks Müller: Şeyda! Sana bir müjde vermek isterim.

Şeyda: Nasıl müjde?

Maks Müller: Sen bir haftadır oda arıyorsun. Dün bizim yan komşumuz boş boğaz Yahudi, odasını boşaltmış da Rusya'ya gidiyor. Sen yarın yahut bu akşam hemen oraya geçersin.

¹⁶⁴ Perestiş: Delicesine sevmek, tapınma, hayran olma.

Şeyda: *(Onun elinin sıkarak)* Ah, bu haberden ne kadar memnun oldum. Bu akşam, evet bu akşam geçerim.

Maks Müller: Sabah ve akşam çayını da Roza'nın annesi verir. Ben seni pek severim, çünkü sende başka necabet¹⁶⁵ görüyorum.

Şeyda: Teşekkür ederim.

(Bu sırada şişmanca, orta boylu, ciddi simalı Mecit Efendi, Rauf ile beraber çıkar.)

Maks Müller: Efendim, işte mecmuanız için getirdiğim resimler.

Mecit Efendi: *(Resimleri alıp bakarak)* Pek âlâ, pek güzel!.. İyi ki geldiniz, sizinle hususi bir işim daha var, gidelim de mağazada konuşalım.

Maks Müller: Peki efendim, buyurun bakalım...

(Mecit Efendi, Maks Müller; Roza çıkarlar.)

Mecit Efendi: *(Çıktığı sırada Şeyda'ya)* Mürettepler geldikleri gibi işe başlasınlar, bugün iş pek çok, sakın tembellik etmesinler.

Şeyda: Baş üstüne efendim...

(Bu sırada mürettepler birer ikişer gelip bodruma inerler.)

Eşref: *(Hayretle)* Aman Şeyda! Bu ne letafet! Bu ne cazibe! Hemen bir bakışta insana tesir ediyor. Faust'un yazarı sağ olsaydı, emin ol ki güzel Margarita'sını unuttur da Roza'ya perestiş ederdi. Hem de mevhum¹⁶⁶ bir hayal değil, parlak bir hakikat karşısında bulunmuş olurdu.

Şeyda: Evet, Roza gerçekten pek sevimli hilkat¹⁶⁷. Pek nazlı afet!..

Eşref: Doğrusu ben henüz böyle füsunkâr bir güzele tesadüf etmedim.

(Sigara yakıp da düşünceli adımlarla çıkar.)

Rauf: *(Şeyda'ya)* İşte sana müthiş bir rakip!..

Şeyda: Evet, herif pek müteessir oldu.

(Bu sırada Kara Musa ile Yusuf gelir. Musa, kara benizli, orta yaşlı, orta boylu, korkunç simalı bir tiptir. Sol eli bileğinin yarısına kadar beyaz bez ile sarılmış, üzerindeki elbise oldukça eski ve yamalıdır. Kardeşi Yusuf ise, veremin son devrelerini geçirmekte olan solgun benizli bir gençtir.)

Rauf: *(Onları görür görmez)* Gel bakalım Musa Efendi, nasılsın? Elin iyileşti mi?

Musa: Hayır efendim, bilakis günden güne fenalaşıyor.

¹⁶⁵ Necabet: T.T: Asillik, soyluluk.

¹⁶⁶ Mevhum: Gerçekte olmayan, kuruntu.

¹⁶⁷ Hilkat: Yaratılış, fitrat.

Rauf: Otursana, niçin ayakta duruyorsun?

Musa: (*Kardeşine*) Otur Yusuf, sen otur... Ben Mecit Efendi'yi görür de gelirim. Canın sıkılırsa beni beklemezsin, faytona biner eve gidersin.

(*Rauf ile Şeyda'ya*)

Müsaadenizle efendim, sizinle sonra görüşürüz. (*Çıkar.*)

Şeyda: (*Yusuf'a*) Nereden acaba, doktordan mı geliyorsunuz?

Yusuf: Evet... (*Bir iki öksürür.*)

Şeyda: Kendini nasıl hissediyorsun? Geçenlere nispeten iyisin, değil mi?

Yusuf: (*Acı ve manalı tebessümle*) Şüphesiz efendim!.. Şimdi olmasa bile kısa bir sürede büsbütün iyileşirim, hem de şu ıstıraplara veda ile ebediyen rahatlarım.

(*Mendilini ağzına tutarak birkaç defa öksürür.*)

Şeyda: (*Üzgün*) Yusuf, niçin düşünmüyorsun? Böyle kara hülyalara kapılmaktan ne çıkar? Ah, sen sonunda kendini harap edeceksin.

Rauf: Evet azizim, her işte sabır ve metanet lazım... Hissiyata kapılıp da her şeyi merak edenler, tehlikeyi kendi elleriyle davet etmiş olurlar. İnşallah az bir zamanda iyileşirsin. Fakat bir daha matbaada çalışmayacağına eminim.

Yusuf: Hayır efendim, hayır... Her ikiniz de yanıyorsunuz yahut öyle görünmek istiyorsunuz. Hâlbuki doktorların meyas¹⁶⁸ bakışları, sönük tesellileri, Musa'nın o bedbaht kardeşinin ıstırap ve endişeleri, hep sönüp bittiğime birer açık şahittir.

(*Sürekli ve şiddetli öksürüklerden sonra, yerinden kalkarak*)

Of!.. Hiçbir teselli istemem. Ölüm bence en sevimli teselli, en değerli kurtarıcıdır. Herkes ölümden kaçır, fakat ben onu dört gözle bekliyorum. Çünkü ben yalnız onun kara kanatları altında mesut olabiliyorum. Evet. Yalnız onun ıssız kucağında rahat bulabiliyorum.

(*Yaralı öksürükler içinde boğularak, bitkin, bezgin bir hâlde*)

Of!.. Afedersiniz... Rahatsız ettim.. Sağlıcakla efendilerim.. Belki bir daha görüşemeyiz...

(*Arası kesilmeksizin öksürerek mendil ağzında çıkar. Ortılığı acı ve dehşetli bir sükût kaplar. Bu sırada mürettepler kirli iş elbiseleriyle gelirler. Kimi sağlam, kiminin benzi*

¹⁶⁸Meyus: Üzgün, mutsuz, umutsuz, karamsar.

solmuş, kimi kamburlaşmış, birisi de bir gözünü kara mendil ile sarmış kalın gövdeli, gür sesli Mesut, en arkada gelir.)

Birinci Mürettip: *(Arkadaşlarına)* Yusuf'u gördünüz mü? Allah Allah, bu ne hâl, bu ne kıyafet! İnsan, yüzüne bakmaya bile cesaret edemiyor.

Mesut: Sen ne zannettin paşam! Bu mürettepliştir, şaka değil!.. Herif, tam altı yıldır, hapisten farkı olmayan şu menhus¹⁶⁹ matbaada çalışıp durmuş.

İkinci Mürettip: Zavallı!.. Hiç olmazsa biraz parası olsaydı...

Mesut: *(Laubali)* Çocuk musun yahu, mürettepte para mı bulunur? On iki yıldır şu ilm fabrikasında çalışıp çabalıyorum ve büyük iftihar ile başmüretteplik vazifesini ifa ediyorum; hâlbuki cebimde bir kuruş bile para yok...

Birinci Mürettip: *(Teessüfle)* İşte Kara Musa göz önünde!.. Kurşun tozu yutarak, alın teri döktüğü hâlde aldığı mükâfat ne!?!.. Bir tanecik masum yavrusu sıtmalar içinde can çekişiyor, kardeşi Yusuf, verem pençesinde kahrolup gidiyor, kendisi de bin türlü musibet, bin türlü felaket karşısında çırpınıp duruyor. Zavallı!.. Ailesini besleyecek bir el, nasırlı, minnetsiz bir ele güvenirken Tanrı onu da ona çok gördü.

İkinci Mürettip: Peki, bundan sonra o bedbahtın hâli ne olacak? Dermansız ailesini nasıl besleyecek? Nasıl besleyebilecek!?!..

Musa: *(Acı tebessümle)* Merak etme, orası pek kolay... Oturduğu ev Mecit Efendi'nin rehin... Hem de yarı fiyatına... Şimdiye kadar o paradan üçte iki payını alıp hastalarına yedirmiş, kalan bir payını da şüphesiz bu günlerde alıp bitirir, işte asıl felaket, asıl sefalet de bundan sonra başlar.

Birinci Mürettip: Ah insafsız, merhametsiz!..

İkinci Mürettip: Halkın kanına girdiği yetmiyormuş gibi, bir de evi eşğine, varı yoğuna göz diyor.

Şeyda: Acaba kusur kimde?!.. Mecit Efendi mi? Yoksa ondan insaf, merhamet uman sade dillerde¹⁷⁰ mi?!.. Bu dünya çekişip çarpışma dünyasıdır. o sizin kanınızı sorup sömürmek

¹⁶⁹ Menhus: Uğursuz.

¹⁷⁰ Sade dil: Temiz yürekli, saf, kolayca aldatılabilen, derin meselelere akli ermeyen insan.

ister fakat sizde de himmet¹⁷¹ olmalı, elden geldiği kadar kendinizi müdafaa etmelisiniz. Yoksa insaf, merhamet hülyalarıyla sürünecek olsanız, neticede zillet ve sefaletten başka bir şeyi bulamazsınız. Bugün Yusuf'la Musa'nın boğazlandığını görüp de koyun sürüsü gibi kenardan seyrediyorsunuz; hâlbuki yarın hepiniz, evet hepiniz şu kanlı, şu uçurumlu geçitten geçmeye mecbur olacaksınız. Yazık ki son nedamet, son feryat hiçbir fayda vermeyecek..

Birinci Mürettip: Ne yapmalı Efendim, ne yapmalı?.. Hepimiz aciz, hepimiz güçsüz...

İkinci Mürettip: Ah şu istibdat korkusuyla geçinmek belası olmasaydı!

Şeyda: Hayır azizim! Bence bahanelerin hiçbir ehemmiyeti, hiçbir manası yok... Yeryüzünü sarmış olan bütün ameleler, bütün fakir fukaralar hep sizin gibi düşünseler, beşeriyet birçok asırlar daha ayaklar altında ezilmeye mahkûm olur. Hâlbuki bütün cihanı besleyen, bütün orduları silahlandıran, bütün sermayedarları, bütün sahiplerini sersemleten hep şu aciz sandığınız ameleler, hep o nasırlı ellerdir. Bugün yeryüzünün bütün saadet ve felaketi yalnız o ellere bakıyor. Emin olunuz ki, o eller bir gün çalışmaz olursa bütün beşeriyet şaşırır, bütün dünya hareketsiz kalır.

Birinci Mürettip: İşte yalnız gayret ve cesaret istiyor.

İkinci Mürettip: Evet, yalnız sebat ve metanet istiyor.

Mesut: (*Saatine bakarak*) Artık vakit geçiyor... Haydi iş başına, arş!..

(*Mürettipler gürültü ile matbaaya inerler.*)

Musa: (*Gelerek Rauf'a*) Yusuf ne oldu? Gitti mi?

Rauf: Evet sen çıktığın gibi gitti.

Şeyda: Gel bakalım, ne yaptın? Mecit Efendi'yi görebildin mi?

Musa: Hayır.

Şeyda: Otur bakalım, nerdeyse, şimdi çıkar gelir.

¹⁷¹ Himmet: yardım, kayırma; çalışma, emek, gayret.

(Musa, bir tarafta oturur, bu sırada mürettepler tarafından matbaada gürültülü, heyecanlı bir ahenkle aşağıdaki marş söylenmeye başlar.)

Yaş zindanlar yuvamız,

Felaket aşınamız;

Ordular yıkan kurşun;

Olmuş bizim gıdamız.

Arkadaş göz aç aman!

Kalk ölüm uykusundan!

Zulme çok eğdin boyun,

Çok üzüldün, kalk uyan!..

(Marş başladığı anda Mecit Efendi gelir. Şaşkın bir hâlde biraz dinler. Hiddetle matbaaya iner.)

Rauf: *(Şiddetle)* Nedir bu yahu! Hiç öyle bir yazı, böyle aptallara, böyle sersem heriflere verilir mi ya!?

Şeyda: Ne yapalım azizim, ne yapalım?.. Haberim olmadan defterlerimin arasından çalmışlar.

Rauf: Kâğıdı ele geçirirse çok fena... Hem Mecit Efendi, asla yakını bırakmaz.

Şeyda: Artık iş işten geçmiş...*(Sükût)*

Mecit Efendi: *(Matbaadan çıkar, elinde tutmuş olduğu kâğıdı hiddetle süzerek)*

Şeyda! Bunları sen mi yazdın?

Şeyda: *(Sükût eder.)*

Mecit Efendi: Muharrirler içinde senden başka böyle yazı yazan yok... *(Kızgın)*

Haydi, söyle bakayım sen mi yazdın?...*(Daha kızgın)* Bunları sen mi yazdın?..

Şeyda: (*Kısa bir tereddüitten sonra*) Evet...

Mecit Efendi: Öyleyse artık burada senin işin bitti.. Ah beni Nikolay'ın jandarmalarına boğdurmak mı istiyorsun? Burası matbaa mı, yoksa inkılâp ocağı mı?

Şeyda: (*Düşünceli bir hâlde durur.*)

Mecit Efendi: Düşünme! Matbaada bir alacağın varsa, söyle!

Şeyda: Hayır...

Mecit Efendi: Daha fazla beklemende mana yok... Haydi, gidebilirsin..

Şeyda: (*Paltosunu alarak sinirli ve müteessir*) Lakin... Lakin...

Mecit Efendi: (*Sözünü keserek*) Haydi yavrum, haydi!.. Başka laf istemem.

Şeyda: (*Kinli bir bakışla Mecit Efendi'yi süzerek kısık sesle*) Ah Evet!..

(*Kapıyı kapayıp çıkar.*)

Mecit Efendi: (*Musa'ya*) Peki sen ne istiyorsun? Yaklaş!

Musa: Eğer mümkünse...

Mecit Efendi: Söyle bitir! Bekleyecek vaktim yok...

Musa: Eğer mümkünse biraz para verseniz, bir de..

Mecit Efendi: (*Usanmış bir hâlde*) Peki, bir de?

Musa: Matbaada bir iş veriniz. Tek elimle de olsa, çalışmak isterim.

Mecit Efendi: (*Para çantasını çıkarır, bir miktar para vererek*)

Al, işte bu da evine biçilen kıymetin üçte biri, son taksiti... Daha bir alacağın kalmıyor. İki ay sonra evden çıkıp da kendine başka yer bulmalısın. Anladın mı!?

(*Büyük bir defter açar. İki üç söz yazarak*) Haydi gel de imza at...

Musa: (*İmza atarak*) Efendim, şu para evi ancak iki ay idare eder. Lakin sonra... Ah, her hâlde bana bir iş vermelisiniz.

Mecit Efendi: İş yok değil, fakat tek elden ses çıkmaz.

Musa: Peki, bir el ki, matbaada ezilmiş, o el sahibine burada iş bulunmazsa, acaba nerede bulunur?

Mecit Efendi: Ne yapalım, kusur kendinde... Dikkatli hareket etmeliydin.

Musa: Efendim, ben hiç... Fakat çoluk çocuğumu düşünmelisiniz.

Mecit Efendi: Yok dedik, artık bitti.

Musa: *(Çıkmak üzere kapıya yaklaşır, tekrar dönerek)* Efendim!?!..

Mecit Efendi: Haydi git, daha söylenip durma!

Musa: *(Sinirli)* Efendim, ben sizden yardım dilemiyorum, merhamet ummuyorum. Yalnız bir iş, bir vazife istiyorum. *(Heyecanlı)* Yalnız bir iş... Yalnız bir vazife!..

Mecit Efendi: *(Son derece hiddetli)* Dedim ya, saçma dinlemeye vaktim yok... Tek el işe yaramaz, işitmiyor musun?

Musa : *(Şaşkın ve çılgın)* Tek el işe yaramaz, öyle mi?!

(Acı kahkahalarla) Ah alçak, vicdansız!..

Perde

3.2.3. İkinci Perde

Küçük, sade bir oda... Sağda iki pencere, solda bir kapı, uçta bir yatak karyolası... Pencere önünde bir masa ve birkaç iskemle... Masa üzerinde bir iki kadeh, su ve rakı sürahesi, karmakarışık bir takım gazeteler, mecmualar ve kitaplar... Duvarda büyükçe bir ayna, bir takım şairane resimler ve tablolar... Lambanın ölgün ziyası odayı aydınlatıyor. Odanın kapısı balkona, pencereler ise bahçeye açılıyor. Nisan'ın son gecesi... Aydınlık...

(Rauf ile Mesut, bahçe tarafında görünerek pencereye doğru yaklaşırlar.)

Rauf: *(Parmağıyla pencere vurarak)* Şeyda, Şeyda!

Mesut: Odasında yok, gidelim.

Rauf: Şeyda! Yahu neredesin?

Mesut: *(Uzanıp odaya bakarak)* Hayır, burada da yok... Daha sonra yine geliriz. *(Giderler.)*

Maria: *(Odaya girer, ışığı açar)* Eşref Bey, Eşref Bey! Beri gelsene!..

Eşref: *(Gelerek)* Ne var Maria! Şeyda burada mı?

Maria: Hayır, kendisi yok... Yalnız hayatının aynası olan odasını seyredebilirsiniz.

Eşref: *(Yarım kahkaha ile)* Amma da oda ha...Gerçekten pek tuhaf manzara!.. Her tarafta bir kırıklık, bir perişanlık; her köşede bir öksüzlük, bir mahzunluk yaşıyor, hem de her tekliften, her kayıttan azade...

(Pencerelerden bahçeye bakarak) İşte en laubali, en şairane bir hayat!..

Maria: Ah bilmem ki Maks Müller, şu sersemi bu odaya niçin getirdi? Böyle asabi komşular insana asla rahat vermiyor.

Roza: *(Gelerek)* Şeyda nerde?

Maria: Kim bilir yine şimdi hangi meyhanede kafayı çekiyor?!

Roza: (*Eşref'e*) İnan Şeyda'yı görseniz tanıyamazsınız, matbaadan çıktığından beri büsbütün değişmiş. (*Masa üzerindeki rakı kadehini gösterip*) Hem içkiye pek düşkün hem de son derece sinirli ve karamsar olmuş...

Maria: Geceleri, çılgın sersem bir aktör gibi hep çağırıp, bağırıyor heyecanlı ve korkunç gürültülerle kimseye rahat vermiyor.

Eşref: Tabii sebepsiz değil!?

Roza: (*Tebessümle*) Kim bilir!..

Maria: (*Çıkararak*) Nemize lazım canım, haydi geliniz, birer kahve içelim.

Eşref: (*Maria çıktığı gibi Roza'nın elini öper*) Roza, yine Şeyda'yı seviyorsun değil mi?

Roza: (*Hayret ve tebessümle*) Sevmek mi!? Heyhat!.. Ben yalnız ona acıyorum, hem de bir zavallıya acır gibi acıyorum.

Eşref: Ah, ne kadar merhametli, ne kadar cömertsin!.. (*Tekrar ellerini öpmeye başlar.*)

Maria: (*Dışarıdan*) Eşref Bey! Roza!

Roza: Gidelim artık, validem beni bekler.

Eşref: Şeyda'ya yazılacak bir iki sözüm var. Sen git, ben de şimdi gelirim.

(*Roza, çıkar. Eşref masa üzerinden bir parça kâğıt alır, lakin bir şey yazamaz. Sigarasını içerek ağır ve düşünceli adımlarla odada gezinmeye başlar.*)

Şeyda: (*Perişan bir kıyafetle gelerek*) Vay efendim! Hoş geldiniz! Sefa getirdiniz...

(*Eşref'in elini sıkarak*) Nasıl oldu da birdenbire dervişleri yâd ettiniz?

Eşref: (*Hayretle*) Derviş mi!? Vallahi ben bu dervişliği sultanlığa tercih ederim.

Şeyda: (*Acı tebessümle*) Belki!..

Eşref: Lakin gözüme pek mahzun görünüyorsun?

Şeyda: Orasını hiç sorma!

Eşref: Tabiatımı biliyorsun ya, Allah aşkına söyle, kalbinde ne varsa hepsini aç, söyle!

Şeyda: (*Muzdarip*) Ne söyleyeyim kardeşim, ne söyleyeyim!.. Tam iki aydır ki, talih, ikbal, gelecek ümidi her şey, evet her şey bence, mahvolup bitmiş... Lakin bunca ümitsizliklere karşı, yine kendimde biraz metanet, biraz mukavemet hissediyordum... (*Heyecanla*) Yazık, yazık ki oda kayboldu. Evet, yalnız Roza'nın aşkıyla yaşıyordum, yalnız o kadar afetle teselli buluyordum; Yazık ki o da beni attı, o da beni unuttu. Bir evde yaşadığımız hâlde haftalardır gözüme görünmüyor.

Eşref: Hayır Şeyda! Yanılıyorsun; Çünkü o, son derece lütufkâr ve merhametli bir melektir.

Şeyda: (*Üzgün*) Evet, ihtimal ki...

Roza : (*Gelir*) Akşamlar hayır olsun Şeyda, nasılsınız? (*Elini Şeyda'ya uzatır.*)

Şeyda: (*Elini vererek*) Teşekkür ederim.

Eşref: (*Şeyda'ya*) Bilir misin, yarın Mayıs'ın biridir. Onun için mürettepler bir kır gezintisi, kır ziyafeti yapıyorlar. Bizi de misafir olarak davet ediyorlar.

Roza: Nereye? Acaba hangi tarafa gidiyorlar?

Eşref: Hani ya, şehirden dışarıda, tepebaşında manzaralı bir bahçe yok mu ya? İşte oraya gitmek istiyorlar.

Roza: Çalgı takımı da olacak mı?

Eşref: Tabii, çalgısız bir ziyafet neye yarar?

Roza: Nedense bilmem, şark musikisi benim son derece hoşuma gidiyor.

Eşref: Tenezzül buyrulursa pek memnun oluruz.

Roza: Zaten ben kır gezintisini pek severim, mani çıkmazsa beraber gideriz.

Eşref: Bakalım, Şeyda ne diyor.

Roza: Şüphesiz reddetmez.

Eşref: (*Şeyda'ya*) Nasıl, gelecek misin?

Şeyda: (*Yarı müteredit*¹⁷²) Gelirim efendim.

Maria: (*Dışarıdan*) Roza! Ne oldunuz?

Roza: (*Kapı arasından*) geliyoruz, geliyoruz. (*Her ikisine*) Haydi, birer kahve içelim.

Şeyda: Teşekkür ederim.

Eşref: (*Şeyda'ya*) Haydi bakalım...

Şeyda: Azıcık rahatsızım, siz buyurun, ben de sonra gelirim.

Eşref: (*Roza'ya*) Zarar yok, biz gidelim!

Maria: (*Dışarıdan*) Roza!..

Roza: Geliyoruz...(*Eşref'le beraber çıkar. Şeyda, alnını ovuşturarak düşünceye dalar.*)

Mesut: (*Dışarıdan*) Müsaade buyrulur mu?

Şeyda: Kim o?

Mesut: (*Birinci ve ikinci müretteple beraber gelerek*) Çok şükür nihayet bulabildik.

Şeyda: Buyrun efendiler, oturun...

(*İskemle ve karyola üzerine otururlar.*)

Mesut: Neredesin yahu? Bu akşam bir kere ben geldim, bir kere de Rauf ile beraber geldik, odada yoktun..

Şeyda: Azıcık hava almak için dışarı çıkmıştım.

Mesut: Yine ne oldu? Gözüme pek dalgın görünüyorsun...

Şeyda: Canım sıkılıyor...

Mesut: Fakat niçin?

¹⁷²Müteredit: Tereddüt eden, çekingen, kararsız, ikircikli kimse.

Şeyda: Hiç, kendim de bilmiyorum.

Mesut: (*Yerinden kalkarak arkadaşlarına*)Haydi gidelim, rahatsız etmeyelim. Yarın bahçede uzun uzadıya konuşuruz.

Birinci Mürettip: Azıcık otursan, ne acele ediyorsun?..

Şeyda: Otur, otur bakalım ne yapıyorsunuz? İşler nasıl?

Mesut: (*Arkadaşlarına işaretle*) Onu inkılâpçılara sormalı...

Birinci Mürettip: (*Şeyda'ya*) Malum ya, siz Mecit Efendi'yi daha iyi tanıyorsunuz. Bu herif bize köz veriyor da ışık vermiyor. Birisi hastaya sakat oldu mu, asla umurunda değil... Maaşlar hep eski hâlde, bir kuruş arttığı yok, lakin iş, vazife kucak kucak... Hem de günden güne üstüne geliyor da eksilmiyor. Artık bu zillet çekilmez, bu istibdada tahammül edilmez.

Şeyda: Peki, çare?..

Birinci Mürettip: Çare mi? Pek kolay...

(*Keskin bir ahenkle*) İşten çekilmek, hakkımızı talep etmek. İşte bu kadar!..

Şeyda: Pek güzel... Talepname yazılmış mı?

Birinci Mürettip: Evet, bakabilirsin... (*İç cebinden büyük bir kâğıt çıkarır.*)

Şeyda: (*Alıp bakarak*) Her hâlde el birliği, dil birliği en büyük şart... Hem de son derece dikkat ve ihtiyat lazım...

İkinci Mürettip: Emin ol beyim! Hepsi önce düşünüldü...

Mesut: Fakat şu talepler son derece ağır ve keskin... Bana kalırsa, azıcık yünül¹⁷³ ve mülayim yazılmalıydı.

Birinci Mürettip: Yanılıyorsun Mesut, pek yanılıyorsun. Bir kere düşün ki biz talep edeceğiz, boyun büküp yalvarmayacağız.

Şeyda: Evet, hak alınır, verilmez.

¹⁷³Yünül: Hafif, kolay, üstünkörü.

Mesut: Lakin o güçlü, biz aciz... O hâlde ne yapabiliriz!?

Şeyda: Firavunu kahreden Musa, bir çobandan başka bir şey değildi. Lakin sarsılmaz bir ruh ile meydana atıldı, öyle gaddar, zalim bir imparatora galip geldi. Zahhak'ı¹⁷⁴ mahveden Kaveh¹⁷⁵, yoksul, arkasız bir demirci idi. Fakat ateşli bir kalple inkılaba başladı, öyle hunhar, mağrur bir hükümdarın tahtını başına geçirdi.

İkinci Mürettip: (*Memnun bir kahkaha ile*) İşte en doğru, en parlak bir misal!..

Mesut: Pekâlâ, nasıl isterseniz öyle yaparız. (*Saatine bakarak*) Gitmeyelim mi? Vakit pek geç...

Birinci Mürettip: Evet, artık mani olmayalım.

Şeyda: Hayır mani değilsiniz... Fakat şu kâğıt bende kalsın, oturup iyice düşüneyim de yarın fikrimi söylerim.

İkinci Mürettip: Daha iyi, daha iyi...

Mesut: Müsaadenizle...

Birinci ve İkinci Mürettip: Allah'a ısmarladık...

Şeyda: İzzet ve saadette...

(*Onlar temenna¹⁷⁶ edip çıktığı sırada, Şeyda bahçe tarafındaki pencereyi açar, ellerini göğsünde çapraz ederek dalgın ve düşünceli bahçeye bakar.*)

Roza: (*Gülerek*) Şeyda! Niçin gelmiyorsun? Babam seni bekliyor

Şeyda: (*Hazin bir ah çekerek cevap vermez.*)

¹⁷⁴Zahhak: Efsaneye göre 'Eski çağlarda İran'a hükmetmiş olan Zahhak adında bir kral vardı. Bu kral hükmettiği halka zulüm ediyor, kendi tarafında olan çeşitli yaratıklarla dehşet ve korku salıyordu. Firdevsi tarafından yazılan Şehname'de geçen hikâyenin ana karakteri olan hükümdar Zahhak ya da bilinen diğer adı ile Dahhak önceki dönemlerde de adından söz edilen ve yarı şeytan olan Eski Babil'in krallarından biridir. Zalim Kral Zahhak'a direnen Gave, saraya yürüyerek kralı öldürür, ardından insanlar bunu müjdelemek için ateşler yakar. Despotizmin sembolü Zahhak'tır.

¹⁷⁵Kaveh: İran mitolojisinde acımasız yabancı hükümdar Zakhāk'a isyan eden mitolojik kahramanın öyküsüdür. Hikâye, Fars şair Firdevsi'nin en önemli eseri olan Şehname'de yer alır. Hikâyenin diğer ana karakteri olan ZakhākZerdüşçülüğün kutsal kitabı olan Avesta'da ve antik dönem Fars mitolojisinde yarı şeytan bir Babil kralı olarak yer almıştır

¹⁷⁶Temenna: Eli başa götürme şeklinde selam işareti.

Roza: Acaba ne var, ne olmuş?... Bu gece sende, ağlar gözlü bir öksüz ruhu, püshikest¹⁷⁷ bir şair ıstırabı var.

Şeyda: *(Ona yaklaşıp)* Hayır, hayır... Olsa olsa bende ancak serseri bir mecnun kalbi, talihsiz, kader kurbanı bir âşık hissi olabilir. O kalbi avutacak bir şefkatli bakış ister ki o da yalnız senin masumane bakışlarındır. O hissi okşayacak bir kuş tüyünden teselli ister ki, o da yalnız senin nurdan dökülmüş ellerindir.

Roza: Şeyda! Pek fena hissiyata kapılmışsın, hem de nafil yere üzülyorsun.

Şeyda: *(Roza'nın elini yakalar, sinirli ve heyecanlı)* Evet... Lakin bir düşün ki, sen hırçın bir çocuk gibi şu muzdarip kalbimle oynadın, hem de aylarca elinde atıp tuttun, âdeta onu bir çocuk oyuncağı zannettin... Ah, fakat nihayet, nihayet birden bire kırıp parçaladın. Birden bire ayaklar altında çiğnemeye başladın.

Roza: *(Elini çekerek)* Salonda bekliyorlar, şimdi gidelim de sonra...

Eşref: *(Gelir. Önce Roza'nın, sonra Şeyda'nın elini sıkarak)*

Müsaadenizle ben gidiyorum.

Roza: Niçin? Acele bir işiniz mi var?

Eşref: Evet, babam uşak göndermiş, bir mesele için beni görmek istiyormuş.

Roza: Hiç bu oldu mu ya!? Haftada bir geliyorsunuz, o da böyle...

Eşref: İşte talihsizlik, benim için büyük talihsizlik...(Şeyda'ya) Sağlıkla azizim, yarın tekrar görüşürüz. *(Temenna ederek çıkar, Roza da kendisini izler.)*

Maks Müller: *(Gelir.)* Eşref Bey! Eşref Bey! Evimizi öğrendiniz, ümit ederim ki bundan sonra sık sık gelirsiniz. *(Şeyda'ya)* Şeyda! Gel birer kahve içelim.

Maria'nın sesi: *(Dışarıdan)* Eşref Bey, Eşref Bey! Yarın akşam yine bekliyoruz.

Roza'nın sesi: Sakın unutma, gel ha!..

Eşref'in sesi: Peki efendim, peki...

Şeyda: *(Kapıyı kapar.)* “Ah! “

(Kıskanç ve meyus bir tavır ile eli altında iskemleye oturur.)

Perde

¹⁷⁷Püshikest: Kırılmış, kırık. Yenilmiş, yenik düşmüş.

3.2.4. Üçüncü Perde

Bahçede: Etrafı yeşillikler, güller ve çiçeklerle süslenmiş fevvâreli¹⁷⁸ bir havuz... Kenarda çınarlar, serviler... Oturmaya mahsus uzun sıralar... Taa uzaklarda güzel ve şairane manzaralar... Mayıs, ikinci çağı, hava açık...

(Perde açılınca: Şeyda yeşil çimen üzerinde yan üstü olarak uzanmış görünür. Sigarasını içerek düşünceli bir bakışla etrafı seyre dalar. Bu sırada Kara Musa, süratli adımlarla karşı taraftan geçip gider.)

Şeyda: *(Hemen, yerinden kalkarak)* Musa Efendi, Musa!..

Musa: *(Alaylı tebessümle)* Hayır azizim, ben artık bildiğin Musa değilim. Şimdi bana sefiller kralı, serseriler sultanı derler. *(Yoluna devam etmek ister.)*

Şeyda: *(Bırakmayarak)* Yahu nereye? Bu süratle nereye?

Musa: Gidecek bir yerim yok... Yalnız bir şikâr¹⁷⁹ izliyorum, boğup parçalamak için bir tilki arıyorum.

Şeyda: Musa! Şu muammaları bir bırak da, gel azıcık konuşalım.

Musa: Şüphe mi ediyorsun?.. İşte ispat!..

(Yamalı paltosunun cebinden büyükçe bir tabanca çıkarır.)

Şeyda: Allah aşkına, hiç tabanca ile avlanılır mı!?

Musa: Zaten benim avlayacağım avları bu, daha güzel nişanlayabilir.

Şeyda: *(Onun sarılı eline işaretle)* Elin nasıl?.. Henüz iyileşmedi mi?

Musa: *(Acı acı gülerek)* Matbaa yadigârı olan şu el, yürek kanı sürülmedikçe mümkün değil, sağılmaz. Hem de o kan, yalnız zengin, pek zengin bir insan kanı olmalı, anlıyor musun?

Şeyda: *(Müteessir ve merhametli)* Anlıyorum, evet anlıyorum.

¹⁷⁸ Fevvare: Fıskiye.

¹⁷⁹ Şikâr: Av.

Musa: İşte bu kadar!.. (*Uzaklaşmak ister.*)

Şeyda: Musa, Musa!

Musa: (*Eliyle reddederek*) Fazla vaktim yok.

(*Sürekli adımlarla çekilip gider. Şeyda, onun arkasınca biraz şaşkın bakmaya devam eder. Bu sırada müretteplerin çalgıyla marş söyleyerek yaklaştıkları işitilir. Şeyda, aynı tarafa doğru ilerler. Mürettepler, tatil elbiseleriyle ve ellerinde birer kırmızı gülle gelirler. Fakat Şeyda, onların arasında görünmez.*)

Müretteplerin söylediği marş:

Yaş zindanlar yuvamız,
Felaket aşınamız;
Ordular yıkan kurşun
Olmuş bizim gıdamız.
Arkadaş, göz aç aman!
Kalk ölüm uykusundan!
Zulme çok eğdin boyun,
Çok ezildin, kak- uyan!
Güzlerde kalmamış nur,
Gönüllerde yok sürur;
Kanı bitmiş cesetler,
Er geç söner, mahvolur.
Arkadaş, ayıl bir an!
Haksızca olma kurban
Yeter, miskinlik yeter,

Kalk! Uyan, uyan, uyan!..

(Marş bittiği sırada mürettepler birer ikişer sıralara otururlar. Birkaçı da gelişigüzel ot üzerine uzanıverir.)

Birinci Mürettep: *(Arkadaşlarına)* Yahu Şeyda ne oldu?

Rauf: Ne olacak!? Roza'yı göremeyince üzülüp bahçeyi terk etti.

Mesut: Doğrusu, muhabbet çekilmez bir beladır.

Rauf: Evet bela... Fakat en sevimli bir bela...

Birinci Mürettep: Hayır, muhabbet bulunmaz bir saadettir.

İkinci Mürettep: Evet saadet... Fakat en felaketli bir saadet!..

(Bu sırada müretteplerden birkaçı sağ tarafta, pek uzakta meraklı bir şeyi görmüş gibi bakışırlar. Hemen, sevinç ve telaşla aralıksız ıslık çalmaya başlarlar.)

Mesut: Kim o? Yine kimi çağırıyorsunuz?

Birinci Mürettep: Musa'yı, Kara Musa'yı.

Rauf: Gerçekten o mu?

İkinci Mürettep: Evet...

Rauf: *(Dikkatle bakarak)* Evet, ta kendisi...

Mesut: *(Müretteplerden birine)* Haydi onu buraya çağır.

(Bir mürettep koşarak gider.)

Birinci Mürettep: Fakat tuhaf adam. Bir kere olsa da dönüp bakmak istemiyor.

İkinci Mürettep: Belki burada bulunduğumuzu bilmiyor.

Rauf: Kim bilir; zavallının başında yine ne felaket var..

Mesut: Allah etmesin yazıktır. İki ay olmadı ki hem kardeşi Yusuf'u, hem de bir tanecik oğlunu kara topraklara gömdü.

Rauf: Felaket bir mi ya!.. Varı yoğu bir evi vardı, dün Mecit Efendi onu da elinden aldı. Hem de zorla, hükûmet ile...

Mesut: Ah insafsız, merhametsiz..

Rauf: Hele Eşref, hele Eşref!?

Mesut: Peki o ne yapmış?

Rauf: Evi gününde boşaltmadığı için biçareyi alçakçasına tahkir etmiş, ağzına geleni savurmuş.

Birinci Mürettip: İşte son mükâfat!

İkinci Mürettip: İşte bizim gibi sefillerin cezası!..

Mesut: Evet bu gidişle ki biz gidiyoruz, daima önümüz uçurumdur. Hem de öyle felaketli uçurum ki asla kurtuluş yok, asla çare yok..

Birinci Mürettip: (*Koltuğundaki talepnameyi çıkarıp silkerek*)

İşte çaresi pek kolay!.. Yalnız hamiyet, gayret lazım... Yalnız erkekçe metanet lazım... Yoksa haşarat gibi yüz üstü süründükçe, asla ak gün görmeyeceğiz. Hem de günden güne ezilip mahvolacağız.

İkinci Mürettip: Daha düşünmeye gerek yok. Yarın dilekçeyi vermeli, hakkımızı talep etmeli.

Birinci Mürettip: Evet, ya dediğimizi kabul ederler ya da matbaayı terk ederiz.

İkinci mürettip: (*Yerinden kalkarak*) Hem de başka laf istemez. Ya evet ya hayır...

Mesut: Bana kalırsa, biraz mülayim olmalı; Her işte hizmette ziyade muhakeme aramalı.

Birinci Mürettip: (*Hiddet ve heyecan ile*) Hayır, başka laf istemez. Ya evet, ya hayır.

(*Bu sırada Musa'yı çağırmak için giden mürettip gelir.*)

Mesut: Ne oldu? Gelmedi mi?

Mürettip: Hayır, süratli adımlarla aşağıdaki kapıdan çıkıp gitti.

Rauf: İyi ki gelmemiş. Eşref'i gördüğü gibi kanı harap olacaktı.

Birinci mürettip: (*Etrafa bakarak*) İşte geliyorlar.

Mesut: Haydi efendiler! Keyif vaktinde keyif, iş vaktinde iş, anlaşıldı mı?

Birinci Mürettip: (*Kâğıdı cebine koyarak*) Evet, sözümüz sözdür.

İkinci mürettip: Öldü var, döndü var.

Mesut: (*Gelen çalgıcılara*) Haydi, başlayın bakalım. Çoktan beri ruhumuza gıda verilmedi.

(*Onlar hazırlandığı sırada Roza ile Eşref gelir.*)

Rauf: Maşallah, buyursunlar efendim.

(*Herkes yerinden kalkarak temenna¹⁸⁰ eder.*)

Eşref: Aman rica ederim oturunuz. Biz biraz gezinmek istiyoruz.

Roza: Şu taraf daha güzel, değil mi?

Eşref: Evet, (*Müretteplere*) lakin bizi burada beklemeyin, doğru çınar altına gidersiniz, biz de şimdi oraya geliyoruz.

Rauf: (*Çalgıcılara*) Haydi, bir segâh çal bakayım. (*Çalgı başlar.*)

Eşref: (*Roza ile beraber uzaklaşarak*) Çalın okuyun! Biz de uzaktan zevkinize iştirak ederiz. (*Hanende aydın bir ahenkle başlar.*)

Yâd eyledikçe vaslını¹⁸¹ ey mah-ı tal'atım¹⁸²!

Ağlar gözümde kan döner eşk-i hasretim¹⁸³,

Sensiz füzûn¹⁸⁴ olur gece gündüz felaketim,

¹⁸⁰ Temenna: Eli başa götürme şeklinde selam işareti.

¹⁸¹ Vasl: Kavuşmak, buluşmak.

¹⁸² Mah-ı Tal'at: Ay yüzlü.

¹⁸³ Esk-i hasret: Hasretin gözyaşı.

¹⁸⁴ Füzun: Çok. Fazla.

Sabırım tükendi, yok gam-ı hicrane¹⁸⁵ takatim,

Gel, gel! Benim güzel meleğim, nazlı afetim!

Rüyada ben geçen gece eylerken ah-u zar,

Sen vermedin mi bir ebedi vasl için karar!?

İnsafa gel aman! Beni mahvetti intizar,

Sabırım tükendi, yok gam-ı hicrane takatim,

Gel, gel benim güzel meleğim, nazlı afetim!..

Ruhum! Saadetim sana vâbeste¹⁸⁶ her zaman,

Sensiz cihanda ben yaşamak istemem inan!

Artık bırak sitemleri gel, bağrım oldu kan,

Sabırım tükendi, yok gam-ı hicrane takatim,

Gel- gel! Benim güzel meleğim, nazlı afetim!..

(Bu sırada müretteplerin hepsi hanendeyle birlikte hususi bir ahenkle)

Gel sevgili yârim, güzelim gonca-i dehânım¹⁸⁷!

Gel ruh-i revanım¹⁸⁸!

Vâzıhtır¹⁸⁹ eminim sana her ruz-i nihanım¹⁹⁰,

Ey afet-i canım!

Sen bir gül-i handan¹⁹¹... Ben bülbül-i nalan¹⁹²..

¹⁸⁵ Gam-ı hicrane: Ayrılığın acısı.

¹⁸⁶ Vabeste: Bağlı.

¹⁸⁷ Gonca-i dehan: Ağzı gonca gibi küçük ve güzel olan.

¹⁸⁸ Ruh-i revan: Yürüyen ruh.

¹⁸⁹ Vazıhtır : Açık, ayan.

¹⁹⁰ Ruz-i nihan: Gizli günler.

¹⁹¹ Gül-i handan: Neşeli, gülen gül.

¹⁹² Bülbül-i nalan: Ağlayan, inleyen bülbül.

Biz her ikimiz bir çimenistane-i şitâbân¹⁹³...

(Mesut'un işaretleriyle herkes yerinden kalkarak okuya okuya giderler.)

Sensiz bana zindan görünür sanki bu âlem,

Hiç gönlüm açılmaz.

Sarmış bütün etrafımı gam, keder ne etsem,

Bir yana kaçılmaz.

Gel dönme vefadan!.. Vazgeç bu edadan!..

Gel, gel meleşim! Gel, beni kurtar bu beladan

(Onlar çekildikten sonra, Roza ile Eşref kol kola gelirler.)

Eşref: Ah, şu güzel manzaralara daldıkça insan cennetin hayalden ziyade hakikat olduğuna inanmak istiyor.

Roza: Evet, gerçekten bahar âlemi başka bir âlem.

(Bu sırada Şeyda, arka tarafta ağaçlar arasında görünür. Mütecessis¹⁹⁴ ve kıskanç bir tavır ile onları dinler.)

Eşref: *(Roza'yı tutkulu bir bakışla süzerek)* Roza! Roza! Allah aşkına bakmıyor musun? Şu bulutların birbirine sarılması, taa ötede iki kuşcağızın baş başa verip de hasbihâl etmesinin etrafımızdaki çiçeklerin dudak dudağa öpüşmesi ne kadar munis¹⁹⁵, ne kadar şairane!?

(Küçük bir tereddüt ve sükuttan sonra her ikisi âşıkane gözlerle bakışır ve iki dudak gayri ihtiyari birbirine yaklaşır.)

Şeyda: *(Mecnunane bir feryat ile)* Roza! Ah, Roza!

(Diye ilk önce hücum etmek ister, fakat nefret ve hiddetle geri çekilir. Süratli adımlarla uzaklaşıp gider. Roza ile Eşref şaşırıp ne yapacaklarını bilemezler. Şeyda, çekildiği sırada

¹⁹³Çimenistane-i şitâbân: Kırlara koşan.

¹⁹⁴Mütecessiz: Gizliyi arayan, gözetleyen.

¹⁹⁵Munis: Cana yakın, sevimli.

karşı taraftan kaba ve korkunç bir kahkaha işitilir. Bu kahkahadan onlara daha büyük bir şaşkınlık gelir.)

Roza: (Muzdarip) Eşref, Eşref! Artık gidelim.

Musa: (Elinde tabancayla karşıdan çıkar, amirane bir tavır ile) Hayır, gidemeyeceksiniz.

Eşref: (Şaşkın) Ah, Musa!

Musa: (Zehirli gülüş ile) Affedersiniz, rahatsız ettim.

Roza: Gidelim, Eşref, gidelim.

Musa: (Tabancayı elinde sallayarak) Dedim ya.. Gidemeyeceksiniz.

Eşref: Musa! Aklını başına topla, yoksa...

Musa: Ya! Yoksa...(Alaylı kahkahalar ile güler.)

Eşref: (Elini süratle cebine sokarak tehditle) Musa!

Musa: Beni tehdit, ha!?(Kahkaha ile tabancasını gösterir.) Hiç merak etme azizim. Bunda yalnız üç tanecik kurşun var. Onların ikisi Mecit Efendi ile sana. Biri de yalnız kendime mahsustur. (Müstehzi¹⁹⁶) Evet, ben sizin gibi insafsız değilim. Size reva gördüğümü asla kendimden esirgemem.

Eşref:(Yanında silah olmadığı anlaşılır bir tarzda elini cebinden çıkarır, yarı kinli yarı mülayim) Musa! Musa!

Musa: (Sarılı eliyle sağ elini gösterir.) Bak, bu tek eli görüyor musun? İşte, seni telaşa düşüren de yalnız budur, bu! (Tebdil-i tarz ile) Tek el işe yaramazmış, tek elden ses çıkmazmış öyle mi!?(Acı ve şiddetli kahkahalarla güler.)

Eşref: (Üzgün) Musa!

Musa: Tek el işe yaramazmış değil mi? Tek elden ses çıkmazmış!?(Mecnunane kahkaha ile) Hâlbuki bir tanecik yavrumu, veremli kardeşimi bununla işte bu tek elimle kara

¹⁹⁶Müstehzi: Alay eden, küçümseyen.

topraklara gömdüm, hatta bugün seni de kendimi de o vicdansız babanı da yine bu tek elimle rahatlatacağım; hem de bugün, anlıyor musun?

(Bu sırada hava tutulur. Ara sıra gök gürlemesi devam eder.)

Roza:*(Korku ve ıstırap ile)* Ah. Aman yarabbi!..

Eşref:*(Para çantasını çıkarıp açar, Musa'ya doğru bir iki adım ilerleyerek)* Musa bu işin sonu hayırlı olmaz. Al, ne kadar para istiyorsun, al! Lakin...

Musa: *(Zehirli gülüş ile)* Hayır, hayır... O paralara, biraz sonra ne senin ihtiyacın olur, ne benim. Hem de bugün size öyle bir ceza vermeliyim ki, bundan sonra herkese ibret olsun.*(Kahrımız)* Ve siz ruhta olan zenginler, o vicdansız haydutlar, o itibarlı hayırsızlar, bir daha benim gibilerin kanını içmesinler; bir daha güçsüzleri çiğneyip üzmesinler. Artık anlasınlar ki yalnız yaşamak değil, yaşatmak da lazımmiş!

(Vahşice bir bakıştan sonra nişan alır.)

Roza: Ah!

Eşref: Musa!

Musa: Sus, artık yeter.

(Tabanca patlar, Eşref'in sol kolu yaralanır.)

Eşref:*(Sağ eli ile yaralı kolunu tutarak)* Roza, Roza! *(Sıraya oturur.)*

Roza: *(Eşref'e sarılarak)* Aman Yarabbi! *(Musa'ya)* Ah cellat!

Musa: Hayır, bu olmadı.

Roza: *(Yalvararak)* Musa!

Musa: *(Son derece kinli ve kızgın)* Çekil!

Roza: Allah aşkına...

Musa: Çekil, diyorum sana!

(Tabanca bir daha patlar. Eşref'i müdafaa etmekte olan Roza'nın göğsüne isabet eder. Musa, çekilir.)

Roza: Ah, anneciğim!..*(Bitap halde sıra üzerine düşer.)*

Perde

2.5. Dördüncü Perde

Etrafı servilerle ihata olunmuş bir Hristiyan Mezarlığı, sahnenin ucunda mezarçıya mahsus bir oda, mayıs akşamı, gruba karşı...

(Maria, matem kıyafetiyle etrafı, üzeri servilerle, çiçeklerle süslenmiş taze bir mezar karşısında dalıp gider. Müller ise müteessir bir hâlde düşünüp durur. Bu sırada kenardan yaralı bir sesle aşağıdaki türkü işitilir.)

Felek her gün kıyar bir nevcivana¹⁹⁷,

Her gün kılar bir âşığı divane

Her taraf mezarlık, her yer gamhane,

Açılmadan solmuş çiçekli bağlar

Bir gülen yok şu kaygılı dünyada,

Çoklar gamlı olup ermez murada,

Kimseyi görmedim zevk ve sefada,

Bülbül ağlar, sümbül ağlar, gül ağlar

Maks Müller: Artık güneş batıyor, gitmeli mi?

Maria: Ah benim yeni doğmuş güneşim battıktan sonra, başka güneşlerin batıp çıkmasında ne ehemmiyet olabilir!?

(Gözleri yaşarmış hâlde) Ah Roza! Melek Roza!..

Maks Müller: *(Onun kolundan tutarak)* Gidelim Maria, vakit geçiyor.

(İstirham ve nevazişle¹⁹⁸) Haydi kalk, Maria!

Maria: Ah, beni burada yavrucağımızın yanında bırakıp gitsen, daha memnun olurum.

Maks Müller: Maria! Gidelim; Kalk gidelim, yarın yine geliriz.

¹⁹⁷Nevcihan: Genç, delikanlı.

¹⁹⁸ Nevaziş: İltifat, gönül alma.

Maria: (*Kalkarak*) Gidelim, of, gidelim.

(*Müller'in yardımıyla 4-5 adım yürür. Birdenbire yaralı ana bakışıyla dönüp*)Elveda yavrum, elveda!

(*Her ikisi mahzun ve müteessir adımlarla çekilir. Bu sırada Rauf ile Mesut gelir.*)

Rauf:(*Maria'nın uzaklaştığı tarafa bakarak*) Zavallı Maria, bir an bile sabrı yok.

Mesut: Ne yapsın!? Gözünün ışığı, yegâne ümidi, bir kızcağızı var idi, yazık o da elinden gitti. Evet. Maria'nın hâli, pek acınacak bir hâl... Lakin şu Musa'ya ne dersin? Bir hafta var ki hükümet herifi arıyor da bir türlü bulamıyor.

Rauf: Doğrusu ben onun sağ kaldığına asla inanamıyorum, Allah Mecit Efendi'nin belasını versin, herifi durduğu yerde bedbaht etti.

Mesut: Hele Şeyda, Hele Şeyda!.. Onu unutuyor musun?

Rauf: Onu hiç söyleme! Şeyda'nın derdi çekilir dertlerden değil... O, Roza'nın Mecnun'u olmuş, ben de onun. Yoksa şimdi benim buralarda ne işim? Ben sırtlan mıyım ki geceleyin mezarlar içinde dolaşayım? O meşum günden sonra, hastalanmasın diye evimize aldım, şimdi bir bela olup da başımıza geçmiş. Geceler sabaha kadar sayıklıyor, daima rabıtasız, manasız saçmalar söylüyor; Hem de her akşam kendisini harabelerden aramaya mecburum.

Mesut: Ne etmeli azizim, muhabbet esarettir.

Rauf: En tuhafı bu ki Roza'nın ölümüne asla inanmak istemiyor.

Mesut: Öyle ise onun burada ne işi!?

Rauf: Kim bilir, belki...

Mesut : Belki biliyor da sezdirmiyor, sezdirmek istemiyor.

Rauf: Hayır, inan ki, Azrail bile şahadet eylese yine inanmaz.

Mesut: Haydi kendisinin bulalım da ben işin hakikatinin şimdi anlarım.

(*Bu hâlde mezarcı odasından çıkar.*)

Rauf: *(Mezarcıya)* Arkadaş! Dünkü herifi gördün mü?

Mezarcı: Şık beyi mi? İhtiyar mı? Dağınık saçlı delikanlıyı mı? Hangisini soruyorsun?

Mesut: *(Rauf'a)* Şu beyle ihtiyar kim imiş acaba?

Rauf: Bey, bizim Eşref, ihtiyar da babasıdır.

Mesut: Peki, onlar burada ne yapıyor?

Rauf: *(Roza'nın mezarına işaretle)* Eşref Bey şu mezarın daimi mücavirlerindendir. Babası da her akşam oğlunun arkasınca koşup duruyor, gölgesi gibi peşinden ayrılmıyor.

Mezarcı: Acaba şey! Nerede bir şaşkın serseri, dirlikten bıkmış, aklını kaybetmiş varsa, hep buraya toplaşır. *(Kendi odasına işaretle)* İşte, birisi de bizim odada... Fakat o daha çılgın, daha sersem herif!..

Mesut: Bakalım, kimdir acaba?

Rauf: Nemize lazım, haydi gidelim.

Mesut: Ötede bir karaltı var, hem de Şeyda'ya pek benziyor. Bakalım, belki odur, alıp da hemen eve gidelim.

Rauf: Evet gidelim, belki bir şad haber duyarız.

Mesut: Ne haber?

Rauf: Yakındır ki şimal ayının derisi parçalansın ve bütün mazlumlar onun gaddar pençesinden halas olsun.

Mesut: Gel canım sen de Şeyda gibi hayalperest olma! *(Giderler.)*

Musa: *(Başında eski, yırtık bir şapka, tebdil-i kıyafet hâlde mezarcı odasından çıkar. Rauf ile Mesut'un gittiği tarafa bakarak mezarcıya)*

Onları tanıyor musun? İşte bizim eski arkadaşlar!

Mezarcı: Aman, odaya çekil; başka bir adam daha geliyor.

Musa: (*Müstehzi*¹⁹⁹) İşte o da bizim velinimetimiz Mecit Efendi! (*Memnun*) Ama ne iyi tesadüf! Hiç şimdiye kadar bir avın, avcıyı izlediğini işittiniz mi?..

Mezarcı: Haydi söylenme, odaya git; Ben de şuradaki odunları getireyim.

Musa: Peki arkadaş, peki... (*Odaya girer, mezarcı da bir tarafa gider.*)

Mecit Efendi: (*Ağır adımlarla mezarcının odasına yaklaşarak*) Bana bak! Orada kim var?

Musa: (*Çıkar. Tanınmayacak bir sesle*) Kimi istiyorsun?

Mecit Efendi: Eşref buraya geldi mi?

Musa: (*Sukut eder.*)

Mecit Efendi: Her akşam buraya gelen delikanlıyı görmedin mi?

Musa: (*Cevap vermeksizin ona yaklaşır.*)

Mecit Efendi: (*Korku ve hiddetle*) Sağır mısınız yahu! Niçin cevap vermiyorsun?

Musa: Evet alçakça sözleri işitmek için sağırım.

Mecit Efendi: Ah! (*Diye geri çekilir.*)

Musa: Al, işte sana en keskin cevap! (*Derhâl rovelver*²⁰⁰ patlar.)

Mecit Efendi: Ah, ahh... (*Diye sırt üstü düşer.*)

Musa: (*Vahşiyane*) Geber! Geber alçak herif, geber!.. Nihayet cezanı buldun. (*Müstehzi*²⁰¹) Tek el işe yaramazmış, tek elden ses çıkmazmış öyle mi!?(*Çılgınca kahkahalarla güler.*)

Mezarcı: (*Koltuğuna 5-6 odun parçası alarak gelir. Hayret ve telaş ile*) Aman, şu herif kim? Buna ne oldu?

Musa: (*Acı kahkaha ile*) İşte sana yeni bir müşteri daha!

Mezarcı: (*Şaşkın*) Ne yaptın? Yahu ne yaptın?

¹⁹⁹Müstehzi: Alay eden, küçümseyen.

²⁰⁰Rovelver: Bir silah markası.

²⁰¹Müstehzi: Alay eden, küçümseyen.

Musa: Başka laf istemez (*Cenazeye işaretle*) Haydi al da şuracıktaki boş mezara göm. (*Tebdil-i tavır ile*) Ama şikâr²⁰², pek yağlı şikâr!.. Sakın, ceplerini unutma!

Mezarıcı: Ah, sen başımızı belaya sokacaksın...

Musa: Haydi, çok söylenme! Şimdiye kadar sen bana emrettin, artık bundan sonra sıra benimdir.

(*Cenazeyi ayağından tutup gösterdiği tarafa çeker, mezarıcı da odun parçalarını bırakarak baş taraftan yakalar. Beraber götürürler.*)

Eşref: (*Onlar çekildiği sırada yaralı kolu ak mendil ile sarılı olarak gelir, ellerini göğsünde çapraz ederek yaralı, mahzun bakışlarla Roza'nın mezarı karşısında dalıp gider. Sonra mezarı tutarak sinirli ve titrek bir sesle*)Roza, Roza! Niçin beni yalnız bıraktın niçin!?

(*Ani bir his ile dönüp etrafa bakar. Cenaze götürülen tarafa gitmek ister. Bu sırada Şeyda, saçları dağınık, solgun ve perişan hâlde yan taraftan karşısına çıkar.*)

Eşref: (*Bir iki adım geri çekilerek*) Kim o?

Şeyda: Ah hain, merhametsiz! Senin burada ne işin? Yoksa yoksa beni mahvetmek için mi geldin?

Eşref: (*Muzdarip*) Şeyda! Emin ol ki...

Şeyda: (*Onun sözünü keserek*) Tanıyorum, ben seni tanıyorum, bahane istemez. Kalbimi nasıl parçaladınsa, vicdanımı da öyle parçala, belki rahatlarım.(*Heyecanlı*) Fakat sen!.. Sen yaşa! Roza ile beraber Mesut ol!

(*Bu hâlde Eşref'e doğru bir kurşun atılır. Her ikisi de şaşırır. Fakat hiç birine değmez.*)

Musa: (*Gülerek, Şeyda'ya*) Hayır, Hayır, yaşayacak sensin, sen!.. Yalnız hainler gebermeli, hainler mahvolmalıdır.

Eşref: Ne istiyorsun yahu, benden ne istiyorsun?

²⁰² Şikâr: Av.

Şeyda: (*İkisinin arasına girer, istihzalı²⁰³ ve mecnunane bir bakışla Musa'ya*) Çılgın herif, sende mi şaşırdın!? Bahtiyarların olmasından, talihsizlerinden yaşamasında ne mana var? İşte mahvolacak benim, ben... Anlıyor musun?

Musa: Aldanıyorsun Şeyda, aldanıyorsun... Çekil, önümüzden çekil!..

Şeyda: Hayır, hayır ben bu intikama razı değilim. Baksana! Burası Hristiyan Mezarlığı... Şu haçları görmüyor musun? Hiç İsa'yı hatırlamıyor musun? İnan ki affetmek intikam almaktan daha müthiştir. (*Bu sırada Roza'nın hayali görünür, tekrar çekilir.*)

Şeyda: Bak, bak, Roza'yı görmüyor musun? İşte o da intikamdan sıkılıyor, o da affetmeni diliyor. (*Kısa bir kahkahadan sonra*) Evet! Düşmanlarını sev! “Eğer bir kimse sağ yanağına vurursa ona diğer yanağını çevir!” Anladın mı? Hiç anlıyor musun!?

(*Alaylı kahkahalarla güler. Eşref'in kolundan tutup iterek*) Haydi efendim, git! Git de rahat yaşa, Roza ile beraber yaşa!..

Musa: Hayır gitmeyecek, gitmeyecek. (*Tekrar tabanca ile nişan almak ister. Bu sırada Rauf ile Mesut bir taraftan, mezarıcıda diğer taraftan çıkar.*)

Rauf: Musa! Musa! Ne yapıyorsun?

Mesut: (*Eşref'in kolundan tutarak*) Bana bak, söyleyecek sözüm var. (*Bir tarafa çekilirler. Musa onları izlemek ister.*)

Mezarıcı: (*Mani olarak*) Dur be, şaşkın herif, hiç ne yaptığını düşünüyor musun? (*Bu sırada birkaç kere ıslık sesi işitilir.*)

Mezarıcı: (*Telaş ile*) Ah, şimdi polisler etrafımızı saracak.

Musa: Fakat yılanı öldürüp de yavrusunu bırakmak sersemlik değil mi ya!?

Mezarıcı: Sus be yahu, çıldırıyor musun? Beri gel seninle işimiz var. (*Musa'yı bir tarafa çeker.*)

Rauf: (*Şeyda'ya*) Peki, kalpağını nerde bıraktın?

Şeyda: (*Acı tebessümle*) Rüzgârın hoşuna gitti de, alıp götürdü...

²⁰³İstihza: Gizli veya ince alay.

Rauf: Gece geçiyor, artık gidelim.

Şeyda: Hayır, siz gidiniz, bence burası daha iyi... *(Mezarlara işaretler)* Çünkü bunlar, bu cesetler, bu duygusuz biçareler, size nispetle daha samimi, daha munis... Hem de bunlar, sizler gibi yalancı, hain değiller; Hile ve şeytanlık bilmezler.

Rauf: *(Müteessir ve merhametli)* Şeyda! Şeyda!

Mesut: *(Gelerek)* Daha ne bekliyorsunuz? Haydi gidelim.

(Bu sırada Roza'nın hayali tekrar Şeyda'ya görünür.)

Şeyda: Ah gidiyor, Roza gidiyor. İşte sizin ölmüş bildiğiniz afet mezarları dolaşıyor. Sevgilisini arıyor, Eşref'i arıyor.

(Rauf ile Mesut şaşkın, müteessir bir tavır ile bakışır. Roza'nın hayali, gözleri yere dikilmiş şekilde birkaç adım yürür. Sonra birden bire dönerek ezici ve keskin bir bakışla Şeyda'yı süzmeye başlar.)

Şeyda: Roza, Roza! Allah aşkına beni rahat bırak!

Rauf: Şeyda! Niçin kendine acımıyorsun? Niçin kendini üzüyorsun? *(Roza'nın hayali munis²⁰⁴ ve efsunkâr bir tebessümle çekilip gider.)*

Şeyda: *(Sabırsız)* Ah, bana darıldın mı? Aman! Nereye gidiyorsun?

(Yaralı bir feryat ile) Roza! Roza!..(Süratli adımlarla hayale doğru ilerler, arkadaşları da kendini izler. Bu sırada iki polis, ellerinde silahla koşarak gelir.)

Birinci Polis: Hey! Ne kaçırıyorsunuz?

İkinci Polis: Kımıldama, dur! *(Her üçü durduğu yerde donakalır. Polisler, derhâl üçünün de ellerini kelepçeler.)*

Birinci Polis: *(Parmağı ile işaret ederek, amirine)* Haydi, arş ileri!

İkinci Polis: Doğru, karakola!

Rauf: Efendim bizde silah yok...

²⁰⁴ Munis: Cana yakın, sevimli.

Mesut: *(Ceplerini, koltuklarını göstererek) İşte, bakabilirsiniz.*

Birinci Polis: Söylenip durmak fazla...

İkinci Polis: Haydi karakola!..*(Musa ile mezarcı da eli bağlı olarak diğer taraftan iki polisle beraber gelir. Hepsi çekilip giderler.)*

Perde

3.2.6. Beşinci Perde

Üst katta hapishaneye mahsus büyükçe bir oda... Odanın bir kapısı, üç dört ufak penceresi var. Rauf ile Mesut bir tarafta yatıyor, Şeyda ise deniz tarafında önünde öksürüp iniliyor. Her üçü tutsak kıyafetindedir. Lambanın donuk ve kasvetli ışığı mart sabahına karşı gittikçe sönük ve ölgün bir tavır alır. Şeyda'nın solgun çehresi, dağınık saçları acınacak bir hâl arz eder.

Şeyda: *(Sayıklar)* Bırakınız, bırakınız!... Ah benden ne istiyorsunuz!? *(Dönerek)*. Of... *(Sinirli ve dargın)*. Hayır, hayır, heyhat! Heyhat!...

Rauf: Zavallı, zavallı çocuk!

Mesut: Ya, ya... Mahkûmluk felakettir.

Rauf: *(Kalkıp oturur)*. Evet felaket, hem de en dehşetli bir felaket!..

Mesut: *(Kalkar, bir iki yudum su içerek)* Allah hapishane müdürünün belasını versin. Ben böyle kaba ruhlu, merhametsiz adam görmedim. Bir mahkûm bugün hastalandı mı, yarın onu hastaneye alırlar. Hâlbuki Şeyda bir aydır can çekişiyor da kimsenin umurunda değil.

Rauf: Merak etme, bugün şüphesiz alıp götürecekler, çünkü doktor söz vermişti.

Mesut: Duy da inanma!... Öyle tatlı sözler pek çok, fakat amel yok, netice yok; hani? Bir zaman sen de kâhinlik ediyordun, "Bizi dört günlüğüne hapsettiler." diyordun, ne oldu? O sözler ne oldu? Şimdi dokuz aydır burada yatıyoruz da kurtulma ümidi yok.

Rauf: Hiç telaş etme! Her nasıl olsa iki üç gün sonra çıkarız.

Mesut: *(İstihza²⁰⁵ kahkahalarla)* Evet, iki-üç gün sonra!?

Rauf: Yahu! Bir düşünmeli ki işin evvelinde mezarıcı ile Musa'yı bizden ayırdılar, hem de aşağı katta kasvetli ve karanlık bir bodruma yerleştirdiler. Demek ki biz cinayette pek de sorumlu değiliz.

Mesut: Hep hülya, efendim, hep hülya!..

²⁰⁵İstihza: Gizli veya ince alay.

Rauf: Evet, hülya, sağlık olursa iki gün sonra anlarsın.

Mesut:(*İtimatsız.*) Bakalım!

Rauf: Hele tuhaf bir haber var ki, sen değil hatta ben kendim de inanmıyorum. Söylenen sözler doğru çıkarsa, yalnız biz değil, bütün millet, bütün memleket kurtulmuş olur.

Mesut:(*Mütebessim*) O neymiş acaba!?

Rauf: Büyük ve dehşetli bir inkılâp, memleketi alt üst edecek bir inkılâp.

Mesut: Evet, rüyan fena rüya değil. (*Yorgun bir hâlde yatağına uzanır.*)

Rauf:(*Sevinçle*) Aman rüya dedin de iyi aklıma geldi. Şimdi gözlerimi kapatmıştım, bir de ne göreyim, damın üzeri yarıldı, gökten nurani bir zat indi. Onun bir işaretiyle, şu büyük duvar havaya kalktı; derhâl uçümüz de kuş gibi kanatlanıp uçmaya başladık. Fakat ikimiz yüksek bir dağ üzerine indik. Şeyda ise uçtukça uçtu, yükseldikçe yükseldi. Nihayet bulutlara kavuşarak tamamen kayboldu.

(*Mesut'un yanına uzanıverir.*)

Mesut:(*Uzanmış bir hâlde*) Allah'ını seversen, şu rüyaları bırak da azıcık rahatlayayım, bu gece gözüme uyku girmiyor.

(*Bu vakitte Şeyda'nın yanındaki pencere parmak ucu ile vurularak "Şeyda! Şeyda!.." diye Roza'nın sesi işitilir.*)

Şeyda: Hayır, hayır, gelmem. Git Allah aşkına, git!

(*Tekrar pencereye vurularak* Şeyda! Şeyda! (*Diye az önceki ses işitilir.*)

Şeyda: Ne istiyorsun? Ah, benden ne istiyorsun?

(*Üzgün bir hâlde kalkıp oturur. Pencereyi açarak bir vakit alık alık dışarıya baktıktan sonra* Roza! Roza! Nereye gittin? Niçin geldin de niçin gittin? Ah, niçin bana rahat vermiyorsun? Kahrolmuş bu zavallıdan ne istiyorsun?

(*Roza'nın hayali yaldızlı nurlar içinde, melek kıyafetinde olarak görünür. Süzgün ve munis bakışlarla Şeyda'ya doğru ilerler.*)

Şeyda: *(Dönüp bakınca)* Ah, rüya mı görüyorum?

Roza: *(Nevazişle²⁰⁶)* Şeyda!

Şeyda: *(Hayretle)* Aman ya Rabbi!

Roza: *(Hasretle)* Şeyda!

Şeyda: Ah, ne istiyorsun?

Roza: *(Tebessümle)* Şeyda!

Şeyda: *(Dargın)* Roza, Roza! Allah aşkına, git!

(Bu hâlde kahraman simalı, durgun bakışlı kara giyimli bir melek gelir.)

Roza: Şeyda! Beni unuttun mu?

Şeyda: *(İç çekerek, sinirli)* Hayır, hayır, sana perestiş²⁰⁷ ettiğim günleri, sana sarıldığım dakikaları henüz unutmadım. İlk aşkımızla süzülen bakışlarımızı, o masumane tebessümlerini hâlâ hatırlıyorum. Lakin off!.. Beni atmış olan vefasız Roza'yı, o merhametsiz afeti bir daha hatırlamak, bir daha görmek istemem.

Kara Giyimli Melek: Ben, benim müsterih ol!.. Ben şuyum ki bütün ağlayan gözler, yaralı gönüller, bütün ıstıraplar ve heyecanlar hep benim sayemde rahat bulur, hep benimle müteselli olur.

Şeyda: *(Onun durgun ve manalı bakışlarından sarsılarak)* Of, aman ya Rabbi!

Kara Giyimli Melek: *(Mütebessim)* Şeyda! Sen bahtiyarsın. Evet, şimdi bahtiyarsın.

Şeyda: Hayır... Hayır... Ben hiçbir teselli istemem. *(Telaşla)* Ah, o munis çehren ne kadar nevazişkâr²⁰⁸ ise, derin ve durgun bakışların da bir o kadar korkunçtur.

Kara Giyimli Melek: Korkma, hiç korkma! Ben seni sıkmak için değil, yalnız gönlünü almak, acılarını unutturmak için geldim. *(Yüzüklü parmağını gösterir.)* İşte bu elmas yüzüğü görüyor musun? Ebedî bir nişan olmak üzere Roza'ya takdim ediyorum, senin

²⁰⁶ Nevaziş: İltifat, gönül alma.

²⁰⁷ Perestiş: Delicesine sevme, tapınma, hayran olma.

²⁰⁸ Nevaziş: İltifat, gönül alma.

tarafından takdim ediyorum. İşte bu kırık gönüllerinizi birleştirir, küskün ruhlarınızı barıştırır.

Şeyda: *(Roza'yı işaret ederek)* Hayır, ben ona inanmıyorum, ah, inanmak istemiyorum.

Kara Giyimli Melek: Emin ol, Şeyda, emin ol! Bundan sonra hiçbir mani, hiçbir kuvvet sizi birbirinizden ayıramaz. *(Açık pencereye işaret ederek)*. Baksana! İşte bu ilahi aşkı yıldızlar da alkışlıyor, melekler de onaylıyor.

Şeyda: *(Bakar, son derece hayret ve sevinçle)* Aman ya Rabbi! O ince bulutların tokuşması, şu parlak yıldızların alkışlaması ne güzel!.. Ah o rengârenk kuşlar, şu al kanatlı melekler nasıl da oynuyor, nasıl da uçuyor!..

(Bu sırada Roza'nın hayaliyle kara giysili melek hemen kaybolur.)

Rauf: *(Gözlerini ovuşturarak yerinden kalkar. Şeyda'yı bu hâlde görünce telaş ve merhametle)* Aman, ne yapıyorsun?

Şeyda: Of... Şu güzel manzara ne kadar latif, ne kadar ulvi... *(Dönüp Rauf'u yanında görünce)* Ah, onlar ne oldu? Onlar nereye gitti?

Rauf: *(Hayretle)* Kimi arıyorsun?

Şeyda: *(Sabırsızlıkla)* Allah aşkına, onlar ne oldu?

Rauf: Kimi soruyorsun?

Şeyda: *(Sinirli)* Roza!.. Ah merhametsiz melek!..

Rauf: *(Şeyda'nın açmış olduğu pencereyi kapayarak)* Hiç olur şey mi ya!? Sen nihayet kendini harap edeceksin.

(Yatar. Bu sırada komşu odadan yaralı bir ahenkle deşti makamı üzerinde söylenen aşağıdaki şarkıyı işittiler.)

İlahi, kararsızım, kararsızım

Yanar ruhum, bazenaşkvarım;

Vuruldum bir vefasız işvekâra,

Esirim ben, esir-i aşk-ı yârım..

(Bu sırada Kara Giyimli Melek tekrar görünür.)

Şeyda: Of, bu ses sanki benim ruhumu terennüm ediyor.(Onu görünce) Ah, yine mi geldin?

Kara giyimli melek: Evet, geldim de beraber gidelim.

Şeyda: Peki nereye gideceğiz?

Kara giyimli melek: Başka âlemlere, daha yükseklere.

Şeyda: Hayır ben yalnız, yalnız Roza'yı istiyorum.

Kara giyimli melek: (Roza'nın görünmekte olan duvaklı hayalini işaret ederek) İşte, geliyor, hem de gelin duvağında...

Şeyda: Of, gel, gel de beraber gidelim.

Kara giyimli melek: (Roza'nın göğsünü süslemekte olan gülü Şeyda'ya uzatarak) İşte cennet fidanlarından derilmiş bir gülce... Al da kokla, bak, ne kadar güzel kokuyor.

Şeyda:(Müteredit) Ah, hayır, hayır...

Roza: Reddetme, al!

Şeyda: Roza, Roza! Şu munis çehre gönlüme dehşet veriyor. Onun gözlerine asla inanmıyorum, sanki o beni senden ayırmak istiyor.

Kara giyimli melek:(Manalı bir tebessümden sonra) Evet, ben çok anaları yavrusuz, çok yavruları, anasız koydum. Bir düğün, yas olursa benim elimde olur. Bir memleket padişahsız kalırsa, yine sebep benim. Evet, birçoklarını eşinden ayırdım. Çok âşıkları sevgilisine hasret koydum. Lakin lakin sizi ayırmak değil, bilakis ebedî bir aşkla, sönmez bir muhabbetle kavuşturmak isterim.

Roza: Şeyda! Bütün saadet ve felaket onun elinde... O, latife bilmez, hem de her sözü değişmez bir kanundur.

Şeyda:(Şaşkın ve sarsılmış bir hâlde) Roza, Roza! Ah fakat, heyhat!..

Roza: Merak etme, hiç merak etme!..

Kara giyimli melek: (*Gülü Şeyda'nın burnuna tutarak*). İşte bak, ne mükedder çiçek! Ne güzel koku!

Şeyda: (*Kokladıktan sonra, azıcık arka tarafa mail olarak*) Of... Evet...

Kara giyimli melek:(*Biraz yaklaşıarak*) İşte görüyor musun? Ne kadar sevimli, ne kadar ruh aşına!..

Şeyda: (*Bir daha koklar, derece derece arkaya meylederek sönük ve titrek bir sesle*)

Evet, pek latif, pek güzel... Lakin, lakin (*Müsterih ve bitap*) Roza!.. Roza!..

(*Roza 'ya doğru kollarını açarak arkası üstü düşer, ruhunu teslim eder. Bu sırada hapishane saati bir kilise çanı gibi vurmaya başlar. Sabah olur.*)

Rauf: Haydi, Mesut, kalk!

(*Her ikisi acele giyinip hazırlanır.*)

Mesut: Artık yatıp kalkmaktan usandık, Allah Şeyda'ya insaf versin.

Rauf: Meyus olma azizim, meyus şeytandır. Bir gün gelir ki şu karanlık perdeler kalkar. Zalimler

müstebidler²⁰⁹ hodkâm sermayedarlar, hep ektiklerini biçerler, hep intikam şerbetini içerler.

(*Bu sırada uzaktan Marselyoz'u andırır gürültülü ve heyecanlı bir ahenkle aşağıdaki marş işitilir. Her ikisi de son derece hayretle pencereyi açıp dinlerler.*)

Marş

Arkadaş! Elverir bunca zillet,

Bunca gaflet yeter, kalk, uyan!

Yok olup gitti zulmü felaket,

Artık fırsat! Güzel bir zaman...

²⁰⁹Müstebid: Zorba.

Çok ezildim yeter, haydi doğrul, er ol!

Hak senindir bu gün, arkadaş! Hazır ol!

Hak senin çünkü zahmet senin...

Güç senin, emek gayret senin...

Rauf: İşte inkılâp marşı, inkılâp nağmesi! Of, nihayet istibdat heykeli devrildi. Rusya Çarlığı mahvoldu, kara bulutlar çekildi.

Mesut: Evet, bu da başka bir hülya, bu da başka bir rüya!

Rauf: Yahu! Çok geçmez, sen güneşi de inkâr edersin, hatta öz varlığına da inanmazsın.

(Dışarıda gürültülü sesler işittiler.)

Kara Musa: *(Şiddetle kapıyı açar)* Arkadaşlar artık zincirler kırıldı, hak yerini buldu. İşte saadet güneşi parlıyor, hürriyet perisi gülümsüyor. İşte bugün mazlumlara için şerefli bir bayram, zalimler için korkunç bir intikam günüdür.

(Şeyda'ya yaklaşıp) Şeyda!.. Şeyda!..

(Kolundan tutup kaldırmak ister, hareketsiz bir hâlde yanına düştüğünü görünce hayretle)

Ah, ölmüş... Şeyda... Şeyda...

(Acı bir feryat ile kucaklar).

Perde

SONUÇ

Hüseyn Cavid'in *Uçurum* ve *Şeyda* piyesleri, Azerbaycan'da yenileşme hareketlerinin hızlandığı bir dönemde kaleme alınmış ve bu yenileşme ve değişim çabalarına bir katkı olarak sunulmuştur. Bu eserler, yirminci yüzyıl başlarındaki Azerbaycan'ın gerçek hayatıyla sıkı bir ilişki içerisindedir. Piyeler için seçilen karakter ve tiplerden ele alınan sosyal meselelere kadar hemen her konuda gerçek hayatın izlerini bulmak mümkündür. Eserler, zaman ve mekân unsurları çok açık bir şekilde ifade edilmemekle birlikte, dönem ve coğrafyanın izlerini taşımaktadır.

Piyeste Batı kültürü, Türk kültürü ve bu iki kültürden çıkartılacak bir sentez söz konusudur. Bu çerçevede, Batı kültürünü ve hayatını sorgulamadan benimsemenin yol açacağı sonuçlar, olay örgüsünde dramatik bir üslûpla ortaya konulmuştur. Cavid, toplumsal gelişime yönelik düşüncelerini ortaya koyarken, onun, şiire, sanata ve özellikle tiyatro anlayışına getirdiği yenilikler de büyüktür. “Medenileşmek” düşüncesi yerine “başkasından olmak” anlayışının temsil ettiği bu karakterler kültürel ve ahlâkî bunalımlara yol açar. Erol Güngör “başkasından olmak” tabirinin göstergelerini şu cümlesiyle açıklar: “Bir kültürden öbürüne en kolay ve kısa zamanda intikal eden unsurlar iletişimi en kolay olanlardır. En kolay iletilenler ise doğrudan doğruya idrak edilen nesneler yani maddî unsurlar ve davranışlardır.” (Güngör, 1980: 12). Benzer bir ifadeyle Ercüment Kuran da Batıyı taklit etmekten bahsederek Batılılaşma yolunda sapma olarak görünen bu olguyu şu sözlerle açıklar: Bu sapma “Bugün de olduğu gibi, Avrupalıyı kıyafetiyle, âdetleriyle taklit etmek ve ona benzemeye çalışmaktır.” (Kuran, 1997: 139). Bu değişim menfi yönde olduğundan bilimsel anlayışa uygun değildir.. Uzun zamandan beri devam eden Batılılaşma çabalarını, çeşitli yönleriyle inceleyen Dr. Nihayet Arslan, bu sorunu “Kültür ikileminin yarattığı dramatik olgular” (Arslan, 2003: 88) olarak yorumlar. Bu çerçevede Doğu-Batı kültür buluşmasında ortaya çıkan bireysel faciaların Doğu aleyhine toplumsal bir faciaya dönüşümünün kaygısını apaçık göstermektedir. Bir başka ifadeyle, “buluşma” çatışmaya ve toplumsal huzursuzluğa yol açmaktadır.

Cavid, Batılılaşma olgusunun istikametini ve sonuçlarını ana hatlarıyla ortaya koyduktan sonra, Türk dünyası için bir tehdit olarak algıladığı bu doğal kültürel asimilasyona engel olacak düşünceler geliştirmeye çalışır. Piyeste coşku ve duygusallığı

somut ve gerçek olaylarla birleştirmesini bilir. *Cavid*, yalnızca görkemli tasvir vasıtalarını kullanarak fikirlerini açıklama yoluna gitmez, o, olayları çoğu zaman realist bir bakışla da yorumlamaya gayret eder. Piyeste, Bizans'ın entrikacı ve karanlık ruhunun Boğaz'da hâlâ yaşıyor olarak nitelendirilmesi ve bu durumdan esefle bahsedilmesi, *Cavid*'in İstanbul aristokratlarından duyduğu memnuniyetsizliği ifade etmeye yönelik emarelerdir.

Piyeste Batı kültürü ve uygarlığına alternatif olarak takdim edilen Doğu kültürü, Türk dünyası ve İslâm dünyasına ait değerler vasıtasıyla tasvir edilir. Bu tasvirlerde toplumsal yönelmenin Doğuya yapılması arzusu açıkça görülmekte ve Türk insanının Doğu kültürüyle huzur bulacağı düşüncesi ortaya konulmaktadır.

Eserlerdeki şahıslar genel olarak klasik şark toplumlarına özellikle Azerbaycan coğrafyasına mahsus şahıslardır. Seçilen kahramanlar epik karakterli ideal tiplere benzemez. Piyeslerde öne çıkan karakterler geleneksel toplum yapılarındaki seçkin şahsiyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu seçkin şahsiyetler Celal Bey yahut Eşref Bey gibi sosyokültürel yönü ağır basan karakterler veya Uluğ Bey, Ekrem Bey gibi kısmen şehirli milliyetçi karakterler olarak piyeste görünür. Bu karakterler içinde sosyal statü bakımından farklı konumda olan Eşref Bey ise bir entelektüel olarak daha farklı bir sosyal tabakanın temsilcisidir. Şeyda karakteri temsil itibarıyla ezilmeye sömürüye karşı mücadele verir.

Kadın karakterlerin; eserin ruhuna uygun olarak, doğu toplumlarındaki kadının insan olarak yeniden şekillenmesi adına başrol oyuncusu veya başrol oyuncusunun çok yakınındaki başkarakterlerden biri olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Ve her defasında bu kadın karakterler; her zaman olduğu gibi, erkeklerin kendi dünyalarında şekillendirdikleri kaba ve içgüdüsel davranışlarına karşı bir zafer kazanmakta veya üstün gelmektedir. Kendi felsefesine farklı zihniyeti temsil eden erkek tiplerini yaratan yazar; onları açgözlü, cimri, kadınlar tarafından kolayca aldatılabilen kadın düşkünü olarak göstermektedir.

Azerbaycan'da maarifçi realizm akımının bir temsilcisi olarak görülen *Hüseyn Cavid*, incelememizin konusunu oluşturan iki piyesinde de realist bir yaklaşımla sosyal meseleler ele alınmış daha çok da hak-hukuk meselelerini ve çarpık batılılaşma kavramının üzerinde durmuştur. Her iki piyesin de müşterek noktası kadının toplum içinde itibarlı bir

konuma getirilmesi gerekliliğinin vurgulanmış olmasıdır. Yazarın ısrarla kadın hürriyeti ve işçi hakları meselelerini vurgulaması dönemin ceditçi aydınlarının genel tavrıyla da paralellik gösterir.

Piyeslerde özentilik, sefahat düşkünü bir yaşam ve işçi hayatlarının zorluğu Meselesinden başka farklı alanlarda sosyal tenkitler görmek de mümkündür. Özellikle *Uçurum* piyesi toplumun sözde aydın, entelektüel kesimine yönelik şiddetli eleştiriler içermektedir. Bazı karakterlerin bulundukları konumlarıyla bağdaşmayan hafif davranışlar sergilemesi, piyeslerdeki sosyal tenkidin bir başka görünüşüdür. Sosyal düzensizlikten yeni bir nizama doğru ilerleme kaygısı taşıyan bu eleştiriler yazarın, kendi toplumunun aksayan taraflarını iyi tahlil ettiğini, bu sancıyla verdiği eserlerinde halka “faydalı olma” amacı güttüğünü biliyoruz.

Yaptığımız çalışmada *Uçurum* piyesinin 1926; *Şeyda* piyesinin ise 1920 yılındaki Arap harfleriyle basılan nüshaları kullanıldı. Bu nüshalardaki ifade ve gramer farklılıkları dipnotlarda belirtildi. Buradan çıkan neticeye göre *Cavid*’in henüz hayatta bulunduğu sırada yapılan eserlerin bu baskılarında dil özellikleri, İstanbul Türkçesinin dil özellikleriyle oldukça yakınlık göstermektedir. Ortak Türkçe yaratma idealine sahip öncü edebiyatçılarından biri olan *Hüseyin Cavid*, bütün Türk dünyasının birbiriyle kolay anlaşabilmesi için Türk lehçelerinden ortak bir edebî Türkçe oluşturma gayreti içindedir ve *Uçurum* ve *Şeyda* adlı piyesleri de bunun güzel örneklerindendir.

Onun felsefeyi ve tarihî faciaları, aile yaşam tarzını konu edinen eserleri üslup, yazı edası, biçim yeniliği bakımından Azerbaycan tiyatro sanatında yeni bir merhalenin oluşumunu sağlamış, Millî tiyatronun gelişimini etkilemiştir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Y.(1999). *Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük*, İstanbul: Beşir.
- Akyüz, K. (2001). *Namık Kemal, Gülnihal*. Ankara: M.E.B. Yayınları.
- Akpınar, Y. (1994) *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Akpınar, Y. (1997). *Azerin Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, Cilt:1.
- Azerbaycan Milli Ensiklopediyası* (2007). (Azerbaycan Tiyatrosu ve H.Cavid), Bakı: Elmi Merkezi, 802–817.
- Azebaycan Sovet Ensiklopediyası*, (1987). Cilt X, Bakı.
- Ahundov, Ağamusa,(2005). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti*, Bakı: Elm Neşriyatı.
- Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası, (2008). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti,Nesimi Adına Dilçilik İnstitutu*, Bakı: Şerg-Qerb, 4 cilt.
- Bekki, S. Erdem, M.D., Yavuz, S., Gürlek, M., Dost, A. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi Bibliyografyası*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Cavid, Turan, (1963). *Hüseyn Cavid/Pyesler*, Bakı: Azerbaycan Dövlət Neşriyatı.
- Cavid, Turan, (2005). *Hüseyn Cavid 1882–1941, Eserleri*, Lider Neşriyat, Cilt II.
- Caferoğlu, A. (1964). Azerbaycan’da Maarif Hareketleri, *Türk Kültürü Dergisi*, 18(131–136).
- Cebrayılbeyle, C. (1982). *Derin Düşünceli İnsan, Cavid’i Hatırlarken*, Bakı: Genclik Yayınları.
- Cavid, M.(1982). *Cavid’i Hatırlarken*, Bakı: Genclik Yayınları.
- Ceferov, M. C. (1960). *Hüseyn Cavid, Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, Cilt II, Bakı.
- Celal, Mir, (2004). *Azerbaycan’da Edebi Mektepler*, Mütellimov T. (Editör), Bakı.
- D’Encausse, HeleneCarrere, (1984). *Parçalanmış İmparatorluk*, Nezih Uzel (Çeviren), İstanbul.
- Ehmedov, T. (1987). Azerbaycan Sovet Yazıcıları, Bakı.
- Ercilasun, A. B. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A.B. (1992). *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (1981). *Azerî Türkçesi*, İstanbul.

- Gedikli, Y.(1987, Kasım). Azerbaycan Edebiyatında İstanbul, Hüseyin Cavid Rasizade, Türk Yurdu Dergisi, *Edebiyat Dergisi*, 169.
- Gemalmaz, E. (1986). *Çağdaş Azerbaycan Türkçesi Metinleri Antolojisi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 21–26.
- Gökmen, M. (1948). *Tiyatro Tahlilleri*, Ankara: Son Havadis Matbaası,
- Hacıyeva, M. (1994). *XX. Asır Azerbaycan Edebiyatı*, Samsun.
- Heşimli, H. (2009). *Azerbaycan Edebi Muhiti ve Türk Dünyası*, Bakı.
- Kaplan, M. (2004- 11). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2012). *Hikâye Tahlilleri*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kaplan, M. (1995). *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet Eser*, İstanbul: Dergâh Yayınları,
- Karayev, Y. (1999). *Belli Başlı Dönemleri ve Zirve Şahsiyetleriyle Azerbaycan*.
- Kemal, N. (2004). *Vatan Yahut Silistre, Kara Bela*, Tayfun Ergültekin (Uyarlayan), İzmir: İlyâ Yayınevi.
- Kırzioğlu, B. (2001). *Azerbaycan'ın Ünlü Şair-Dram Yazarı Rasizade Hüseyin Cavid ve İki Şiiri, Yavuz Akpınar* (Hazırlayan) *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi*, (16).
- Makas, Z. (1990). *Azerbaycan Dramaları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 223- 277
- Öztürk, N. (1994, Kasım.), XX. Yüzyıl Azerbaycan Türk Edebiyatında Millî Romantizmin Büyük Temsilcisi Şair ve Dramaturg H.Cavid Rasizade'nin Hayatı, Eserleri ve Sanatı Üzerine, *Güldeste İlmi Edebi Kültürel Dergi*, 2.
- Rüstemhanlı, S. *Türk Cumhuriyetlerinde Ortak Dile Değil Ünsiyet Diline İhtiyaç Var*, röportaj, <http://turkoloji.cu.edu.tr/adresinden> 18 Eylül 2014'te alınmıştır.
- Sevinçli, Efdal, (1991), Namık Kemal ve Tiyatro, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, (2).
- Şaik, Abdulla, (1982). *Hüseyin Cavid, Cavid'i Hatırlarken*, Bakı: Genclik Yayınları.
- Şerif, Aziz, (1982). *Hüseyin Cavid, Cavid'i Hatırlarken*, Bakı: Genclik Yayınları.
- Sultanlı, E. (1971). *Megaleler*, Bakı: Azerbaycan Dövlət Neşriyatı.
- Tehmasib, R.(1982). *Dostluğumuz, Cavid'i Hatırlarken*, Bakı: Genclik Yayınları.
- Tekiner, S.(1988). *Azerbaycan'ın Mağdur Ünlü Şair ve Dramaturgu Hüseyin Cavid, Türk Dünyası Araştırmaları*, (54), 97-116,
- Turan, Azer, (2007), *Hüseyin Cavid Yaratıcılığının Edebi İlmi Tarihi Mefkurevi ve Dini Kaynakları*, Bakı: Vektor Neşir Evi.

- Türkecul, M. H.(1963). *Azerbaycanlı Türk Şairi Hüseyin Cavid, Doğumunun 80.Yılı Münasebetiyle*, İstanbul: Azerbaycan Gençlik Derneği Yayınları.
- Türk Dünyası Ortak Edebiyatı ve Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, (2004). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Güzel H. C., Çiçek, K. Koca, S. (2012). *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları. 19, 262–273.
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, (1993), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 1, 174–179.
- Türk Dünyası El Kitabı*, (1998), Ankara: TKAE Yayınları. Cilt: 4,
- Türkeş, Ö. (2011). *Sınıf İlişkileri Sureti Soldurulmuş Bir Resim mi?*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Uygur, E. (2010). Azerbaycan Matbuatında Füyuzat Dergisi, *AÜ Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 158.
- Uygur, E. (2004). *Hüseyin Cavid Edebi Faaliyetleri ve Topal Teymur Piyesi*, Buluş Tasarım Matbaa, Ankara.
- Uzun, E. (1998). *Hüseyin Cavid ve Türkiye Edebiyatı*, Güneş Neşriyat, Bakı.
- Vurgun, S., Cavid, H., İbrahimov, M., Hüseyin C., Dadaşzade, M.A. (1960). *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*, C.II. 859- 887.
- Yavuz, K., Ülgen, E. (2008). *Örneklerle XX. Asır Azerbaycan Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- XX. Asır Azerbaycan Edebiyatı Tarihi, Hüseyin Cavid*, 52–63.

İNTERNET KAYNAKLARI

- İnternet:http://www.academia.edu/Hüseyin_Cavid_Uçurum_Piyesinde_Doğu_Batı_Kültürlerinin_Tasviri, adresinden 15 Nisan 2014‘te alınmıştır.
- İnternet:http://www.acikogretimedebiyat.com/8-dönem/türk_tiyatrosu/570-türk-tiyatrosu/-ders-kitabının-tamamı.html adresinden 13 Mayıs 2014‘te alınmıştır.
- Şener, S., *Tiyatro Eserlerimizde Kadın İmajı*, Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1242/14183.pdf> adresinden 13 Mayıs 2014‘te alınmıştır.
- İnternet: www.devletarsivleri.gov.tr adresinden 13 Temmuz 2014‘te alınmıştır.
- Vatan Kavramının Türk Tiyatro Edebiyatındaki Seyri Üzerine Bir İnceleme*, Web: <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunitaed/article/view/1020001963> adresinden 12 Mayıs 2014‘te alınmıştır.

İnternet: http://www.tekederigisi.com/Makaleler/447175914_12vahapözer.pdf adresinden 18 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: <http://libertedownload.com/LD/arsiv/34/22-Polat-Tuncer.pdf> adresinden 27 Ağustos 2014'te alınmıştır.

İnternet: <http://www.ortadogugazetesi.net/makale.php?id=18274> adresinden 13 Ekim 2014'te alınmıştır.

İnternet: www.ziyagokalp.com adresinden 13 Aralık 2014'te alınmıştır.

EKLER

EK-1. Uçurum

حسین جاوید

آزاد ایمان اربابستان

روزِ سیوروم

فاجعہ - 4 پردہ

1 - 5 بک

آذر نشر

ماکو - 1926

اشخاص.

- جلال - حساس، اوزون ساچلى بىر رسام.
 گووهرچىن - جلالىڭ خرمى...
 اولوغ بك - گووهرچىنىڭ باباسى.
 يىلدىرىم - گووهرچىنىڭ قارداشى... اوزون ساچلى اورتا بويلا
 گوزەل بىر طايە.
 آيدەمىر - اولوغ بەگىڭ كۆي ايشلەرىنە باقان قارا ساقاللا
 بىر شىخس... أسكى قياقدە.
 اكرم - پرىشان ساچلى، متفكر بىر گەنج... (جلال ايا
 يىلدىرمەن بىر قاچ ياش بوپك).
 آنزەل - گەنج، فوق العادە گوزەل و عشودكار بىر فرانسىز
 قىزى.
 ئەدمون - اورتا ياشلى سولوق چەرەلى بىر فرانسىز.
 خەدمەتچى - طايە و خەدمەتچى قىز...

I - پرده

استانبولدا جلاله مخصوص ئەلە کتیر یقلە تنویر اید یامیش - بویوا
 بیر کتبخانه... دیوارلار بیر چوق ده گهرلی لوحه‌لەر، تاریخی
 رسم‌لەرله سوسلەنمیش ماسا اوزده‌رینده بیر تاقیم مجموعه‌لەر، کتابلار
 هیکلجیکلەر و بیر قافا تاسی گورونور. اطرافدا ره‌نگاره‌نک گلا
 دمثله‌ری گوزه چاربار. کتبخانه‌نیک ده گیزه باقار ایکی - اوچ پنجه‌ره‌سی
 ایکی قاپیسی واردیر. قاپیلاردان بیر صوفایا دیگر صالونا آچیلیر
 پرده آچیلدقدا گووه‌رجین - ساچلاری گه‌لیشی گوزهل بوزونه
 داغیلیمیش اولدوغو حالدا - ده‌گیزی تماشایه‌دالار، سوکرا حزین
 و تیره‌ک بیر آهنگله آشاغیدا کی شرقی بی سویلەر.

عشق آتشی جان یاقیور،

یور کده‌ن قانلار آقیور،

طالع بانا یان باقیور

هم گولومسهر - هم آغلاریم.

گوگول هه‌پ سیزلار، هه‌پ اینلەر،

خزان فریادینی دینلەر،

آیلدیقجا گه‌چهن گونلەر،

هم گولومسهر - هم آغلاریم.

ههر صفاده جفا بولدوم،

آچمادان ساراردیم، سولدوم،

سربست ایکن اسیر ازلدوم،

هم گولومسهر - هم آغلاریم.

— 6 —

جلال

— (گەلەرەك)

گووهرچين. گووهرچين، گوزەل گووهرچين!

بو كۈسگۈن باقىشلار نىچىن؟ آھ نىچىن؟

سۈيەلە نەدەن سولموش نېنە ياناقلار؟

نىچىن! نىچىن گۈلەمەز اوڭل دوداقلار.

گووهرچين جلال! ھېچ سورما اوف، مەخو اولدۇم آرتىق...

خاير - خاير چە كېلەمەز بو آيرىلىق.

لاكىن دوشون، جىسمائىز بىلىسام دە بەن

گوگۈل بىر آن آيرى ياشارمى سەندەن؟

دائىم سەنىڭلە دېر فەكرىم، خىالىم،

سەنىڭلە دېر ھەپ امىدىم اقبالىم.

بوتون بەئلىگىمىڭ فۇقىندە يالگىز

پارلار، دورور آل قاناتلى بىر يىلدىز؛

ايشە او يىلدىز سەوگىلىم ھەپ سەنىڭ

سەنىڭ عشقىڭدېر نازىن گووهرچين!

گووهرچين ھنوز ايلك ئوبۇشلەرىڭ سىجاقلىنى

دوداقلارېمدان گىتەمەدەن شو قاينى.

شو آيرىلىق قاينىسى بەك آمانسىز...

خاير ھەپ خىالدىر او عشق، او يىلدىز.

(ماسا ئۈزەرىندە آچىلمىش اوراق بىر چاتايا بىر قاچ

كتاب قوياراق)

جلال

گووهرچين، گووهرچين، ايتان نە ايتەم،

نەردە بولونسام بەن، نە بولدا گىتەم،

اصلا تاپىندىغىم مەلئكەدەن دونمەم.

سەندەن باشقا بىر كىمىسە بى دوشونمەم.

(بو سىراپە يىلدىرىم داخل اولور)

— 7 —

يېلىدېرىم گۈۋەزچىن، بو نە حال؟
گۈۋەزچىن سورما قارداشىم!
يېلىدېرىم نە اولموش!
گۈۋەزچىن آھ بىلمەم، ھەپ شاشىر مىشىم.
يېلىدېرىم او قومرال ساچلار، او چاتلامىش قاشلار،
او دالغىن گۈزلەر، او ئۈزگۈن باقىشلار،
سانا بەك باشقا بىر لطافت وىرمىش،
اينان كىم گۈرۈرسە ايلەر پرستىش.
جلال كىمى رسام اولسايدىم ھەمەن،
شو لوحەبى تصوير ايدەردىم دە بەن،
ھەر كەس باقىب — باقىب حيران قاليردى،
مخزون گۈزەللىككەن بىر ذوق آليردى.
گۈۋەزچىن ئەۋەت بو بىر نوازىشدر بىس بللى،
خابر قارداشىم ايستەمەم تسلى
يېلىدېرىم گۈۋەزچىن، گۈۋەزچىن يەنەر چو جوقلوق.
(بىر خىغارا ياقىب وولتە وورور)
جلال گل باقالىم ھايدى، آرتىق وقت يوق...
(بىر الىندە چاتتا، بىر الىندە گۈۋەزچىنىڭ الى اولاراق سالۇنا
گەچەر)
آيدەمىر (سەۋىنچلە داخل اولور)
يېلىدېرىم بەك مژدە!...
يېلىدېرىم نە اولموش ياھو؟
آيدەمىر گەلدى اكرم بەك.
يېلىدېرىم ھانكى اكرم دىر او؟
آيدەمىر كۈي قومشوموز سەنىڭ اڭ ياقىن دوستۇڭ

— 8 —

يېلىدىرىم نە خوش خبر، ھەمەن سويام بويورسون.

(آبدەمىر چىقار)

شېھىنىز شاشىرىر اكرم بەك نىزى

جلالېك اويندە گورورسە شىمدى.

(لەزگى قياقتىندە دىگر قاپودان داخل اولاراق)

اكرم

يېلىدىرىم . . . ! ! ؟ (ئوپوشورلەر)

اكرم! آە سەويملى اكرم!

سەنمىسنىك رويا مى گوردو گوم بىلمەم؟

نە اولدوڭ ياهو، بو ناسىل قياقت،

بەك اوزون سوردو ياپدىغىك سياحت

ئەوەت بىر قاچ داغلار. دە گىزلەر آشدىم

اكرم

بوتون توران ئەللەرىنى دولاشدىم،

داغستاندا گەچدى سوڭ سياحتىم،

اونو گچون دە گىشمىش ھەپ قياقتىم

بەك توحاف، سەن استانبولە وارىر كەن

يېلىدىرىم

بىز چىقماق اوزرەينىز بو شوخ ئولكەدەن،

بىزىملە آرقاداش اولسايدىك اكر،

فرانسادا اگلەنيردىك بىر قەدەر.

فقط اگلەنچەدەن مرامىگىز نە؟

اكرم

بەن فرنگستانىك شوخ حياتىنا

يېلىدىرىم

ياقتىندان آشنا اولماق ايستەرىم

بىر قەدەر پارىسدا قالماق ايستەرىم.

جلال اسە بەك ماراقلې بىر رسام

اسكى، يەككى لوحەلەر بالنام

گوروب بىنمەك، بىر شىئى سەرمەك ايستىور،

سوگرا ايتاليابى گەزمەك ايستىور.

— 9 —

اكرم

ئەوت بو پەك گوزەل دوشونجە لاكىن
 سياختەن ذوق آلان يىرتورك ايچىن
 قىرىم ياللىرى، ايدىل بويلارى
 قاققاس طاغلارى، شانلى تورك سويلارى
 يىرە سەرگى دىر سىرنە دويماز،
 گەنج يىر رسام ايچىن دە گەرسىز اولماز،
 ھەم ئە حقيقى لوحەلەر بىلسە كىز!
 ھەر ذوقى ھەر قىلى اوقشار شېھەسىز.
 (بو سىرا دە جلال قاپى آراسىندا گورولور دىنلەر، ھىچ يىرى دويماز)

يىلىد يىرىم

جلال حقيقەدەن زىادە - بەنچە -
 خيال دوشگونودور، اونوڭ ظنىنچە
 خيالدا ن دوغارەش پۈتۈن بويوڭلوك
 حقيقى لوحەلەر اونجا پەك سونوك...
 (دىوارداكى رىسملەرى گۈستەرىز)
 ايشتە بونلار، اونوڭ سوڭ اثرلەرى،
 ھەپسىندە چىرىتىر خيال شېھرى.
 (يىر رىسمە اشارتە)

ايشتە اونو پارلاتان يىر شاھ اثر
 رويان گورور كەن بىر ملك گولومسەر.
 (باقار)

اكرم

ئەوت گەرچە كدەن دە گەرلى صنعكار
 صىرسىز اولماسا پەك چاپوق پارلار.
 اوندان امين اول، گوزەللىك پرىسى
 دائىما جلالىك ندىم حسى...

يىلىد يىرىم

يىر آي اول بوردا بولونمايدىك
 اونوڭ يىر تابلوسىچىن ار كەك قادين

— 10 —

بوتون استانبول آقیشلارله دولدو،
اوندا کی قدرته هه رکس وورولدو
(ا طرفدا کی گل دمنه رینی گوسته ریر)

باق شو گلله ر هه پ اثر پرستیش،
هه بیرینی بیر گوزهل قیز گونده ریش
بهن ئویله بیر رسام اولسایدیم اگر
حجاز اولکه سینه ایله ردیم سفر.

اکرم

اوغراشیب دوروردم بیر خیلی مدت
بیر چوق دوشونجه دن سوکرا نهایت.
تصویر ایله ر ایدیم گه نچلیک چاغیندا
بویوک محمدی حرا داغیندا
بیر حالدا کی گو کده ن اینهن بیر ملک
قارشیسیندا گولومسه نور سه ربه رک:

تبلیخ و حس ایدهر... فقط دائما
دائما دالغین او سارسیلماز دهاء... *

حرا ملک هه پ بیرره افسانه... یز
شیمدی آرتیق حقیقت دورینده یز.

بیله یزیم

گه لهره ک آه سه وگیلی اکرم، وفالی اکرم!..

جلال

(اکرم له قوجا فلاشیب ئوپوشدو کده ن سوکرا)

عهد ایله دیم آرتیق سوزومده ن دونه م

اینان که ییله رجه بیر عاشق کیبی

اوغراشیر، اینله ریم شو اینجه فکری

اگر موفق اولورسا ک شو لوحه ک

اکرم

پارلار بیر گونه ش کیبی چوق سورمه دن،

(* دهاء - داهی بهرینه قوللانیلش.

— 11 —

سەندە گونەش دەن نور آلان آی گیبی
پارلادا تسخیر ایدەرسىڭ ھەر قلبى.

(بەنچەرەلەرىڭ يىرىنى آچاراق)
سیر ایدىڭ، آھ سیر ایدىڭ سانكە آیدا
خاستا يىر قادىن چەرەسى ھويدا...

بەنچە او، سولموش، اختيار يىر صبى...
يورور او يقودە سیر ایدەنلەر كىبى.

خاير او يىز معجزىنا لوحە كە
عكس ايتدیرير يىزە ھەپ تارىخلەرى

بەن اونو سیرە دالديغيم زمانلار،
يىرەر - يىرەر ھەپ اسكى قەرمانلار،

ھەپ اسكى وقەلەر دوزەر قارشىمدا
ھەپ اسكى طوفانلار قوپار باشىمدا،

آھ او مخزون چەرە نەلەر گورمەمىش!
نە اسرارلى ساعتلەر گەچىرمەمىش!؟

او شاھىدیر بوتون سعادتلەرە،
او واقفدیر بوتون فلاكتلەرە،

او گورموش ھەر ظامى ھەر جنائىتى
اودويموش ھەر عشقى، ھەر محببى

او مىجرەدیر ھەر سرە ھەر دۇنغویا،
او مونسدیر ھەر سودالى اوقویا.

كاش كە بەندە اویلە سربست اولایدىم!
بختيار سائىردىم كە ندیمى دايم؟

ھەر يەردە سولغون نوریمى سەر بەردىم!
لطيف مرمر سینهلەرى ئوپەردىم،

يىلدىرم

جلال

ا ر م

جلال

— 12 —

ھەپ اوقشاردیم نېمە، گل ياناقلاری
محببە تېرەيەن دوداقلاری.

(بو سیرادا سالوندا مضطرب و یارالی بیر آھنگلە پیانوچالینماغا
باشلار، ھەمەن اورتالینی سبکوت قاپلار)

ییلدیریم (جلالە) ایشته بیر گوگل کە ھەپ اینیلدیور،
سانا «وفاسیز، مرحمتسین» دییور.

اکرم آفرین!... شو حساس پارماقلار کیمیا!

جلال سیرایت دە گور!

(قابیی آچار)

اکرم گووەرچین، آھ گووەرچین!

(دیہ شاشقین آدیملارلا سالونا گەچەر، ییلدیریملا جلالدا کەند

یسنی اینرلەر)

اولوغ بەك (آیدەمیرلە برابر سوفا قایسیدان داخل اولاراق)

آھ شو اوزون ساچلی خیرچین چوچوقلار،

ھەرییری گوندە بیر خیال سایقلار.

آیدەمیر ظنیمجە ییلدیریم بیر قەدەر حقلی،

او گەنج بیر طلبە ھەمدە ماراقلی...

لاکین بو حال جلال ایچین بەك گوجدور.

چونکہ گووەرچینی ھەپ دوشوندورور.

گووەرچین (ساچلاری بیر ئورگو ایلە ئورولموش اولدوغو حالدا

داخل اولور.)

اولوغ بەك یاوروم، قوزوم؟ نە وار نە اولموش یەنە؟

سوایە شو کوسگون چەرە یە سبب ن؟

گووەرچین سبب کە ندیم، کە ندی طالەسینزایگیم...

آیدەمیر آیریلیغا بەك دایانماز دیر بەگیم!

اولوغ بەك باوروم سەنىڭ گىيى خودكام اولانلار،
 ھەپ قىسقانچ، غنادلى، خبرچىن قادينلار،
 بولونموش اولوزلار ايشىڭ سوگوندا
 دھشتلى يىر فلاكت قارشىسىندا
 سەن جلالى آنجاق اونا ويرديگىڭ
 حىرتلە زنجىرلەيە يىليرسىڭ
 ساقىن! مانع اولما: بو حال يىر قصور...
 گووهرچىن قصور، فقط تىركى محال يىر قصور.
 (باباسىنا سارىلىن)

آيدەمىر (اولوغ بەگى گوستەرىپ)
 دوشون گولونچ دەگىلمى يا بو حاللار،
 سەنىڭ اولوغ بەك گىيى يىر باباڭ وار،
 قلىيڭ فضا قادار گەنىش اولمالى،
 ھىچ بىر زمان سىقمامالى جلالى،
 اولوغ بەك ئەوەت بەك دوغرو سويليور آيدەمىر،
 دارلىقدان انسانە كوچوكلوك گەلىر.
 يىلدىرىم (گەلەزەك)

افەندىم! اكىرم بەك سىزى بەگلىور.
 اولوغ بەك گەل باقالىم سىياح نەلەر سويليور
 (گووهرچىنلە برابر سالونە گەچە)

آيدەمىر آە زاواللى اكىرم..

يىلدىرىم (خىرتلە)

نە وار، نە اولموش

آيدەمىر او وقتىلە گووهرچىنە وورولموش،

ھەدە يىر چوقى امىدار بەسلەمشى.

يازىق!... يىر دوشون اونە حالدا شىمدى؟

— 14 —

يېلىپ يۈرۈپم فقط بو وقعە يى سەن نەردەن يىلىدېڭ؟
 آيلىمىمىز اوچ يىل اول كويىدە ايكەن گووهرچىن
 يىلىرىسىڭ يا، درس اوچوردو اكرمدەن!
 ايشتە بو سىرى او زمان دويدوم بەن
 يىلىپ يۈرۈپم يىراق جانېم، او ھەپ كىتاب دوشگونو،
 ھەپ خيال ايچىندە گەجەجەك گونو.
 او عىسا روحلو درېدر، قلندر؛
 بويلا تەصادفەردن ايمەز كدر.

(خدمچى اليندە ايكى يول چاتاسى اولاراق سالون طرفىندەن
 گەلىپ گەچەر)

جلال (گووهرچىنلە برابر گەلىر، يىلىدېرما)
 تام وقتىدېر، ھايدى ئەفەندىم بويور.
 شىمدى آرقاداشلار يىزى بە كلىور.
 يىلىپ يۈرۈپم ئەوۋەت يولچو يولدا گەرەك گىتمەلى
 گوزەل استانۇلا وداع ايمەلى.
 (آيدەمىرلە برابر سالونا گەچەر)

گووهرچىن (جلال)

آد گىدىيورسىڭ اويلەمى؟

(گووهرچىن)

جلال

بو ئوز گون باقىشلار نىچىن آ نىچىن

گووهرچىن بەش گونلوك وصال عىجا چوقمى يا!؟

سەندە ھىچ انصافە مرحمت يوقمى يا!؟

دىنلە يىر شو چارپان او كسوز قلىبىمى

چىرىپىنير باق يارالى يىر قوش كىبى.

— 15 —

جلال

حقلىسىڭ ملىكىم، حقلىسىڭ ئەۋەت،
لاكىن آيىرميور يىزى شو فرقت،
ايتان بىر چوق داغلار، دە گىزلەر آشسام،
يەر يوزونو باشدان باشا دولاشسام،
آنچاق سەنى آرار، سەنى ئوزلەرىم.
آنچاق سەنى گورور، سەنى ايزلەرىم.
(اولوغ بەك، اكىرم و يىلدىرىم گەلەر، گوۋەرچىن سالونا گەچەر.)
ساغلىق اولسا، ايكى آي سوگرا بەندە
بولونوروم پارسىدە يا بەرلىندە.

اكىرم

يىلدىرىم ايشە بو نىت گەرچىكەن پەك گوزەل،
ممىكن اولسا گەچىكمە پەك چاپوق گەل!.

اولوغ بەك (النى يىلدىرىمىڭ اوموزونا قوياراق)

اوغلوم يىلدىرىم! مکتوب ياز دائما،

گوۋەرچىنى، همشیرەكى اونوتما؛

يىلرسىڭ گوۋەرچىن سەنى پەك سەۋەر،

ھەر ھفتە گوزلەرىز يەككى بىر خبر.

يىلدىرىم بەنى سايفىسىز يىلمەيىڭ بەك بابا!

خاير همشیرەمى اونوتمام اصلا.

(يىلدىرىمە جلال اولوغ بەگىڭ النى ئوپەرلەر و اكىرمە ال

ويروب ئوبوشورلەر)

اولوغ بەك ھايدى ياۋروم، گىدىڭ، اوغورلار اولسون،

گىدىڭ بويوك تاگرى سىزە يار اولسون،

فقط يىلمەلىكە بىر چوق يىگىتلەر،

شو يالدىزلى يولدا اولموشلار ھەدەر.

— 16 —

ئەۋەت بىلمەيسىڭە فرەنك ئەللەرى،
 ھىم بەسلەر، ھىم سولدورور ايللەرى؛
 آوروپادا ايشىق دە وار ظلمت دە،
 اوردا سفاھت دە وار فضىلت دە،
 او يىر انگىن دە گىزگە پەك قورقونچدور.
 انسان گاه اىنجى بولور گاه بوغولور؛
 آيىق داورانمالى مەن اولمالى
 ھەپ نورە قوشمالى، حقى بولمالى،

(بو سىرادا گوۋەرچىن قوچاغىندە مەنى - مەنى ياۋروسو داخلى

اولور)

اولوغ بەك (مەنكشەنىڭ ياناقلىرىنى اوقشار و جلالە)

ايشتە ملك جىگەز! ... سوڭ سوزوم سانا،
 ساقىن گوزەل مەنكشەنى اونتوما!

(مەنكشەنى آلوب ئوبەر)

جلال

مەنكشەم، آە نازلى، دلبر مەنكشەم،
 ايشتە مەم سەندىن آيرىلماق ايشتە مەم.

(چىقارلار. اكرم دە اونلارنى اىزلەمەك اىستەر.)

اولوغ بەك ناسىل! گىتمەك مى اىستورسىڭ اكرم؟

اكرم ئەۋەت آرتىق زحمت وىرمەك ايشتە مەم.

اولوغ بەك خاير مەكەن دە گىل سەنى بىراقمام،

گوۋەرچىنە مسافىرىز بو آقشام.

اكرم ھىچ راھىسىز اولمايىڭ...

بەنى دىڭلە

اولوغ بەك

بەندە كويە دونمەلى يىم سەنىڭلە.

استانبولدىن يورولدوم يىقىدىم آرتىق!

گوزەل شەر، فقط يازىق، پەك يازىق!

— 17 —

بىر طاقىم دويغوسوز، سونوك قوتلەر،
 شو ئولكەنى بىر ھىچلىگە سۈرۈكلەر،
 اوزاق قالدىقجا بو سفور مەخىطنە،
 انسان آز چوق تسلى بولور يەنە.
 ياقلاشىنچە گوگۈل ھەن دىكىسىنەر،
 ھەپ نظر دە گىشىردە روح اينىتىنەر.
 (قافاسىنى مەنىدار بىر طور ايله سالار)
 گورمە كەن داھا داتلى دىر ايشىمەك.
 (سۇفا قايسىندان چىقاز، بو سىرادا گووەرچىن مەنكشەنى باغرىدا
 باسدىغى حالدا گەرى دۈنەر. مائۇس آدىملارلا سالونا گەچەر)
 اكرم (اونو دقتلە سۈزەرەك يالىگىز)
 گووەرچىن! آھ گۈزەل، فسونكار ملك!..
 (الى آلتىندا سارسىلمىش و دوشونجەلى بىر حالدا سىندالىيە
 اوطورور).

پەردە

II-پردە

بەش آي سوڭرا پارىسدە، سوڭ درجە سوسلو چىچە كلى يىر
 سالون... سالونوڭ ساغ طرفىندە ايكي قاپى: اونلاردان يىرى
 آتەلىك توآلەت اوداسىنا، ديگرى جاللىك ايش اوداسىنا، سولداكى
 اوچونجو قاپى ايسە سوفايا آخىلىر. قارشىداكى بويوك پەنجەرەدەن
 گونشيك باتماقدا اولدوغو گورولور. پەنجەرە اوگونە جلال -
 آق و اوزون ايش كوملە گىندە - اليندە دوتموش اولدوغو بويوك
 يىر رسمە دقتلە باقىب دوشونور. ديوارا آسىلى ايكي بويوك رسمە
 نظرلەرى اوقشار.

آنزەل (آشاغىداكى شرقىي بلورين يىر سەسلە ترنم ايدەرەك
 سالونا گەچەر)

بەن ئوگىچە يىر ملكدىم
 يوكسەكلەردە اوچاردىم.
 پارلاق يىر يىلدىز گىيى
 اطرافە نور ساچاردىم.
 بەن شوخ يىر كەلەبەكدىم
 ذالدىن دالا قوشاردىم؛
 آچامىش يىر چىچەكدىم،
 گللىكلەردە ياشاردىم.
 ھەر كسى ملئ ساندىم،
 ھەر سەوگىيە ايناندىم،

— 19 —

خلقە اگلنچە اولدیم
آه بيلمەدیم، آلداندىم.
(جلال ايش اوداسينا گەچمەك ايستەر)

آنزەل

جلال، سويلە نە اولموش؟ سەندە بىر باشقا حال وار.
يەنە دالغىن گوزلەرىڭ بيلمەم نەلەر سايىقلار!...

جلال

آنزەل سەويملى آنزەل! سەنسيز روحى قاپلار
يىغىن - يىغىن قاينىلار، ھەپ زىھرى خياللار.
لاكىن دويىدوغوم گىيى او اينچە دلبر سەسى.
قالقار محزون كوكلوموڭ تار - دومانلى پردەسى.
ئەوۋەت سەنى گوردو كدە سونەر ھەپ دوشونجەلەر،
آرتىق ئو كسوز روحى گەمىرمەز اشكە نىجەلەر،
آه شوسوز گون باقىشلار، بىلسەڭ ناسىل فسونكار،
گاھ روخىمى گولدورور گاھدە قايسى ياقار.
(آنزەلى ئوبەر)

آنزەل

أوف شو چىلغىن ئوپوشلەر حياتىمى يالدىزلار،
سرسم گوگول فرحدەن ھەم رقص ايدەر، ھەم سىزلار.

جلال

سەن گوزەللەر ايچىندە، بىر آفتسيك، مەكسىك،
عمرىڭ بھاريندە گولومسەر بىر چىچەكسىك.
(آنزەلى قوللارى آراسينا آلىر، ايكى دوداق مەجذوب
حالدا يكدىگرىنە ياقلاشیر، بو سیرادا گووهرچىنىڭ داغىنىق ساچ

— 20 —

مخزون باقىشلى «خيال» ى پەنجەرە اونوڭدە گورونور. جلال
«آه» ديه آنزەلى بىراقپور. شاشقن و سرسم باقىشلارە باقماقدا
دوام ابدەر، «خيال» آرتىق گورونمەز اولور.

آنزەل (ئەلە كىرىق لامپاچىقلارنى ياقاراق)

آمان يەنە گوزلەرىڭ باشقا بىر شى سويليور،
سانكە بىر دەشت سەنى ھەر آن تەدەيد ايليور.

جلال

خاير - خاير سەوگىلىم بو حال چوق سورمەز گەچەر،
بو بىر سىنير خالىدەر ماراق ائىمە تەز گەچەر.

آنزەل

فقط سىيسىز دە گىل بو سىرى آڭلات بانا

جلال

سورما خاير ھىچ سورما بو سر آچىلماز سانا.
(خدمتچى سوفا قايسىندان گىرەر. جلالە بىر قارت وىزىت

ويرىر)

آنزەل كىمدىر گەلەن؟

جلال

اكرم بەك

آنزەل

اونڭ سرت باقىشلارى سانكە بئىنىمى ياقار.
آه شو حريف جان سىقار.

جلال

ھايدى گىت سويلە گەلسىن (خدمتچى قىز چىقار)

آنزەل

فقط اونوڭ ھەرسوزى

كەسگىن بىر قىلىچ گىبى آيرمەق ائستەرىنى.

(كەندى اوداسىنا گەچەر جلال ايش كوملە گىنى چىقارپ

بىر طرفە آتور. اكرم آوروپالى قىاقتىندە داخل اولور)

جلال

گورونمەز اولدوڭ آرتىق؛
آرقاداشلىق، يولداشلىق!

گەل باقالىم نەردەسىڭ
ھېچ گورولموشمو بويلا

اكرم

يالگىز قىياحت سەندە؛
اۋچوروملار اونوڭدە.
يوردوڭ، يۈۋاڭ، ئەشەك وار،
يولا گوز دىكىمىش، آغلار.
يىر قوقوتو دوتموشسۇڭ.
ھەر شىئى اونوتموشسۇڭ.

كىمىسەدە يىر قىيور يوق
اگلەنيورسىڭ قورقونچ
حالبو كە پەك اوزاقدا
گوۋەرچىن ياۋروسىلە
سەن دىبانجى ئەللەردە
اويوب يىر رقاصەيە

جلال

پەك نازلى يىر مىلكىدەر،
اۋ يىر لطيف چىچەكدەر.

ھەپ دوغرو، لاكىن آثرەل
گوزەللىك سرگىسىندە

اكرم

شىيطان روحو يىر مىلك!
پەك زەرلى يىر چىچەك!
اۋ ايسەر ھەمدى اولماق،
ھەر كۈلگەيە وورولماق.
سۈيلە نە ياپىدىڭ، سۈيلە،
بۇ شايغىسىز گىدىشلە.

ئەۋەت مىلكدەر فقط
لطيف چىچەكدەر، فقط
يىر سەن دەگىل ھەر كىسلە
لاكىن ياقىشماز سانا
بەش آيدىر پارىسدەسىڭ
اينان كە مەحو اولورسىڭ

جلال

(دىۋارداكى رىسملەرى گۈستەرىر)

سېرايلە ايشە!... بوردا
«النى كۈكسۈنە وورور»

جلالداكى صنعتى ھەپ آلقىشلار، سلاملار.

اكرم

شۈ افسونچو قادىندان
ئوگوندوگوڭ استعداد،
صنعت، دھا ھەپ سۈنەر.
اۋزاقلاشماساڭ اكر،

— 22 —

جلال

آه بو سوزلەر نه لازم! ممکن ده گیل... قهر اولسام،
محو اولسام بيله هييات! بهن آثرلدهن آيريلماس.

اکرم (حدتله يهريندهن قالقاراق)

عفو ايدهرسيك او حالدا بير داهي زحمت ويرمه،
الله اسمارلاديق... (گنده جهك اولور)

جلال

اکرم! بير دوشون اکرم!

اکرم

خاير آرتيق دوشونمهك سوز گولهشديرمهك يه تهر...

جلال

اکرم معذوريم اکرم!..

اکرم

(چيقار) عذروك سوچوكدان بتر!

(جلال ده كه نديسيني اينلهر. آثرل سوردهكلى و استيزالى
قهقهه لره اوداسيندان چيقار؛ و خدمتجي قيزيك گه تيرديگي قارتا
باقار)

موسيه نهدمون! دورما گيت، سويلاه گه لسين...

(قيز چيقار، آثرل قهقهه يلاه بيلمه كه

اکرم نه سانميش بهنى
گوزله ليگه بير ييغين جلاللار قوربان اولموش،
گه نج غرافلار، پرده نسا هر ايمدهن گوج قورتولموش...
(نهدمون گيره ر)

نهدمون، آه موسيو نهدمون! آرتيق اونوتدوك بهنى...

نهدمون

دون نه ايچين گه لمه ديك! بير چوق به كه ديم سه نى
به كه ديم قيزيل ايشيق سه ربهك كوچوك اودامدا

بیر اودا که هپ ساچار احتراص، عشق، سودا...
 اوف شو گوزلەر، شو گوزلەر یاقاز چیلخین روحیمی،
 الله عشقنه سه نده انصاف، مرحمت یوقه ی!؟

(بیر داها ئۆپمهك ایسته ر.)

آنزهل (مغرور و عشوه لی بیر باقیشله گهری چه کیلیر.)
 آرتیق ئوپوش آلویریر...
 ئەدمون (اونو بیله گینی یاقالار) یا... سوئودو گمو به ندهن!؟
 آنزهل (ألینی چه کهرهك)
 بیراق شو معجونلوعو اللهی سهرسهك

ئەدمون

ئەوهرت شیمدی آکلادیم، شیمدی آکلادیم ئەوهرت؛
 سونوك بیر خولیا ایمیش اسکی عشق، اسکی الفت.
 (آنزهل شدلی قهقهه لهرله گولهر. ئەدمون سینیرلی)
 شو داتلی قهقهه کله وار یوقومو تو که تدیک،
 (آنزهلک پارماغینده کی یوزوکلهری، بویوندا کی اینجیلهری
 گوسته ریر. چیلغینجا،)

شو الماسلار، اینجیلهر سویله کیمیک، آه کیمیک؟
 آنزهل (تکرار گولهرهك)
 ماراق ایتمه سه نیگکی چوقدان ساتیلدی، گیتدی.
 باق شو اینجیلهر یوقمو، جلال هدیه ایتدی.
 (یوزوکلهری گوسته ریر)

الماس ده گیل بونلاردا پرلانتادیر عزیزیم!
 بونو موسقوفدان گله ن بیر غراف ایتمیش تقدیم،
 بوده گه نچ بیر ایرانلی شهزاده دن یادگار...
 باق نه سه ویملی شیلهر یلدر گیمی پاریلدار.

ئەدمون

يا..سەنىڭ ھەر گەجە كەندەن
ئويلا بىر مەنىڭ كە
آتەل ئامىن اول بو حال
كەندىكى بىر جىنايت
(ياپما صمىمىتلە)

ئەدمون چوقمى اولدوڭ؟ نە ساجمالار سويلەرسىڭ؟
ھايدى شىمدى گيت يارىن
ھەپ باشدان گەچەنلەرى
حقلى بولورسوك بىلكە
(اونوڭ ئالنى ئوپەرەك)

بەك گوزەل ئويلا اولسون
مەكسە اير كەنجە گەل
(ئەدمون چىقار، بو سىرادە جلال گەلەر)

جلال

آتەل! بو كىمدىر يەنە؟ سويلە كىمدىر بو موسىو؟
(مغرور و مستەزى)

بەنىم اسكى بىلدىگىم، اسكى سەو گىلىم دىر او:

جلال

دوشوك بو حاللارىڭلا بەنى مەو ايلورسوك.
چونكە وورغونوم اونا...

جلال آتەل، نە سويلوسورك؟

آتەل (لاابالى و عشوولى قەقەلەردەن سوگرا، جدى)

بىلسەك حريف گەلمىش دە نە ھەيانلار سويليور؟

اسكى عشقى آكوبدا بەنى تەدەد ايليور.

جلال جواب وىرمەدىگىمى يا؟

— 25 —

آنزەل سوزلەرنى دىگەندە،

يارىن بەكلەرسىڭ دىيە باشىمدان دفع ايله دىم.

جلال

يالان ساتماق نە لازم يىر كره كەس الفتى!

آنزەل

آه او كىنلى يىر حريف وار جنايت نىتى.

جلال

هيچ يىر تلاش ايستەمەز، نە اولسا رد ايتەلى...

آنزەل

اڭ ئەيسى كوچمەلى، فرانسادان گىتمەلى.

جلال

لاكىن غربت ئەللەردە جانىڭ سىقىلماز مى؟

آنزەل

ھەر بەردە يىر دە گىلمى انسان، گونەش، گوڭ، هوا.

جلال

بوتون بىلدىكلەرىڭدەن ياقتىلارنىدان اوزاق،

گون گەچىرمەڭ قولايى؟

آنزەل

.....الله عشقنە يىراق!

بانا جھاندا يالىگىز سەننىڭ يىگانە ھەممە،

سەندەن سەنىڭ عشقىڭدەن باشقا يىر شى استەمەم.

(بو سىرادا خەدمەتچى قىز يىر قارت وىزىت گەتيرىر.)

جلال

(قارتى آلب باقار، آنزەلە)

ھايدى يىر قەدەر يىزى مەكسە يالىگىز يىراق...

آنزەل

آه گىدىب گەلەندەن يىر كره جىڭ قورتولساق!..

— 26 —

(گەندى اوداسىنا گەچەر، يىلدىرير داخل اولور)

جلال

بويورسونلار ئەفەندىم نە وار، نە يوق؟..

يىلدىريريم

....جلال يىز.

يارىن آقشام پارىسدان چىقىپ گىتمەك ايستەرىز.

جلال

بەك گوزەل استانبولدان يىز خبر يوقمۇ؟ سويلە!

يىلدىريريم

گووهرچىن ياوروسىلە دلىر مەنكشەسىلە
رسمىنى آلدىرمىشدا ايشتە ساڭا گوندەرمىش.

(جلالە يىز فوتوغراف رسمى ويرير)

جلال

(آلب باقار)

آه بو شفقت لوحەسى آمان يارب نە مدەش!

يىلدىريريم

گووهرچىنىڭ شو حالى آندىرير بەك سىنىرلى،
بەك جىلغىن يىز دە كىزدە امىدسىز يىز ھىكلى.

جلال

گووهرچىندەن آيرىجا مەكتوب يوقمۇدور بانا؟

يىلدىريريم

بەكى نە يازسىن سەن كە جواب ويرمەزسىن اونا.

جلال

ئەودەت حقسىز دە گىل او، قصور بەندەدىر، بەندە...

يىلدىريريم

آرتىق گەچەر گەچمىش، گىتمەك ايستىورموسۇڭ؟
يارىن بىزىملا سەندە،

جلال

ايتالىبى گورمەدەن خاير بەن عەد ايتىمىشىم،
استانبولە دونمەيم.

يىلدىرىم

ضرر يوق دوشون، داشين
او طالعينز گووه رچين
ئەوت بە كئور سەنى
مەنكشە سىلە...

جلال (ألنى جلاله اوزادوب وداغلاشماق ايستەر)

آمان رجا ايله ريم، بير قەدەر بەنى بەكلە!

(درحال ايش اوداسينا گەچەر)

آنزەل (داخل اولور)

يىلدىرىم آه يىلدىرىم!
يوقسا بەندە نقرتە
آرتيق گورونمەز اولدوڭ،
لايق بير شىمى بولدوڭ؟

يىلدىرىم

آنزەل نە سويلور سەڭ؟
گوزەل ليگە حالبو كە
فقط بەنجه گوزەللەر
گولومسيوب اوزاقدان
اولمازمى بير دوشونسەڭ؟
پرستش ايله ريم بەن،
پارلاق بير يىلدىر گيى
قلبي تسخير اتمەلى...

آنزەل

آه سەنىڭ بويلە مغرور
بەنى بير وورغون گيى.
استغالى حاللارىڭ،
آز قالير كە چىلدىرتسين.

يىلدىرىم

لاكىن بەندە كەندىمى
نەدەنسە يالگىز سەنىڭ
سەودىرەجەك بير شى يوق،
لطفىڭ حقيمدە بەك چوق...

آنزەل

خاير يىلدىرىم خاير
بير چوخوق كيى سانا
جلال (الندە بويوجەك بير تابلو ايله بير مکتوب داخل اولور.)
ايشتە سانا گەچەن گون
بويلە قاچدىقجا بەندەن،
ساريلماق ايستەرىم بەن.
سويلەدىگىم لوحە، باق!

— 28 —

ايشته خىلغىن فىرچامىڭ اڭ سوڭ محصولى... آنچاق.
بونا وىردىگىم امەڭ بەش گون اولمادى بىلە.

يىلدىرىم

امىن اول كە عمرىدە آنچاق اولور بىر ئويالە؛
بىر اثر كە سەن اونا خور باقوبدە سايمادىڭ،
سەنىڭ گىيى ھر كس دە سايماز، خور باقار يارىن.

جلال

ئەوەت بەنىم شو ضعفىم عفو ايدىلمەز خطاڭدېر.

يىلدىرىم

قنا ياراتماقداسا ياراتماق اولادېر.

(گىتمەڭ ايسەر)

جلال

ايشته يازدىغىم مکتوب!..

يىلدىرىم (مكتوبى آلىر، معالى بىر باقىشلا) بەڭ گوزەل!..

آنزەل (يىلدىرىمە) بىر آز اوتور!

يىلدىرىم

قصوره باقما آنزەل، آرقاداشلار بەكئور.

(ھەر ايكىسىنىڭ النى سىقىپ چىقار)

آنزەل

جلال! نە اولدوڭ جلال، نەدر شو سىسلى حاللار

بەنە ساردى چەرەگى فىرتىنالى خياللار.

جلال

چونكە باقار بەنىمى بىر چوق زهرلى دويغو،

نېلەيم طاليم بو، آء بەنىم خلقتىم بو!..

آنزەل

ئوڭجە گولەر يوزوڭدە پارلاردى بختيارلىق،

ھەپ سويلەر، اڭلەنردىڭ، نە اولدو سوسدوڭ آرتىق!..

— 29 —

يوقسە فرانسايى ترك
بەندەن اوزاقلاشيبدا
ايمەككىمى ايستەيور. وڭ؟
گىتمەككىمى ايستيورسوڭ؟
جلال

ئەبەت گىلىم پارىسدەن
يارىن ايركەن رومايە
فقط سەنسىزمى.. ھىيات!
بانا يالگىز سەنىڭلە
ھەپ دىرلىگىم، بەنلىگىم
عمروڭ ھەرگوزەللىگى
چىقىپ گىتمەككىمى ايستەيور،
سفر ايمەككىمى ايستەيور.
ممىكن دەگىل بو اصلا،
خوش گوونور بو دنيا.
يالگىز باغلىدىر شانا،
سەنسىز چىركىندىر بانا.

(آثرەلى قوللارى آراسىنا آلىپ ئوبمەككىمى ايستەيور. بو سىراد
ايشىق آزالير، گووهرچىنىڭ خىالى-قوجاغىندە مېنى، مېنى لطيف يىر
چوجوق بولوندوغۇ حالدا-مىخزون حسرتلى باقىشلارلا گوونور.)
گووهرچىن (چوجوغونو اوزاتاراق)
جلال آل مەنكشەگى!..

جلال
آثرەلى يىراقاراق) ايوا!
نە اوانوڭ جلال؟
جلال
گووهرچىن، آھ گووهرچىن!.. (ايچقىرىپ دوشەر)
آثرەلى (مېھوت و متحير)

آمان نە دەشتلى حال!

پىردە.

III - پرده

I - صحنه

استانبولدا سوسلو بىر سالون ، بوسفوردا ناظر بىر بالقون ...
 قارشىدا، ساغدا و سولدا بىرەر قابى ... قارشىدا كى قابى بالقونا آچىلىر.
 مذكور قابى نىڭ سول طرفىندە ايە كلى پردهلەرلە قاپالى كوچەك
 بىر اودا گورونور ... ايلول ... گوندوز..
 گورونورچىن (مخزون و تىترەك بىر آھنگلە آشاغىدا كى شرقى بى
 سويلەر:)

ئەشىندەن آيرىلان بىر بىلىگىي،
 گوگول فرىادىنى دىنلەر آغلارنىم،
 خزانە اوغرامىش بىر سىبل گىيى،
 يار انتظارىندا اينلەر آغلارنىم.
 گولومسەر ياسمىن، مەنكشە، لالە
 ھەر كىس قاپلىمىش داتلى بىر خيالە،
 لاكىن بەن حسرت قالىپدا وصالە،
 يار انتظارىندە اينلەر آغلارنىم.
 بەن آغلامازدىم بەنى آغلاندىلار،
 قاينى يىلمەز گوگولومو قاناتدىلار،
 بەش گونلوك عمرىمە آغو قاناتدىلار،
 يار انتظارىندا اينلەر آغلارنىم.
 (گەلىر گووهرچىنى سوزدەر، گولومسەر بىر حالدا)
 بىلىم بىرىم
 آمان سەوگىلى ھەمىشەردەم، آغلىورسوك ئويلىمى؟

— 31 —

گووهرچين الله عشقنه گيت يەنەر، تيرمالاما گو گلومو.
يېلىپ يېرىم يازىق سانا، حالا بوتون چوقلوغوڭ ئوستوڭدە
نېچىن ئوزەرسىڭ كەندىكى؟ تھمل ايت بەش گون
آيرىلىقدان سوڭرا قاووشمانىڭ باشقا ذوقو وار؛
جلال نەردە اولسا ايتان، چوق سورمەز گەلرچىن
(بو سىرادە دايا قوجاغىندا مەنە كىشە اولدوغو حالدا گە
گەچەر)

يېلىپ يېرىم (چوچوغو آلب ئوبەر، داياسينا ويردىكەن سوڭ
گووهرچىنە)

ايشتە سەنىڭ اڭ سەوگىلى، اڭ دە گەرلى اكلەنچە
ايشتە يېر نور توپوگىيى، مېنى مېنى مەنكشەڭ!
ارنو ئوبوب اوقشاماقلا محزون گو گلوكو آوون
نېە يېر گل گىيى قوقلا! اونوت، ھەر دردى اونو
گووهرچين خاير-خاير شىمدى بەنىم ھېچ يېر شى يوق گوزوما
ھەر كسە قارشى يېر يىغىن كىن بىلەرىم ئوزومدە.
چونكە بەندە ھەر كس قاچار، كىمسە دويماز حالە
بابام بىلە آتمىش بەنى، فرق اتمەز ملالىمى.
(شوخ قەقەھ ابلە)

يېلىپ يېرىم يالان، يالان... ايشتە مكنوب بو گون بوردا...
آووهرچين (مكنوبى آلب)

آه، خائن!

شو مكنوبدا چوقمو بانا؟

يېلىپ يېرىم اونوتدوم، عفو ايدەرسىڭ.

(بو سىرادا قاپى پارماق اوچىلە وورولور.)

گەل!..

يېلىپ يېرىم

(آيدەمىر ايتىدە يول چاتاسى گىرەر.)

— 32 —

گووهرچين (حیرت و سەوينجە)

آیدەمیر!...

بابام نەردە

ییلدیریم

آیدەمیر

ایشتە!

(چاتايی بیراقب گیدەر)

(قايی یا دوغرو ایلەرلەر.)

گووهرچين

ئەووت

اولوغ بەك الیندە عصا قولوندە یاز بالتوسو گەلیر.

آه یاوروم

(او، گووهرچينك آلتینی، گووهرچين دە قارداشیە برابر اونوك

الینی ئوپەر ومخزون باقیشلارلا سكوته وایر.)

اولوغ بەك ناسیاسيك ملكیم سويلە ساقلاسن سەنی تاكریم.

گووهرچين سورما باباجيغیم سورما!...

اولوغ بەك نیچین!

گووهرچين آه بدبخت اولدوم

مظلومانە بیر طور ایلە باباسينيك قوللاری آراسینا سیغینیر.)

اولوغ بەك هیچ سیقیلما، هەر گەجەنيك سوگو گوندوز دور قوزوم!

(ییلدیریمە)

اونغلوم!... اکرم یوقمو؟

ییلدیریم خایر...

اولوغ بەك گەلمەلیدی اوشیمدی،

کویدەن برابر چیقیشیز، باق-گو نیچین گەجیگدی؟

(ییلدیریم چیقار)

اولوغ بەك (گووهرچينه)

ئوگجە بەنی دیکلەمەدیک هەر ساچمایا اینانديك .

استانبولوك سوسلو-پوسلو حیاتینا الدانديك .

يىلمە دىڭ كە پەك سىنىلىدىر، زەرلىدىر ھواسى،
 يىلمە دىڭ كە بو توپراغىڭ تەلىسىز دېر وفاسى
 نە ياپمالى، گەچمىش، آرتىق، اونوت، ھەپسىنى اونوت
 شىمدى ياۋروم آتچاق سەنىڭ بورچوڭ تەمىل، سىكوت..
 (ساغ قايدان ايچەرى گىرەزلەر. يىر آز سوڭرا يىلىدىر يىمە
 اكرم سولدان داخل اولور).

اكرم پەكى. رسامدان نە خبر؟
 يىلىدىر يىم يىر آيدىر كە خبر يوق؛
 شېھەسىز كە ايتالدا اگلە نىور...

اكرم آھ چوچوق
 يازىق او استعدادە كە جلال بە گدە ساقلىدىر.

يىلىدىر يىم «صنئكارلار ھەپ مريضدىر» دىيەنلەر پەك حقايدىر.
 اكرم ۋەت يازىقلار اولسونكە آتەرل، او نازلى آفت،
 جلال گىبى چوقلارنى يوردونا قويמוש خسرت
 يىلىدىر يىم ايستە سەيدىم آتەرل اونو چوقدان آتېب گىتمىشىدى..
 اكرم ئوبلا، ياپسايدىڭ گوۋەرچىن مسعود اولوردو شىمدى.
 يىلىدىر يىم پەك ياگىلدىم بەن جلالى بونجا آزغىن يىلمەزدىم،
 يوقسا اونى تەك باشىنا بويلە آتېب گەلمەزدىم.
 اكرم كەچمىش آرتىق، بو آزغىنلىق يىر سر اولوب قالماي،
 دوشونمەلى، داشىنمالي، يالىڭىز چارە بولماي..

(گەلىر)
 آيلە ھىر گوزلەرىڭىز آيدىن!..

يىلىدىر يىم نە وار؟
 آيلە ھىر ايشتە گەلدى جلال بەك

(ھەر ايسكىسى قاپى يا دوغرو ايلەزىلەر.)

— 34 —

جلال «داخل اولور»

مرحبا!...

اکرم و ییلدییریم «مرحبا!.. ئوبوشورلەر»

جلال «آیده میره»

چیق دا بیر آز یاردیم ایتم!

آیده میره په کی.

«چقار»

جلال (همیمی بیر قهقهه یله)

هیچ شیه یوق «ساقین!» دییه ههپ داریلدیگیز بانا؛

سفر ایتدیم رافائیلیک، میکهل آنزهل یوردونا؛

نه لهر گوردوم، آه بیلسه گیز نه لهر، نه لهر، آه نه لهر!؟

نه هیکلله، مادوتلار!.. نه پارلاق نمونه لهر!..

سیزدهن آیریلدییم ایشته ایکی آیدان چوقده گیل...

ییلدییریم گووه چین په که راحتسیندیر به کله تمه آرتیق..

جلال آنزهل!!

فقط آنزهل!.. استانولو گورمه که ایچین آنزهل ده ماراقلانیب

گه لمیش...

ناسیل؟؟

ییلدییریم

ایشته بویوک تهلهکه!

اکرم

خایر، نه وده ههر کس اونو بیر مسافر ظن ایدهر،

جلال

بهش آلتی گون قالیر، سو گراهمه ن دفع اولوب گیدهر

ایشته رذالتیک سو گو! - هیچ بو اولور شیمی یا!

اکرم

نیچین اولماز؟ اولور، فقط - فقط بهش گون قالیر سا

ییلدییریم

(منون بیر حالدا ییلدییریمیک آلینی سیتاراق)

جلال

اینان سوزوم سوزدور، اینان، بیر هفته سورمه زییله .

(ایچهری گیره)

يالان، ھەپ يالان سويليور، باقما او قورناز دىلا!
 ھىچ ضرر يوق، بىر ھەفتە بەكلەرنىز، يالان چىقارسا،
 آنزەلى آولاماق رولو قالير بەنىم بونومدا
 ئويلە بىر اويون اويتايرىم، جلال شاشىرىب دونار؛
 آنزەل اونو سەومەك دەگىل، بىردە بەك چەتىن آنا.
 يا!... سەنى دە جلال گىبى زەرلەيب ياقارسا!..
 چونكە باشقا، بەك باشقا اونداكى عشو، ناز ادا...
 (آيدەمىر اليندە اينكى يول چاتاسى اولاراق گەلىب گەچەر
 آنزەل دە اليندە شمسىيە اونو اينلەر. اكرىم درحال نامتون بىر طور ايلە چىقار
 (سوڭ درجە سەوينچ ايلە اونوڭ الينى ئوپەر).
 آھ آنزەل! ئەبى كە گەلدەك، امدادىمە تيشىدەك.
 سەن كە بەندەن ھەپ قاچاردەك، بىردەن ناسىل دە گىشىدەك
 ايلك آتامىز آدم كىبى ئوڭچە سايدىم، آلداندىم؛
 سوگرا «مەك، جنت!» دىيە آھ چەكمە كەن اوساندىم
 بوگونلەردە استانبولو آيت گەلمەك ئوزىرىدىم،
 دىلەردىم كە يالگىز سەنى بىر كرچىك گورەيدىم.
 چوق شكر تاگرىيە بەك دە منحوس دە گىلمىش بختىم..
 (استىزالى تىسملە)
 ايشە گوردوگمو بەن سەندەن داھا وفالى چىقەيدىم.
 ئەوۋەت، ئەوۋەت سەن وفالى بىر مەكسىك فقط بەن
 ئوزكوب قاچىدىم بىر ياراسا كىبى پارلاق گونەشەن.
 طالع بانا گولومسەدى، يوزچە وىردىم دائما،
 آنزەل، آنزەل عفو ايت بەنى، آرتىق قصورە باقما!
 (چىلغىنجا بىر مەقونىلە آنزەلى قوللارى آراسىنا آلىر،)

پىردە

III — پرده

II — صحنه

بیر هفته سوگرا! یه نه گهچن صحنه ده کی دظره... گهجه... تهاب
(جلال سالونوڭ اورتاسیندا بویوجوک بیر قۇلتوغا یاسلاناراق، یاریم
سرخوش بیر حالدا جینارهی دو مانلاتیر و ئوگونده کی قونیاق
شیشه سیندهن بیر ایککی قدح دوکوب ایچهن. بو سیرادا ییلدییریملا
اکرم داخل اولور. ایکینجی، قۇلتوغوندا کی بیر یغین کتابی ماسا
ئوزهرینه بیراقیر.)

ییلدییریم جلال! گوزوڭ آیدین، اکرم بهك یه نه
استانبولی ترک ایتمهك ایستور...

جلال نه!؟

(کتابلاردان ایکیسینی آچاراق)

دور باقالیم بونلار نه؟

ههپ فلسفه

اکرم

گهزمه کیهن یورولدوم، چه کیلیب گویه
بیر قهدهر دوشونوب دالماق ایستهریم،
صحرائیلکدهن ذوق آتماق ایستهریم.

هیچ بو اولور شیمی، نه تهز اوساتدیڭ؟
شهر کویدهن قنای؟

جلال

سهن نه ساندیڭ؟

اکرم

کوی حیاتی گورولتوسوز بیر حیات؛
اوردا بوتون خلقت، بوتون کائنات

— 37 —

تسلیت شەپزىلە روحو اوقشار،
 كۆيدە انسان داھا قايغىسىز ياشار.
 لاكىن سىزنىڭ استانبولدا نە وارمىش؟!
 ھەر ايشى، ھەر ذوقى، بوتون آلدانىش...
 ھەر ياندا يىر گۈستەرىش، يىر ولولە...
 ھەر چەرەدە يىر دىسىسە، يىر خىلە.
 ھەر آدىمدا يىر خىانت، يىر فساد،
 ھەر نەفسدە يىر آە، سۈنۈك يىر فرىاد
 اىتمە قارشىڭدا ايجدىگىڭ زەردە،
 آڭلاتىدىم فاجىئەدەن يىر پردە...

(قۇياقدان يىرداھا دو كۈب اىچەر، سرخوشجا قەقە ابلە)
 آە بو زەر دە گىل، آقار يىر آتش...
 يىر آتش كە اونوڭلا قالقار عطش.
 اونوڭلا قالقار يۈرە كەدەن كدرلەر،
 اونوڭلا اضطراب آتشی سۈنەر.
 (يىر قدح داھا اىچەرەك)

سۈنۈك روھىم اونوڭلا پارلار، يانار،
 محزون گۈگۈل وچدە گەلىردە اۋىنار.
 بەنىم وولقان گىيى ھەپ آلاو ساچار.
 اوچماق اىستەرىم، يەر آلتىمدان قاچار
 سانا يالڭىز مەقسەت آلتايلاردان،
 شانلى اجدائىگدان يادگار قالان،
 آتى كۈپۈكلۈ قىمىزدىر كە اىچدىكچە،
 ھەم روھ، ھەم بدن بولور ذوق، نىشتە.
 لاكىن يىرايمىش يۈنانىڭ شو صەنى،
 شو آتلى زەرى محو ايدەر سەنى.

جىلال

اكرام

— 38 —

جلال

(يىر داھا ايچەرەك قەقەھە ایلە)
 سەنەك كىيى زاهد روحلو قلندر،
 بونداكى ذوقى بەك زور ادراك ایدەر.
 دوشون، يىر دوشون بەن شىمدى نەردەيم؟
 اوليمپ داغلاریندا سیر ایتە كدەيم.
 اسكى تاگريلار ھەپ اسكى پريلەر،
 قارشىمدا صف بصف رقص ایدیپ گولەر.
 (يىر داھا دو كوب ايچمەك ايستەر)

اکرم

يىلدىريم

(شيشەي آلاق)

يىراق، يىراق!

جلال

يىلدىريم!

(شيشەي گەرى آلاق ايستەر)

اکرم

يىلدىريم

ياھو يىر بانا باق!

(دیگر اودايا گەچەرەك)

يىراق!

جلال

(اونو ایزلەيەرەك)

يىلدىريم! ...

(اونلار چىقىدىنى سیرادە گووەرچىن مخزون و پریشان يىر
 حالدا داخل اولور.)

اکرم

گووەرچىن! ..

گووەرچىن آھ اکرم!

اکرم

نەدیر بو حالت؟

گووەرچىن نفرت، بوتون عمرە، حياتە نفرت!
 كەندىمى محو ايتدیم كەندى آلمە،
 كويدە نە بخيار ايدیم ... آھ ئويلە

— 39 —

وحشى قوشلار كىيى يەشىل باغلاردا،
 تارلالاردا، اورمانلاردا، داغلاردا،
 گون گەچىرسەيدىم، ھىچ بولمەسە سولمازدىم،
 شو آلتىن قىسىندە اسىر اولمازدىم.
 خاير، مايس اولما! كدرلى گونلەر،
 قارا بولوت كىيى تەز گەلب كەچەر.
 سەادت يىلدىزى آيز -- گەج گولومسەر،
 بو گونكو دەشتەن قالماز بىر اثر.
 اونوت -- اونوت ھەر دىدى، اضطرابى،
 گەل سىرايت شو دلبر، لطيف مەنابى،
 يەنەر، آرتىق يەنەر تەجسەر، ملال
 گەل گوزەل بوسفورو تەماشايە دال؟
 (بالتوندا كىيى منظرەيى گوستەرىر)

!كرم

گووهرچىنى بوسفور گوزەل اولسا بوردان قاچمازدىك،
 استانبولو آتەب كويە اوچمازدىك.
 بەن كويى حياتىنى تەقسىس ايلەرىم؛
 چونكە بوتون سەادتلى گونلەرىم،
 بوتون عشقىم، بوتون حسىم، خياليم،
 فرحلى دەملەرىم، خىزىم، ملاليم،
 گولەر بانا كويوك ھەر گوشەسىندە.
 ملك چوقۇ! خنا سەندە، آھ سەندە! ..

!كرم

(گووهرچىنىك اللەرىنى دوداقلارنا گوتورور، اۈپمەك اىستەر)
 گووهرچىنى (سارسىلەش بىر حالدا گەرى چەكىلىر)
 خاير كىمبەدەن پىرىشش اىستەمەم،
 يەنەر ار كەكلەردەن گوردوگوم سىم.

— 40 —

ئەۋەت، او آلاھالدىسە بەن آلاھالمام،
محو اولوروم، ساپىنلىقدان ذوق آلام.

خاير گۈۋەرچىن، يا گىلما، آلدانما!

گۈگۈل سەۋمىش سەنى يالگىز، دائىما

مقدس، الھى ايدە آل گىيى،

ال وورولماز يۈكسەك يىر خيال گىيى.

يوق بەندە محترىص، آلاھاق يىر نىت،

جلال سەنىك، ئەندە اونو كسۈك ئەۋەت،

خاير، گۈۋەرچىن، ھىچ بىر تسلى ايسەمەم، آھ!

ارتىق يەتەر، بەنمىچىن اك سۈك پتاه

ايشە بوسفورۇك شەقتىلى قوجاغى!

ايشە قاينىسىز قورتولوش اوچاغى!

ئەۋەت تا اُسكىدەن بىز چوق معصوملار،

بەنمى گىيى بىختى دونموش مظلوملار،

ھەپ شو بوسفورا ايتىمىش دە التجا،

راحتلە دالمىش ابدى اويقويا.

(الندەن دوتاراق)

چوقۇقلوق يەتشىر ملك ھمىشەم؟

گەل ھايدى گەل...

گۈۋەرچىن خاير ايتان كە اكرم

بو چىرىنىش بىر ھەقنە سورمەز بىلە،

ئەر - گەج اوغراشيب چىقارام ساحلە.

(جلال گەرى دونەر، شېھلى باقىشلە اونلارى دىنلەر.)

گۈۋەرچىن بەك آلدانورساك ... ئەۋەت

دىنادە، يوق فلاكتىسىز سعادەت،

ئەۋەت ھەر گىجەندىن دوغار بىر گونەش...

— 41 —

جلال (استهزائی و سرخوشچه بیر قهقهه ایله)
 نهوت هر کوموردن پارلار بیر آتش!؟
 (گووه رچین الینی چه کهرک دیگر اودایه گیچهر)
 اکرم جلال، جلال! یه تهر اگلنجه آرتیق،
 دوشون آرتیق آل ویزیر سایغیسزلیق.
 شو خائن آثرملی همهن دفع ایله.
 یوقسا محو اولور بوتون بیر عائله،
 (کنا بلارینی آلب سول قاپیدان چیقمانی ئوزره ایکن بیرداها دونه رک)
 ساقین گووه رچینی یالکیز بیراقما!
 جلال (یاریم قهقهه ایله)
 شیمدی بهک سرخوشیم قصوره باقما!
 (اکرم له برابر چیقار، بو سیراده ییلدیریملا آثرمل ساغ طرفدن
 داخل اولور. آثرمل یازلیق، البسه گه میمش؛ کو کسو، قوللاری
 آچیق و اوموزوندا ایپه کلی، سوت ماوی بیر شال وار.)
 آثرمل نه رده سیک؟ بیر هفته در بیر کرده ده
 گهلدیگیگ یوق آثرملی زیارته...
 ییلدیریم چونکه اوزاق بولوندوقجا آثرملدن
 به نه آز چوق تسلی بولورم بهن.
 آیریلیقدا هپ قلیمه حکم ایدهن،
 یالکیز سهن اولور سوک گلیم. یالکیز سهن!..
 لا کین سانا یاقلا شیر کهن دائما،
 جلال گیبی رقیب چیقار قارشیم.
 آثرمل بونجا قیسقانیج اولماکی آرزو ایتهم.
 ییلدیریم (عذاب وجدانی ایله اطرافه)
 آه گووه رچین!.. آه زاواللی همشیرم!..

— 42 —

(بالقونا باقاراق)

آمان يارب، نه شاعرانه مهتاب!...
 نه وەت گوزەل... لا کين کدر، اضطراب،
 روحمو قابلايان قاراطيفلەر،
 قورقونج خياللار ھەپ بەنى محو ایدەر.
 گوزلەریمدە سانکە ھەر شئی بیر سراب...
 بەنجە ھەپ فرقسینر ظلمتە مهتاب.
 بەن مەتایی یالگینر کەندی روحمەدە.
 کەندی قلییمەدە گورمەك ایستەیریم...
 (حیرت و تبسمە)

یا!

اە مهتاب نه ایمیش؟

سانکە بیامیور؟

عشقی تمیل ایدەن او پنبە بیر نور،
 او بیر نور کە جذب ایدەر ھەر عاشقی؛
 او بیر نور کە سەنسیك اونوك خالق،
 سەن کە دائم عشقە گولەردیک؛ نیچین،
 نیچین بویلە بیردەن-بیرە دە گیشدیک؟
 چونکە ھنوز ھیچ بیر گوزەللیك بەنى
 اسیر ایتمەمیشدی... تا گوردوم سەنى،
 تا سەندەن آیریلدیم، اسیریک اولدوم،
 ھەپ سیزلاییب دوردو زاواللی روحوم.
 ھەر چیچە کدە دويدوم سەنىك عطریکی،
 ھەر چەردە گورمەك ایستەدیم سەنى،
 ھەر نغمەدە گوکلوم سەنى دینلەدی؛
 امین اول ملکیم، امین اول، شیمدی.

آنزەل

بیلمیوریم

آنزەل

بیلمیوریم

آنزەل

بیلمیوریم

(آنرەل ايله برابر سالونا گەچەرەك) يىلدىز يىم

خاير، خاير بوسفوزو ترك اتمەلى،

بوئەودەن چىقمالى، آرتىق گىتمەلى،

سەنىڭ گاه داغ گىيى مەنىڭ چوق،

گاه خىرچىن بىر چوچوق قەدەر سىرىك يوق...

خاير، خىرچىن دە گىل بىر خاستايىم بەن،

گوگول بالىكىز دىلەر شىقايى سەندەن

گىدەيم، گووەرچىن بە كلىوز بەنى،

سەندە دە ھەمەن دوشون داشىن ھەپسىتى.

(دىگەر اودايا گەچەر)

(سوقا قايسىنىدان داخلى اولور. يىلدىز يىمىڭ چىقىدىغىنى

گورونىچە آنرەلى ياقالار، دقتلە گوزلەر شە باقاراق)

آنرەل! يەنە شو افسونكار باقىشلار

سانكە دەشتلى بىر خىر سايىقلار.

آه شو معمالي سوزلەر نە لازم!؟

پەكى سەندەن نە ايسىور يىلدىز يىم؟

اوندا پرستىش دەن باشقا بىر شى يوق،

ذاتاً او بىر چوچوق، معصوم بىر چوچوق،

(كنايەلى بىر تېسىلە)

لاكىن سەويملى بىر چوچوق، دە گىلمى؟

ھىچ اونو انكار ايله مەك قابلىمى!؟

(سالونو ترك اتمەك ايستەر.)

(اونو ياقالار، حدتو ھىجان ايله)

خاير، بەن نە قەدەر اولسام دا سىرىم،

كىم سەيە اگلەنچە اولماق ايستەمەم،

— 45 —

دوشون بىر نەردەسىك؟ آلويرىر سكوت،
آرتىق فرانسايى اونوب، ھەپ اونوت!..

(مخزون)

آنزەل

بەن بونو اولدەن بىلىردىم ئەووت،
گىدەردە حرىت گەلىر اسارت.

(ملايم)

جالال

خاير بەن دىمەدىم، اسير اول! سانا،
فقط بعضاً دوتدوقلارىك پەك فئا...

(كەسكىن)

باشىگدان چىقماي بوش دوشونچەلەر؛
يەنەر - يەنەر، بونجا ساقىنلىق يەنەر!..

(خەتلە ساغ قاپىدان چىقار، آنزەل اونوڭ چىقىدىغىنى گورونچە

لاابالى واستىزالى قەھقەلەرلە گولمە گە باشلار.)

ئەدمون (سوقا قاپىسىندان اچەرى سوقولاراق)

ايشتە قانارامى بولدوم، شاقار كەن...

آه سىز كىمىسىگىز؟

(زەر خەتد ايله)

آنزەل

ئەدمون

بەن بەنىم، سەن دە سەن...

(ياپما ساقالنى قوپارىر.)

(خىرتلە)

آنزەل

سەن بوراينا ناسىل گىردىڭ؟..

(استىزالى تىسمە)

ئەدمون

آه گلوم!

بولوتلاردان اوچدوم، باجادان دوشدوم.

سەن اونوتدوڭ ئەدمون، لاكىن ئەدمون

ئەلدەن ئەلە قوشار سەنىگچىن...

— 46 —

آنزەل

ئەدمون!

غفو ایت بەنی، غفو ایت! بەندە قصور چوق...

(آجی تېسملە)

ئەدمون

خاير، خاير سەندە ھېچ بىر قصور يوق،
بەنيم ادرا كيمى كور ايتدى تاگرى،
ايلىك ئوگجە الدەن قاجيرديم شكارى،
سوگرا دوشدە اوچان بىر خيال گيىي،
گووهرچين ايزلەين بىر قارتال گيىي،
آوروپايى ئولكە - ئولكە دولاشديم؛
اورمانلاردان گەچديم، داغلاردان آشديم؛
طوفانلار قوپار كەن سرسم باشيمدا.
نهایت بولدوم آنزەلى قارشيمدا،

(مضطرب)

آنزەل

آه بو گەليشەن مقصديك نه؟ سويلە!

(استىزالى تېسملە)

ئەدمون

بىر آز اگلەنمەك ايستەديم سەنىڭلە،
(ديواردا آسيلي ختجىرى گوستەرىر)

آنزەل

بەنى مەحو ايمەك ايستورسوك اكر،
آلدە وور، ايشە گو كسوم! ايشە ختجىر!

ئەدمون

خاير او نرمين، اولطيف سىنەيى
ايسيرماقچين دوداق ختجىردەن ئەيى...

لا كين ايسيرماق قودوزلوقدور، خاير
أممەك، ئوبوب أممەك داھا داتليدير.

(آنزەلى قوللارى آراسينا آليبدا ئوپمەك ايستەر.)

آنزەل

آللە عشقىنە دور، ئەدمون! آمان دور!
جلال دوسا ھەمەن چىلدىرىپ دورور!
نە سەن ساغ قالىرسىڭ نە بەن ... ھايدى گىت،
ھېچ ضرر يوق، گىت بىز قەدەردە صبر ايت؛
يارىن آقشاملاين كوپرو باشىندا،
مطابق آنزەلى بولور سولۇق قارشىڭدا.

ئەدمون

فقط ساقىن سوزوڭ يالان چىقارسا،
قورتولا مازسىڭ اليمەن بىر داھا.

آنزەل

خاير، آرتىق دونو كلوك اووما بەندەن،
يالىڭىز، يالىڭىز يازدىم ايستەرىم سەندەن.

ئەدمون

(اونوڭ الينى ئۈپەرەك)

بەكى بىر داھا امتحان ايلەرىم،
يارىن سويلەدىڭىڭ يەردە بەكلەرىم.

(مىردىم آدىملارلا چىقار، آنزەلدە دوشونجەلى بىر حالدا بالقونا
گەچەر. يىلدىرىم گىتىدىڭى اودادان دونەردەك آنزەلىك يانينا گەلىر.
ئەدمون تىكرار سالونا گىرىپ اونلارنى دىنلەر.)

يىلدىرىم

(آنزەلىك الينى اللەرى آراسىنا آلاراق، حىرتلە)

آمان، نىچىن بويلە دە گىشىدىڭ، نىچىن؟
خاير سەندە مېنىكى آنزەل دە گىلىسىڭ.

سانا قاپلانلارمى ھىجوم ايلەدى؟

يوقسا جلال بەگمى بىر شى سويلەدى؟

آنزەل

ئەوۋەت غىزىرىم، بىر شى اولموش بانا،

فقط اونو سوگرا سويلەرىم سانا.

يىلدىرىم

چە كىنمە سويلە ھەر امرىڭى - ايتان -

اجرايە حاضردير يىلدىرىم الان.

— 48 —

آنژەل

خاير امر ايمەك دە گيل، بير رجام وار،
يالىگنر بەنى چابوق بو ئەودەن چيقار!
(درحال او موزونده كى شالا بورونەرەك)

يىلدىر يىم

شو محبسدەن چيقاردا قورتار بەنى،
هم دە بوساعت، بوساعت يىلدىگمى؟
لا كين بونجا صبر سيزلىق نە لازم؟
هەرايشدەن بير قەدەر دوشونجە لازم...

آنژەل

بەنيم هەلا كېمى ايشەسەك اكر
چىق گيت! يوقسا دوشونجە ويرمەز ئىم.
دوشون، يىتمىش آرتىق تايىم، توانيم؟
اوچورومدور ساغيم، سولوم هەريانيم.

يىلدىر يىم

فضلەدير بونجا اضطراب و دەشت،
گەل گيدەليم گەل! يوق تلاشە حاجت.
(ئەدمون درحال قارشىدا كى كوچوك اودايا گەچەر.)

آنژەل

(يىلدىر يىملا برابر سوفا قايسينا ياقلاشاراق)
سانكە اويار قلىسمى خائن بير آل،
هەر طرف فلاكت ... گەل گيدەليم گەل!
(چىقارلار)

ئەدمون

خائن لەز، آە سفىللەر! گيدىك، گيدىك!
فقط اصلا قورتولوش يوق سيزىگچىن.

(اونلارى اينلەر. اوچىقدىقدان سوگرا گووەرچىن - ياوروسو)

قوجاغىندا سوگ درەجە محزون بير حالدا سالونا داخل اولور.)

آيسەمير

(سوفا قايسىندان گەلەرەك)

قوزوم آرتىق بوتون فلاكتلەرىك
يا سوگودور، يا باشلانمىجى...

— 49 —

گووەرچىن

نىچىن؟

سەندە وار - گورونور - باشقا بىر خبر؟

آيدەمىر

شىمدى آتۇرل بىلدىرىملە برابر

دفع اولوب گىتدى، سەن ساقىن جلالى

ئەودەن بىراقما؟

گووەرچىن

آه بو پەك خطالى...

آيدەمىر

ماراق اىتمە، اونلارى بەن ايزلەيم،

نە اولسا ھەپ گەلىر سانا سويلەيم.

(ھەمەن دىشارى فىرلار.)

جلال

(گەلىر، الئەكى قوناي شىشەسىندەن سوڭ قىدحى

دو كوب ايجەر. شىشەنى بىر طرفە آتاراق استىزالي

تېسىملە)

گووەرچىن، بانا باق گوزەل گووەرچىن!

نىچىن گىدىب ياتىمور سوڭ؟ آه نىچىن؟

نىچىن مضطربسىڭ، نە اولموش سانا؟

يوقسا كوسوب دارىلمىشىمىڭ بانا؟

گووەرچىن

بەنىم ھەپ دىرلىكىم بو، طالعىم بو،

گوردوگوم يوق بىر گەجە راحت، اويقو...

دائما ھەمدىم قاينو، اضطراب،

دە كىز ساندىقىم امىدلەر ھەپ سىراب...

(استىزالي قەقەپەلە)

جلال

كىم بىلىر، بلكە باشقا بىر سبب وار؟

انسان، قادىن قلىنىنى پەك گوج آڭلار.

ئەوەت كىم بىلىر بلكە قلىنىڭ سەنىڭ

شىمدى چارپور يەڭكى بىر عشق ايجىن.

— 50 —

گووهرچىين (سوك درجه سارسىلىمىش بىر حالدا)
 ناسىل عشق، او ناسىل عشق ايمىش، جلال!
 جلال! بو اقترى بەك مدەش... جلال!
 دوشون، بىر دوشون گور نە سويليورسوك؟
 (شەتلى قەقەلەرلە)

جلال

سەن بەنى سرخوش مى ظن ايليورسوك؟
 (اطرافە) آە شېھدەن بەنىم آلاو ايجىندە...
 (گووهرچىينە)
 دەمىن اليك اكرم بەگىك اليندە
 سويلە ھانكى عالمەلەرە دالمىشدىك؟
 سويلە، نىچىن سوسدوك؟ سايغىسىز قادىن!
 گووهرچىين سوس يەتەر، سوس آرتىق، آە محو اولدوم بەن،
 نە گناھ ايشلەسەم ايتان سبب سەن...
 (گىتمەك اىستەر)

جلال

(اطرافە)
 شېھ، آە شېھ؟..
 (گووهرچىينە) گىتمە دور!

گووهرچىين آە سفىل!...

جلال

بەن مى؟...
 گووهرچىين ئەوەت. گوزەل بەللە، ئەبى يىل،
 (كەندى الينى گوستەرىر)

اىستەسەيدىم قانلا كىرلەنسىن شو آل،
 ايتان نە سەن ساغ قالىردىك، نە آتۇرەل
 (استىزالى قەقەيلە)

جلال

بو حىلەبى اكرم ئو گرەتمىش، بەللى؛

— 51 —

گووهر چين (آجى تېمىلە)

شېھ سىز...

جلال

حابو كە سەنىك ئولمەلى،
 ايشته گوز ئوگونده ھەر قباختىك،
 ئەوتە مەھو اولدا آز چىرىنىپ دىدىن.

گووهر چين

آه ئەوتە بىلكە بەن قباختىلىم،
 چونكە ذوقىكە، كىفىكە مانعەم؛

(اليندە كى چوجوغى اوزاتاراق)

فقط دوشون بونوڭ يىر گناھى يوق...

(بالقونە گەچەرەك)

جلال

ناسىل!.. گناھسىزمى او مەنھوس چوجوق؟
 او پەك چىركىن، پەك آجى يىر واسطە،
 اور تامىزدا قىرىلماز يىر رابطە...

(سىنىرلى)

گووهر چين

نىچىن قىرىلماز؟ آل دە قىر، مەھو اولسون،
 يىر آز سەوين، وجدانىك راحت بولسون.
 (بالقوندىن آشاغى يە باقاراق حىرتلە)

جلال

او كىم؟ آثرەلمى؟ آه ايشته كەندىسى!

(ھىجان و تالاش ايلە)

آثرەل، گوزەل ملك! جنت پرىسى!
 گىتمە دور، گەلدەم ايشته، خاتىن آفت!..

(سالونا گەچمەك اىستەر.)

گووهر چين جلال مەرھەت، شو طفله مەرھەت!؟

(چوجوغى اونا دوغرو اوزاتاراق گىتمەسىنە مانع اولور.

بىراق، بىراق!

جلال

— 52 —

ئوۋەرچىن آمان بىر دوشون...

ئىلال چەكىل!

ئوۋەرچىن (ياوروسونو اللەرى ئوزەرىندە دوتاراق استرخام ايله)

جالال!

ئىلال دفع اول...

گوۋەرچىنى بالقونوڭ بىر طرفىنە ايتەر، چوجوق اليندەن دوشوۋىر.

ئوۋەرچىن (مأبوس وچىلغىنجا بىر فرىاد ايله)

ياوروم!

(دېيە كەندىسىنى بالقوندان آشاغى آتماق اىستەر.)

ئىلال (شەتلىك سالونا دوغرو ايتەر.)

چەكىل!...

آه قاتل!...

ئوۋەرچىن

(بايلىور دوشەر، آجى و دەشتلى سكوت...)

پەردە

IV- پردة

كويده ساده بير قوناق، باغچايا نئمەك ئوزره ظريف
 بالقون، اطرافدا سوڭ بهارە مخصوص چيچەكلەر و آغاچلار
 تا اوجدا بير تەپەيە چيچماق ئوزره - هەر ايكنى طرفى اوچوروما
 محاط - گيريتىلى، چيچيتىلى بير چيغىر... باغچادان چيغىرە كوچ
 و دارچيق بير كوپرو ايله گەچىلىر. ايكنىدى چاغى، بولو
 هوا...

يىلدىر يىر يىر (آترەل ايله برابر گەلەرەك)

ايشته يىزىم اسكى يورت، باق نه گوزەل كويچە گەز!
 هەر طرف يشىل اورمان، ايستە دىگىك قەدەر گەز.
 هم نه قەدەر باقىملى، سانكە هەر يەر گولومسەر؛
 بوردا سوڭ بهار بەنجه، ايلك بهاردان دا دلبر...
 شو ايو بەك بابامگدير، اولوغ بەگە مخصوص دور.
 (آترەللك قولوندا دوتوب ساغ طرفدە كى يولدا كئار
 گوشەيى گوستەرىر.)

بەنمكى تا!.. اوزاقدان انسانە گولوب دورور.
 آه بو كوى خاطرلاندى گەچمىش گونلەرى بانا،
 تا چوجوقكەن عاشقەدىم يەشىل ليگە، اورمانا،

يىلدىر يىر يىر

ايشته بوردا بەك اسكى چوبان شاعرلەر گيى،
 سىر ايلەرىن بير زمان شو عريان گوزەل ليگى،

— 54 —

قىشىن قىسمت اولورسا استانبولا دونه رده،
 هەپ ياشارنر قاغيسينر گورولتوسوز يير یرده.
 (بو سیرادا گورونمەز يير گوشە دەن تىترەك و حزين يير آهنگلە
 شاغیده کی شرقی ایشیدیلیر.)

(گووهرچینیك سەسى)

گووهرچینیم، گووهرچین
 آغلاریم ایچین - ایچین،
 بەن بو قارا بختلە
 نیچین دوغدوم، آه نیچین!؟

بەندیریم

یا گیلیمورسام بو سەس
 ئەوەت او، تام کەندیسى!
 دیمەك یەرسینر دە گیلیمیش
 جلالنك جناتى
 ییزی نەهر شیندەن اول،
 فلاکت بکلیمورمیش
 بوردا دورماق نافلە...
 گەل گیدەلیم، دورما گەل!
 (گیدەرلەر)

(گووهرچینیك سەسى)

ای سارارمیش چیچە کلەر!
 ای سوسموش کلە بە کلەر!
 گوزو یوللاردا قالمیش
 مەنە کشەم سینی بە کلەر.

(اولوغ بەك دالغین ییر حالدا بالقونا چیقار. گووهرچینی دینلەر،
 دالغینلیغی داهادا آرتار. گووهرچین - قوجاغیندا ییر ییغین مەنە کشە
 اولاراق - آغیر و پریشان آدیملارلا گەلیب گەچەر.)

اولوغ بەك

گووهرچين اونوت يا وروم،
 يالگىز سىغىن تا گرى يا
 او حيله كار بوسفورو
 او سيرانمىش بىزانسى
 اونوت گەچمىش گونلەرى!
 عفو ايله خائىلەرى.
 آگما آرتىق بىر داھا،
 ساقىن دوشونمە اصلا!

گووهرچين

ھەر آجى بى اونوتماق
 لاكىن تحملىم يوق،
 استانبول خاطراتى
 پارچالىور قلىسمى،
 ئەووت بويوك تسلى ..
 صبرىم يوق، نە ايتمەلى!؟
 دىنكەنلى بىر اوق گىيى
 آمان - آمان يارى!..
 (مايوس بىر حالدا باباسىنىڭ قوللارى آراسىنا سىغىنمىر. بوسىرادا بولوتلار چە كىلىر، صحنە آيدىنلاشىر.)

اولوغ بەك

قوزوم باق شو بولوتلار
 حياتداكى دھشتلەر،
 گەچىپ كىدن شىلەردىر،
 يالگىز خاستا روھلۇلار
 ناسىل گەلىپ گەچەرسە،
 قاغىلاردا ئويلەجە
 مارق ايتمەك نافلە؛
 چىرىپىر ايواھلە.
 (آيدەمىر گەلىر، گووهرچين ايچەرى گىرەر.)

آيدەمىر

ئەفەندىم سويليورلار
 گورموش يىلدىرىم بەگى
 دىمىنجىك بىر قاچ نقر
 آنرەل ايله برابر.

اولوغ بەك

ھايدى باق گورنەردەدىر؟
 دورما گىت، سويلە يالگىز
 ھەمەن بول گەتەر بانا!
 بىر قاچ سوزوم وار اونا.
 (گىدەر كەن دۈنەر)
 دىيورلار حتا جلالى دە گورموشلەر.

اولوغ بەك جلال. فلان ايستەمەز، يىلدىرىمى بول، يەنەر.
(آيدەمىر اوزاقلاشیر. اکرم-سادە بیر قیافەتدە — قولتوغۇندا
يىكى، ئوچ كىتاب اولدوغو حالدا گەلیر. اولوغ بەك يەرىندەن
قالقار، سوڭ درجە صمیمیتلە اکرمىڭ الینی سيقاراق)

گەل باقالىمىز غىزىم!
انسانلاردان قاجىبدا
نەردە قالدىڭ، نە اولدولۇڭ؟
نە كىشف ايتىدىڭ، نە بولدولۇڭ؟
سەن بو چىقىلماز، دەرىن
غرق اولوب گىدەجە كىشىڭ.

اکرم

فقط بو چىرىنىشلا
ھەر نە قەدەر اوغراشسا
كشف ايتىدىگىم بىر شى يوق،
انسان چوچوقدور، چوچوق.
بانا بىر لمە، بىر نور،
جەھالتمىم آرتيور.

اولوغ بەك

ئەوەت بىر چوق بىلىگىچلەر،
سەنىڭ گىيى بو يولدا
فيلسوفلار، أدىلەر،
ھەب اجتەھاد ايتىمىشلەر،
ھەر كىس دويماق ايستەمىش
درك اولونماز تاگرىيى،
ھەر كىس اوچدوقچا اوچموش،
فضالەرى آشدىقچا
فقط شەپرى يانمىش
غىب ايتىمىشدر نەيت
سارماق ايستەر كەن بوتون
دوگوب قالمىش اڭ كوچوك

اکرم

ئەوەت بەك دوغرو، لا كىن
بەك داتلى بىر اگەنجە،
بو چىرىنىشلار بەنجە؛
ماراقلى بىر اگەنجە...

اۋلۇغ بەك

بويۇك ابن سىنالىر
داھى يىر استاد ايگەن
فلسفە يىر چىقىلماز
چوقلارنى بوغموش دا
سوقراطلار، افلاطونلار
عجب نە بولدو اۋنلار!
يول كە يورموش ھەر كىسى
دويولماز اولموش سەسى،

اكرام

فقط بوگونە ر بەنيم
گوۋەرچىندەن، جالالان
جالالە كى قودوزلوق،
آلت-ئوست ايدىب فكريمى،
انسانلىق بو ايمىشسە
بويلە محترص، سقىل
بەك باشقادىر اگلەنجەم،
باشقا يىر شى دوشونمەم
آزغىنلىق، ساينىسىزلىق،
بەنى چىلدېرتمىش آرتىق.
نەرت، يىگلەرجە نەرت؛
آلچالمىش عمرە لغت.

اۋلۇغ بەك (قافاسىنى سالىا يارق سوڭ درجە سىنىرلى و قىزغىن)

اۋگون كە استانولدا
گىتدىكچە تورك اولادى
يوردوموزو ساردىقچا
ھەر كىسچە ئورنەك اولدو
سرخوشلوق، عقسىزلىك
زەرلەندى گىتدىكچە
قەرمان اوغوزلارىك،
سارسىلماز خۇلقلەرى
آوروپادان-فضىلت،
دوروركەن-يالىڭز چوروك
(بو سىرادا يىلدىرىم آيدەمىرلە برابر گەلىر. آيدەمىر چە كىلىدە
گىدەر، يىلدىرىم ايسە دوردوغو يەردە دوڭا قالير.)
گەنجلىك فرانسىزلاشدى،
اۋچورومە ياقلاشدى.
دوشگون پارسى موداسى،
سرسىم قرەنك اداسى،
ساردى بوتون گەنجلەرى،
مىلىكتىك ھەر يەرى.
بويۇك ارطوغروللارىك
شىمدى ھەپ ساپقىن، آزغىن...
ھەمت، جدېت، وقار
يىر زوبىيەلىك آلدىلار.

— 58 —

اولوغ بەك

يىلدىرىم گەل. ياقىن گەل گەل باقالىم نەرسىڭ؟
 ايشىتىدىم جالال گىيى باشقا عالمەردەسىڭ.
 بەن سەنى تا كوچو ككەن ئوز روھىمدا بىلەدىم،
 بەنىم اوغۇلۇمدا بىر گون آزارمىش!.. ھىچ بىلمەدىم.

(آجى تېسىملە)

سويلە سەوگىلىڭ نەردە؟ نەردە پارىس تىخفەسى؟
 او فلاكت بايقوشى او سوقاق سوپور گەسى؟

يىلدىرىم

بەك بابا! عفو ايدەرسىڭ. قىياھلى اولسامدا
 معذورم ايشتە، چونكە بەنىم نىتىم باشقا...
 بەن ايشتەدىم كە سوچسوز بىر عائلە سەوينسىن،
 اشكەنجەدەن قورتولوب مسعود اولسون گووەرچىن،
 يوقسا بەنىم آتەرلە.. اصلا دوقوندوغوم يوق،
 امىن اول سەنىڭ اوغۇلۇڭ دەگىل آزغىن بىر چوجوق..

گووەرچىنىڭ سەسى

سوندى پارلاق امللەر،
 بەن آغلاريم، ئەل گولەر؛
 يارالى، محزون گوگول،
 ھەپ چىرىنەر، ھەپ ايتلەر.

اولوغ بەك

(يىلدىرىمىڭ قولۇندىن دوتاراق)

ايشتە دىكلىيورمىسىڭ؟ دورما آرتىق، گەل بەرى،
 سەنى گورسە شېھەسىز، جوشار اُسكى دردلەرى.
 (ھەر ئوچو گورونمەز بىر طرفە چەكىلىر. سوگرا
 گووەرچىن گەلىر.)

— 59 —

گووهرچين (يارالى سەسلە)

مەنە كىشەم! آە نور ياورىم!

سەنى آلدېمى تاگرېم؛

گەل بانا، اوف نەردەسىك؟

سەتسىز قان اولدو باغرىم.

(آرقا طرفە باقار، جلالىك گەلدېگىنى گورونجە)

آە يەنە او!.. نەردە ياورىم!..

جلال

مرحمت!

گووهرچين بەندەن نە اىستېورنىك گيت، چە كىل گيت!

جلال

عفو ايت بەنى بىر ديوانەيم سوچوم چوق،

فقط دوشون، ديوانەيە قلم يوق...

عفو ايت جرميم، قباحتم چوقسادا،

عفو ايت گرچە لياقتيم يوقسادا...

گووهرچين

هيچ ضرر يوق، بن عفو ايله ديم سەنى،

فقط سەندە شو حالدان قورتار بەنى!

گەل، ياقين گەل، گو كىمى گەل پارچالا،

بلكە روحيم اشكە نەجەدەن قورتولا...

شىمدى مەنە كىشەم، او سونموش تېنە نور،

بەنى ايسسىز مزارىندا بە كلىور.

جلال

گووهرچين؟ قاناتما گو گلومى يەنەر،

چكىدىكىم عذابلار ئولومدەن بىر...

اشلەدىكىم سوچوڭ جزاسى نەيسە،

اطاعت ايله رېم باشىم دەگىتسە.

گووهرچين (اوسانمىش و چىلغىنجا بىر فرياد ايله)

ياوروم!.. نەردە ياوروم!..

— 60 —

... عفو ایت!

جلال

گووهرچین آد چه کیل؟

جلال گووهرچین، گووهرچین!...

گووهرچین (جلاله)

چه کیل گیت، سفیل؟

(دییه سینیرلی و نفرتلی باقیشارلا ایچهری گیره. جلال ایسه

شاشقین بیر هیکل کیبی یه رینده دوکا قالیر.)

آنزهل (یان طرفدن چیقاراق، جلالی یلدریم ظنیه)

یلدریم!..

(تبدیل طورله)

آه جلال، سه نیمیسیك؟!

(آجی گولومسه ییشله) نه ووت.

جلال

نه ووت به نیم، گوزهل، سه ویملی آفت!

آه بو ناسیل چهره؟ ناسیل قیافت!؟

آنزهل

آمان عفو ایت...

(چیلغینجا)

جلال

آرتیق یه تهر شیطنت،

یه تهر داغیتدیک یوردومو، یووامی،

آلیمدهن آلدیک ذوقیمی، صفامی.

یا قیب یقیدیک فکریمی، خیالیمی،

چگنه دیک هپ مقدس آمالیمی

یه تهر اونوتدوردوڭ بانا تا گریمی،

قابلان گیبی پارچالاندیک یاوریمی.

بهن آلمازدیم، سهن بهنی آچالتدیک،

سهن بهنی محو ایتدیک، آه رذیل قادین!..

— 61 —

(همەن سرغلى و نقرتلى آدىملارلا چە كىلىپ كىدەر، آتۇەل
شاشقىن باقىشلارلا باقىنىپ دورور. بو سىرا دە ئەدمون آغاچلار
آراسىندا گۈرونور. فقط يىلدىرىمىڭ گەلمە كەدە اولدۇغونۇ گۈرونچە
چە كىلىپ و اونلارنى دىنەيىپ دورور.)

يىلدىرىم (قارشى طرفدەن چىقاراق، آجى تېسىملە)
گۈزلەرىڭ ياشارمىش، سۈيە بو حال نە؟
هانكى عاشقىڭى بىكلەرسىڭ يەنە؟
(شاشقىن و سىنىرلى)

آتۇەل

سرخوشىمىڭ يىلدىرىم، آە يىلدىرىم!..
سرخوش ايدىم ئەووت، شىمدى آيلىدىم.
يىلمەم گۈزلەرىمە نەلەر گۈرونور،
سوندۇ اسكى مجنونلۇغوم ھەپ سوندۇ.
ئوگچە ناسىل ياقلاشېپ قاووشدۇقسا،
ئۈيە دە آيرىلمالى يىز...

يىلدىرىم

آە يوقسا،

آتۇەل

يوقسا آتماق مى اىستېورسوك بەنى؟

خاير-خاير افسونلايمىشلار سەنى؟

يىر دوشون، سەندەن آيرىلىپ سام بانا،

كىم باقار، كىم تىلى ايدەر؟..

(استىزالى تېسىملە)

يىلدىرىم

سانا

جلال، ئەدمون بوتون جھان مشرى..

كىم رد ايدەر سەنىڭ گىيى دلىرى؟

(سارسىلمىش يىر حالدا)

آتۇەل

آمان يارب! دوشون-دوشون يىر كرم.

كىم دايانير بو چىر كىن تحقىرلەرە!؟

— 62 —

يېلىپ يۈرۈپم ظن ايدەرسەم آرتىق آل وىرير سكوت،

مەلەك دە اولساڭ اۈنۈت بەنى اۈنۈت!

آئىزەل نىچىن، سويلە نىچىن؟

سۈرما ھىچ سۈرما!

يېلىپ يۈرۈپم

چە كىل! آرتىق يەتەر، چە كىل گىت، دورما؟...

(سرت باقىشلارلا ايچەرى گىرەر، آئىزەل لىنە بېت و خىرت.

ايچىندە دوڭا قالير.)

ئەدەمون (آغاچلار آراسىندىن چىقاراق آجى و استىزالى

قەقەلەرلە)

ايشە ساپىنىلىغىڭ آجى ميوەسى!

ايشە آزغىنلىغىڭ سوڭ تىجەسى!

اسكى حال نەردە؟ باق شىمدى نە اولدوڭ؟

سويلە ئەدەمنى آتېدا نە بولدوڭ؟

(آغلار گىيى گۈرۈنۈر، مەندىل ايلە گۈز ياشىنى سىلەرەك)

آئىزەل

آرتىق آلۈيرير چە كىدىگىم فلاكت،

يىردە نە لازم بونجا طعن، تەمت؟..

(يارىم قەقەلە)

ئەدەمون

يا! پشيمان اولدگمۇ يوقسا؟.. ھىيات،

گۈز ياشلارىڭ دە گىل، بوتون كاتتات،

بوتون جىھالت آلت-ئۈست اولوب داغىلسا،

داغلار، اورمانلار كۈل اولوب ساۋرىلسا،

دە گىزلەر قان پۈسكۈرسەدە دوغروسو

سۈنمەز بەندە كى انتقام دۈيغۈسۈ.

(گوگسونو آچاراق)

آئىزەل

ئويلە ايسە گەل، گەل دە محو ايت بەنى،

گەل، انتقام آلدا! آۋوت گوگلىكى...

ئەدمون

(اونا ياقلاشاراق)

خاير، بەنى پەك دە ظن ائمه سرسم؛
چونكه سەنى بىر اوروشدە ئولدورسەم،
چە كدىگىڭ اضطرابدان قورتولورسوك
ئەدمونوك ئىللە مسعود اولورسوك.

(سېنىرلى)

سانا بىر جزا وىرمەك اىستەرم كە،
عمرىڭ اولدوقچا ھەپ گەمىرسىن سەنى،
ھەر گورەن سەندەن عبرت آلسىن آنچاق...
(تەقىر آمىز و كىنلى بىر طور ايلە ياقلايب بىر طرفە چە كەرەك)
ھايدى گەل، دورما گەل شرفسىز، آلچاق!..

(اونلار چە كىلدىگى گىيى گووهرچىن چىقار، دالغىن آدىملارلا
كوپروپە دوغرو ياقلاشیر. بو سىرادە يىلدیرىم داخى تىكرار آتۇرلى
اىزلەمەك ئوزرە اكزىملە برابر چىقار. اولوغ بەك دە — عىنى زماندە
آغاچلار آراسىندا گورونەرەك اونلارى دېتلەر.)

يىلدیرىم آتۇرل سقىل اولسادا بىر قادىتدىر،
اونو كويدە يالگىز يىراقمام، خاير،
كەندىم گىتمەسەمدە بىر باشقاسىلە
ھەر حالدا گىتمەلى او استانبولە...
يىراق جانىم، او شىطاندان چوق بىلىر.
چوق ياشەدە غرىدىر، كىمسەسىزدىر.
(گىتمەك اىستەر.)

اکرم

يىلدیرىم

(يىراقماز)

اکرم

دفع ايتىڭ باشىڭدان، يەتەر... گىتمە دورا!

(متردد)

يىلدیرىم

لاكىن بو ھىچ وجدانمە سىغىمور.

— 64 —

اولوغ بەك (چىقار)

ساقىن مارقا ائىمە اوغلو، او شىمدى
شىق بىر فرانسىزىلە ساووشدو گىتىدى.

(استىزالى تىسىملە)

ئەوۋەت ئويىلە گۈزەل، يوسما آفتلەر.
سەنىك گىيى چوقلارنى جىذب ايلەر.
حتا دەمىتچىك گورموشلەر جالالى،
اودە آنرەل ايچىن گەلمىش اولمالى...

اكرەم

خاير، ياگىلمايىك ئەفەندىم؛ خاير،
جالالىك دردى ظىمىجە باشقادىر،
او كەندىنى عفو ائىدىرمەك ايسىور،
بلكە گوۋەرچىنى گورمەك ايسىور.

اولوغ بەك (سىنىرلى)

ناسىل! دىمەك سرخوشلىنى گىندىمى؟
ھەپ آزغىنلىق، ساغىسىزلىق بىتدىمى؟
ھىيات! اونوتمالى گەچمىش گۈنلەرى،
ياىندان قورتولان اوق دۈنمەز گەرى،

(يىلدىرىملە برابر ايچەرى گىرەر؛ اكرەم دە شاشقىن بىر وضعىتلە
دوشونوب دورور. بو سىرادا جلال تەپە باشىندا گورۈنەرەك اطرافى
اوچوروملو چىغىر ايلە - ايلەرىلەر. گوۋەرچىن اونو گورۈنۈجە نفرتلە
گەرى دۈنمەك اىستەر.)

جالال گوۋەرچىن، گوۋەرچىن ملك گوۋەرچىن!

بو نفرتلەر نىچىن؟ سويلە آە نىچىن؟

(گوۋەرچىن اوسانمىش بىرطور ايلە چە كىلىپ گىتمەك اىستەر.

جالال آجى و بارالى قەقەلەرلە)

— 65 —

قارتالدىن ئور كەن بىر گوۋەرچىن كىيى
بەندەن قاچماق ايسىيور سوڭ، ئويلەنمى؟
ھېچ تېلاش اېتمە دور، ساقىن گىتمە دور!
شىمدى غفو اولونور ياپدىغىم قصور.

گوۋەرچىن خيال، بوش بىر خيال، سونوك بىر خيال،
قىرىلمىش بىر گوگول ساغالماز، محال!...

(سوڭ درجە سىنىرلى)

آرتىق اونوت، ھەر شى مەحو اولوب گىتدى،
ئەۋەت جلال! گىت!... يىتدى... ھەر شى يىتدى.
(بالقونە دوغرو ايلەرلەر.)

سوڭ گوروشدور، غفو ايت خيال اولسادا،
سوڭ نىقسىدور، غفو ايت محال اولسادا...

جلال

(اللەرنى گوگسوندە چاپراز ايدەرەك، ياس و دەشت ايجىندە

باقا قالير.)

جلال، شاشىردىگىمى؟ آە دوشون بىر آز،
أركىشى بە امىدسىزلىك ياراشماز.

اکرم

ھەر درد ايجىن شېھەسىز بىر چارە وار،
بەس بەللى، ھەر قىشى ايزلەر بىر بہار.

خاير بو درد ايجىن بولونماز چارە،
خاير بو بىر قىش كە چىقماز بہارە.

جلال

(بىر آز ياقلاشیر)

اکرم

گەل بەرى، گەل يەتەر چوققلوق يەتەر
گەل سەنى بە کلیور پارلاق امللەر.

ئەۋەت صنعت، دەھ، آلقىش، پرستش
ھەپ سەنى بە کلیور...

— 66 —

جلال

ایستەمەم... گەچمیش...

خاير هيچ بير شى ايستەمەم. شىمدى نەن
يالگىز معصوم گووهرچىنىڭ قلىندەن،
سېلىنمەز لىكەيى سېلىمەك ايستەرىم.

چوق آلچالدىم دە يو كسەلمەك ايستەرىم.

جلال! بو چىلىقن حال ايله آمىن اول،

فلاكت دوغور ھەپ دوتدوغوڭ يول.

اکرم

جلال

(قورقونچ و آجى قەقەلەردەن سوگرا، قورقاق، شاشقىن

و مەجنۇنە باقىشلارلا باقار. ئو گەچە خىزىن و تىترەك...

سوگرا گىتدىكەچە سىنىرلى و ھىجانلى بىر فرىاد ايله)

اوچوروم: قارائلىق!.. چىقىلماز يولوم،

اوچوروم: اوچوروم ھەپ ساغىم، سولوم.

اوچوروم: دويدوغوم حقيقت، خيال،

اوچوروم: اوچوروم يالدىزلى آمال.

اوچوروم: چاغلایانلار، كەكشانلار،

اوچوروم: دە گىزلەر، داغلار، اورمانلار.

اوچوروم: افقلەر انگىن فضالەر.

اوچوروم: اوچوروم چىلىقن دھالەر،

اوچوروم: سورەكلى جوشغون آلىشىلار،

اوچوروم: اوچوروم سوزگون باقىشلار،

اوچوروم: شو چىركىن، شو آلچاق حیات

اوچوروم: اوچوروم بوتون كائنات...

(اوچوروما ياقلاشیر)

— 67 —

اكرم جلال يىز دوشون، آه نه دهشتلى حال!..
 جلال اوچوروم، اوچوروم!.. (اوچورومە آتلىر)
 گووهرچين (قوللارنى جلاله دوغرو آچاراق، سوڭ درجه متأثر)
 جلال! آه جلال!..
 (بايلىب اكرمىڭ قوللارى آراسىنا دوشوويىر.)

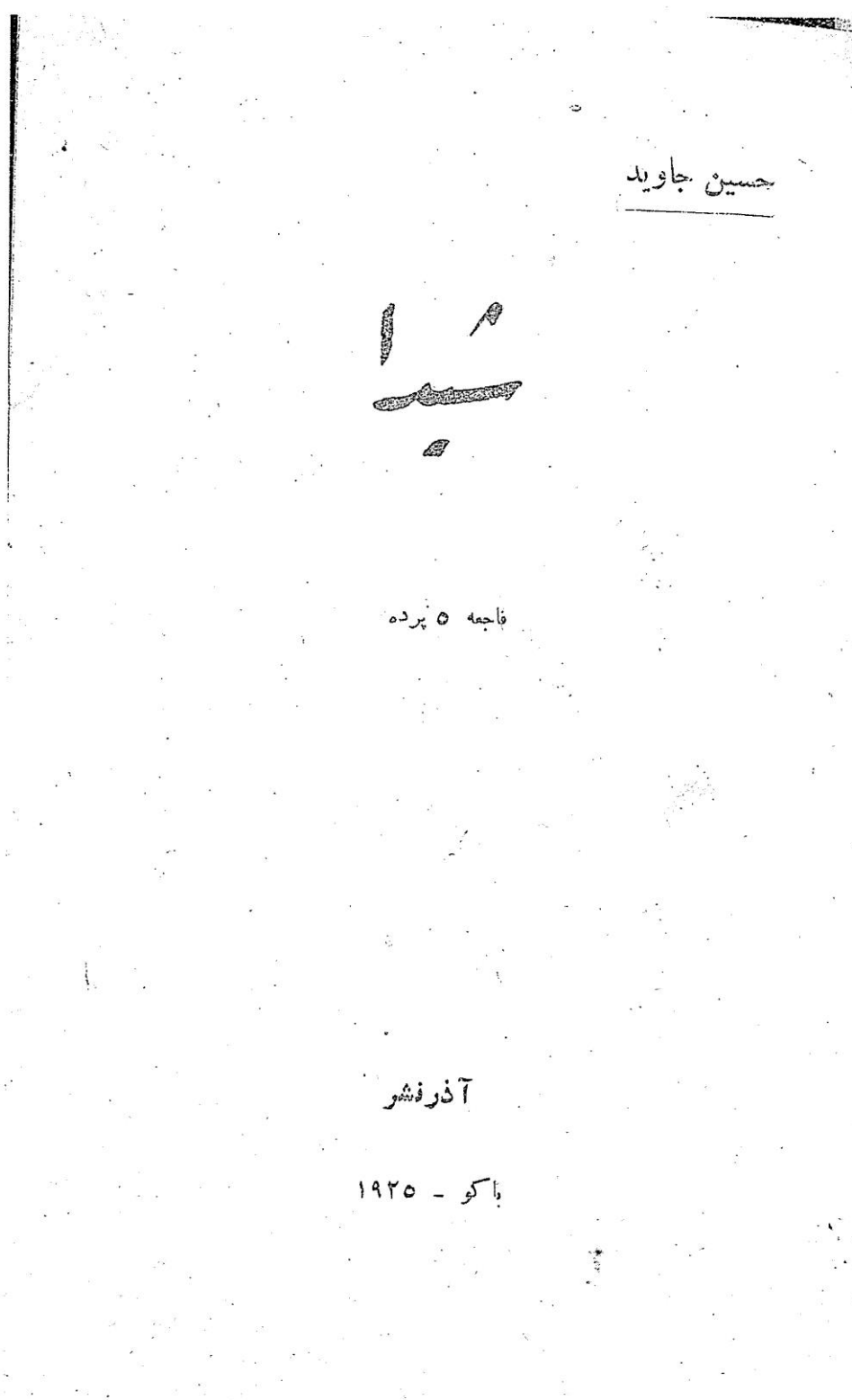
پرده.

سوڭ.

ياشلىش دوغرو جەدۋىلى.

دوغرو	ياشلىش	سۇر	صەيفە
يىلدىرىم	...!!؟	6	8
لوحەلەرى	لوحەلەر	24	»
بىلمەك - سەزمەك	بىتمەك - سەرمەك	25	»
دويولماز	دويماز	5	9
وحى	وحس	14	10
امللەرى	ايللەرى	2	16
براقىيور	براقيور	2	20
آتيوير	آتيور	25	»
بوينىنداكى	بوينىنداكى	15	23
متاعىك	متاعىك	3	24
آه شو	آه	25	25
يالگىز - يالگىز	يالگىز - يالگىز	10	47
ايشدە	ايشدەن	7	48
ايستەرسەك	ايستەسەك	8	»
دىرلىگىم	دىرلىگىم	17	49
آنزەل - آه	آه	17	53
بەن	بەنى	10	59
جەھان	جەھالت	20	62

EK-2. Şeyda

اشخاص

مەجىد افەندى - مەتبەئە مەدەرى

اشرف - ئونوڭ اوغلو

مەجرى	{	شەيدى
		رئوف

ماقس مۇللەر - رىسام

روزا - مۇللەرىڭ قىزى

مارىيا - روزانىڭ ئانىسى

مەسعود - باش مەرتەبە

مەرتەبە	{	قارامۇسا
		يوسف

مەزاجى، قارا گەيمەلى مەلىك، سەئىر مەرتەبە، چالغىچىلار،

پولىسەەر و جەسەنخانى مەمۇرلارى...

شیدا

اصلًا به نى سيقمايوره به نى ئوزوب ييتيره ن بير قوت وار كه،
اودا يالايگن حياتدا كى بوشلوقدان، حياتدا كى معناسيز ايقدان
عبارتدير.

(يهريندهن قالقاراق سوڭ درجه سينيلى و هيچانلى)

الله عشقينا بير دوشون! ... بويله حيوانجاسينا يوب - ايچمهك
چاليشيب - چايالاماق نيچين؟! اوسانمادان سويونوب - گه يينمهك،
ياتيب - قالماق نيچين؟! دويغوسوز بير ما كينه كيى
دوشونوب - داشينماق، يازيب - بوزماق نيچين! ...
آه، شو معناسيز «نيچين» له ري، شو تملسير حياتيك
هيچليگيني دوشوندو كجه، عادتًا كسگين ديرناقلي بير
قارتال جيگه راهريمى قوپاريور، كينلى بير اژدها به يينيمى
گه مير يور، گولمهك ايسته يوروم ده گولمه يوروم، آغلاماق
ايسته يوروم ده آغلاياما يوروم. دائما ايستيز بير قارائلىق، سيمسلى
بير دورغونلوق بوتون به نايگيمى سارسييور. دائما املسيز
بير بوشلوق، آجى بير يورغونلوق به نى بوغويور، به نى
محو ايدييور. گوكلومو سه ويند يردجهك هيچ بير حس،
هيچ بير قوت يوق... روحومو گولدوره جهك هيچ بير
اميد، هيچ بير تسليت يوق.. خيالىمى اوقشاياجاق بير شعله،
بير ييلدين آرايوروم دا بولا يوروم. انتحار ايديب ده

بیورینجی پرده

مطبعہ بہ مخصوص بویوک بیر۔ مدیریت اوداسی۔ اودانیک بیر قاپیسہ ایکی
بہنجہ رہسی - ساغ طرفدن جادہ بہ آچیلیر، دیگر قاپیسہ دا - سول طرفدن
مطبعہ بہ اُنہک اوزرہ دائما آچقد۔ دیوارلاردا تہویملہر، خریطہلہر، تاغراف
کاغذلاری و مکتوبلار آسيلمیش... ساغدا و سولدا ساندالیلار و بیر قاچ ماسا...
ماسالار اوزہریندہ اداره بہ مخصوص کتابلار، رسالہلہر، مجموعہلار، غزتلہر و
سائرہ... قیشین۔ ایکیندی زمانی...۔

پردہ آچیلدیقدا مونس و زندہ چہرہ لی رئوف بہنجہرہ ٹوگوندہ کی ماسا قارشیسیندا
یازی بازماقلا مشغول گورونور۔ ساریشین، حساس باقیشلی شیدا ایسہ، جیغاریبی
دومانلاراق الی آکیندا دوشونوب دورور،

رئوف - شیدا یہ نہ نہ دوشونویورسوک؟

شیدا - ہیچ سورما عزیزیم، حالیم پک فزا... پوسلایی
شاشیرمیش بیر گہ میجی کیبی نہ یاپاچاغیمی بیلہ مہ یوروم۔
رئوف - (باریم قہنہ ایلہ) ایشته گوردو گمویا!... آلتی
آی اول سانانہ سویلہ دیدیم؟ محررلیک شاقا دہ گیل آ!..
انسان نہ قادار قہرمان اولسا، یہ نہ اٹ نہایت یورولویور،
یقینیور، اوسانیور، ہہاہ بیزیم کیبی گہنج محررلہر، عادتاً
چیلدیراجاق درجہ دہ عصبیہلہشیور۔

شیدا - خایر رئوف، خایر... نہ محررلیگی ویردیگی
یورغونلوق، نہ مدیریک اوسانديریجی امرلہوی، نہ سانسور
ستبدادی، نہ دہ معیشت دارلیغی اصلا بہنی دوشوندورمہ یور،

رئوف - بو ساعت افندیڻم... (هنن مطبعه به ايترو رڻه)
روزا - چوق شڪر، سني ده گورمهك ممڪن اولورموش!..
ايشته بو ايکينجي دفعه در که، سه نيگچين، فقط سه نيگچين
بورايا گه ليوروم.

شیدا - آه بو نوازشه، بو علو جنابه قارشی سيفيلماق
قابل ده گيل... بويله اومولمازير سعاده مظهر اولدوقچاه
اضطراب و سهوينجلاه قاريشيق بير دويغو، فوق العاده بير
هيجان عاداتا به ني چيلديرتيور، خاستا روحومو رقص
ايتديرييور.

روزا - (متبسم) په کی، اوزلار سو گرايا قالسين، بو
آقشام ده گيز قيسينا چيقاليم می؟

شیدا - مادام که، آروز ايديلميور، البته چيقاريز.
روزا - بو گيجه له ري غفلتله کيچيرمهك نه بويوك گناهدير
بيلسهك!.. هله مهتابه قارشی قايق گه زينتيسي ياقماق نه
قادار نشئه لي، نه قادار خيال پرور!..

(بو سيرادا شيق گه ييملي، په نسينه لي اشرف داخل اولور.)
شیدا - (تبدیل طور ايتميش اولان روزا) غالبا اشرف -
به گي تانيمايورسو گوز... ايشته مطبعه مديري مجيد افندينيك
اوغلو، که نديسي ده آوروپادان يه گي گه لميش... (اشرفه)
رساميميز ماقس مولله ريك قيزي، مادمازهل روزا!

شیدا

۶

قوروتولماق ایسته یوروم، هیسات! اونادا موفق اولامایوروم.
 رثوف- نافله عزیزیم، ههپ نافله... چونکه هر
 امیدسیزلیکده بیر امید، هر قارانلیقدا بیر ایشیق یاشایور،
 «ایلیگیز صبر و متانت لازم...» (بهنجهردهن دیشاری
 باقاراق) ایشته اڭ فسونکار بیر شعله، اڭ پارلاق بیر ییلدیز!
 همده سن اونو آرایا جاغیڭا، اوسه نی آرایور. ایشته آلمان
 چیچه کی، رسامیڭ قیزی گوزهل روزا گه لیور.
 شیدا!- اللهیڭی سه وه رسهڭ بنیمله آزا گلن!..

رثوف- (یاریم قهقهه اید.) نه وهدت، شاشقینلار دائما عصبی
 و بدیین اولورلار. (بو سیرادا روزا مکتبلی قیافتینده داخل اولور. شیدا
 درحال یهریندهن قاقار، پرستشکارانه بیر طور ایله اونا دوغرو ایله ریلهر روزانیڭ
 ئوزون، قورمال کیرپیکلهری، جاذبه لی، ماوی گوزلهری، معصومانه باقیشلاری،
 ملکانه ادالهری که ندیسینه شایان پرستش بیر علویت بخش ایدهر.)
 روزا- (نازکانه بیر باش نه گیتیسيله رثوفی سلاملاپاراق، شیدایه)
 فاسیلسیڭ عزیزیم!..

شیدا- تشکر ایدهریم!

روزا- بابام نه رده؟

شیدا- هنوز اداره یه گه لدیگی یوق...

هجید افندی- (مطبعه دهن) رثوف، رثوف!.. بورایا
 گه لسه گه...

اشرف = (پرستش ايدەرجەسىنە ال وىرەدەك) سىزى تانىماقلا
كەندىمى سوڭ درجە بختىار سانىرىم.
روزا = تشكر ايدەرىم.

ماقنى موئلەر = (داخل اولور؛ يارى آغارمىش اگلى ساقالىنى اوقشادىنى
حالدا) روزا! سەن بورادەمىسىڭ؟

روزا = اۋەت باباجىغىم! سەنىڭ ايچىن گەلدىم.
ماقنى موئلەر = پەك گوزەل، شو رسملەرى وىرەرىم دە
برابر گىدەلىم. (قولتوق چاتسۇندىن بىر قاچ رسم چىقارپ ماسا
اوزەرىنە بىراقراق) مجىداڭنى نەردە؟

شىدا = مطبەدەدە، افندىم.

ماقنى موئلەر = شىدا! سانا بىر مژدە وىرمەك ايستەرىم.

شىدا = ناسىل مژدە؟

(ماقنى موئلەر = سەن بىر ھفتە دىر كە اودا آرايوردىسولڭ.
دون بىزىم قاپى بىر قومشوموز بوش بوغاز يەودى اوداسىنى
بوشالتمىش دە روسىيە گىدييور. سەن يارىن، ياخود بو
آقشام ھەن اورايا كوچەرسىڭ.

شىدا = (اونوڭ الينى سىقاراق) آھ، بو خبردەن نەقادار

مەمنون اولدوم. بو آقشام، اۋەت بو آقشام كوچەرىم.

ماقسی موللەر - صباح - آقشام - چاییگنی دا روزانیڭ
آناسی ویریر، بن سەنی پەك سەودیریم، چونکە سەندە
باشقا نجات گوروووروم.

شیدا - تشکر ایدەدیریم. (بو سیرادا شیشمانجا، اورتا بویلو،
جدی سیمالی مجید افندی رئوف ایله برابر چیقار.)
ماقسی موللەر - افندی، ایشته مجموعه گیز ایچین
گە تیردیگیم رەسلەر!

مجید افندی - (رەسلری آلیب باقاراق) پەك اعلا، پەك
گوزەل!.. ایی کە گەلدیگیز، سیزیکلە خصوصی بیر
ایشیم داها وار، گیدەلیم دە مغازادا قونوشالیم.
ماقسی موللەر - پە کی افندی، بویوروڭ باقالیم...
(مجید افندی، ماقسی موللەر، روزا چیقارلار.)

مجید افندی - (چیقندیفی سیرادا شیدایە) مرتبلەر گەلدیکلەری
کیی ایشە باشلا سینلار، بو گون ایش پەك چوق، ساقین
تنبلیک ایتە سینلەر.

شیدا - باش اوستونە افندی،... (بوسیرادا مرتبلەر بیرەر-ایکی شەر
تەلیب بودروما اینەرلەر.)

اشرف - (مجدوبیت و خیرتلە) آمان شیدا! بو نە لطافت
بو نە جاذبە! همەن بیر باقیشتا انسانی تسخیر ایدیورە.
فائوست محردی ساغ اولسایدی، امین اول کە گوزەل

مارغاريتا سېنى اونوتوردا روزايا پرستش ايدەردى. ھەمدە
موھوم بىر خيال دەگىل، پارلاق بىر حقيقت قارشىسىندا
بولونموش اولوردو.

شېدا - اۋەت، روزا گەرچە كەدن پەك سەۋىملى خەقت.
پەك نازلى آفت!..

اشرف - دوغروسو، بەن ھنوز بۇيلە فسونكار بىر گوزەلە
تصادف ايتمەدېم. (جىغارا ياقيپدا دوشونجەلى. آدىملارلا چىقار)

رئوف - (شېدا) ايشتە سانا مەدھش بىر رقيب!..
شېدا - اۋەت، خريف پەك متاثر اولدو.

(بو سىرادا قارا موسا ايلە يوسف داخل اولور. موسا، قازا بگىزلى، اورنا
ياشلى، اورتا بويلو، قورقونچ سىمالى بىر تىپدېر. سول الى بىلە گىنىك
ياريىنا قادار آق بەز ايلە سارنمىش. ئۆزەرىندە كى البسە اولدوقچا اسكى
يىپاماليدېر. قارداشى يوسف ايسە، ورمىك سوڭ دورەلەرىنى گىچىرمە كەم
اولان سولغون بەگىزلى بىر گەنجىدېر.)

رئوف - (اولارلى گورور - گورمەز) گەل باقالىم موسا
افندى، ناسىلىسىڭ؟ الياڭ ائىلەشدىمى؟

موسا - خاير افندىم، بالعكس گوندەن گونە فئالاشيوردە
رئوف - اوتورساڭا، نىچىن آياقدا دورويورسۇڭ؟

موسا - (قارداشينا) اوتور يوسف، سەن اوتور... بەن
مچىد افندى يى گوروردە شىمدى گەلىرىم. جانيڭ سىقىلسا
بەنى بەكلەمەزسىڭ، فايئونا اوتوروردا ائوۋە گىدەرسىڭ.

(رئوف ایله شیدایه) مساعده گیزله افندیمن، سیزیگله سو گرا
گوروشوروز. (چقار.)

شیدا - (یوسف) نه رده دن عجب، دو قورتور دازمی گه لیور -
سو گوز؟

یوسف - اوهت... (بیر - ایکی اؤکسورور.)
شیدا - که ندیگی ناسیل حس ایدیور سوک؟ که چه نه ره
نسبتاً ایسیک، ده گیلمی؟

یوسف - (آجی و معنالی تبسمه) شبیه سیز افندیمن!...
شیدای اولماسا بیله، آزاچیق سو گرا بوس - بوتوز اییله -
شیزیم، هم ده شو اضطرابلارا و ذاع ایله ابدیاً راحتلانیریم.
(مندیلینی آغزینا دوتاراق بیر قاج دفعه اؤکسورور.)

شیدا - (متاثر) یوسف، نیچین بیر دوشونمه یور سوک؟
بویله قارا خویالارا اویماق دان نه چقار؟ آه، سهن نهایت
که ندیگی خراب ایده جه کسیک.

رئوف - اودت عزیزیم، هر ایشده صبر و متانت لازم...
حسیاته قاپیلیب دا هر شئی ایچین مراق ایده نلر، تهاکه یی
که ندی الله ریه دعوت ایتیمیش اولورلار. انشالله آز بیر
زماندا ساغالیب اییله شیرینی؛ فقط بیر داها مطبعه ده
چالیشمایا جاغیکامینیم.

یوسف - خایر افندیمن، خایر... هر اکیگیز یا گیلیور -

سو گوز، ياخود اويلە گورونمەك ايستەيرسو گوزە ھالبو كە
 دوقتورلارنىڭ مايوس باقىشلارى، بىلىدىكەرنىڭ سونوك
 تىلىلەرى، موسانىڭ - او بدبخت قارداشىمىڭ اضطراب و
 اندىشەلەرى ھەپ سونوب بىتدىگىمە بىرەر آيدىن شەھىدىرە
 (سورە كلى و شىتلى اۋكسوروكلەردەن سوڭرا يەرىندەن قاتقاراق) اووف! ..
 ھىچ بىر تسلى ايستەمەم. ئولوم، بەنچە اڭ سەويملى
 بىر تسلى، اڭ دە گەرنى بىر خلاصكار دىر. ھەركس
 ئولومدەن قاچار، فقط بەن اونو دورت گوزلە بەكلە.
 يوروم. چونكە، بن يالىگىز اونوك قارا قاناتلارنى آلتىندا
 مسعود اول يىلىرىم. اۋەت. يالىگىز اونوك ايسسىز
 قوجاغىندا راحت بولا يىلىرىم. (يارالى اۋكسوروكلەر ايجىندە
 بوغولاراق، مايوس بىر ھالدا) اووف! .. عفو ايدەرسىڭىز...
 واخسىز ايتىدىم... ساغلىقلا افندىلەرىم... بلکہ بىر
 داھا گوروشەمەدىك...

(آراسى كەسىلمە كىسىزىن اۋكسورەرك مەندىل آغزىندا چىقار. اورتالىقى
 آجى و دەشتلى بىر سكوت قاپلار. بو سىرادا مرتىلەر كىرنى ايش البەسىندە
 داخل اولوزلارە كىمى ساغلام، كىمىنىڭ بەگىزى سولموش، كىمى قانبورلاشمىش،
 بىرىسى دە بىر گوزونو قارا مەندىل ايلە سارمىش قالىن گودەلى، گورسەسلى مسعود
 اڭ آرقادا گەلىر.)

بىرىنچى ھوقۇق - (آقارداشلارنى) يوسفى گوردو گوزمو؟

الله - الله بو نه حال، بو نه قیافت؟! انسان یوزونه باقماغا
بیله جسارت ایده مه یور.

مسهود - سهن نه ظن ایتدیك پاشام! بو مرتبلیكدير،
شاقا ده گیل آ!.. حریف، تام آلتی ییلدير که، مجبسندهن
فرقی اولمایان شو منحوس مطبعه ده چالیشیب دورموش...
ایکینجی مرتب - زاواللی!.. هیچ اولماسا بیر قادار
پاراسی اولسایدی...

مسهود - (لا ابالی) چو جو قوموسولک یا هو، مرتبه پارامی
بولونور؟ اوزایکی ییلدير که شو کارگاه عالم پناهنده
چالیشیب چابالا بوروم و کمال افتخارایله باش مرتبلیک وظیفه سینی
ایفا اییدیوروم؛ حالبو که، جیب همایونیمدا بیر فوس
بیله بایات پارا یوق...

بیرینجی مرتب - (تأسفله) ایشته قاراموسا گوز
ئو گونده!.. قورشون توزو یوتاراق، آلین ته ری
دو کدوگو حالدا آلدینی مکافات نه؟!.. بیر دانه جیک
معصوم یا وروسو سیتمالار ایچینده جان چه کیشیور،
قارداشی یوسف ورم پنجه سینده قهر اولوب گیدیور،
که ندیسی ده ییک دورلومصیت، ییک دورلو فلاکت
قارشیسیندا چیرینیب دورویور. زاواللی!.. عائله سینی

بەسلە يەجەك يېر آلە، ناسىرلى، منتسىز يېر آلە گووھنېر كەن
تاگرى اونودا اونا چوق گوردو.

ايكىنچى مرتب - پەكى، بوندان سوگرا او بدبختىك
حالى نە اولاجاق؟ درمانسىز عائلەسىنى ناسىل بەسلە يەجەك؟
ناسىل بەسلە يە يەلەجەك؟! ..

مىھود - (آجى تېسىلە) مراق ایتىمە، اوراسى پەك قولاي...
اوتوردوغو آيو مجيد افندينىك يانيندا رھين... ھەمدە
يارى فيئاتىنە... شىمدى يە قادار او پارادان اوچدە ايكى
پايىنى آليپ خاستالارىنا يەدىرمىش، قالان يېر پايىنى دا
شېھەسىز بوگونلەردە آليپ بېتىرىر، ايشتە اصل فلاكت،
اصل سفالت دە بوندان سوگرا باشلار.

يېرىنچى مرتب - آھ انصافسىز، مرحمتسىز!..
ايكىنچى مرتب - خلىك قازىنا گىردىگى يە تېشمە يورموش
كېيى، بېردە آيو - اشىگىنە، وار - يوقونا گۆز دىكىيورە
شېدا - عجباً قصور كىمدە؟.. مجيد افنديدەمى؟ يوقسا
اوندان انصاف، مرحمت اومان سادە دللەردەمى؟.. بو دنيا
چە كىشىپ چارپىشما دنيا سىدىر. طبيعى، او سىزىك
قانىگىزى سوروب - سەمىرمەك اىستەر؛ فقط سىزدەدە

همت اولمالی، آلدن گهلدیگی قادار که ندیگیزی
مدافعه ایتمه ایسیگیز. یوقسا انصاف، مرحمت خولیاریله
سورونه جهك اولسا گیز، نتیجه ده ذلت و سفالتدن باشقا
بیر شیئی بولامازسیگیز. بو گون یوسفله موسانیك
بوغازلان دیغینی گوروب ده قویون سوروسو کییی
کناردان سیر ای دیورسیگیز؛ حالبو که یارین هه پیگیز،
اوهت هه پیگیز شو قانلی، شو اوچوروملو که چیددن
که چمه که مجبور اولاجا سیگیز. افسوس که سولك
ندامت، سولك فریاد هیچ بیر فائده ویرمه یه جهك...

بیر فیجی مرتب - نه یارمالی افندیم، نه یارمالی؟... هه پیمیز
عاجز، هه پیمیز گوجسوز...

ایکی فیجی مرتب - آه شو استبداد قورقوسيله که چینمهك
بلاسی اولماسایدی!...

شیدا - خایر عزیزیم! به نجه شو بهانه لهریك هیچ
بیر اهمیتی، هیچ بیر معناسی یوق... یئر یوزونو سارمیش
اولان بوتون عمله لر، بوتون فقرای کاسبه هه پ سیزیك
کییی دوشونسه لر، بشریت بیر چوق عصرلار داها
آیاقلار آلتیندا ازیلمه که محکوم اولور. حالبو که، بوتون

جهاني به سله يهن، بوتون اوردولاري سلاحلانديران، بوتون
سرمایه دارلاري، بوتون صاحبکارلاري. سرماله تهن ههپ شو
عاجز ساندیغیگیز عمله لهه، ههپ اونا سیرلی الله ردده. بو گونی یئر
یوزونوڤ بوتون سعادت و فلاکتی یالیکیز او الله ره باقییوره.
امین اولو گوز که، او الله و بیر گون چالیشماز اولورسا،
بوتون بشریت شاشیریر، بوتون دنیا حرکتسز قالیر.

بیرینجی مرتب - ایشته یالیکیز غیرت و جسارت
ایسته یوره.

ایکینجی مرتب - اوهت، یالیکیز ثبات و متانت
ایسته یوره.

مسیحود - (ساعتینا باقاراق) آرتیق وقت که چییوره...
هایدی ایش باشینا، آرش!.. (مرتبه ر گورولتو ایله مطبعیه اینه رله ر.)
موسا - (داخل اولاراق، رثوفه) یوسف نه اولدو؟ گیتدی می؟
رثوف - اوهت، سهن چیقدیغیڭ کییی گیتدی.

شیدا - گل باقالیم، نه یاپدیڭ؟ مجید افندی بی گوره
بیلدیگمی؟

موسا - خایر،

شیدا - اوتور باقالیم، نه رده اولسا، شیمدی گهلیر

چیتار . (موسا بیر طرفدا اوتورور ، بو سیرادا مرتبله طرفیندان مطبعهده
گورولتولو ، هيجانلی بیر آهنگله آشاغیداکی مارش سويله نمه گه باشلار .)

یاش زندانلار یووامیز،

فلاکت آشنامیز؛

اوردولار ییقان قورشون؛

اولموش ییزیم غدامیز .

آرقاداش . گوز آج آمان!

قالق اولوم اویقوسوندان!

ظلمه چوق اگدیك بویون،

چوق ازیلیدیك، قالق - اویان!..

(مارش باشلانیدی کیبی مجید افندی داندل ولور . شاشقین بیر حالدا
آزاجیق دینلر ، همان حدتله مطبعهیه آینه ر .)
رتوف - (شیدایه) نه دور بو یا هو! هیچ اویله بیر

یازی، بویله آبدالاراء، بویله س-س-م حریفله ره
وبریلیرمی یا!؟

شیدا - نه یاپالیم عزیزیم، نه یاپالیم؟.. خبریم اولمادان

دفترله ریمیاك آراسیندان چالمیشلار .

رتوف - کاغذ اله کیچه رسه پهك فنا...، هم ده مجید افندی

اصلا یاقاکی بیراقماز .

شیدا

۱۸

شیدا - آرتیق گه چهیش .. (آزاجیق سکوت ..)
 مجید افندی - (مطبعه دان چیقار، آلبند دوتوش اولدوغو کاغدی
 حذتله سوزهرهك)

شیدا! بونلاری سه نمی یازدیك؟

شیدا - (سکوت ایدهر.)

مجید افندی - محررله ر ایچینده سندن باشقا بویله
 یازی یازان یوق .. (قیزغین) هاییدی سویله باقاییم، سه نمی
 یازدیك؟ .. (داها قیزغین) بونلاری سه نمی یازدیك؟ ..

شیدا - (قیسا بیر تردددن سوگرا) اوهت...

مجید افندی - او یله ایسه، داها بورادا سه نلیك بیر ایش
 یوق... آه به ننی نیقولاییك جاندارمالارینا بوغدورماق می
 ایسته یورسوك؟ بوراسی مطبعه می، یوقسا انقلاب
 اوجاغیمی؟

شیدا - (دوشونوب دورور)

مجید افندی - دوشونبه! مطبعه دا بیر آلاجاغیك وارسا،
 سویله!

شیدا - خایر...

مجید افندی - داها به کله ییب دورماقدا معنا یوق ..
 هاییدی، گیده ییلیر بیك.

شیدا - (بالتوسونو آلاراق سینیرلی و متثر) لا کن... لا کن...

مجيد افندى - (سوزونو كسەرەك) ھايدى يا وروم، ھايدى!..

باشقا لاف ايستەمەم.

شىدا - (كىنلى بىر باقىشلا مجيد افندىنى سوزەرەك يارىم سەسلە)

آه اودت!.. (دىيە، قاپىنى قاپايوب چىقار.)

مجيد افندى - (موساغا) پە كى، سەن نە ايستە يورسىڭ؟

ياقېن گەل!

موسا - اگر ممكن اولسا...

مجيد افندى - سويلە يىتير! بەكلەيەجەك وقتىم

يوق...

موسا - اگر ممكن اولسا بىر قادار پارا ويرىڭىز،

بىردە...

مجيد افندى - (اوسانمىش بىر حالدا) پە كى، بىردە؟..

موسا - مطبەدەدا بىر ايش ويرىڭىز. تەك الەملەدە اولسا،

چايشماق ايستەرىم.

مجيد افندى - (پارا چاتتاينى چىقارار، بىر قاچ قاتمە ويرەرەك)

آل، ايشتە بودا ايويڭە بېچىلەن قىممىتىڭ اوچدە بىرى،

سۆڭ قسۇتى... داھا بىر آلاجاغىڭ قالمايۇر. ايكى

آي سۆڭرا ائودەن چىقىپدا كىدىڭە باشقا يىر بولمايسىڭ،

آڭلادىڭمى؟!.. (بۈيۈك بىر دقتىر آچار. ايكى - اوچ سوز يازاراق)

ھايدى، گەل دە امضا ايت...

موسا - (امضا ایدەردەك) افندیم، شو پارادا آنجاق ایکی
آی آیوی اداره ایدەر. لا کن سو گرا... آه، هر خالدا
بانا بیر ایش ویرمه لیسینگیز.

مجید افندی - ایش یوق ده گیل، فقط تەك الدەن سەس
چیقماز.

موسا - پە کی، بیر آل که، مطبعه ده ازیلمیش، او آل
صاحینه بورادادا ایش بولونمازسا، عجباً نه رده
بولونور؟

مجید افندی - نه یاپالیم؟ قصور که ندیگده... اوسوللوجا
حرکت ایتمه لیدیک.

موسا - افندیم، بهن هیچ... فقط چولوق - چو جو غومو
دوشونمه لیسینگیز.

مجید افندی - یوق دیدیلەر، آرتیق بیتدی.

موسا - (چیقماق اوزره قاپی ا یاقلاشیر، بیر داها دونه ردەك)
افندیم!؟.

مجید افندی - هایدی گیت، داها سویله نیب
دورما!

موسا - (سینیرلی) افندیم، بهن سیزدهن یاردیم دیله مه یوروم،
مرحمت او ممایوروم. یالینگیز بیر ایش، بیر وظیفه ایسته یوروم.
(هیجانلی) یالینگیز بیر ایش... یالینگیز بیر وظیفه!..

ھجيد افندى - (سوڭ درجە خەتلە) دېدىم يا، ساچما دىنلەمگە
 ۋەتەن يوق . . . تەڭ ال ايشە ياراماز ، ايشىتمە يورموسون ؟
 ھوسا - (شاشقىن و چىلغىن) تەڭ ال ايشە ياراماز، اويلەمى ! . .
 (آخى قەتئە ھەلە) آھ آلاچاق ، وجدانسىز ! . .

پۈتتۈرۈش

ايكىنجى پۇرە

كۈچۈك . سادە بىر اودا . . . ساغدا ايىكى پەنجەرە ، سولدا بىر قابى ، اوجىدا
بىر ياتاق قارىبولاسى . . . پەنجەرە اوڭۇندە بىر ماسا و بىر قاچ ايسكەملە . .
ماسا اوزەرىندە بىر ايىكى قىدح ، سې و راقى سوراخىسى ، قارماقارشىق بىر
تاقىم غزىتلەر . . . مجموعه لار و كىتابلار . . . دىواردا بويۇچەك بىر آينا ، بىر
تاقىم شاعرانە رىسلەر و لوحەلەر . . . لامپانىڭ اۋلگۈن ضىياسى اوداىى
آيدىنلانير . اودانىڭ قابىسى بالقونا ، پەنجەرەلەر ايسە باغچايا آچىلار . نىشانىڭ
سۇڭ گىجەسى . . . ايدىنلىق . . .

(رئوف ايلە مسعود باغچا طرفىندا گۈرۈنەرەك پەنجەرە دۈغرو ياقلاشچىلار .)

رئوف = (پارماغىلە پەنجەرە اورازاق) . شىدا ، شىدا !

مسعود = اوداسىندا يوق ، گىدەلىم .

رئوف = شىدا ! ياهو نەردەسىڭ ؟

مسعود = (بولايىب اودايا باقاراق) خاير ، بوردا يوق . . .

سوگرا بىر داھا گەلىرىزە . (گىدەرلەر) .

مارىيا = (اودايا داخل اولور ، لامپاى آيدىنلاناراق) اشرف بەك .

اشرف بەك ! بەرى گەلسەڭ ! . .

اشرف = (گلەرەك) نە ايمىش مارىيا ! شىدا بورادامى ؟

مارىيا = خاير ، كەندىسى يوق . . . يالىڭىز آينە حياتى

اولان اوداسىنى سىر ايدەپىليرسىڭىز .

اشرف = (يارىم قىتقە الە) امادە اوداھا . ، گەرچە كدەنە

پهك تر حاف منظره!.. هر طرفدا بیر قیریقلیق، بیر پریشانلیق؛
 هر گوشه ده بیر ئو کسوزلولک، بیر محزونلوق یاشیور،
 هم ده هر تکلفدهن، هر قیددهن آزاده... (بجه ره لهدن باغچایا
 یافاراق) ایشته اك لا ابالی، اك شاعرانه بیر حیات!..

ماریا - آه بیلیم که ماقس موللهر شو سرسمی بو
 و دایا نیچین گه تیردی؟ بویاه عصبی قومشولار انسانا
 اضلا راحت ویرمه یور.

روزا - (گه لرهك) شیدا نه رده؟
 ماریا - کیم بیلیر، یه نه شیمدی هانکی میخانه ده قافایی
 دومانلا تیور؟!..

روزا - (اشرفه) اینان، شیدایی گورسه گیز، تانییامازسیگیز؛
 مطبعه دان چیقالی بهری بوس - بوتون ده گیشمیش...
 «ماسا اوزهرینه کی راقی قدحینی گوسته ریر» هم ایچگی یه پهك
 دوشگون، هم ده سوك درجه سینیرلی و بدین اولموش..
 ماریا - گیجه لهر، چیلغین - سرسم بیر آقتور کییی هپ
 چاغیریب، باغیریور هیجانلی و قورقونج گورولتولاریاه
 کیمسه یه راحت ویرمه یور.

اشرف - طبیعی سببسیز ده گیل آ؟!..

روزا - (تسمله) کیم بیلیر!..

ماریا = (چقراق) نەمیزە لازم جانیم، ھایدی گەلگیز
بیرەر قەۋە ایچەلیم.

اشرف = (ماریا چقادی کیبی روزانیک الینی اوهر) روزا! یەنە
شیدایی سەۋییورسولک، دە گیلیم؟

روزا = (حیرت و تەسەللە) سەۋمە گمی؟! ھیسات!.. بئ
یالگیز اونا آجیوروم، ھەمدە بیر زاۋاللی یە آجیر کیبی
آجیوروم.

اشرف = آه، نە قادار مەرھمتلی، نە قادار عالیجنابسیک!..
(تکرار آللەرنی اوپمە گە باشلار.)

ماریا = (دیشاردان) اشرف بەک! روزا!
روزا = گیدەلیم آرتیق، والدەم بە کلە یور،
اشرف = شیدایە یازیلا جاق بیر ایکی سوزوم وار.
سەن گیت، بەز دە شیمدی گەلیریم.

(روزا چقار اشرف ماسا اوزە ریندەن بیر پارچا کافە آلیر، لاکن بیرشتی
یازاماز. جیقارابی دوماناتاراق آغیر و دوشونجەلی آدیلا رلا اودادا گۆزە گە
باشلار.)

شیدا = (بیرشان بر قیافتە داخل اولاراق) وای افندییم! خوش
گەلدیگیز، صفا گە تیردیگیز.. (اشرفیک الینی سیتاراق)
ناسیل اولدودا بیردەن بیرە درویشلەری یاد ایتدیگیز؟

اشرف - (حیرتله) درویشمی؟! واللہی بن بو درویشلیگی

سلطانلیغا ترجیح ایده ریم.

شیدا - (آجی تبسمه) بلکه!.

اشرف - لا کن گوزومه پهك محزون گورونو یورسوك؟

شیدا - اوراسینی هیچ سورما!

اشرف - طبیعتیمی بیلیورسوك یا، الله عشقینا سویله، قلیكده

نه وارسا هه پسینی آج، سویله!

شیدا - (مضطرب) نه سویله ییم قارداشیم، نه سویله ییم!

تام ایکی آیدیر که، طالع، اقبال، امید، امید استقبال،

هرشئی، اوهت هرشئی بنجه، محو اولوب بیتیمش.. لا کن

عونجا امید سیزلیکله ره قارشئی، یه نه کندیمده بیر آز متانت،

بیر آزمقاومت حس ایدیوردوم.. (هیجان ایله) افسوس، افسوس

که اودا غائب اولدو.. اوهت، یالیکیز روزانیک عشقیله

یاشیوردوم، یالیکیز او غدار آفتله تسلی بولویوردوم؛

افسوس که اودا بهنی آتدی، اودا بهنی اونوتدو. بیر

آیوده یاشادیفیمین حالدا هفته لهرله گوزومه گورونه یور.

اشرف - خایر شیدا! یا کیلیورسوك؛ چونکه او، سوك

درجه لطفکار و مرحمتلی بیر ملکدر.

شیدا - (مأیوس) اوهت، احتمال که..

روز ۱ - (داخل اولاراق) آقشاملار خیر شیدا، ناسیلسیگیز؟
(البینی شیدایه اوزاتیر.)

شیدا ۱ - (ال ویرهدهك) تشكر ایدهریم.

اشرف - (شیدایه) بیلیرمیسینك، یارین مایسیك بیریدر.
اونو گچین مرتبله و بیر صحرا گه زینتیس، صحرا ضیافتی
یاپیورلار، ییزی ده مسافر دعوت ایدیورلار.

روز ۱ - نه ریه؟ عجا هانکی طرفه گیدیورلار؟
اشرف - هانیا، شهردهن کنار، ته په باشیندا منظره لی بیر
باغچا یوقمویا؟ ایشته اورایا گیتمهك ایسته یورلار.

روز ۱ - چانغی تاقیمی دا اولاجاقمی؟

اشرف - طبیعی، چالغیسینز بیر ضیافت نه یه یارار؟
روز ۱ - نه دهنسه بیلیم، شرق موسیقیسی به نیم سولك
درجه خوشوما گیدیور.

اشرف - تنزل بویورولسا پهك ممنون اولوروز.

روز ۱ - ذاتا بهن صحرا گه زینتیسینی پهك سه وهریم.
مانع چیقمازسا برابر گیده ریز.

اشرف - باقالیم شیدا نه دیور؟

روز ۱ - شبهه سین رد ایتمه ز.

اشرف - (شیدایه) ناسیل، گه لهجه کمیسینك؟

شیدا ۱ - (یاری متردد) گه لیریم افندییم.

مارييا - (ديشارى) روزا! نه اولدو گوز?
روزا - (قاپى آراسيندان) گه ليوروز، گه ليوروز. (هر
يېكسېته) هايدي، بيرەر قهوه ايچه ليم.

شيدا - تشكر ايده ريم.

اشرف - (شيدايه) هايدي باقاليم ..

شيدا - آزاچىق راحتسيزيم، سيز بويوروڭ، به نده
سو گرا گه ليريم.

اشرف - (روزايا) ضرر يوق، ييز گيده ليم!

مارييا - (ديشاريدا) روزا!.

روزا - گه ليوروز. (اشرفله برابر چىقار. شيدا آليني
آووشدورارق دوشونجه يه دالار)

مسعود - (ديشاريدان) مساعده بويورولورمو?

شيدا - كيم او?

مسعود - (بيرىنجى و ايكىنجى مرتبه برابر داخل اولاراق) چوق
شكر، نهايت بولا يىلديك.

شيدا - بويوروڭ افنديلەر، اوتوروڭ .. (ايسكمه وقاربولا
ئوزه رينده اوتورورلار.)

مسعود - نه رده سيڭ ياهو؟ بو آقشام بير كره كهنديم،
هير داها رئوف ايله برابر گه لديك، اودادا يوق ايديك ..
يدا - آزاچىق هوا آلتاق ايچين ديشارى چيقميشديم.

مسعود - يەنە نە اولموش ؟ گوزومە پەك دالەت
گورونويورسوك..

شىدا - جانيم سىقيليور.

مسعود - فقط نىچىن ؟

شىدا - هيچ كەندىم دە بىلمە يوروم.

مسعود - (يەرىندەن قالقازاق آرقاداشلارنا) هايدى گىدەلىم.
راحتسىز ائىمە يەلىم . يارىن باغچادا اوزون - اوزادى يە.
قونوشوروز.

بىرىنچى مرتب - ازاجىق اوتورساڭا ، نە عىلان
ايدىيورسوك ؟.

شىدا - اوتور ، اوتور باقلىم نە ياپيورسو گوز ؟ اشلەو
نە يولدا ؟

مسعود - (آرقاداشلارنا اشارتلا) اونو انقلابچىلار سورمالى .
بىرىنچى مرتب - (شىدا) معلوم يە ، سىز مجيد افندى .
داھا ائى تانيورسو گوز . بو حريف بىزە گوز ويرىيوردا .
ايشىق ويرمە يورە بىرىسى خاستا ياسقط اولدومو ، اصلا
اومورىنداده گىل . . معاشلار ھەپ اسكى حالدا ، بيرغروشم
آرتدىنى يوق ، لا كن ايش ، وظيفە قوجاق - قوجاق . . ھەممە

گوندهن گونه اوستونه گه ایوردا ا. کسيلمه يوره آرتیق بوزدات
چه کيلمه زه، بو استبداده تحمل ايديلمه زه.
شیدا - په کی، چاره؟

بیرینجی مرتب - چاره سی پهك قولای .. (کسگین بیر
آمنگله) ایشدهن چه کيلمهك، حقمیزی طلب ایتمهك. ایشته
بو قادار!

شیدا - پهك گوزهل.. طلبنامه یازیلیمیشمی؟

بیرینجی مرتب - اوهت، باقا بیلیرسیك.. (قولتوق جیبیندهن
بویوك قطعه ده بیر کاغذ چیقاریر.)

شیدا - (آلب باقاراق) هر حالداال بیرلیگی، دیل بیرلیگی
اك بویوك شرط.. هم ده سوك درجه دقت و احتیاط لازم..
ایکینجی مرتب - امین اول به گیم! هه پسی ئو گجه
دوشونولموش ..

مسعود - فقط شو طاباهر سوك درجه آغیرو که سگین..
بانا قالیرسا، آزاجیق یو گول و ملایم یازیلمالیدی.
بیرینجی مرتب - یا گیلورسوك مسعود، پهك یا گیلورسوك،
بیر کره دوشون که، بیز طلب ایدجه گیز، بویون بو کوب
یاوارمایا جاغیز.

شیدا - اوهت، حق آیینیر، ویريلمه زه.

مسعود - لا کن او گوجلو، بیز عاجز ... او حالدا :
یا پاییلیریز! ..

شیدا - فرعونى قهر ایدهن موسا، بیر چوباندان باشه
بیر شی ده گیلدی. لا کن سارسیلماز بیر روح ایله میدا
آتیلدی، او یله غدار - ظالم بیر ایمپراتورا غالب
کهلدی.

ضحاکی محو ایدهن گاوه، یوقسول - آرقاسیز بیر
ده میرجی ایدی. فقط آتشی بیر قلبه انقلابه باشلادی
او یله خرنخار - مغرور بیر حکمداریک تختینی باشینه
چه ویردی.

ایکینجی مرتب - (ممنون بیر قهقهه ایله) ایشته الک دوغرو
الک پارلاق بیر مثال! ..

مسعود - پهك اعلا، ناسیل ایستهرسه گیز او یله یاپاریز
(ساعتیه باقاراق) گیتمه یه لیم می؟ وقت پهك گه ج ..
بیرینجی مرتب - اودت، آرتیق مانع اولمایالیم.

شیدا - خایر مانع ده گیلسیکینز... فقط شو کاغذ بنده
قالسین، اینجه اوتور-دوشونوروم ده، یارین که ندی فکری می
سویله ریم.

ایکینجی مرتب - داها ایی، داها ایی ...

مىسىد - مىساعده گىزله ...

بىرىنچى و اىككىنچى مرتب - اللها ايسمارلادىق ..

شىدا - عزت و سعادته .. (اولار تىنا ايدىب چىقىدىنى سىرادا ،

شىدا باغچا طرفە اولان پەنجەرەبى آچار اللەرىنى گو كسونده چاپراز ايدەردەك دالەن و دوشونجەلى بىر حالدا باغچايا ائاز .)

روزا - ((۱۳ رەك) شىدا ! نىچىن گەلمەيۇرسوڭ ؟ بابام

سەنى بە كلەيۇر

شىدا - (حزين بىر آه چە كەرەك جواب وىرمەز .)

روزا - عجبا نە وار، نە اولموش ؟ ... بو گىجە سەندە

آغلار گوڭزۇلۇ بىر او كسوز ووحو ، پرشكستە بىر شاعر اضطرابى وار .

شىدا - (اونا ياقلاشاراق) خاير ، خاير .. اولسا - اولسا

بەندە آنجاق سىرسىرى بىر مجنون قلبى ، فلەكزده بىر عاشق

حسى اولايلىر . او قلبى آووتاجاق بىر نظره شفقت اىستەر كە ،

اودا يالىگىز سەنىك معصومانە باقىشلارىگىدير . او حسى

اوقشايلاق بىر شەپرتىلىت اىستەر كە ، اودا يالىگىز سەنىك

نوردەن دو كولموش اللەرىگىدير .

روزا - شىدا ! پەك فنا حسياتە قايلىمىشنىك ، ھەمدە نافلە

يەرە اوزولۇيۇرسوڭ .

شيدا! = (روزانيك البنى ياقالار، سينيلى و هيچانلى) اوت...
 لاكن بىر دوشون كه، سەن خىرچىن بىر چوجوق كىيى
 شو مضطرب قلىمىلە اوينادىك، ھەمدە آيلار جاليندە آترب
 دوتدولك، عادتا اونو بىر چوجوق اويونچاغى ظن ايتدىك...
 آھ، فقط نہايت، نہايت بىردەن بىرە قىريب پارچالادىك،
 بىردەن بىرە آياقلار آلتىندا چىگنەمە گە باشلادىك.

روزا! = (البنى چەكرەك) سالوندا بەكلەيۇرلار، شىمدى
 گىدەلىم دە سوگرا...

اشرف = (گەلىر، ائل روزانيك، سوگرا شيدانيك البنى سيقاراق)
 مساعده گىزلە بەن گىدييوروم.

روزا = نىچىن؟ عجلە بىر ايشىگىز مى وار؟

اشرف = اوت، بابام اوشاق گوندەرمىش، بىر مسئلە
 ايچىن بەنى گورمەك ايستەيورموش.

روزا = ھىچ بو اولدومويا؟! ھفتەدە بىر گەلىر سىمگىز،
 اودە بويلە...

اشرف = ايشتە طالعسىزلىك، بەنىم ايچىن بويوك طالعسىزلىك...

(شيدايە) ساغلىقلا عزيزىم، يادىن تكرر گوروشوروز.
 (تمنا ابدەرك چىقار، روزادا كەندىسىنى ايزلەر).
 ماقىس موللەر = (داخى چىقار)

اشرف به! ایومیزی تانیدیگیز، امیدواریم که بوندان
سو گرا تهز - تهز که له رسیگیز. (شیدایه) شیدا! گهل بیرده

قهوه ایچه لیم. (تکرار ایچهری گیره)

شیدا - تشکر ایدهریم.

هارییانیک سه سی - (دیشاردان) اشرف به! یارین آقشاملاین
یه نه به کلهریز.

روزانیک سه سی - ساقین اونوتما، گهل ها! ..

اشرفیک سه سی - په کی افندییم، په کی ...

شیدا - قاپی یی قاپار. «آه!» دییه قیسقانج و مایوس
یرطور ایله - الی آلنیدا اولاراق - ایسکه مله یه اوتوردوره.

پرده

اوچونجو پرده

باغچادا : اطرافى به شيليك لهر ، گلاره و چيچه كلهرله سوسله نيميش فواره لى بير
حوض... كناردا چينارلار، سرولهر... اوتورماغا مخصوص اوزون سیرالار...
نا اوزاقلاردا گوزل و شاعرانه منظره لهر... مایس ، ايکيندى چاغى ،
آچيقي هوا... .

(برده آچيلد يقدان شيدا به شيل چمن اوزه رينده يان اوستو اولاراق - اوزانميش
گورونور. جيفاراسيني دومانلاراق، دوشونجه لى بير باقيشلا اطرافى سیره دالار.
بو سیرادا قارا موسا سرعتلى آدىملارلا قارشى طرفدان گه چيب گيدهر.)

شيدا! = همان، يهريندهن قالقاراق) موسا افندى، موسا!..

موسا = (استيزالى تبسمه) خاير عزيزيم، بهن آرتيق
بيلديگيگ موسا ده گيليم. شيمدى بانا سفيلله قرالى،
سرسريله سلطانى ديزلهره (يوانا دوام ايتمهك ايستهر.)

شيدا! = (بيراقما يارق) ياهو نه ره يه؟ بو سرعتله نه ره يه؟

موسا = گيده جهك بير يثريم يوق.. ياليگيز بير شكار
ايزله يوروم، بوغوب پارچالاماق ايچين بير تيلكى
آرايوروم.

شيدا! = موسا! شو معاملارى بيراق دا، گهل آزاچيق
قونوشاليم.

موسا - شېھەمى ايدىيورسوك؟.. ايشته اثبات!.. (باماقلى
پالتوسونوك جېيىندەن بويوجەك بىر تاپاچا چىقارىر.)
شىدا - اللە عشقىنا، ھىچ تاپاچا ايلە شكار ايدىليرمى با؟

موسا - زانا بنىم آولاياجاغىم شكارلارى، بو، داھا
گوزەل نشانلایا يىلىر.

شىدا - (اونوك سارىلى الينە اشارتله) ايلك ناسىل؟. ھنوز
ساغاليب بىتمەدىمى؟

موسا - (آجى-آجى گولەرك) مطبعە ياد گارى اولان شو آلە
يورەك قانى سورولمەدىگجە مەكەن دە گىل، ساغالمازە
ھەم دە او قان، يالىگىز زەنگىن، پەك زەنگىن بىر انسان
قانى اولمالى، آگلايورەوسوك؟

شىدا - (متاثر و مرحتلى) آگلايوروم، اودەت آگلايوروم.

موسا - ايشنە بو قادار!.. (اوزاقلاشقاق ايستەر.)

شىدا - موسا، موسا!

موسا - (ايلە رد ايدەرك) داھا وقتىم يوق.

(ھەمان سرعتلى آدىملارلا چەكىلۈپ گىدەر، شىدا، اونوك آرقاسىنچا بىر
قادار شاشقىن نظرلەرلە باقماقدا دوام ايدەر. بو سىرادا مرتىلەرىك چالغى ايلە ھەم
آھنەك اولدوقلارى حالدا-مارش سولەيەركە ياقلاشقىلارى ايشىدىلىر. شىدا، عىنى
طرفە دوغرو ايلەرىلەر. مرتىلەر تەپىل گونلەرىنە مەخسۇس اېسەدە، آللەرىندە بىرەر
قىزىل گىل اولاراق گەلىرار. فقط شىدا ازانلارنىڭ آراسىندا گورولمەز.)

مرتبه‌ریش سوله‌دیگی مارش:

یاش زندانلار یووامیز،
فلاکت آشنامیز؛
اوردولار ییقان قورشون،
اولموش ییزیم غدامیز.

—
آرقاداش، گوز آچ آمان!
قالق اولوم اویقوسوندان!
ظلمه چوق اگدیگ بویون،
چوق ازیلدیگ، قالق - اویان!

—
گوزله‌رده قالمامیش نور،
گو گولله‌رده یوق سرور؛
قانی بیتیمیش جسدلەر،
اثر- گه‌ج سوزنەر، محو اولور.

—
آرقاداش، آییل بیو آن!
حقسیزجا اولما ربان!

یەتەر، سسکینلیک یەتەر،
قالق! اویان، اویان، اویان!..

(مارش بیتدیگی سیرادا مرتبلەر ایکی بیر، اوج بیر سیرالارا اوتورورلار.
بیر قاچی دا - گهلیشی گوزهل-اوت اوزهرینه اوزانیویریر. خواننده و سازندهلەر
ایسه چالغی تاقیمینی بیراقیب بیر طرفه گیده رلەر.
بیرینجی مرتب = (آرقاداشلارینا) یاھو، شیدا نه اولدی؟
رؤف = نه اولاجاق؟! روزایی گورمه یینجه مایوس اولوبدا
باغچایی ترک ایتدی.

مسعود = دوغروسو، محبت چکیامهز بیر بلا دیر.
رؤف = اوت بلا.. فقط اڭ سهویملی بیر بلا..
بیرینجی مرتب = خایر، محبت بولونماز بیر سعادته.
ایکینجی مرتب = اوت سعادته...، فقط اڭ فلاکتی
بیر سعادته!..

(بو سیرادا مرتبله ردهن بیر قاچی ساغ طرفه، پهك اوزاقدا مراقلی بیرشی
گورموش کیبی باقیبیرلار. همان، سهوینج و تلاش ایله آراسی که سیلمه گسیزین-
ایسلیق چالماغا باشلارلار.)
مسعود = کییم او؟ یه نه کیمی چاغیری یورسو گوز؟

بیرینجی مرتب = موسایی، قارا موسایی..
رؤف = گیرچه گدهن اومو؟
ایکینجی مرتب = اوت..

ایکینچی مرتب = ایشته ییزیم کییی سفیالهریک
جزاسی !

مسعود = اوت بو گیدیشله که ییز گیدیوروز، دائما
او گوموز اوچورومدور. همده اويله فلاکتلی اوچوروم که
اصلا قورتولوش یوق، اصلا چاره یوق..

پیرینچی مرتب = (قولتوغوندا کی طلبنامه یی جیقاریب سیلکه رده)
ایشته چاره سی پهک قولای !.. یالیکیز حمیت، غیرت لازم..
یالیکیز ار که کجه متانت لازم.. یوقسا، حشرات کییی
یوز اوستو سوروندو کجه، اصلا آق گون گورمه یه جه گیز.
همده گوندهن گونه ازلیب محو اولاجیز.

ایکینچی مرتب = داها دوشونمهک لازم ده گیل، یارین
طلبنامه یی ویرمه لی، حقوقمیزی طلب ایتمه لی.

پیرینچی مرتب = اوت، یا دیدیگیمیزی یوروتمه لی،
یا مطبمه یی ترک ایتمه لی.

ایکینچی مرتب = (بهریندهن قارقاراق) همده باشقا لاف
ایسته مه زه. یا اوت، یا خیر..

مسعود = بانا قالیرسا، بیر آز ملایم اولمالی؛ هر ایشده،
حدتدهن زیاده محاکمه آرامالی.

پیرینچی مرتب = (حدت و هیجان ایله) خیر، باشقا لاف
ایسته مه زه. یا اوت، یا خیر.

(بو سیرادا موسایی چاغیرماق انچین گیدهن مرتب گه لیر.)

رؤف - (دقتله باقاراق، اودت، تام که تدیسی ..
 مسعود - (مرتبه ردهن بیرنه) هایدی، اونی بورایا چاغیر.
 (بیر مرتب در حال قوشوب کندهر.)
 بیرینجی مرتب - فقط تو هاف آدام، بیر کره اولسادا
 دونوب باقماق ایسته مه یور.
 ایکینجی مرتب - بلکه بورادا بولوندوغوموزو بیلمه یور.
 رؤف - کییم بیلیر؛ زاواللی نیک باشیندا یه نه نه
 فلاکت وار؟

مسعود - الله ایتمه سین جانیم، یازیقدر. ایکی آی
 یوق که، هم قارداشی یوسفی، همده بیر دانه جیک اوغلونو
 خارا توپراقلا کوموش.

رؤف - فلاکت بیرمی یا! وار-یوق بیر ایوی وردی،
 دون مجید افندی اونودا الیندن آلدی. همده زورلا،
 حکومت الیه..

مسعود - آه انصافسین، مرحمتسین!

رؤف - هله اشرف، هله اشرف!؟

مسعود - په کی، او نه یاپمیش؟

رؤف - ایوی گونونده بوشالتمادیغی ایچین بیچاره یی
 آچاقجاسینا تحقیر ایتمیش، آغزینا گله نی ساوورموش.
 بیرینجی مرتب - ایسته سوک مکافات!

دوغرو چينار آلتينا گيده رسيگيز، ييزده شيمدي اورايا
گه ليريز .

رؤف = (چالنجيلارا) هايدى، بير سه گاه چال باقاييم .
(چالنى باشلار.)

اشرف = (روزا ايله برابر اوزاقلاشاراق) چاليك او قويولك! ييزده
اوزاقدان ذوقيكيزه اشتراك ايدهرين .
خواننده = (آيدين بير آمنگله باشلار.)

ياد ايله ديكجه وصيلگى اى ماه طاعتيم!
آغلار گوزومده قانه دونه ر اشك حسرتيم ،
سه نسيز فزون اولور گيجه - گوندوز فلا كшим،
صبريم تو كه ندى، يوق غم هجرانه طاعتيم،
گهل - گهل! به نيم گوزهل ملكيم، نازلى آفتيم!

رؤياده بهن گيچهن گيجه ايله ر كن آه وزار،
سهن ويرمه دپگمى بير ابدى وصل ايچين قرار!؟
انصافه گهل، آمان! بهنى محو ايتدى انتظار،
صبريم تو كه ندى، يوق غم هجرانه طاعتيم،
گهل - گهل! به نيم گوزهل ملكيم، نازلى آفتيم!

مسعود - نه اولدو؟ گهلمه دیمی؟
مرتب - خایر، سرعتلی آدیملارلا آشاغینکی قاپیدان چیقیب
گیتدی.

رؤف - آیی که گهلمه میش، اشرفی گورودو گو کییی
قانی خراب اولاجاقدی.

بیرینجی مرتب - (اطرافه باقاراق،) ایشته گه لیورلار.
مسعود - هاییدی افندیله ر! کیف وقتیندا کیف، ایش وقتیندا
ایش، آکلاشیلدیمی؟

بیرینجی مرتب - (کاغدی جبینه قویاراق) اوهت، سوزوموز
سوزدور.

ایکینجی مرتب - ئولدو وار، دوندو یوق.
مسعود - (گهلهن چالنجیلارا) هاییدی، باشلایک باقالیم،
چوقدان بهری ووحوموزا غذا ویریلمه دی. (اونلار حاضرلاندی سیرادا
روزا ایله اشرف گه لیر.)

رؤف - ماشاء الله، بویورسونلار افندییم! (هرکس بهریندهن
قالقاراق تمنا ایده ره.)

اشرف - آمان رجا ایده ریم اوتورو گوز، یز بهر قادار
گزینه مک ایسته یوروز.

روزا - شو طرف داها گوزه ل، ده گیلمی؟
اشرف - اوهت، (مرتبله ره) لا کن بیزی بورادا به کله مه ییک،

شیدا

۴۳

(اونلار چه کيلدیکدن سوگرا، روزا ايله اشرف قول - قولا گه لیرلر.)
 اشرف - آه، شو گوزهل منظره لهری سیره دالیدیجا،
 انسان جنتیک خیالدان زیاده حقیقت اولدوغونا اینانماق
 ایلمسته یوز.

روزا - اوهت، گهرچه کدهن بهار عالمی، باشقا بیر عالم.
 (بو سیرادا شیدا، آرقا طرفدا، آغلار آراسیندا گورونور. متجسس و
 قیسقانیج بیر طور ايله اونلاری دینلر.)

اشرف - (روزایی مقتونانه بیر باقیشلا سوزدهک) روزا، روزا!
 الله عشقینا باقما یورموسوڭ؟! آمان یاربی! شو بولوتلاریڭ
 بئیر - بیرینه ساریلماسی، تا اؤته ده ایکی قوشچیغازیڭ
 یاش - باشا ویریب ده حسب حال ایتمه سیننی اطرافیمیزدا کی
 چیچه کلهریڭ دوداق - دوداغا ئویوشمه سی نه قادار مونس، نه
 قادار شاعرانه؟! (کوچوک بیر تردد و سکوتدان سوگرا، هر ایکیسی
 عاشقانه بیر نظرلا باقیشیر و ایکی دوداق بی اختیار بیر - بیرینه یاقلاشیر.)

شیدا - (مجنونانه بیر فریاد ايله) روزا! آه، روزا! (دییه ایلك
 اوکجه هجوم ایتمهك ایستهر، فقط نفرت و حدتله گیری چه کیلیر. همان
 سرعتلی آدیملارلا اوزاتلاشیب گیده. روزا ايله اشرف شاشیروبدا نه
 یاراجاقلارینی بیلمه زار. شیدا چه کیلیدیگی سیرادا قارشى طرفدان قابا و
 قورقونج بیر قهقهه ایشیدیلیر. بو قهقهه دن اونلارا داها بویوک بیر شاشقینلیق
 گه لیر.)

روزا - (مضطرب) اشرف، اشرف! آرتیق گیده لیم.

روحوم ! سعادتم سانا وابسته هر زمان ،
 سه نسین جهاندا بهن یاشاماق اینسته بهم اینان!
 آرتیق بیراق ستمله ری گهل، باغریم اولدو قاز،
 صبرییم تو که ندی، یوق غم هجرانه طاقتم،
 گهل - گهل! به نیم گوزهل ملکیم، نازلی آفتیم!
 (بو سیرادا مرتبلر هه پسی خواننده ایله هم آواز اولاراق، خصوصی آهنگله)

گهل سهو گیلی یاریم، گوزهلیم غنچه دهانیم!
 گهل روح روانیم!
 واضحدر امینیم سانا هر راز نهانیم،
 ای آفت جانیم!

سهن بیر گل خندان.. بن بلبل نالان..
 بیز هر ایکیه یز بیر چمنستانه شتابان..
 (مسمودوڭ اشارتيله هر کس بهرینه من قالدقاراق اوقویا - اوقویا گیده رله ر.)
 سنسین بانا زندان گوردونور سانکه بو عالم،
 هیچ گو گلوم آچیلماز.
 سارمیش بوتون اطرافیمی غم - غصه نه ایتسه م،
 بیر یانا قاچیلماز.

گهل دونه وفاده ن!.. واز که چ بو ادا ده ن!..
 گهل - گهل ملکیم! گهل، بنی قورتار بوبلا د ن..

بودور، بو! (تبدیل طور ایله) تهك آل ایشه یارامازمیش، تهك
آلدن سهس چیقمازمیش، اویله می؟! (آجی و شدتلی قهقهه لاره
گولره.)

اشرف - (مضطرب) موسا!

موسا - تهك آل ایشه یارامازمیش، ده گیلمی؟ تهك آلدن
سهس چیقمازمیش، اویله می؟! (مجنونانه قهقهه ایله) حاجو که بیر
دانه جیک یا ورومو، ورملی قارداشیمی بونو کلا، ایشته بو
تهك آلمله قارا توپراقلارا گؤمدوم، حتا بو گون سهنی ده
که ندیمی ده، او وجدانسین بابا گئی ذاء یه نه بو تهك آلمله
واحتلاندير اجاغم؟ هم ده بو گون، آکلایور موسوڭ؟
(بو سیرادا هوا دوتولور. آرا - سیرا گوك گورله مهسی دوام ایدهر.)
روزا - (قورقو و اضطراب ایله) آه. آمان یاربی!.

اشرف - (بارا چانتاسینی خیقاریب آچار، موسایا دوغرو بیر ایکی آدیم
ایله ريله بهرک) موسا! بو ایشیڭ سو گؤ خیرلی اولمازه آل،
ته قادار پارا ایسته یورسوڭ، آل! لاکن...

موسا - (زهرخند ایله) خایر، خایر.. او پارالار، بیر آز
سو گرانه سه نیڭ احتیاجیڭ اولور، نه به نیم. هم ده بو گون
سینه اویله بیر جزا ویرمه لی ییم که، بوندان سو گرا هر کسه
عبرت اولسون. (قهر آمیز) وسیز روحدا اولان زهنگینلره،
او وجدانسین هایدوتلار، او اعتباری خیرسینلار، بیر داها

شیدا

۴۴

موسا - (آلینده تاپانچا اولدوغو حالدا قارشیلان چقار، آمرانه بیر طور ایله) خایر، گیده مه یه جه کسیگین
اشرف - (شاشقین) آه، موسا!
موسا - (زمر خند ایله) عفو ایدهرسیگیز، راحتسینز ایتدیم.
روزا - گیده لیم، اشرف گیده لیم!
موسا - (تاپانچایی الینده سالاداراق) دیدیم یا... گیده مه یه -
جه کسیگیز.

اشرف - موسا! عقلیگی باشیگنا توپلا، یوقسا...
موسا - یا! یوقسا... (استهزالی قهقهه لر ایله گولهر).
اشرف - (ألینی سرعتله جیبینه سوقاراق تهدید آمیز) موسا!
موسا - به نئی تهدید، ها؟! (قهقهه ایله تاپانچاسینی گوسته ریر) هیچ
مراق ایتمه عزیزیم! بوندا یالیکیز اوچ دانه جیک قورشون
وار، اونلاریک ایکسی مجید افندیله سانا، بیر ده یالیکیز،
یالیکیز که ندیمه مخصوصدور. (مستهزی) اوهت، بهن سیزیک
کیبی انصافسین ده گیلیم. سیزه روا گوردو گومو، اصلا
که ندیمدن اسیر که مه م.

اشرف - (یانیندا سلاح اولمادیفی آکلاشیلر بیر طرزدا آلینی جیبینه
چقاریر، یاری کینلی، یاری ملایم) موسا! موسا!
موسا - (ساریلی آلله ساغ آلینی گوسته ریر) باق، بو تەك الی
گوردو یورموسولک؟ ایشته، سه نئی تلاشه دوشوردهن ده یالیکیز

دوردونجو پرده.

اطرافى سروله‌لره احاطه اولونموش بير خرهستيان مزارلىقى، صحنه‌نىڭ اوجوندا مزارچى يا مخصوص بير اودا، ماييس آتشمى، غروب قارشى...
(مارييا ماتم اتواينده اولارق، اطرافى - توزه‌رى اكيل لرله، چيچكلرله سوسلنمنش تازه بير مزار قارشيسيندا داليپ گيدهر. موللر ايسه، متأثر بير حالدا دوشونوب دورور. بو سیرادا كناردان - يارالى بير سه‌سله آشاغيداكى توركو ايشيديلير.)

فلك هر گون قيار بير نوجوانه،
هر گون قیلار بير عاشقى ديوانه،
هر طرف مزارلىق، هر يئر غمخانه،
آچيلمادان سولموش چيچه‌كلى باغلار.

بیر گولن يوق شو قايغیلی دنياده،
چوقلار ناکام اولوب ايرمه‌ز مراده،
کيمسه‌یی گورمه‌ديم ذوق و صفاده،
بلبل آغلار، سنبل آغلار، گل آغلار.

ماقس موللهر... آرتيق گونەش باتييور، گيتيمه‌ليم‌می؟
ماریيا - آه به‌نیم یه‌گی دوغموش گونەشیم باتدیقدان
سو‌گرا، باشقا گونەشله‌ریڭ باتوب چیقما‌سیندا نه اهمیت

بەنېم كىيىلەريڭ قاننىنى ايچمەسەنلەر؛ بىر داھا گوجسوزلەرى
چىگنە يوب ازەسەنلەر. آرتىق آڭلاسىنلار كە، يالىڭىز
ياشاماق دە گىل، ياشاتماق دە لازىمىش! (وحشىچە بىر باقىشەن
سوڭرا، ھمان نشان آلىر.)

روزا - آھ!

اشرف - موسا!

موسا - سوس، داھا كافي. (تاپانچا پاتلار، اشرفنىڭ سول - قولۇ
يارالانير.)

اشرف - (ساغ ئېلە يارالى قولونو دوتاراق) روزا، روزا! (سىرايى
اوتورور.)

روزا - (اشرف ساريلاراق) آمان يا ربى! (موسا) آھ جالادى!
موسا - خاير، بو اولمادى.

روزا - (نيازكار) موسا!

موسا - (سوڭ درجە كىنلى و قىزغىن) چە كىل!

روزا - الله عشقينا...

موسا - چە كىل، دىيورم سانا! (تاپانچا بىر داھا پاتلار. اشرفنى
مداغە ايتەگە اولان روزانىڭ گوكسونە اصابت ايدەر. موسا در حالە
چە كىلىر)

روزا - آھ، آئىنە جىگىم!.. (بىتاب اولاراق سىرا ئوزەرىنە
دوشەر.)

شيدا

۱۴۹

رئوفى ب دوغروسو، بەن اونوڭ ساغ قالدىغىنا اصلا
اينانما يوروم، الله مجيد افندينىڭ بلاسىنى وىرسىن، حريفى
دوردوغو يئردە بدبخت ايتدى.

مىھود - ھلە شيدا، ھلە شيدا!، اونو اونو تو يورموسوڭ؟
رئوفى - اونو ھېچ سويلەمە! شيدانىڭ دردى چە كىلير
دردلەردەن دگىل... او، روزانىڭ مجنونو اولموش،
بەزدە اونوڭ يوقسا شىمدى بەنم بورالاردا نە ايشىم؟
بەن سىرتلانمىم كە گىجەلەن مزارلار ايچىندە دولاشايم؟
اومشوم گوندەن سوگرا، خاستالانمايىن دىيە اويۇرە
آلدىم، شىمدى بىر بلا اونوبدا باشىمىزا گىچمىش.
گىجەلەر صباھە قادار سايىقلايور، دائىما رابطەسىز،
مەناسىز ساچالار سويلەيور، ھەم ھەر آقشام كەندىسىنى
خراپەلەردەن آرامغا مجبوروم.

مىھود - نە ايتەلى ئىزىم، مەجىت اسارتدور.
رئوفى - اڭ توخافى بو كە، روزانىڭ ئولومونە اصلا
اينانماق ايستەمەيور.

مىھود - اويلە ايسە اونوڭ بورادا نە ايشى!؟
رئوفى - كىم بىلير، بىلكە.
مىھود - بىلكە بىلىوردە سەزدىرمەيور، سەزدىرمەك
ايستەمەيور.

۱۵۰

«شيدا» حسين جاويد

اولا يىلىر!؟ (گوزلى ياشارمىش اولدوغو خالدا) آه روزا! ملك
روزا!..

ماقسي موئلەر - (اونوڭ قولونان دوتارق) گىدەلىم مارييا ،
وقت گىچيور . (استرحام و نوازشله) هايدى قالق ،
ماريا!

ماريا - آه ، بهنى بوراجىقدا ، ياوروچىغازىمىڭ يانيندا
بىراقوب گيتسەڭ ، داھاممنون اولوروم .
ماقسي موئلەر - مارييا! گىدەلىم ؛ قالق گىدەلىم ، يارين
يەنە گەلىرىز .

ماريا - (قالقارق) گىدەلىم ، اووف ، گىدەلىم . (موللەرىڭ
ياردىمىلە دورت - بشش آدىم يورور . بىردەن - بىرە يارالى آھو باقىشىلە
دونوب باقارق)

الوداع ياوروم ، الوداع! (ھر ايکىسى محزون و متحسر
آدىملارلە چەكىلىر . بو سىرادە رثوف ايله مسعود گەلىر .)
رثوف (ماریانیڭ اوزقلاشدىغى طرفە باقارق) زاواللى مارييا ، بىر
ان صبر و آرامى يوق .

مسعود - نه ياپسىن!؟ گوزونوڭ ايشىغى ، يگانه
اميدى ، بىر قىزجىغازى وار ايدى ، افسوس اودا اليندەن
گيتدى . ئەوھت . ماريانىڭ حالى ، پەڭ آجىناجاق بىر حال . . .
لاكن شو موسايا نەدىرسىڭ؟ بىر ھفتە وار كە ، حكومت
حريفى آرايودا بىر دورلو بولا مايور .

رئوف - نەمىزە لازم، ھايدى گىدەلىم.

مسعود - اۆتەدە بىر قارارتى وار، ھەمدە شىدايە بەك
بە گزەيورد. باقالىم، بلكە اودور، آلوبدا ھمان ايۈە
گىدەلىم.

رئوف - اۈەت گىدەلىم، بلكە بىر شاد خىردويادىز.

مسعود - نە خىر؟

رئوف - ياقىندىر كە شىمال آيىسىنىڭ دەرىسى پارچالانىپ
و بوتون مظلوملار اونوڭ غدار پنجه سىندەن خلاص
اولسون.

مسعود - گەل جانىم، سەندە شىدا كىيى خىال پرست
اولما! (گىدەرلەر.)

موسا - (باشىندا اسكى، يىرتىق بىر شاپقا، تەبىل قىافت ايتىمىش
اولدوغو حالدا، مزارجى اوداسىندان چىقار. رئوف اياھ مسعودنىڭ گىتەدىكى
طرفە باقاراق مزارجىيا) اونلارنى تانىوردۇمۇ سوڭ؟ ايشتە بىزىم
اسكى آرقاداشلار!

مزارجى - آمان، اودا يا چەكىل؛ باشقا بىر آدم داھا
گەلىورد.

موسا - (مستەزى) ايشتە اودا بىزىم ۇلى نعمتىمىز مەجىد
افندى! (منون) اما نە ائى تىصادف! ھىچ شىمدى يە قادار بىر
اويڭ، آوجى بى اىزلەدىڭىنى ايشىتىدىڭى؟ ..

رئوف - خاير، اينان كه، عزرائيل بيله شهادت ايله سه،
يه نه اينانداز.

مسعود - هايدى كه نديسينى بولاليم دا، بهن ايشيك
حقيقتينى شيمدى آكلاريم. (بو حالدا مزارجى، اوداسيندان
چينار.)

رئوف - (مزارجى يا) آرقاداش! دونكو حريفى گوردو گمو؟
مزارجى - شيق به گيمى؟ اختياريمى؟ داغينيق ساچلى
دهليقانىلى يى مى؟ هانكيسينى سورو يورسوك؟

مسعود - (رئوفه) شو به گله اختيار كيم ايميش عجباً؟
رئوف - بهك ييزيم اشرف، اختياردا باباسيدير.

مسعود - په كى، اونلار بورادا نه ياپيور؟
رئوف - (روزانيك مزارينا اشارتله) اشرف بهك شو مزاريك
دائى مجاورله رينده ندير. باباسى دا هر آقشام اوغلونوك
آرقاسينجا قوشوب دورويورد، كولگه سى كيبي پeshيندهن
آيريلمايورد.

مزارجى - عجائب شئى! نه رده بير شاشقين سرسرى،
ديرليكدهن ييقمش، عقلينى غايب ايتيميش وارسا، ههپ
بورايا توپلاشير. (كه ندى اوداسينا اشارتله) ايشته، بيريسى ده ييزيم
اودادا... فقط او داها چيلغين، داها سرسم حريف!..
مسعود - باقاليم، كيمدين عجباً؟

نهایت جزائی بولدوڭە (مستەزى) تەڭ ئال ايشە يارامازمىش،
تەڭ ئالدىن سەس چىقمازمىش، اويىلەمى؟! (چىلغىنجا قەھەلەرە گولەرە)
مزارچى = (قولتوغوندا بەش - آلتى اودون پارچاسى اولاراق گەلەر.
حیرت و تلاش ايله) آمان، شو حریف کیم؟ بونا نە اولدو؟
موسا - (آجى قەھەلەرە) ايشتە، سانا يەگى بىر مشترى
داھا!

مزارچى - (شاقىن) نە ياپدىڭ؟ ياهو نە ياپدىڭ؟
موسا - باشقا لاف ايستەمەز (جنازە يە اشارتە) ھايدى آل دا
شوراجىقداكى بوش مزارا گۆم. (تبدیل طور ايله) اما شكار،
يەڭ ياغلى شكار! ساقىن، جىيلەرىنى اونوتما!
مزارچى - آھ، سەن باشىمىزى بلایە سوقاچاقسىڭ...
موسا - ھايدى، چوق سويىلەنمە! شىمىدى يە قادار سەن
بانا أمر ايتىدىڭ، آرتىق بوندان سوڭرا سىرا بنىمدىر.
(جنازە يە آياغىندان دوتوب گۆستەردىگى طرفە چەكەر، مزارچى دا اودون
پارچالارنى بىراقراق باش طرفدان ياقالار. برابر گوتورورلار.)
اشراف = (اونلار چەكىلدىگى سىرادا يارالى قولو آق مەندىل ايله سارىلى
اولاراق گەلەر، آللەرىنى گۆكسۈندە چاپراز ايدەردەك، يارالى - محزون باقىشلارلا
روزانىڭ مزارى قارشىسىندا دالېب گىدەر. سوڭرا مزارى دوتاراق، سىنىرلى
و تىترەك بىر سەسە) روزا، روزا! نىچىن بەنى يالىڭىز بىراقدىڭ
نىچىن؟! (آنى بىر حس ايله دۇنوب اطرافە باقار. همان، جنازە گوتورولەن

مزارجى - ھايدى سويلەنمە، اودايا گيت؛ بەزىدە شورادا.
كى اودونلارى كتيرويم.

موسا - پە كى آرقاداش، پە كى ... (اودايا گيرە، مزارجى دا
بىر طرفە گېدەر)

مەجيد افندى - (آغىر آدىملارە مزارجى نىڭ اوداسىنا ياقلاشاراق) يانا
باق! اودا كىم وار؟

موسا - (چىقارە تانىمايلاق بىر سەسلە) كىمى ايستە يورسولۇ؟

مەجيد افندى - اشرف بورايا گەلمە دىنى؟

موسا - (سېكوت ايدەر).

مەجيد افندى - ھەر آقشام بورايا گەلەن دىقانىلى بى
گورمە دىگىمى؟

موسا - (جواب ويرمە كسىزىن، اونا ياقلاشىز).

مەجيد افندى - (قورقۇ وىختلە) ساغىر مىسنىڭ ياهو! نىچىن
جواب ويرمە يورسولۇ؟

موسا - اۋەت آلچاقجا سۆزلەرى ايشىتمەمەك ايچىن
ساغىر يىم.

مەجيد افندى - آھ! (دىيە گىرى چە كىلىر).

موسا - آل، ايشتە سانا لك كەسكىن جواب! (درخان
رەۋولۇەر باتلار)

مەجيد افندى - آھ، آخ... (دىيە آرقاسى اوستە دوشەر).

موسا - (وختىانە) گەبەر!.. گەبەر-آلچاقى حريف، گەبەر!..

شىدا - خاير، خاير بەن بو انتقامە راضى دە گىلىم .
 باقساڭا! بوراسى خىرىستان مزارلىغى .. شو خاچلارى
 گورمە يورموسوڭ؟ ھىچ عىسايى خاطرلا مايورموسوڭ؟
 اينان كە عفو ايتمەك، انتقام آلاقدان داھا مدەشدير .
 (بو سەرادا اوزانىك خيالى گورونور، تىكرار چە كىلەر.)
 شىدا - باق، باق، روزايى گورمە يورموسوڭ؟ ايشتە
 اودا انتقامدان سىقىلىيور، اودا عفو ايتمەگى دىلە يور .
 (قىسا بىر قەھقەدەن سوڭرا) اۋەت! دوشمانلار يىگى سەو!
 «اگر بىر كىم سە ساغ ياناغىڭا اورسا، اونا دىگر
 ياناغىڭى چە وىر!» آڭلادىڭمى؟ ھىچ آڭلايورموسوڭ؟
 (استىزالى قەھقەلەرلە گولەر اشرفىڭ قولوندىن دوتوب ايتەرەك) ھايدى
 افندىم گىت! گىت دە راحت ياشا، روزا ايلە برابر
 ياشا! ..

موسا - خاير گىتمە يەجەك، گىدەمە يەجەك . (تىكرار
 تاپانچا ايلە نشان آلاق ايتەر . بوسىرادا رتوف ايلە مسعود بىر طرفدان ،
 مزارجى دا دىگر طرفدان چىقار.)

رتوف - موسا! موسا! نە ياپيورسوڭ؟

مسعود - (اشرفىڭ قولوندىن دوتاراق) بىڭا باق، سويلە يەجەك
 سۆزوم وارە . (بىر طرفە چە كىلەر . موسا اونلارنى زەلمەك ايتەر .)
 مزارجى - (مانع اولاراق) دوربە ، شاشقىلان حريف!

طرفە گىتمەك ايستەر. بو سىرادا شىدا، باشى آچىق، ساچلارى داغىنىق، سولفون و پرىشان بىر حالدا - يان طرفدان - قارشىسىنا چىقار.

اشرف - (بىر - ابكى آدىم گىرى چە كېلەرەك) كىم او؟

شىدا - آھ خائىن، مەرھىمىسىز!.. سىنىڭ بورادان نە ايشىك؟

يوقسا، يوقسا بەنى محو اىتمەك ايچىن مى گەلدىڭ؟

اشرف - (مضطرب) شىدا! امين اول كە... .

شىدا - (اونوڭ سوزونو كەسەرەك) تانىيوروم، بەن سەنى

تانىيوروم، بەھانە ايستەمەن. قلىمى ناسىل پارچالادىڭسا،

وجودىمى دە اويلە پارچالا، بلكە راحتلانايىم. (ھىجائىلى) فقط

سەن!.. سەن ياشا! روزا ايلە برابر مسعود اول! (بو حالدا

اشرفە دوغرو بىر قورشون آچىلار. ھر ابكىسى شاشىروب دورر. فقط ھىچ بىرىنە دە گەز.)

موسا - (گەلەرەك، شىدايە) خاير، خاير، ياشاياجاق سەن سىڭ،

سەن!.. يالىڭىز خائىنلەر گە بەرمەلى، خائىنلەر محو اولماليدىر.

اشرف - نە ايستەيورسولۇ ياھو، بەندەن نە ايستەيورسولۇ؟

شىدا - (ابكىسىنىڭ آراسىنا گىرەرە، استىھزالى و مەجنونانە بىر باقىشلا،

موسا) چىلغىن حريف، سەن دەمى شاشىردىڭ!؟ بختيارلارىڭ

اۆلمەسىندە، طالعسىزلەرىڭ ياشاماسىندا نە مەنا وار؟ ايشتە

محو اولاجاق بەنىم، بەن... آڭلايورموسولۇ؟

موسا - آلدانىيورسولۇ شىدا، آلدانىيورسولۇ.. چە كىل،

اؤڭومدەن چە كىل!..

شیدا! - آه گیدیور، روزا گیدیور، ایشته، سیزیك
 ئولموش بیلدیگیگین آفت مزارلاری دولاشیور،
 سهو گیلیسینی آرایور، اشرفی آرایور. (رئوف ایله مسعود
 شاشقین و متاثر بیر طور ایله باقیشیرلار.)

روزانیك خیالی، گوزلهری یهره دیکیلیمش اولدوغو حالدا، بیر قاچ
 آدیم یورور. سوگرا بیرددن بیره دونهردك ازیجی وکسگین بیر باقیشلا
 شیدایی سوزمه گه باشلار.)

شیدا! - روزا، روزا! .. الله عشقینا بهنی راحت
 بیراق!

رئوف - شیدا! نیچین کندیگه آجیمايور سوگ؟ نیچین
 کندیگی اوزویور سوگ؟ (روزانیك خیالی مونس و افسونکار
 بیر تبسمله جه کیاب گیده ر.)

شیدا! - (صبرسیز) آه، بانا داریلدیگمی؟ آمان! نه رده یه
 گیدیور سوگ؟ (یارالی بیر فریاد ایله) روزا! روزا! .. (سرعتلی
 آدملارلا خیاله دوغرو ایله ریلره، آرقاداشلاری دا کندینی ایلرله ر. بو سیرادا ایکو
 پولیس - الله رنده سلاح اولاراق قوشوب تیلرله ر.)

بیرینجی پولیس - ای! نه قاجیور سوگوز؟

ایکینجی پولیس - قیمیله اما، دور!

(هر اوچو دوردوغو یهره دونا قاله ر. پولیسلر، درحال اوچونوگده الله رینی

که لیجه ایله باغلار.)

بیرینجی پولیس - (بارماغیلا اشارت ایدهرک، آمرانه)

هایدی ارش ایله ری!

ھېچ نە ياپدىغىكى دوشونىورموسولۇڭ؟ (بو سىرادا بىر قاچ
كرە اسلىق سەسى ايشىدىلار .)

ھزارچى - (تلاش ابلە) آھ، شىمدى پوليسلەر اطرافىمىزى
ساراجاق .

موسا - فقط يىلانى اۆلدۈرۈپ دە ياوروسونو بىراقماق
سىر سىلىك دە گىلمى يا!!؟

ھزارچى - سوس بە ياهو، چىلدىرىيورموسولۇڭ؟ بەرى
گەل سەنىكلە ايشىم وارە (موسا بىر طرفە چەكەر .)

رئوف - (شىدا) پەكى، ئالپاغىكى نەردە بىراقىڭ؟
شىدا - (آجى تىسمە) روزگارنىڭ خوشونا گىتدى دە،
آلىب گوتوردى...

رئوف - گىجە گىچىيور، آوتىق گىدەلىم .

شىدا - خاير، سىز گىدىڭىز، بەنجە بوراسى داھا
ئەينى... (مزارلاردا اشارتلا) چونكە بونلار، بو جانسىز
جىسدلەر، بو دويغوسوز بىچارەلەر، سىزە نىستلە داھا
صىمىمى، داھا مونس... ھەمدە بونلار، سىزلەر كىيى
يالانچى - خانن دە گىللەر؛ حىلە و شىطنت يىلمەزلەر .

رئوف - (ماتر و مرحمتلى) شىدا! شىدا!

موسا - (گەرەك) داھا نە بەكلەيورسوگوز؟ ھايدى

گىدەلىم . (بو سىرادا روزانىك خىالى تىكرار شىدايە گوردونور .)

بەشىنجى پىرە.

اوست قاتدا جىسخانە مەخسۇس بويۇچەك بىر اودا،.. اودانىڭ بىر قاپىسى،
 اۈچ - دۈرت اۈفاق پەنجەرەسى وار. رۇف ايلە مەسۇد بىر طرفدا ياتىور،
 شىدا ايسە دىگر طرفدا - پەنجەرە اوكوندە - ئوكسوردوب اىگىلدىيور. ھەر اۈچۈ
 دوستاق قىياقتىندەدر. لامپانىڭ دونۇق و قىوتلى ايشىغى - مارت صابحىنا قارشى
 گىتدىكچە سۈنۈك و اولگون بىر طور آلير. شىدانىڭ سولفون چەرەسى،
 داغىنىق ساچلازى آجىناق بىر لوحە عرض ايدەر.

شىدا! - (سايىقلار) بىراقىگىز، بىراقىگىز!.. آھ بەندەن نە
 ايسىتەيورسو گوز!؟ (چەۋرىلەرەك) اوۈف.. (سېنىرلى و دارىھىن)
 خاير، خاير، ھىھات! ھىھات!..
 رۇف - زاۋاللى، زاۋاللى چۈجۈق!
 مەسۇد - يا، يا... مەجىت فلاكتىدیر.
 رۇف - (قالىپ اۈتۈرۈر) اۈت فلاكت، ھەمدە اك
 دھشتلى بىر فلاكت!..

مەسۇد - (قالقار، بىر اىكى يۈتۈم سو اىچەرەك) اللە جىسخانە
 مەدیرىنىڭ بلاسىنى ویرسىمەن. بەن بويلا قابا روحو
 مەرحەتسىز. حریف گۈرمەدیم. بىر دوستاق بوگون
 خاستالاندىمى، يارىن اونو خاستاخانەيە آلیرلار.

ایکینجی پولیس - دوغرو، قاراغولا!

رئوف - افندیم ییزده سلاح یوق ..

مسعود - (جیله رینی، قولتوقلارینی گوسته رده ک) ایشته، باقا
ییلیر سیمکیز .

بیرینجی پولیس - سویله نوب دورماق فضله ...

ایکینجی پولیس - هایدی قاراغولا!!

(موسا ایله مزارجی دا - آلی باغلی اولاراق دیگر طرفدان ایکی یولسله
برابر گه لیر؛ هه پسی بیر یه رده جه کیلیب گیده رله ر .)

پرده

رئوف - اودت خوليا، ساغليق اولسا ايكي گون سوگرا
آگلارسيات

مسعود - (اعتمادسيز) باقاليم؟

رئوف - هله توھاف بير خبر وار كه، سەن دە گيل،
حتا بەن كەزدیم دە اينانا، بوردوم، سويلەنەن سوزلەر دوغرو
چيقارسا، يالگيز بيز دە گيل، بوتون ملت، بوتون مملكت
قورتولموش اولور.

مسعود - (متبسم) او نه ايميش عجباً!؟

رئوف - بويوك و دهشتلي بير انقلاب، مملكتي آت
اوست ايدهجهك بير انقلاب..

مسعود - اومت، روياك فنا رويأ ده گيل. (بورغون بير حالدا
ياتاغينا اوزانير.)

رئوف - (سەوينجە) آمان، رويأ ديديك ده آبي خاطرما
گەلدى. شيمديجه گوزلریمی قاپاميشديم، بيرده گوردوم كه
داميك اوستو ياريلدى، گو گدەن نوراني بير ذات آندى،
اونوك كوچوك بير اشارتيله، شو بويوك ديوار هويأ قالقدى؛
در حال اوچوموزده قوش كيبي قاناتلانيب اوچماغا باشلادى.
فقط بيز ايگيميز يوجا بير داغ اوزەرينە آندىك؛ شيدا
ايسە اوچدوقجا اوچدو، يو كسەلديگجه يو كسەلدى نهايت
بولوتلارا قاووشاراق بوسبوتون غايپ اولدو. (مسعوديك ياني
باشيندا اوزانيوير.)

شيدا

۶۰

حالبو كە شيدا بىر آيدىر جان چە كىشىوردى كىمسەنىڭ
 اوموروندا دە گىل .

رئوف - مرق ائىمە ، بوگون شىبە سىز آلب
 گوتورە جەكلەر ، چونكە دوقتور سۆز وىر مىش .

مىسعود - ائىت ، ائىنا ! . . . اويلە داتلى سوزلەر پەك
 چوقى ؟ فقط عمل يوق ، نىجە يوق ؟ ھاندا ؟ بىر زمان
 سەندە كەنلىك ايدىوردولۇ ، « بىزى دۇرت گونلو كە
 جىس ائىمىشلەر » دىيوردولۇ ؟ نە اولدو ! او سوزلەر نە
 اولدو ! . . . شىمدى دوقتور آيدىر بورادا ياتىوروزدا
 ھىز قورتلوش امىدى يوق .

رئوف - ھىچ تىلاش ائىمە ، ھىز ناسىل اولسا ، ايكى -
 اوچ گون سوگرا چىقاريز .

مىسعود - (استىمالى قىمەتلەر) اوت ، ايكى - اوچ گون
 سوگرا ! ؟

رئوف - ياھو ! بىر دوشونمەلى كە ، ائىشك اولىندە
 مزارجى ايلە موسايى بىزدەن آيىردىلار ، ھەمدە آشاغى
 قاتدا قىسوتلى و قارائلىق بىر بودروما يەرلەشدىردىلەر .
 دىمەك كە ، بىز جىنايتدە پەك دە مەھم دە گىل .

مىسعود - ھەپ خوليا افندىم ، ھەپ خوليا ! . .

شیدا

۶۳

شیدا - آه نه ایسته یورد سوڭ؟

روزا - (تېسمله) شیدا!

شیدا - (دارغین) روزا، روزا! الله عشقینا گیت.
(بو حالدا قهرمان سیدالی، دورغون باقیسلی، قارا گهیملی بیر ملک گه لیر،
شیدا دویماز)

روزا - شیدا! بهنی اونوتدو گمو؟

شیدا - (گوگوس کچیرمه، سینیرلی) خایر، خایر سانا
پرستش ایتدیگیم گونله ری، سانا ساریلدیغیم دقیقه له ری هنوز
اونوتما دیم. ایلک عشقیمیزله سوزولهن باقیشلاریگی،
او معصومانه تبسمله ریگی حالا خاطرلایوروم. لاکن،
اوف!.. بهنی آتمیش اولان وفاسیز روزایی، او مرحمتسین
آفتی بیر داها خاطرلامام، بیر داها گورمهک
ایسته مه م.

قارا گهیملی ملک - (باری نواز شکار، یاری آمرانه بیر طور ایله)
نه سويله یورد سوڭ شیدا، نه سويله یورد سوڭ!؟ او، سهنیک
مفتونو گسا، سهن ده اونوڭ مجنونو سوڭ.

شیدا - (مضطرب) آه، سهن کیمسیک؟

قارا گهیملی ملک - بهن بهنیم، مستریح اول!.. بهن
اوییم که: بوتون آغلار گوزله ر، یارالی گوگولله ر، بوتون
اضطرابلار و هیجانلار هپ بهنیم سایه مدده راحت بولور،
هپ بهنیمله متسلی اولور.

شىدا

۶۲

مسعود - (اوسانمىش بىر حالدا) اللھىگى سەۋەرسەڭ شۇ
رۇيالارى يىراق، يىراق دە. آزاچىق راحتلاينايم، بوگىجە
گوزومە اويقوگىردىگى يوق...

(بو سىرادا شىدانىڭ ياننىداكى پەنجەرە يە بارماق اوجىلە اورولاراق)

- شىدا! شىدا!.. (دېيە روزانىڭ سەسى ايشىدىلىر.)

شىدا! - خاير، خاير گەلەمەم. گىت اللە عشقىنا گىت!

(تكرار پەنجەرە يە اورولاراق)

- شىدا! شىدا!.. (دېيە اولكى سەس ايشىدىلىر.)

شىدا! - نە اىستە يورسولۇ؟ آھ، بەندىن نە اىستە يورسولۇ؟

(اوزگون بىر حالدا قالقوب اوتورور. پەنجەرە يە آچاراق، بىر قادار آلىق-آلىق

دېشارى يا باقىقدان سوڭرا)

روزا! روزا! نە رەيە گىتدىڭ؟ نىچىن گەلدىڭ دە نىچىن

گىتدىڭ؟ آھ، نىچىن بانا راحت وىر مە يورسولۇ؟ قەھر

اولموش بىر زاۋاللىدان نە اىستە يورسولۇ؟ (روزانىڭ «خيال»ى

يالىزلى نورلار اىچىندە، ملك قىياتىندە اولاراق گوردونور. سوزگون و مونس

باقىشلارلە شىدايە دوغرو ايلەرىلەر.)

شىدا! - (دونوب باقىنجا) آھ، رۇيامى گورو يوروم!؟

روزا! - (نوازشلە) شىدا!

شىدا! - (خىرتلە) آمان يا ربى!

روزا! - (خىرتلە) شىدا!

سوگرا، ھېچ بىر مانع، ھېچ بىر قوت، سىزى بىر
بىرىگىزدەن آيىراماز.

(روزانىڭ خىالى بىلەن قاراگەيملى ملك مەن غايىب اولورلار)
رۇف - (گۈزەلەرنى آروشدورۇپ يەرىندەن قالغۇر. شىدا بۇ ھالدا
گۈرۈنچە، تالاش و مەرحەتلە) آمان، نە ياپىيورسۇڭ؟

شىدا - (مەلتەت اولمايلاق) اووف... شو بەھىشتى مەنظرە نە قادار
علوى!.. (دۈنۈب رۇفنى يانېندا گۈرۈنچە) آھ اونلار نە اولدو؟
اونلار نە رەيە گەيتدى؟

رۇف - (ھەيئەتلە) كىمى آرايورسۇڭ؟
شىدا - (مەرسىزلىقلە) اللە عشقىنا اونلار نە-اولدو؟
رۇف - كىمى سۈرۈيورسۇڭ؟

شىدا - (سەيىرلى) روزا!.. آھ، مەرحەتسىز ملك!..
رۇف - (شىدانىڭ آچىش اولدۇرغۇ پەنجەرمەنى قاپايلاق) ھېچ بۇ
اولورشىمى يا؟! سەن نەھەت كەندىگى خراب ايدەجە گەيىڭ.

(يانار. بۇ سىرادا قومشۇ اودادان - دشتى مقامى اوزەرنە سۈيەنەن
آشاغىدا كى شەرقى ايشىدىلەر)

اللھى بېقارايىم، بېقارايىم،
يانار روحووم، دىمادم اشكبارايىم؛
اورولدوم بىر بۇسۇن عشوہ كارە
اىيرىم بىن، اسىر زلف يارايىم.

بۇ سىرادا قاراگەيملى ملك تەكرار گۈرۈنۈر.

شىدا

۶۴

شىدا - (اونوڭ دورغون و . مئالى باغشلارنىڭ سارسلانلاق)
 اوف ، امان يا ربى !

قارا گەيمەلى مەلىك - (مەسىم) شىدا ! سەن بختيارسىڭ . . .
 اوت شىمىدى بختيارسىڭ .

شىدا - خاير ، خاير . . . بەن ھېچ بىر تىلى اىستەمەم .
 (تىلاش ايلە) آھ ، اومونس چەرەڭ نە قادار نوازىشكار ايسە ،
 دەرین و دورغون باقىشلارنىڭ دا بىر او قادار
 قورقونچدور .

قارا گەيمەلى مەلىك - قورقما ، ھېچ قورقما ! بەن
 سەنى سىقماق اىچىن دە گىل ، يالىڭىز گوڭلو گوڭلو آماق ،
 آجىلارنىڭى اونوتدورماق اىچىن گەلدىم .

(بارماقلارى آراسىدا پارلاماقدا اولان يوزوگوگوستەرىر) اىشتە بو آلماس
 يوزوگوگورويوزموسوڭ ؟ ابدى بىر نشان اولماق اوزرە
 روزايا تەقدىم ایدیوروم ، سەنىڭ طرفىڭدان تەقدىم ایدیوروم .
 اىشتە بو ، قىرىق گوڭوللەرىڭىزى بىرلەشىدىر ، كوسگون
 روحلارىڭىزى بارىشىدىر .

شىدا - (روزايا اشارتە) خاير ، بەن اونا اينانامايوروم ؛ آھ
 اينانماق اىستەمەيوروم .

قارا گەيمەلى مەلىك - آمىن اول شىدا ، آمىن اول ! بوندىن

آشیندهن آیردیم. چوق عاشقلاری سه و گیلیسینه حسرت
قویدوم. لا کن، لا کن سیزی آیرماق ده گیل؛ بالعکس،
ابدی بیر عشقله، سونمه ز بیر معبتله قاووشدیرماق ایسته ریم.
(گلی شیدنک بورنونا دوتاراق) ایشته باق نه معطر چیچک!
نه گوزهل رایحه!

شیدا - (قولاقدان سوگرا، آراجیق آرقا طرفه مائل اولاراق)
اووف!.. اوهت.

قاراگه ییملی هنک - (بیر آز دها یا فلاشاراق) ایشته گورو -
یورموسوڭ؟ نه قادار سه ویملی، نه قادار روح آشنا!..
شیدا - (بیر دها قوتلار. درجه درجه آرقایا مائل اولاراق، سونوک و
وتیرهک بیر سهله) اوهت، پهک لطیف، پهک گوزهل.. لا کن -
لا کن.. (مضطرب و بیتاب) روزا!.. آه، روزا!.. (روزایا دوغرو
قوللارینی آچمیش اولدوغو حالدا، آرقاسی اوستو دوشهر، تسلیم روح ایدهر.
بو سیرادا حبسخانه ساعتی - بیر کیلیسه چاڭکی کیبی - اورماغا باشلار. سحر
آچیلیر)

رؤف - هایدی مسعود، قاق! (هر ایکسیبی عجله گینوب
حاضرا نیر.)

مسعود - آرتیق یاتیب - قالماقدان اوسانیدیق، الله شیدایه
انصاف ویرسین.

(بو سیراده اوزاقدان - مارسیلیوزی آندیریر - کورولتولور و هیجانلی بیر

شیدا - (اونر گورونجه) آه، ییته می گهلدیك؟
 قاراگه ییملی ملک - اوهت، گهلدیم ده برابر گیده لیم.
 شیدا - په کی نهره یه؟.. نهره یه گیده جه گیز؟
 قاراگه ییملی ملک - باشقا عالمه ره، داها یو کسه کله ره
 شیدا - خایر، بهن یالیگز، یالیگز روزایی ایسته ریم.
 قاراگه ییملی ملک - (روزانیک گورونه کده اولان دوواقلی خیالنه
 اشارتله) ایشته گه لییور، هم ده گهلین دوواغیندا...
 شیدا - اوف، گهل؛ گهل ده برابر گیده لیم.
 قاراگه ییملی ملک - (روزانیک گرگونی سوله مه کده اولان پنبه گولی
 شیدایه اوزاتاراق) ایشته جنت فدانلاریندان ده ریلیمیش بیر غنچه!!
 آل، آل دا قوقلا، باق نه قادار گوزهل قوقویور.
 شیدا - (متردد) آه، خایر..، خایر..
 روزا - رد ایتمه، آل!
 شیدا - روزا، روزا! شو مونس چهره گو گلومه دهشت
 ویریور. اونوڭ گوزله رینه اصلا اینازما یوروم. سانکه او،
 بهنی سهندن آیرماق ایسته یور.
 قاراگه ییملی ملک - (معنالی بیر تبسمدن سوڭرا) اوهت بهن
 چوق آنالاری یاوروسوز، چوق یاورولاری آناسیز قویدوم.
 بیر دوگون یاس اولورسا، بهنیم الیمله اولور. بیر مملکت
 پادشاهسین قالیرسا، یه نه سبب بهنیم. اوهت، بیر چوقلارینی

شیدا

۶۹

رؤف - یاھو، چوق گىچمەز، سەن گونەشى دە انكار
ایدەرسىڭ حتا كەندى وارلغىڭادا اینانمازسىڭ..

(شیدایە یاقلایر) شیدا! شیدا! .. (آجى فریاد ایله) آھ او
بیتیمیش... او ییزی ترك ایشمش... (شدتله آغلار)

صوڭ.

آهنگلە آشاغىداكى مارش ايشىدىلار. ھەر اىككىسى سوڭ درجە. خىرتىلە بەنچە رەببى
 آچوب دىنلەر.)

مارش :

آرقاداش! الوىرىز بونجا ذات،
 بونجە غفات يەتەر، قالق اويان!
 قىھر اولوب گىتىدى ظلم و فلاكت،
 ايشتە فرصت! گوزەل بىر زمان.

چوق ازىلدىڭ يەتەر، ھائىدى دوغرول، ار اول!
 حق سەنىڭدەر بوگون، آرقاداش! حاضر اول!
 حق سەنىڭ، چونكە زحمت سەنىڭ...
 گوج سەنىڭ، سەئى و غيرت سەنىڭ...

رئوف - ايشتە انقلاب: مارشى! اووف، نھايت استبداد
 ھىكلى دەورىلدى، روسياچارلىقى محو اولدو. ايشتە سعادت
 گونهشى پارلايور، حریت پرىسى گولومسەيور.
 بوگون مظلوملار ايچىن اڭ شرفلى بىر بايرام، ظالمەر
 ايچىن اڭ قورقونچ بىر انتقام گونودور.

مسعود - اوت، بودا باشقا بىر خوليا، بودا باشقا

بىر رۇيا!

اخطار.

آشاغیداکی یاغلیشلار اصلاح ایدیلمه لیدیر .

صحبته	سطر	یاغلیش	دوغرو
۷	۵	سیقیلاماق	سیقیلاماق
۱۷	۱۳	نه دور	نه دیر
۳۱	۲	اللہا	اللہ
۳۵	۱۳	ایشنه	ایشته
۴۱	۱۴	ویردیگمی	ویردیگمی
۴۳	۱۱	ایتمه سینی	ایتمه سی ،
۶۶	۹	گسونی	گو کسونو

اخطار:

يازىلىش تارىخى	مۇلاھىزە بايلىمىنىڭ ئىزلىرى
۱۹۰۵/۱۶	كۆچمىش كۆنلەر
	بىھار شىنەلەرى
۱۹۱۰	آنا
» ۱۲	مارال
» ۱۴	شىخىستان
» ۱۶	شىدا
» ۱۷	اۋچوزوم (بايلىمىنىڭ)
» ۱۸	ابلىس
» ۲۱	آفت (بايلىمىنىڭ)
» ۲۳	پىغەمبەر (پىتەش)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Atuk Havva Nur
 Uyruğu : TC
 Doğum tarihi ve yeri : 20.06.1980 - Konya
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 544 902 98 89
 Faks :
 e-posta :nurr_042@hotmail.com

Eğitim Derecesi

Okul/Program

Mezuniyet Yılı

Yüksek lisans	Gazi Ü. / ÇTLE	2014
Lisans	Gazi Ü. / ÇTLE	2010
Lise	Açık Öğretim Lisesi	2000

İş Deneyimi

Yıl Çalıştığı Yer

Görev

2013-	Aktif Kolejleri	Türkçe Öğrt.
------------	-----------------	--------------

Yabancı Dili

İngilizce

Hobiler

Bilişim teknolojileri, yürüyüş yapma, Kitap okuma.

GAZİ GELECEKTİR..

